

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د
تالیف لوی ریاست

د ښوونکي کتاب

د پښتو ژبې د تدریس لارښود

یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۲ هـ. ش.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او
د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د
تألیف لوی ریاست

د ښوونکي لارښود

پښتو ژبه او ادبیات

یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۲ هـ.ش.

ليکوالان:

- _ مؤلف محمد سهراب ديدار
- _ مؤلف ميرويس خدران
- _ مؤلف محمد عزيز حسين خېل
- _ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني

د ژبې اډيتور:

- _ محمد قاسم هيله من

ديني، سياسي او فرهنگي کمېټه:

- _ حبيب الله راحل د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب د پراختيا په لوی رياست کې سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- _ دكتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب، د بنوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- _ دكتور شيرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- _ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

کمپوز:

- _ صدرالدين ابراهيم خېل

ډيزاين:

- _ صفت الله مومند

د چاپ د سمون چارې: محمد کبير حقل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئيس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامپريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هېواد به تل خلیري	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زره وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام گرانو استادانو او ښوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې چمتو کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم د وخت له غوښتنوسره سم علمي او رغنده پراختیا ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

د ښوونکي د لارښود دا کتاب چې ستاسو په لاس کې دی، پر همدې بنسټ چمتو او ترتیب شوی دی. د تدریس د نوو میتودونو له مخې فعالیتونه او معلوماتي مواد په کې ورزیات شوي دي چې په ډاډ سره به د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو د فعال ساتلو لپاره ګټور او اغېزمن وي.

هیله من یم د دې کتاب منځپانګه، چې د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تالیف او چمتو شوې، ستاسو درنو استادانو د ګټې وړ وګرځي. له فرصت څخه په استفادې د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه غوښتنه کېږي د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې مرسته وکړي چې په دې توګه د پوهنې د نظام موخې او هیلې ترسره شي او ځوان نسل او هېواد ته ښې پایلې او بریاوې ور په برخه کړي.

زموږ گران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤولیت لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو او ارزښتونو، د ټولنې د څرګندو اړتیاوو، ملي ګټو او وطنپالنې له روحیې او د ساینس او ټکنالوژۍ له نوو علمي معیارونو سره سم پراختیا ومومي. ددې سترې ملي موخې د تر لاسه کولو لپاره د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده ګټورو وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي او د ښوونکي د لارښود کتابونو په لاسه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه، چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې برخه اخیستې او همدارنګه له ملي او نړیوالو درنو موسسو او نورو ملګرو هېوادونو څخه، چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو، تدوین او د درسي او د ښوونکي لارښود کتابونو په چاپ او وېش کې یې مادي یا معنوي مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم او د لا نورو مرستو هیله یې لرم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

مخ	سرلیک
۱	سرلیک: .....
۱	ښوونیز یا تعلیمي نصاب څه شی دی؟ .....
۲	د افغانستان د پوهنې ښوونیزه او روزنیزه پالیسي .....
۴	په افغانستان کې د ښوونې او روزنې عمومي موخې (هدفونه) .....
۱۰	د تدریس لارې چارې (ستراتیژي) او نمونې .....
۱۶	د پښتو ژبې د زده کړې د لوست کتابونه .....
۱۸	د مضمون د تدریس لارښود .....
۲۰	لومړی لوست: مناجات .....
۲۳	دویم لوست: سیره النبي ﷺ .....
۲۷	درېم لوست: د سولې ارزښت .....
۳۰	څلورم لوست ټولنه او نوی نسل .....
۳۳	پنځم لوست: تشبیه (د بیان علم) .....
۳۷	شپږم لوست: مېرمن ملاله .....
۴۰	اووم لوست: پښتو ډرامه .....
۴۶	اتم لوست: بايزيد روښان .....
۵۵	نهم لوست: په افغانستان کې د مطبوعاتو لڼه بهیر .....
۶۱	لسم لوست: ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر .....
۶۷	یوولسم لوست: پښتو قصیده: شیخ اسعد سوري .....
۷۲	دولسم لوست: د چاپیریال ساتنه .....
۷۵	دیارلسم لوست: د پښتو ادبیاتو دویمه دوره .....
۸۲	څوارلسم لوست: په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه .....
۸۶	پنځلسم لوست: ژمنه: یوه روزنیزه کیسه .....
۹۰	شپاړسم لوست: د لیکنښو سمه کارونه .....
۹۳	اوولسم لوست: قیام الدین خادم .....
۹۷	اتلسم لوست: پښتو ادبي سبکونه (روښان، خوشحال خټک، حمید مومند، رحمان بابا) .....
۱۰۲	نولسم لوست: ادبي لیکونه: لور ته د چارلي چاپلن لیک .....
۱۰۷	شل لوست: نشه یي توکي (هیروین) .....
۱۱۰	یوویشتم لوست: درواغچنه ونه (یوه روزنیزه کیسه) .....
۱۱۶	دوه ویشتم لوست: ارزاني خېشکی .....
۱۲۱	درویشتم لوست: د معلولیت عوامل .....
۱۲۳	څلرویشتم لوست: مرادعلي صاحبزاده (رح) .....
۱۲۷	پنځه ویشتم لوست: په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه .....
۱۳۱	شپږویشتم لوست: پوهان ولفگانگ فون گویته .....
۱۳۴	اوویشتم لوست: د بشري حقوقو تاریخچه .....
۱۳۷	اته ویشتم لوست: ادبي معاصر نثر .....

ښوونیز یا تعلیمي نصاب څه شی دی؟

په دې اړه چې تعلیمي نصاب څه شی دی، هرڅوک بېلابېل نظر لري، څوک یې درسي مفردات گڼي او څوک یې درسي کتاب بولي. د ښوونې او روزنې پوهانو یې بېلابېل تعریفونه کړي دي. تعلیمي نصاب له ټاکلې پوهې، مهارتونو او ذهنیتونو څخه عبارت دی چې یوه تعلیمي موسسه یې زده کړه د خپلو زده کوونکو لپاره په پام کې نیسي. په بله وینا تعلیمي نصاب د یوې تعلیمي موسسې د ښوونیزو او روزنیزو زده کړو د پروگرام ټولې زده کړې دي چې درسي کتاب، درسي مرستندویه توکي، د ښوونکي لارښود، تجربې او عملي کارونه پکې شامل دي. په لنډ ډول ویلای شو، چې ښوونیز یا تعلیمي نصاب هغه لارښود دی چې د ښوونې او روزنې ټول فعالیتونه پکې شامل او تر لاسه کول یې هدف دی.

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې عمومي هدفونه، د افغاني ټولني د ارزښتونو او د علم او پوهې د هراړخیزې پراختیا په پام کې نیولو سره ښوونې او روزنې ته د یوې ټولني د اړتیاوو پر بنسټ ټاکل شوي دي. تعلیمي نصاب تل د بدلون په حالت کې دی او د بشري ټولني ورځنیو غوښتنو ته د ځواب ویلو په خاطر لا پسې غوړیږي او پراختیا مومي.

هغه څه چې نن یې د ښوونې او روزنې د ماهرینو پام ځانته اړولی، ددې پوښتنې ځواب دی، د مفرداتو چمتو کوونکي او د درسي کتابونو لیکوال باید په ټاکلو لارو چارو څه شی، څرنگه او څومره زده کوونکو ته ورزده کړي چې په اوسني او راتلونکي ژوند کې یې گټور وي؟

ټول په دې نظر دي چې کوچنیان په بېلابېلو شرایطو کې وده کوي او په راتلونکې کې له نوو موضوعگانو سره مخامخ کیږي. له دې امله زیاتره ددې پېژندل ډېر سخت دي، چې هغوی ته د څه شي زده کړه اړینه او د څه شي ورته نه ده او د زده کړې تر ټولو اغېزمنه لاره کومه یوه ده.

له بله پلوه د ځوانۍ پېر د خپلواکې پرېکړې د نیولو، د مسؤولیت د منلو، راتلونکې ته د کتنې او په مسایلو کې بیا غور په څېر ځانگړتیاوو له مخې دا پېر له نور پېرونو څخه جلا کوي. ځوانان له ټولني سره رغنده راشه درشه او د لویانو نړۍ ته د ورننوتو لپاره د بېلابېلو وړتیاوو موندلو ته اړتیا لري. هغوی باید پوه شي هغه ټولنه څنګه ده چې دوی پکې اوسېږي او څومره پوهه او علمي وړتیاوې ورته پکار دي. هغوی ځان پېژندنې ته اړتیا لري، پېښو او حوادثو ته څنګه گوري، حقایق څنګه درک کولای شي، څنګه انتخاب کولای شي او څنګه عمل کوي؟ هغوی هغه پوهې ته اړتیا لري چې یې فکر کولو، مطالعې او په ټولنیز ژوند کې تحقیق ته وهڅوي.

پورته وینا ته په پام د (اړوند ټولگي) د درسي مفرداتو په چمتو کولو کې، په داسې حال کې چې له علمي اړتیاوو سره تړاو لري، د زده کړې په نوو لارو چارو ټینګار شوی، ترڅو زده کړه د پخوانیو لارو چارو پر ځای پر هغه زده کړې ډېر ټینګار وشي چې د فعالې، گډې، ابتکاري او انتقادي زده کړې په لارو چارو ولاړه وي.

په فعالې او گډې (مشارکتې) زده کړې یا فعالې زده کړې (Active Learning Method) کې ښوونکي د تدریس په بهیر کې ستره ونډه لري. د ښوونکي دنده په دې نقش کې د معلوماتو او پوهې په لېږدونه پای ته نه رسېږي. هغه په زده کړې، تجربې، غوږ نیولو او حفظولو پورې تړلې نه بولي. په دې نقش کې ښوونکي د زده کړې لارښود او مرسته کوونکی دی. هغه د مطلبونو د یو اړخیز انتقال پر ځای د زده کړې پر لارو چارو، د تجربې په ترلاسه کولو او د مسئلې په حلولو ډېر ټینګار کوي. د ښوونکي د لارښود د کتاب یوه موخه هم د زده کړې لپاره د لارو چارو وړاندې کول دي.

د ښوونکي ددې لارښود د تالیف د نورو موخو او لاملونو په ترڅ کې د زده کړو د موخو څرگندول، د محتوا (متن) د ټاکلو اصول او د یوولسم ټولګي د پښتو ژبې د لوست د کتاب ارزول دي.

اړوند درسي کتاب د پښتو ژبې د زده کړې لپاره چمتو شوی او د زده کوونکو د زده کړې لپاره پکې د ډېرو تجربو رامنځته کول په پام کې نیول شوي دي، له دې امله د ښوونکي د لارښود د کتاب چمتو کول اړین بلل شوي دي. باید ومانو چې تدریس او زده کړه یو ابتکاري او تجربی کار دی او نوښتګر او مبتکر ښوونکي په دې برخه کې نوي، نوي شیان او لارې چارې رامنځته کوي. دا باید هم له یاده ونه ایستل شي چې د زده کړې د ستراتیژۍ په ټاکلو کې، موخو، د ارزونې لارو چارو، د زده کوونکو د ګډون شونتیا او نورو اصولو ته، چې د ارواپېژندنې، د تربیتي ارواپوهنې او د زده کړې له ارواپوهنې سره په همغږۍ کې زموږ په وړاندې پراته دي، سمه پاملرنه وشي. له یاده ونه ایستل شي، چې متن د کومو اصولو له مخې وټاکل شي، د محتوا د همغږي کولو اصول کوم دي؟ د تدریس او ارزونې لارې چارې کومې دي او څه اهمیت لري؟ دا چې د مهمو مفهومونو راییستل څنګه سرته رسیږي، د ښوونکي په دې لارښود کې څرګند شوي دي.

د ښوونکي لارښود

د ښوونکي لارښود د ښوونکو د زده کړې یوه وسیله ده؛ هغه کتاب دی چې له ښوونکي سره مرسته کوي د یو درسي ساعت او یا د تعلیمي دورې په اوږدو کې د خپل تدریس پلان چمتو کړي. د ښوونکي په لارښود کې د هر لوست عمومي او خصوصي موخې، د تدریس وسایل، لارې چارې، د زده کوونکو د انګېزې پارول، د ښوونکي فعالیتونه، د زده کوونکو فعالیتونه، د زده کوونکو د زده کړې د تحکیم برخه او ارزونه او په پای کې د لوست په اړوند اضافي معلومات او اخځلیکونه په پام کې نیول شوي دي. د ښوونکي لارښود ددې لپاره لیکل کېږي، چې ښوونکي د درسي پلان له جوړولو او د زده کړې په یو پړاو کې د ښوونې او روزنې له عمومي موخو سره بلد کړي. له ښوونکو سره مرسته وکړي د هر لوست مفاهیم او موضوعات وپېژني، د لوست په اړوند ورته اضافي معلومات چمتو کړي، د هېواد په ټولو ښوونځیو کې د درسي کتاب د یو ډول او همغږي تدریس لپاره لاره هواره کړي او په دې توګه د افغانستان په ټولو ښوونځیو کې د لوست تدریس په پام کې نیول شوې دورې کې سرته ورسوي او درسي کتاب بشپړ کړي. دا خبره اړینه کړي، چې درسي کتاب، هغسې چې د هېواد په پلازمېنې یا د بل لوی ښار په کوم عصري ښوونځي کې تدریسېږي، د هېواد د لرې پرتو ولسوالیو او بانډو په ښوونځیو کې هم هماغسې یو ډول او یو راز تدریس شي او لکه چې ویل کېږي د یو متوازن او هر اړخیز معارف لپاره په ټول هېواد کې لاره هواره کړي.

د افغانستان د پوهنې ښوونیزه او روزنیزه پالیسي

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون په شپاړسمه، درې څلویښتمه، څلور څلویښتمه، پنځه څلویښتمه، شپږ څلویښتمه او اووه څلویښتمه ماده کې د درج شوو احکامو او د افغانستان د پوهنې د قانون د شپږمې، اوومې مادې او نورو احکامو له مخې او د هېواد د معنوي او مادي اړتیاوو او واقعیتونو ته په پام او د افغانستان د ښوونې او روزنې د نظام د اساسي لیکو د انځورولو په خاطر د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د پوهنې ښوونیزه او روزنیزه پالیسي په لاندې ټکو کې رانغاړل کېږي:

۱. د خدای ﷻ پالنې، د اسلامي احکامو او ارزښتونو تطبیق ته د پابندۍ، وطن دوستۍ، د ملي یووالي ټینګښت، ګټه ژوند او بشر دوستۍ په روحې د هېواد د ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو لپاره، که ښځینه وي یا نرینه، د ښوونې او روزنې د زمینو چمتو کول،

۲. له خپلواکۍ، ملي واکمنۍ، د ځمکنۍ بشپړتيا، اسلامي ورورولۍ، ملي پيوستون، له سولې سره د مينې او فرهنگي بډايښې څخه د دفاع، د توپير او زور زياتي د ټولو بڼو او ډولونو د له منځه وړلو د روحيې پياوړتيا،
۳. د ښوونيزو او روزنيزو موسسو بيا رغول، جوړول، پراختيا او سمبالول،
۴. په نړۍ کې له علمي مشيتو بدلونونو سره جوخت د هېواد د ښوونيز او روزنيز سيستم پراختيا،
۵. د نورو هېوادونو له ښوونيزو او روزنيزو رغندو او برياليو تجربو څخه گټه اخيستنه،
۶. د جنس، توکم، ژبې، مذهب، نژاد او ټولنيز دريځ له په پام کې نيولو پرته ټولو ته تر لومړنيو او منځنيو (۱-۹) ټولگيو پورې په جبري او وړيا توگه د لومړنيو زده کړو چمتو کول،
۷. په (دولتي او خصوصي) ښوونځيو کې په هغو ژبو تدريس، چې په اساسي قانون کې تسجيل شوي دي.
۸. د اسلام د سپيڅلې دين له زده کړو، د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون د ارزښتونو او د افغاني ټولني له دودونو سره سم او د پيداگوژيکي اصولو او عملي تجربو ته په پام او د افغانستان د ښوونې او روزنې د کيفي بنسټه والي په خاطر د افغانستان د پوهنې سيستم د هلکانو او نجونو د جلاوالي پر بنسټ ولاړ دی. له دې امله گډه زده کړه د لومړنۍ دورې له دريم ټولگي څخه وروسته د زده کړې په هيڅ يوه موسسه کې، که دولتي وي يا خصوصي، په کورونو، ورزشي کلبونو او نورو ځايونو کې مجاز نه ده.
۹. د دريمو ژبو تدريس (د اساسي قانون ۱۶ ماده) په اړوندو سيمو کې د يو مضمون په توگه،
۱۰. د بيخايه شوو کورنيو، کډوالو او د ځانگړو اړتياوو لرونکو زده کوونکو ته د ښوونې او روزنې د زمينو چمتو کول،
۱۱. د اسلامي زده کړو د مدرسو، عمومي زده کړو، حرفوي او مسلکي ښوونځيو او د ښوونکو د روزنې موسسو پراخوالي او د هغوی سمبالول،
۱۲. د ښوونکو د علمي او مسلکي سوې لوړول،
۱۳. د ښوونکو د ژوندانه د حالت سمول،
۱۴. د بيسوادۍ د له منځه وړلو، د حياتي سواد او د کارگري متممو ښوونځيو (نرينه او بنځينه) د پراخوالي لپاره هلې ځلې،
۱۵. د افغانستان د پلي شوو قوانينو په اډانه (چوکاټ) کې د پوهنې د مسلکي تخصصي، اداري ظرفيتونو په رغولو، سمبالولو او لوړولو کې د هېوادونو، نړيوالو موسسو، غير دولتي موسسو او اشخاصو له بي غرضه او بشر دوستانه مرستو او ونډې څخه ملاتړ،
۱۶. د متوازن معارف پياوړتيا او د هېواد په مرکز او ولايتونو کې د ښوونيزو او روزنيزو امکاناتو سم او عادلانه ویش،
۱۷. د تاوتریخوالي، تبعيض، ناروا جگړو، نشه يي توکو، مسکراتو او اخلاقي مفاسدو په څېر د ناوړو پدېدو پر زيانونو د زده کوونکو خبرول،
۱۸. ازادۍ، سولې، سوله ييزه گټه ژوند، شورا او دموکراسۍ، بشري حقونو ته درناوی او د استوگنې د چاپيريال د ساتنې په څېر غوره ارزښتونو ته د زده کوونکو لارښوول،
۱۹. له اسلامي احکامو او ارزښتونو سره سم د نجونو ښوونې او روزنې ته هراړخيزه پاملرنه او د نجونو او هلکانو د ښوونځيو ترمنځ د توازن رعايت،

۲۰. خاصو زده كړو (ډېرو هونسيارو، پندو، كڼو او ذهني وروسته پاتې زده كوونكو) ته پام او د ښوونې او روزنې لپاره يې اغيزمنې او گټورې لارې چارې لټول،

۲۱. د هېواد د پلي شوو قانونونو په اډانه كې د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې د تعليمي نصاب، په (دولتي او خصوصي) ښوونځيو كې له تدريس او درسي موادو څخه د گټې اخيستنې څارنه او نظارت،

۲۲. د ورزش، سپورت او بدني روزنې د ودې لپاره د زمينې چمتو كول،

۲۳. د علمي برياوو او مسلکي تجربو د راکړې ورکړې په موخه د تعليمي نصاب د پراختيا، د اسلامي زده كړو د معينيت او د ښوونكو د روزنې، د ساينس د مركز د رياستونو او په هېواد كې د اړوندو پوهنتونونو او نورو ارگانونو تر منځ د اړيکو ټينگښت او د لا زياتې همغږۍ رامنځته كول،

۲۴. د افغاني ټولنې له اړتياوو سره سم د اسلامي زده كړو د مدرسو هراړخيزه وده، پراختيا او رغنده كول.

د لوی خدای ﷻ په مرسته به د هېواد په پوهنه كې ددغې پالیسۍ په پلي كولو لاندې لويې پایلې ترلاسه شي:

- په اسلامي روحيې د هېواد د اولاد روزل، د الله جل جلاله د رضا ترلاسه كول او د يوې سوکاله او نېکمرغې ټولنې رامنځته كول،

- د ملي هويت ساتنه،

- د مسلمانو، هېوادپالو، گټورو، ژمنو او متمدنو انسانانو په توگه د هېواد د اولاد سالمه روزنه،

- د نړۍ او ټولنې له علمي معيارونو سره سم د بريمن تطبيق په موخه د پوهې، مهارتونو او رغنده تفکر تر لاسه كول،

- د كار موندلو لپاره د لازمو وړتياوو د ترلاسه كولو او د كار مارکيت ته په بري سره د ننوتو په منظور د زده كوونكو د پوهې د كچې لوړول،

په افغانستان كې د ښوونې او روزنې عمومي موخې (هدفونه)

د هېواد د ښوونې او روزنې نظام د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون د احكامو، د پوهنې د قانون او پالیسۍ پر بنسټ او د افغاني ټولنې اړتياوو او واقعيتونو ته په پام د زده كوونكو د سالمې روزنې په خاطر لاندې موخو ته ځان رسوي:

الف — عقیدتي او اخلاقي موخې

۱. د اسلام د سپيڅلي دين پر اساساتو او ارزښتونو د ايمان او عقیدې پياوړتيا، د قرآني زده كړو او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د حديثو پر بنسټ د اسلامي ليد پراخوالی،
۲. د خدای ﷻ د پيژندنې په منظور د ځان پيژندنې د روحيې پياوړتيا،
۳. پر ځان د وينا او پر اخلاقي ښيگڼو د پابندۍ د روحيې پياوړتيا،
۴. د نظم او د دسپلين د منښت د روحيې وده او روزنه او د قانوني احكامو او ارزښتونو منل،
۵. د ديني، ټولنيزو، ښوونيزو او روزنيزو ارزښتونو په وړاندې مسؤوليت ته د غاړې اېښودلو د روحيې پياوړتيا،

ب — د زده كړې او روزنې موخې

۱. د زده كړې د مهارتونو لاسته راوړل او پياوړتيا، لكه: اوریدل، خبرې كول، لوستل، ليكل، په رسمي او بهرنيو ژبو كې د شمېر او حسن خط كارول،
۲. د پوهنو، فنونو او معاصرې ټكنالوژۍ زده كړه او د اړتيا وړ فردي او ټولنيزو مهارتونو ترلاسه كول،
۳. د زده كړې د وړتياوو وده او د زده كړې په اوږدو كې ځانې زده كړه او ارزونه،

۴. په علمي، ادبي، فرهنگي او فني ډګرونو کې د تفکر، استدلال، مطالعې، څېړنې، تشخيص او نوبت د وړتياوو وده او پراختيا،
۵. د فردي او ټولنيزو ستونزو د پېژندلو او هواري-لپاره د وړتياوو ترلاسه کول،

ج — فرهنگي، ادبي او هنري موخې

۱. د فرهنگ، ادب او رغنده هنر په برخو کې د زده کوونکو د فطري وړتياوو وده او پراختيا او د تاريخي، فرهنگي، ادبي ميراثونو او شتمنيو د پېژندلو، ساتلو او د درناوي-روحيه،
۲. د افغانستان، اسلامي تمدن او د نورو هېوادونو له تاريخ، ادب او فرهنگ سره پېژندګلوي،
۳. د فرهنگ، ملي هنرونو، د افغاني ټولني د غوره او سالمو ادابو او دودونو پراختيا او د هغوی د اصالت ساتنه،
۴. د تمرين او يوکسيزو او ډله ييزو فعاليتونو له لارې د ادبي او هنري مهارتونو پراختيا،

د — مدني او ټولنيزې موخې

۱. د خپلواکۍ، وطن دوستۍ او آزادۍ غوښتلو، د اسلامي ارزښتونو او ملي نواميسو د ساتنې د روحيې پياوړتيا او د انسانانو د حقوقو د عدالت او رعايت په بنسټ د کورنيو اړيکو ټينګښت،
۲. د اسلامي ورورولۍ، مرستې، سولې، ټولنيز عدالت، ملي او نړيوال پيوستون د روحيې پياوړتيا،
۳. د خیر غوښتنې د حس پراختيا، د اخلاقي فضايو لوړتيا او له زور زياتي او ناروا جګړو سره ضدیت، له نشه يي توکو، مسکراتو، اخلاقي او ټولنيزو مفسدو سره مبارزه،
۴. قانون ته د درناوي- او د هغې د منبست د روحيې پياوړتيا او د توکم، جنس، عمر، اقتصادي او ټولنيز دريځ او سياسي تړاو له په پام کې نيولو پرته د هېواد د ټولو اتباعو د قانوني حقوقو ملاتړ،
۵. په ټولنيزو اړيکو کې د زغم، سربښندنې او ايتار د روحيې پراختيا او ټولنيزې ګټې پر فردي ګټو پومي کول،
۶. د انتقاد او انتقاد منلو، زغم او د نورو رايو ته د درناوي- د روحيې پياوړتيا،
۷. انساني کرامت ته د درناوي- د روحيې پياوړتيا او پراختيا، د اشخاصو د حرمت ساتل، د معاشرت او په ټولنيزو اړيکو کې د ادابو او بشري حقونو رعايت،
۸. په سوله ييز او رغنده ډول د توپيرونو او شخړو د هوارولو د روحيې پياوړتيا،
۹. د زغم او د نورو د منلو د فرهنگ پياوړتيا،
۱۰. د بشري ټولني له علمي او تخنيکي تجربو او مثبتو برياوو څخه د ګټې اخيستنې د روحيې پياوړتيا،
۱۱. د هر ډول تبعيض د ردولو او له منځه وړلو د روحيې پياوړتيا او پراختيا،
۱۲. د بشري انساني دريځ ته د درناوي- د روحيې پياوړتيا او له بشخو څخه ملاتړ،
۱۳. د مور پلار، مشرانو، ګاونډيانو، هېوادوالو او د نورو انسانانو حقونو ته د درناوي- د روحيې پياوړتيا،
۱۴. د استوګنې د چاپيريال او سمسورتيا د ساتنې د روحيې پياوړتيا، پر څارويو زړه سوی او طبيعي ژوندانه او نباتاتو ته پاملرنه.
۱۵. د اوبو د زيرمو د ساتنې د روحيې پياوړتيا، د اوبو په کارولو کې زياتي (افراط) نه کول او د سيندونو، وياړو، کاريزونو او څاګانو د اوبو له ککړتيا څخه مخنيوی.

هـ — اقتصادي موخې

۱. په انساني ژوند کې د اقتصاد پر ارزښت پوهېدل، د ټولني پراختيا او اقتصادي ودې او له کورني اقتصاد او فردي سلوک سره د اقتصادي فعاليتونو تړاو ته پاملرنه،
۲. د کار پر ارزښت او اهميت پوهېدل او د بيوزلۍ د له منځه وړلو په خاطر په گټورو دندو کې د کار د روحيې پياوړتيا،
۳. د سپما، قناعت، د روحيې رامنځته کول او د اسراف او تجمل مخنيوی.
۴. د هېواد د اقتصادي سرچينو پيژندل او له هغو څخه د استخراج په سمو لارو چارو پوهېدل او د ملي گټو، شتمنيو او پانگو د ساتلو د روحيې پياوړتيا،
۵. د تکنالوژۍ له پرمختگ سره يوځای د بيلابيلو حرفو او توليدي دندو پيژندل، د ملي عايداتو د زياتوالي او د بېکارۍ او د بل پر اوږو د بارېدو د مخنيوی په موخه د لاسي او سيمه ييزو صنايعو احيا او دودول،
۶. په معاملو او اقتصادي فعاليتونو کې د اخلاقي اصولو د رعايت د روحيې پياوړتيا او د نامشروعو اقتصادي فعاليتونو پر خلاف مبارزه،
۷. د حرفه يي فعاليتونو د زده کړې هڅول،
۸. د عرضې او تقاضا پر اړيکو د زده کوونکو د پوهې د کچې لوړول،
- د انصاف او د کار د اخلاقو دودول او پر کار د گومارونکو او کارکوونکو ترمنځ د کار قانون ته درناوی.

و — روغتيايي موخې

۱. د پاک ساتنې (حفظ الصحې) او د فردي او ټولنيزې روغتيا په اړه د ژوند په لارو چارو پوهېدل،
۲. د عمومي حفظ الصحې او د چاپيريال د پاک ساتنې د روحيې پراختيا،
۳. له ناروغيو څخه د ساتلو په موخه له روغتيايي پوهې څخه برخمن کېدل او د اساسي مهارتونو پياوړي کول،
۴. د لارو چارو او شرايطو په رامنځته کولو د بدني او رواني روغتيا تامينول او د سالمو تفريحيگانو لپاره د بدني روزنې، ورزش او د سمسور چاپيريال چمتو کول،
- د مور او ماشوم روغتيا ته پاملرنه او د هغوی ننگه او ملاتړ.
- و — ثانوي دوره (له ۱۰ - ۱۲ ټولگي)
- د تيرو ښوونيزو او روزنيزو دورو د برياوو ځواکمنول او لوړو زده کړو ته چمتووالی،
- د تفکر د ځواک وده او لا پراختيا، په ديني مسايلو او اعتقادي بنسټونو کې ژور فکر او د معلوماتو تر لاسه کول او د ژوندانه د نظام په توگه د اسلام د دين له زده کړو سره د زده کوونکو زيات بلدول،
- د نفس پاکوالی او پر خداى جل جلاله او اسلامي لارښوونو باندي د ايمان پر بنسټ د اخلاقي فضيلتونو پياوړي کول،
- په زده کوونکو کې د ښوونې او روزنې د روحيې پياوړتيا او د مناسبو زمينو چمتو کول،
- د پوهنو، بشري تجربو او پرمختللي تکنالوژۍ په مرسته په طبيعت کې د موجودو قوانينو او د نړۍ د اسرارو د پيژندلو لپاره هلې ځلې،
- د رسمي او مورنۍ ژبې لا ښه زده کړه، د زده کوونکو د ادبي پوهې پراختيا او د بهرنيو ژبو زده کړه،
- د اړتيا وړ پوهنو او فنونو زده کړه او د فردي او ټولنيزو مهارتونو ترلاسه کول،

- له اسلامي ارزښتونو او د ملي فرهنگ له مثبتو غوښتنو سره سم له هنر سره د زده کوونکو بلدول او له هغو څخه معقوله گټه اخیستل،
  - د هېواد د ادبي، فرهنگي، هنري او تاریخي میراثونو د ساتنې د روحیې وده،
  - د مرستې روحیې او رغنده سیالیو ته د زده کوونکو د مینې وده او پراختیا،
  - د ملي نوامیسو د ساتنې د روحیې پیاوړتیا او د اسلامي حقوقو او اخلاقو پر بنسټ د کورنیو اړیکو د بنسټ ځواکمنول،
  - د خیر غوښتنې د حس پیاوړتیا، د اخلاقي فضیلتونو او د سوله غوښتنې د فضایلو لوړتیا، له تاوتریخوالي او ناروا جگړو سره ضدیت، له نشه یي توکو، الکولي څښاک او اخلاقي مفاسدو سره مبارزه،
  - مسؤلیت ته د غاړې ایښودلو د روحیې پیاوړتیا، د کورنیو او ټولنیزو چارو سم سرته رسول او په اسلامي، فرهنگي او ټولنیزو چارو کې ونډه اخیستل،
  - په ټولنیزو اړیکو کې د زغم، سربښندنې او ځان تېرېدنې د روحیې پیاوړتیا او ټولنیزو گټو پر فردي گټو لومړیتوب،
  - د سبا ورځې لپاره د زده کوونکو چمتو کول، د کورنۍ د جوړښت له ارزښت او په هغې پورې له اړوندو شرعي احکامو څخه خبرتیا،
  - د اقتصاد ارزښت ته پام او د زده کوونکو معنوي بشپړتیا او سوکالیټي ته د رسیدو د یوې وسیلې په توگه د هغې رغنده وده،
  - د ښوونې او روزنې په بهیر کې د ځاني ارزونې د وړتیاوو ځواکمنول،
  - له ورزش سره د زده کوونکو د مینې پارول او د بدني او رواني روغتیا څارنه،
  - د فرهنگي یرغل په وړاندې له زده کوونکو سره مرسته او له بیخایه پېښو او تقلیدونو څخه د هغوی د منځنیو او د افغاني او اسلامي ارزښتونو او هويت د ساتلو له لارې د وخت مثبتو پرمختگونو او ټکنالوژۍ څخه د استفادې د روحیې پیاوړتیا،
  - د زده کوونکو د استعدادونو د روزلو په موخه په فرهنگي او ټولنیزو فعالیتونو کې د هغوی د گډون د روحیې پیاوړتیا،
  - د مطالعې او د کتاب لوستلو د فرهنگ وده.
- د منځپانگې د غوره کولو لارې چارې**
- د منځپانگې په غوره کولو کې لاندې اصول په پام کې نیول شوي دي:
- له اړتیاوو او علاقه مندی سره همغږي، اعتبار (د منطقي، پرله پسې والی، له پلټنو او تایید شوو کتابونو او له لومړنیو او مستندو سرچینو څخه گټه)، د ټولگي دننه او بهر د زده کوونکو له عمر او ذهني وړتیاوو سره سم د لازمو فرصتونو چمتو کول.
- د منځپانگې د تنظیم او ترتیب اصول**
- د منځپانگې په تنظیم او ترتیب کې له لاندې لارو چارو څخه گټه پورته کیږي:
- پرله پسوالی، همغږي، د زده کوونکو د فردي او ټولنیزو اړتیاوو تر منځ سمون، د تدریس د لارو چارو او منځپانگې تر منځ سمون،

د لوست د اصلي پیغامونو په نښنه کول (Key Concepts)

لومړۍ ښايي د «اصلي پيغامونو» معنا او مفهوم وپېژنو. هر لوست پوهنيزه موخه يا موخې لري. دا موخه يا موخې د يوه يا څو مفهومونو د زده کړې لپاره چمتو شوي دي. دا د لوست هماغه اصلي پيغامونه دي. ددې سريزې له مخې د لوست له اصلي پيغامونو څخه د ارزونې لپاره هم کار اخيستل کېږي؛ ځکه د زده کوونکو له خوا ددې عمل سرته رسول دا معنا لري چې هغوی لومړنۍ پوهه ترلاسه کړې ده.

کېدای شي د مختلفو متنونو د زده کړې او مطالعې مهارت او وړتيا (د لوست د اصلي پيغامونو په نښه کول) د زده کړې او ارزونې په پړاو کې د يوه عمده مهارت په توګه وګڼل شي او په زده کوونکو کې د هغې رامنځته کول او پياوړي کول يوه موخه بلل کېږي.

د لوست لنديز

د «لنديز» فعاليت هم پخپله يو اساسي مهارت دی او هم د ارزونې لپاره کارول کېږي، چې ښايي زده کوونکي يې زده کړي.

د «لوست د لنډولو» وړتيا د تفکر يو مهم مهارت دی. د لوست د لنډولو له لارې کېدای شي پراخ معلومات په لنډ ډول بيان شي، ترڅو د لوست د متن موخه اسانه په لاس راشي. لنډيز په لنډه وينا د لوست د اصلي مفهومونو بيان دی. لنډيز په يوه وينا کې د ټولو جزياتو نغښتل دي. د لنډيز توپير د لوست د اصلي پيغامونو له رابستلو سره دادی چې د اصلي مفهومونو د يادولو پر ځای زيار ايستل کېږي مفهومونه يو ځل بېلابېل سره يوځای شي او بيا بېرته نوی متن لاسته راشي.

د لنډيز لپاره ځينې لارښوونې

۱ - که غواړئ يو مطلب لنډ کړئ، زيار وباسئ له ليکلو او ياداښتولو پرته پرې پوه شئ.
۲ - تر مهمو کلمو او مفهومونو لاندې کرښه وکارئ. په دې کار هغه معلومات مخې ته نه راځي چې ګټه يې لږه وي.

۳ - لنډيز په خپلو عبارتونو وليکئ. د اصلي متن د جوړښت په څېر يې مه ليکئ. په دې کار ډاډ تر لاسه کوئ چې خپل شخصي عقيدې مو په لنډيز کې نه دي راوستي. د لنډيز هره کلمه او عبارت بايد پر متن ولاړ وي. لنډيز بايد د ټول متن ۱۵ - ۲۰ سلنه وي.

۴ - له لنډيز څخه وروسته د خپل ډاډ لپاره هغه له اصلي متن سره پرتله کړئ.

ارزول (Evaluation)

ارزونه د زده کړې موخو ته د زده کوونکي د پرمختګ د معلومولو او ټاکلو لپاره له منظم بهير څخه عبارت دی. منظم بهير په دې معنا چې ارزونه ښايي د پلان له مخې منظمه سرته ورسېږي. په دې ترڅ کې د «زده کړې موخې» ددې لپاره دي چې په ارزونه کې بايد د زده کړې موخې له وړاندې ټاکل شوې وي. په دې توګه د زده کړې ارزونه د تدريس له څرنگوالي سره د مرستې، د ښوونکو په اړه د لوړپوړو چارواکو د پرېکړې، له زده کوونکو سره د مرستې او د تدريس په برخه کې د پلټنې په اړه د لارو چارو د معلومولو په منظور سرته رسېږي.

په ارزونې کې اساسي لارې چارې په دې بڼه وي چې د زده کړې د دورو موخو ته متوجه وي او پايلې يې زده کوونکو او ښوونکو ته د لارښوونې او له هغوی سره د مرستې لپاره وکارول شي. همدا راز ارزونه ښايي موخو، د تدريس لارو چارو او د درسي مضمون بېلابېلو توکو ته په پام سرته ورسېږي.

ارزونه د زده کړې د بهير د سمون لپاره سرته رسېږي. د زده کوونکو په اړه قضاوت بايد د هغوی د کړنو، چال چلن او د شخصيت په اړه د هر اړخيزو معلوماتو پر بنسټ ترسره شي، نه دا چې د ازموينو د نومرو له مخې. له بل پلوه زده

کونکي بنيای په ارزونه کې ورگډ شي، ترڅو خپل ځان پخپله وارزولای شي. په لنډ ډول باید د ارزونې لپاره غوښتونکي شرایط په پام کې ونیول شي.

په زده کړه کې د ارزونې اهمیت او اړتیا

د زده کړې ارزونه دوی گټې لري:

۱ - زده کوونکي پوهیږي چې په زده کړه کې یې څومره پرمختګ کړی او څومره بريالیتوب یې ترلاسه کړی،

۲ - ښوونکی پوهیږي چې د مضمون تدریس یې څومره بريالی و.

له خپل بريالیتوب څخه د زده کوونکو خبرتیا ددې لامل کیږي چې زده کوونکي په سم ډول او ټاکلي لاره د خپل پرمختګ په اړه قضاوت وکړای شي او د زده کړې او بريالیتوب لپاره د زیات مسؤولیت احساس وکړي. زده کوونکي خپل کمزوري ټکي وپېژني او ویې مني او د هغې د له منځه وړلو لپاره زیار وباسي. که چېرته ارزونه په ښه نیت او سم ډول سرته ورسېږي، پر ځان د زده کوونکو ویسا پیاوړي کیږي.

د مضمون د تدریس له بريالیتوب څخه د ښوونکي خبرتیا ددې لامل کیږي چې ښوونکی د لاسته راغلو معلوماتو له مخې د درسي مضمون په کمزورو او قوي ټکو پوهیږي او د تدریس لاره چاره د هغې له مخې سمه کړي او د تدریس فن د زده کړې په بېلابېلو لارو چارو او د تدریس د نوو مهارتونو د زده کړې له لارې بډای کړي.

د ارزونې بڼې

ارزونه د وخت او موخو له مخې په درېو ډلو ویشل کېدای شي:

تشخيصي، پرله پسې او وروستنۍ ارزونه.

الف: تشخيصي ارزونه د زده کړې په هر نوي پړاو کې د زده کوونکو د مخکنيو زده کړو او مهارتونو د معلومولو په

موخه سرته رسېږي.

ب: پرله پسې ارزونه له منظمې او پرله پسې ارزونې څخه عبارت ده چې د ښوونیز کال په اوږدو کې په هر څپرکي

یا لوست کې د زده کوونکو ترلاسه شوې زده کړه او پوهه ازمويل کېږي.

ج: وروستنۍ ارزونه د يوه ښوونیز کال په پای کې په هر ټولگي کې د زده کوونکو د مفهومونو او مهارتونو د زده

کړې د معلومولو لپاره تر سره کېږي.

اړتیاوې:

د زده کړې د گټورو پایلو د تر لاسه کولو او د پښتو ژبې د لوست د عمومي او خصوصي موخو د رښتینولۍ لپاره

باید د تدریس پر مهال لاندې ټکو ته پام واپول شي:

- د زده کوونکو په ذهن کې د کتاب د بېلابېلو برخو د انسجام او پیوستون او د لوستونو د سمبالښت او عمومي

مفهوم د څرگندولو د میتود لارې،

- د پښتو ژبې د زده کړې د لازمو او بنسټیزو توکو په ډلې کې د ژبې د مهارتونو (اورېدلو، خبرو کولو، لوستلو،

لیکلو) پیاوړتیا،

- تر پام لاندې موخو ته د رسېدو په خاطر د تدریس لپاره د لارو چارو او مناسبو علمي بېلگو کارول،

- د زده کړې د پروگرام (فعال تدریس) د اړخونو او د زده کړې د محتوا د عملي کېدو لپاره د تمرینونو او

فعالیتونو پر کارندې برخې ټینگار،

- د لوستونو د محتوا ارزولو ته پام او د محتوا (د لوست طرح) د چمتو کولو له لارې د هر لوست د هدف او د

مناسب تدریس د لارې ټاکل.

د تدریس لارې چارې (ستراتیژي) او نمونې

تدریس د پلان جوړولو یو ډول دی. له دې امله د پلان او طرحې د اصولو او بنسټونو تابع دی. زده کوونکو ته د کتاب د محتوا (لوست) د سم تدریس لپاره یوازې یو میتود موجود نه دی. که چېرته درسي پروگرام په منطقي او اصولي ډول جوړ شوی وي، نو د تدریس مناسبو لارو چارو ته هم اړتیا پیدا کیږي. له دې امله له گرانو ښوونکو څخه هیله کیږي د هر لوست محتوا داسې وړاندې کړي چې :

۱- په زده کوونکو کې ژبنۍ وړتیاوې (مهارتونه) (اورېدل، خبرې کول، لوستل، لیکل) پر ځان ویسا، نوبت، د څېړنې او څیړتیا او د روانې - حرکتی مهارتونو خپلواکه روحیه پیاوړې شي.

۲- په زده کوونکو کې د نوبستگر او څېړنیز ذهن د راپیدا کېدو تر څنګ د هنري اثرونو د درک او تخلیق وسه او توان پیدا شي. د ښوونې روزنې او زده کړې څېړنو ښودلې ده چې په یو لوست کې د یو ځانګړې میتود کارول اغېزمن نه دي. ښه به دا وي چې د پروگرام د جوړښت، د ژوند او د زده کوونکو د اړتیاوو په پام کې نیولو سره موجود میتودونه په ګډه او تلفیقي توګه وکارول شي.

۳- ګډه او تلفیقي میتودونه دې داسې چمتو شي چې زده کوونکي د ټولګي په بحثونو او فعالیتونو کې د ځان آزمایشو په ځوابونو کې ښکېل او شریک کړي. دا باید په یاد ولرو چې د ښوونکي او د درسي پروگرام اصلي دنده زده کوونکو ته د بشپړې او هراړخیزې ودې د زمینو چمتو کول او همدارنګه د زده کوونکو د فردي وړتیاوو او استعدادونو پالل او هغوی ته وده ورکول دي چې په یوې ازادې ټولنې کې ارزښت او اهمیت لري. د زده کوونکو د دننیو ځواکونو خپلواکول او بشپړول د ښوونې او روزنې اصلي موخه او د ځان ډېره ښه او سمه پېژندنه د هغې ډېر ستر ارمان ګڼل کیږي. اوس له گرانو ښوونکو سره د مرستې لپاره د تدریس په یو څو نمونو رڼا اچوو. هیله ده چې د ګڼې وړ به وي.

۱ - د ګډ کار د تدریس میتود:

دې نمونې ته جان دیوی ګوته نیولې ده. وروسته نورو پوهانو هغه بشپړه کړه. ګډ تدریس د زده کړې لپاره د زده کوونکو ډله ییز کار ته ویل کیږي. ګډ تدریس د زده کړې یوه منظمه نمونه ده چې د یوې ډلې غړي په کې د پرله پسې اړیکو د ټینګولو له لارې لوست زده کوي. په دې نمونې کې زده کوونکي د زده کړې په کار کې فعال ګډون کوي او له زده کړې سره یې مینه او علاقه پیاوړې کیږي.

پر ۵ - ۶ کسيزو ډلو باندې د زده کوونکو وېش او د هغو پوښتنو د ځوابونو په وړاندې د هغوی هم نظري ددې میتود ظاهري بڼه ده چې ښوونکي یې هغوی ته سپاري.

په دې میتود کې ښوونکي لوست نه توضیح کوي، بلکې مخکې له مخکې جوړې شوې پوښتنې پر زده کوونکو ویشي. په دې میتود کې د ښوونکي اصلي کار د مناسبو پوښتنو جوړول دي.

له بحث او خبرو اترو دمخه د ډلې هر غړی د نوي لوست په اړه خپل معلومات ارزوي. له هغې وروسته د لوست متن لوستل کیږي. وروسته هر زده کوونکی هغو پوښتنو ته ځوابونه وايي چې ورسره دي. د ډلو غړي تر هغې په خپل منځ کې د پوښتنو په اړه بحث او خبرې اترې کوي چې توافق ته نه وي رسیدلي.

ښوونکي کولای شي له سمعي او بصري توکو څخه کار واخلي او د سم ځواب د پیدا کولو لپاره زده کوونکو ته لارښوونه وکړي. په پای کې د زده کوونکو د ډلو پوهه او پوښتنې ازمايل کیږي چې د زده کړې کچه وارزول شي. نشي کېدای په دې میتود کې د یو غلي او ارام ټولګي توقع ولرو. ټوکې ټکالي او خندا د ټولګي فضا خوندروري.

۲- مخکې له مخکې سازمانونکي میتود:

د مخکې له مخکې سازمانونکي میتود بنسټ د (آزویل) نظریه جوړوي.

په دې میتود کې د پېژندنې جوړښت او هغه بدلونونه چې د زده کړې په بهیر کې رامنځته کېږي، د زده کړې اصلي بنسټ گڼل کېږي. د پېژندنې له جوړښت څخه منظور د سازمان شوو اطلاعاتو، مفاهیمو او بهیرونو مجموعه ده چې زده کوونکو لا له وړاندې د پښتو ژبې په لوستونو کې تر لاسه کړي دي.

دا میتود له زده شوو لوستونو سره د نوو لوستونو پر اړیکو ټینګار کوي. په دې معنا چې که نوي او تازه مطلبونه له مخکنيو مطلبونو سره تړاو ونه لري، زده کړه به بې معنا وي او د زده کوونکو په ذهن کې به ځای ونه نیسي. مخکې له مخکې سازمانونکي میتود د زده کوونکو د پېژندنې د جوړښت د پیاوړتیا او ټینګښت لپاره تدوین شوی دی. له دې مخکې چې نوي موضوع وړاندې شي، باید د مخکنيو موضوعگانو پر ټینګښت او پایښت یو څه زیاتوالی راشي. هره علمي برخه د یو لړ مفهومونو جوړښت لري. دا مفهومونه د مرتبو د لړیو په بڼه جوړېږي. په دې ډول چې ددې جوړښت په لور څوکه کې عمومي مفاهیم او په ټیټه برخه کې بې جزئي مفاهیم راځي.

۳- د مفهوم د تر لاسه کولو میتود:

د مفهوم د تر لاسه کولو نظر (برونر) رامنځته کړ (۱۹۵۶). وروسته د ښوونې او روزنې نورو پوهانو هغه بشپړ کړ. (بروس جویس) او ملګري یې د وروستنیو پوهانو په ډلې کې وو چې دا نظریه یې وړاندې کړه (۱۹۹۲). د ژب پېژندنې د ګرامر د تدریس لپاره له دې میتود څخه کار اخیستل کېدای شي.

۱- د مفهوم د تر لاسه کولو د زده کړې لارې چارې:

ټولګې ته له ننوتلو دمخه زده کوونکو ته د تمرین او ښوولو لپاره نمونې، بېلګې او پوښتنې چمتو کړو.

۲- زده کوونکو ته په مفهومونو باندې د بحث کولو زمینه چمتو کړو چې د نوو موضوعگانو د درک لپاره تیار شي.

۳- (د مخکې له مخکې سازمان شوي میتود) ته په پام کېدای شي داسې نمونې زده کوونکو ته وړاندې شي چې د پېژندلو په جوړښت او د ذهن په پیاوړتیا کې اغېزمن او موضوعگانو ته په بڼې ورکولو کې هدفمندې وي.

۴- له زده کوونکو څخه وغواړو چې د نمونې په لیدو یې ذهن ته څه شی راغلی او تر هر څه د نمونې کومې برخې ته یې زیات پام کړی او ولې یې دا پام کړی دی؟

۵- له زده کوونکو څخه دې غوښتنه وشي چې خپلې فرضیې او اټکلونه په څو کسيزو ډلو کې ولیکي.

۴- د استقرایي تفکر میتود:

دا میتود د (هیلداتابا) په نوم یو پوه ازمایلی دی. ددې میتود له مخې ښوونکي د هدفمنډو پوښتنو له لارې زده کوونکي د لوست لوري ته بیايي. په دې کار د زده کوونکو ذهن له جزیي څخه کلي (استقرا) لوري ته ځي او د لوست په پای کې په تر پام لاندې مفهومونو باندې پوهیږي او ډاډ ترې تر لاسه کوي.

د استقرایي تفکر میتود د مفهوم د پیدا کولو له میتود سره ورته والی لري.

۵- د واحد (فردی - ډله ییز) کار میتود:

په دې میتود کې زده کوونکي له اورېدونکي سر بېره د ښوونکي له لارښوونې او د ډلې په مرسته کولای شي خپلې زده کړې پیاوړې او په بشپړ ډول یې مهارتي او کارنده کړي. په نوموړي میتود کې زده کوونکي په بشپړ ډول فعال او د

ټولگي د وخت له زياتې برخې څخه گټه اخلي. د ډېوالي جربډې، د هغې په مضمونونو غور کول او سمول، پرتله او داسې نور مهارتونه د کار د واحد ميتود له لارې د تدريس وړ دي.

ښوونکي د يو لوست په هکله له لازمو څرگندونو وروسته کولای شي هرې کاري ډلې ته د بشپړولو لپاره يوه موضوع وسپاري. د کار په پای کې ډلې د خپل کار پایلې د خپل استازي له لارې ټولگي ته وړاندې کوي. په دې ميتود کې کېدای شي آن د تدريس بهير هم د کار ډلو ته وسپارل شي. د بېلگې په توگه، په ليک باندې د وينا تبديلولو لپاره ټولگي په پنځو ډلو وېشل کېږي او هرې ډلې ته يوه وينا ورکول کېږي چې په ليک يې واړوي. په پای کې هره ډله هغه توپيرونه چې پام يې ورته اوبښي، تر خبرو اترو لاندې نيسي. په پای کې دا توپيرونه جمعبندي کېږي. کېدای شي دا کار له ټولگي بهر هم دوام وکړي. کورنۍ دنده هم د کاري ډلو په بڼې وسپارل شي.

٦- د پرتلې ميتود

دا ميتود په ليکوالۍ کې ډېر اغېزمن او فعال رول لري. د بېلگې په توگه، غواړو ((علمي ليکوالۍ)) او ((ادبي ليکوالۍ)) تدريس کړو. لومړی يوه علمي او ادبي ليکنه يوځای زده کوونکو ته ورکوو:
- علمي ليکنه:

((معمولا قيد په يوې جملې کې د ابتدا يا صفت اندازه څرگندوي. کله يو قيد د يو فعل په اړه څرگندونې کوي او يا ټوله جمله مقيدوي. کېدای شي دا څرگندونه پراخه وي...)).
- ادبي ليکنه:

((د هغوی کودله د رود پر غاړه په نمناکو خاورو او وښو کې پټه وه. داسې برېښېده چې تا به ويل، منگولې يې په ځمکې کې منډلې او ترهغې لاندې يې په خپل زور ځان په ځمکه کې ټينگ کړی دی. باران يې سر او مخ پرېولی و.))
وروسته د هر متن په ځانگړتياوو خبرې کوو او سره پرتله کوو يې.

- په لومړۍ ليکنه کې هره کلمه څرگنده او دقيقه معنا لري، خو په دويمه ليکنه کې کلمې څو، څو معنا گانې لري.
- په لومړۍ ليکنه کې ادبي ښکلا، لکه تشبيه، استعاره، مجاز او نور نه تر سترگو کېږي، خو په دويمه ليکنه کې (کوډلې ... منگولې په ځمکې کې منډلې دي). کارول شوې ده.
- په لومړۍ ليکنه کې پيغام په لږو او لنډو کلمو څرگند شوی دی، خو په دويمه ليکنه کې د يو پيغام څو اړخونو ته پام اړول شوی دی.

- او نور

د تدريس لپاره د پرتلې د ميتود کارول او زده کوونکو ته د هغو لېږدول د يوې موضوع د تشریح او څرگندولو لپاره مناسب او د کارولو وړ دی. د پرتلې د ميتود په واسطه د څو مسئلو يا موضوعگانو ترمنځ توپيرونه او ورته والی په ډېره اسانۍ بيانولای او څرگندولای شو.

٧- د ډله ييزو خبرو اترو ميتود:

په دې ميتود کې د داسې منظم او سنجول شوي بحث چې د يو ټولگي د ټولو زده کوونکو په خوښه وي، د ليکوالۍ د يو اړتيا په هکله مطرح کوو. په نوموړي ميتود کې زده کوونکو ته فرصت ورکول کېږي چې د يوې موضوع يا مسئلې په اړه د خپلو نظريو او تجربو په هکله خبرې اتري وکړي. د بېلگې په توگه، د يوې سفرنامې په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکوو. لومړی په دې هکله يو لړ پوښتنې کوو. په لاندې ډول:

- سفرنامه څه شی دی؟

- څه گټه لري؟

- خو ډوله سفرنامې شته؟

- له كوم مهال راهيسې د سفرنامو په ليكلو پيل شوی دی؟

- په يوې سفرنامې کې څه ډول معلومات راټولېږي؟

- سفرنامه زموږ په ټولنيزو، تاريخي، ژبنيو او ادبي څېړنو کې څه مرسته کولای شي؟

- کومه يوه مشهوره سفرنامه پېژنئ؟

- يوه سفرنامه څنگه ليکلای شو؟

- د يوې سفرنامې د ليكلو لپاره بايد كوم اصلونه په پام کې ونيول شي؟

- او نور

ښوونکی کولای شي زده کوونکو ته د لوست موضوع له وړاندې ووايي چې هغوی یوڅه معلومات راټول کړي. ښوونکی باید د خبرو اترو څارنه وکړي او د ټولگي د وخت د ضايع کېدلو مخه ونيسي. همدارنگه هڅه دې وکړي چې خبرې اترې ساده او د پوهېدلو وړ وي.

په دې میتود کې د لوست له وړتیا پرته نورې وړتیاوې هم پیاوړې او غښتلې کېږي، لکه: د خلکو په وړاندې د نظر څرگندول، له خلکو سره د نظر همغږي کول، د نورو د نیوکو او انتقادونو په وړاندې زغم او د لارښوونې وړتیا، د مسئلو پېژندل او د هغوی هوارولو ته د لارو چارو لټول، غوږ نیول او خبرې کول.

۸- د پوښتنو او ځوابونو میتود:

کېدای شي د یوه مهارت د تدریس بهیر د پوښتنو او ځوابونو له لارې تر سره شي. دا میتود اوږده مخینه لري. له میلاد څخه دمخه په پنځمې پېړۍ کې سقراط دا میتود کارولی دی.

ښوونکی کولای شي د لوست اساسي مفهومونه او معلومات د ټولگي پر درې ولیکي او د زده کوونکو په مرسته ورته ځوابونه پیدا کړي.

پوښتنې باید ساده او د لوست اصلي مفهومونه پکې غښتل شوي وي؛ منطقي پېوستون (پرله پسې والی) پکې وي؛ د ټولگي خبرو اترو او د زده کوونکو ذهن ته لوری ورکړای شي؛ د زده کوونکو په ورکړ شوو ځوابونو کې توافق رامنځته شي؛ ټول زده کوونکي په کې په فعال ډول برخه واخلي او پوښتنې له ساده وو پیل او په سختو پای ته ورسېږي. د بېلگې په توگه، غواړو په یوې لیکنې کې تشبیه وپېژنو. لومړی یو متن پر دره لیکو چې تشبیه په کې کارول شوي وي. لکه، ((ناڅاپه په خبرو راغی. خبرې یې د یوې ماشیندارې د گوليو په څېر له خولې راووتې، لکه د تسپو تار چې وشلېږي.))

بیا یو څو پوښتنې کوو:

- خبرې له څه شي سره تشبیه شوي دي؟

- د خبرو او د ماشیندارې د گوليو تر منځ څه اړیکې لیدل کېږي؟

- لیکوال ولې دا اړیکې په گوته کړي دي؟

- ستاسو په اند خبرې له بل کوم شي سره پرتله کېدای شي؟

په پورته توگه د پوښتنو د ځوابونو له لارې تشبیه په ښه ډول تدریسولای شو.

۹- د تمرین ورکولو میتود:

ښوونکی له هغه وروسته چې د لیکوالۍ یو مهارت یې تدریس کړ، زده کوونکي د یو یا څو تمرینونو له لارې د نوموړي مهارت کارونې ته هڅوي. د بېلگې په توگه د لیک ښو له تدریس وروسته ښوونکی زده کوونکو ته یو متن ورکوي

چې ليک نښې په کې نه وي کارول شوي او غوښتنه ترې کوي چې هغې ته لازمي ليک نښې کښېږدي. يا داسې يو متن چې پراگرافونه يې بيل شوي نه وي او له زده کوونکو څخه غوښتنه کوي چې پراگرافونه د منطقي تسلسل له مخې جلا کړي. ښوونکي کولای شي له دې ميتود څخه په پرله پسې توگه کار واخلي.

۱۰ - د (فردی - ډله یيزې) څېړنې میتود:

دا میتود زده کوونکو ته وړتیا ورکوي چې د فردی یا ډله یيزې څېړنې له لارې خپلې ستونزې هوارې کړي. د نوموړي میتود له لارې باید هر یو زده کوونکی د څېړنې اصول او بنسټونه زده کړي. په دې میتود کې باید ښوونکی مخکې له مخکې زده کوونکو ته د څېړنې لارې چارې زده کړي او پخپله هم ورباندې لاسبری وي. هغه فعالیتونه چې دا میتود په کې کارول کېږي، لاندې دي:

- د یوې موضوع د څېړلو لپاره له کتابتون څخه گټه اخیستل،
- د یوې موضوع په اړه د مرکې یا پوښتنلیک له لارې څېړنه،
- کتابتون ته مراجعه او د یوې موضوع په اړه د گڼو سرلیکونو څانگړې کول،
- د یوې تاریخي ودانۍ په اړه د یوې پنځه کسيزې کاري او څېړنيزې ډلې جوړول،
- او نور.

۱۱ - د مسئلې د حل میتود:

په دې میتود کې منطقي تفکر پیاوړی کېږي. کېدای شي له دې لارې زده کوونکي ته ورزده کړای شي چې د پدیدو تر منځ تازه اړیکې ومومي. دا میتود زده کوونکي ته ورزده کوي چې په یوازې ځان او د منطقي تفکر له لارې د تر پام لاندې موضوع په هکله پوځه وليکي.

د بېلگې په توگه، غواړو ((د لیکلو ساده ترا میتود)) د مسئلې د حلولو د میتود د نمونې له لارې زده کوونکو ته ورزده کړو. ددې کار لپاره د لاندې پنځه گونو پړاوونو د وهلو له لارې زده کوونکو ته وښیو چې لیکوالي یواسان او شونې کار دی:

- د مسئلې ټاکل،
  - د مسئلې د لاملونو په اړه گومان یا د هغې څانگړې کول،
  - د حل شونو او ممکنو لارو په پام کې نیول،
  - د حل د ترټولو ښې لارې غوره کول،
  - د حل د ټاکلې لارې سرته رسول.
- د بېلگې په توگه:

۱ - احمدنه پوهېد چې د فرهنگ په اړه لیکنه څنگه او له کومه ځایه پیل کړي؛ کومه موضوع په کې راولي او څنگه یې سرته ورسوي.

۲ - هغه لومړی هڅه وکړه د خپلې بېوسۍ لاملونه له پامه تېر کړي. احمد کولای شي د فرهنگ په اړه خبرې وکړي، خو د خپلو خبرو د لیکلو وسه ورسره نشته.

۳ - احمد د ښوونکي او د خپلو مخکښو زده کړو په مرسته د حل څو لارې په پام کې ونیولې:

الف - لومړی یې یو څو پوښتنې جوړې کړي او بیا یې هرې یوې ته لڼه، لڼه ځوابونه ولیکل او وروسته یې منظم کړل.

ب - د فرهنگ په اړه بنسټيزې کلمې او مفهومونه يې راټول او هغوی ته يې پراختيا ورکړه. د هر مفهوم په اړه يې يو خو کرښې وليکلې او وروسته يې منظمې کړې.

ج - د فرهنگ په اړه يې له ځان سره يو شو دقيقې خبرې وکړې او هغه يې ثبتې کړې. وروسته يې هغه خبرې له ټيپ ريکارډر څخه د کاغذ په مخ وليکلې.

د - د تحقيق او مطالعې له لارې يې د فرهنگ په اړه ياداشتونه چمتو کړل. وروسته يې دا ياداشتونه تنظيم او د کار لنډيز يې د يوې مقالې په توگه وليکه او ټولگي ته يې وړاندې کړل.

۴ - احمد د موضوع د ماهيت له مخې د ((الف)) او ((د)) له لارو څخه گټه واخيسته.

۵ - هغه ددې کار لپاره لومړی شو پوښتنې جوړې کړې.

■ فرهنگ څه شی دی؟

■ د فرهنگ جوړوونکي عناصر کوم دي؟

■ له سواد سره د فرهنگ اړیکې څه شی دي؟

■ د فرهنگ د ساتلو لپاره باید څه وکړو؟

■ د يو هېواد د فرهنگ د غوړپدا لارې کومې دي؟

له هغې وروسته يې د هرې پوښتنې لپاره د تحقيق له ميتود او له منابعو څخه په گټې اخيستنې لنډ ځوابونه چمتو کړل. خپله ليکنه يې يوه پلا خپل يو ملگري ته ولوستله. په پای کې يې هغه ادیت او له سره يې پاکه وليکله.

۱۲ - د تدریس عمومي نمونه

په اصل کې د تدریس عمومي نمونه د لوست د طرحې ډول دی او په عمومي مفهوم يو ټاکلی چوکاټ دی چې د تدریس مهم توکي په کې پيشيښي کېدای شي.

د تدریس میتودونه د زده کوونکي د فعالیت يا نه فعالیت پر بنسټ په فعالو او غیر فعالو دوو ډلو ویشل کېږي. د فعال میتود په تدریس کې زده کوونکي پخپله د زده کړې په بهیر کې گډون کوي او د هغې محور (شاگرد محوره) دی. په غیرفعال میتود کې يا ښوونکی په پرله پسې خبرې کوي او کار کوي او زده کوونکی چوپ او بېحرکته پاتې کېږي (معلم محوره) او يا دا چې ښوونکی او زده کوونکي هر يو خپل، خپل کار کوي او يو د بل په کار کې لاس نه وهي.

څرگنده ده چې د زده کړې پرمختگ د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکي د برخې اخيستنې او فعالیت پورې تړلی دی. د تدریس عمومي نمونه د زده کړې د بهیر د هر ډول سریزه گڼل کېږي.

دا نمونه د لومړي ځل لپاره په ۱۹۶۱ کال کې (رابرت گلیزر) معرفي کړې او پنځه پړاوونه لري:

۱ - د زده کړې د موخو ټاکل: د زده کړې د موخو (عمومي - جزبي) په ټاکلو کې دې پوهې، وړتيا او ذهنیت ته پام واپول شي.

- د مخکښو زده کړو معلومول او د لوست د پیل ارزونه: ښوونکی د زده کړې لپاره د زده کوونکي له چمتووالي څخه د ډاډمن کېدو په موخه د هغوی مخکښ پوهه پيشيښي کوي او د څرگندو کړنو له لارې يې بيانوي. ښوونکی د زده کوونکو د مخکښې پوهې د معلومولو لپاره پوښتنې جوړوي چې له تدریس دمخه يې له زده کوونکو څخه کوي. له دې ارزونې څخه لاس ته راغلي معلومات ښوونکی په دې پوهوي چې آیا زده کوونکي د نوي لوست زده کړې ته چمتووالی لري او که نه. آیا دې ته اړتیا شته چې د لوست له پیل څخه دمخه د تمرین په توگه يو شو پوښتنې وشي او که نه.

۳ - د زده کړې د وسایلو او میتود ټاکل: په دې پړاو کې باید د هر لوست د تدریس لپاره د هغې د وړ او مناسب میتود (توضیحي وینا، د رول لوبول، پلټنه او څېړنه، د رپوټ چمتو کول، مرکه، پوښتنې او ځوابونه او ...) څخه گټه واخیستل شي. همدارنگه د زده کړې له وسایلو او درسي مرستندویه موادو څخه استفاده وشي.

۴ - د شرایطو او د زده کړې د فعالیتونو سمبالښت: ښوونکی باید د تدریس په هکله لازم معلومات او امکانات پیشیني او چمتو کړي. وروسته ټول شیان یو د بل تر څنګ داسې کنسپرډي چې مولد، معنا لرونکي او منسجم وي.

د پښتو ژبې د زده کړې د لوست کتابونه

د پښتو ژبې په نوو درسي کتابونو کې هر لوست له سرلیک او انځور پرته له درېو برخو څخه جوړ شوی دی:

- د لوست سریزه یا ورودی برخه،

- د لوست متن یا اصلي برخه،

- د لوست د پیاوړتیا او تحکیم برخه

لومړی، د لوست سریزه:

د لوست سریزه په عمومي توګه لوست ته د ننوتلو لاره پرانیزي. د لوست ارزښت په ګوته کوي او کله ناکله له تېر لوست سره د نوي لوست اړیکې ټینګوي او یو منطقي ارتباط تامینوي. کیدای شي دا برخه په یوې، دوو پوښتنو پیل شي او یا په پای کې یوه نیمه پوښتنه راشي. زده کوونکي نوموړو پوښتنو ته وار له واره ځوابونه نه وایي، بلکې هغه له ځان سره ساتي. دا پوښتنې زده کوونکو ته د لوست په اړه انگیزه ورکوي، د زده کوونکو فکر هڅوي، لوست ته زده کوونکي متوجه کوي او په دې توګه هغوی ځیر کيږي چې پوښتنه د لوست په کومه برخه کې ځوابيږي.

دویم، د متن برخه:

دا د لوست اصلي برخه ده. په دې برخه کې د لوست پیغام نغښتل شوی. د زده کوونکو پوهه پراخېږي، د نوو کلمو زېرمه یې زیاتوي، نوې مفکوره تر لاسه کوي او په دې توګه د نوو لیکنو او متنونو د لیکلو وړتیا مومي او ژبني مهارتونه یې پیاوړي کيږي. د لوست همدا برخه ده چې د زده کوونکو پوهه، وړتیا (مهارت) او ذهنیت پیاوړی کوي او په سلوک یې مثبت بدلون راولي.

درېم، د لوست د پیاوړتیا او تحکیم برخه:

په دې برخه کې د متن لنډیز، فعالیتونه او کورنۍ دنده راځي. د متن په لنډیز کې عموماً د لوست مهمې برخې تکراريږي او زده کوونکو ته د لوست ارزښت په ګوته کوي. فعالیتونه د ښوونکو په لارښوونه پخپله د زده کوونکو له خوا ځوابيږي او ښوونکی له دې لارې د زده کوونکو د پوهې، وړتیا او ذهنیت د کچې په لوړولو کې مرسته کوي او په پای کې لوست ارزوي.

ښاغلی ښوونکی دې هڅه وکړي، د لوست پیل، که ممکن و، له تېر لوست، د تېر ټولګي له لوست یا بلې کومې اړوندې موضوع سره وتړي. په بېلابېلو پوښتنو او لارو چارو زده کوونکو ته د نوي لوست په اړه ذهنیت ورکړي. بیا دې د متن په لوستلو پیل وکړي. په ورو او څرګنده ژبه متن ولولي او د متن نوو کلمو ته دې د زده کوونکو پام واړوي. د لوست لنډیز دې په خپله ژبه زده کوونکو ته ووايي او د لوست پر څرګند پیغام دې زده کوونکي وپوهوي. د فعالیتونو په سرته رسولو کې زده کوونکو ته لارښوونه وکړي او ټول زده کوونکي دې د لوست په فعالیتونو کې شریک کړي. هېڅ زده کوونکی دې له دې بهیر څخه نه بې برخې کيږي. د لوست په پای کې دې زده کوونکي وارزوي او ډاډ دې تر لاسه کړي چې د لوست پیغام زده کوونکو اخیستی وي او په پوهه، وړتیا او فکر کې یې مثبت بدلون راغلی وي.

پاتې دې نه وي چې هر لوست د يوې اوونۍ لپاره چمتو شوی دی. ښاغلي ښوونکي کولای شي، هر لوست د اوونۍ په ساعتونو وويشي او د ښه تدریس لپاره هره برخه پر زده کوونکو ښه تکرار کړي. د زیات تکرار او د هر زده کوونکي د فعالې ونډې اخیستلو په پایله کې زده کړه په زړه پورې سرته رسېږي.

د ښاغلو ښوونکو د تدریس خپلې تجربې د لوست په پرمخ وړلو کې ډېر مهم رول لري. گران ښوونکي دې هڅه وکړي له خپلو تجربو څخه په گټې اخیستنې د تدریس بهیر گټور کړي.

له ثانوي دورې (لسم، یوولسم او دولسم ټولگي) څخه فارغ زده کوونکي ښايي د پښتو ژبې د جوړښت او مخینې په اړه پوره معلومات ولري. په هر درسي ساعت کې د لوست تر څنګ باید د وینا او خبرو وړتیا په ځان کې وروزي. سمه او رغنده لیک او وینا وکړي. داسې وروزل شي، چې له ستونزو پرته په راډیو او تلویزیون کې ویاندې وکړای شي، شعر ولولي او ادبي ټوټه وړاندې کړي. لیکنه یې تر دې کچې پیاوړې شوې وي، چې د یو غوښتنلیک، خپلو خپلوانو ته لیک، د وثیقي، حجت لیک، تړونونو، د دوو تنو یا دوو یا زیاتو ډلو تر منځ د هر راز جوړجاړي د لیک د لیکلو، ... وړتیا ولري. د اړتیا په صورت کې بل چاته اړ نشي. ددې موخې تر لاسه کول د ښوونکي دنده ده او په هر درسي ساعت کې د هغه د کار او زیار په څرنگوالي اړه لري. ښايي درانه ښوونکي له زړه سوي او مسؤلیت څخه ډک چلند وکړي، له زده کوونکو سره ددې موخې په تر لاسه کولو کې مرسته وکړي او له دې لارې د افغانستان په راتلونکې کې د خپل کار او زیار او نه سترې کېدونکو هلو ځلو روښانه انځور ننداره کړي.

یادداشت:

له مورنۍ ژبې پرته د پښتو لوست کتابونه دري ژبو سیمو ته هم لیکل شوي دي. د افغانستان د اساسي قانون د ۱۶ مادې له مخې پښتو او دري د افغانستان دوه رسمي ژبې دي. د افغانستان هر اوسیدونکی ښايي د خپلې مورنۍ ژبې ترڅنګ دا بله رسمي ژبه هم زده کړي. یو زده کوونکی باید له ښوونځي څخه تر فراغت وروسته پردواړو ژبو پوهیږي، افهام او تفهیم پرې وکړای شي او د امکان تر بریده پرې خپلې اړتیاوې پوره کړي. ددې موخو د تر لاسه کولو لپاره د دویمې ژبې په توګه د پښتو د لوست د کتابونو د تالیف په اړه له پوره غور او سوچ څخه کار اخیستل شوی. هڅه شوې هر لوست د زده کوونکو د عینې اړتیاوو پر بنسټ چمتو شي ورځنۍ اړتیاوې، د جملو جوړښت او ساده گي، د نوو کلمو کارول، د جملو منطقي تسلسل او داسې نور په پام کې ونیول شي. که د پښتو دا کتابونه د ښاغلو ښوونکو له خوا په سمه او رغنده توګه تدریس شي، باور دی، چې له ښوونځي څخه تر فراغت وروسته به زده کوونکي وکړای شي خپلې ورځنۍ اړتیاوې له ستونزو پرته هوارې کړي.

ښايي یادونه وشي، چې په مورنۍ ژبې کې یو زده کوونکی خبرې کولای شي او په اورېدلو یې مفهوم تر لاسه کولای شي، خو یوازې لوستل او لیکل نشي کولای. په داسې حال کې چې له مورنۍ ژبې پرته خبرې کول، اورېدل، لوستل او لیکل، څلور واړه، د زده کړې له لارې ترسره کیږي. په دې توګه د دویمې ژبې په زده کړه کې تر هر څه دمخه پر خبرو کولو او پر خبرو پوهېدلو (اورېدلو) ټینګار کیږي. لوستل او لیکل په دویم پړاو کې راځي.

د دویمې ژبې په توګه د پښتو لوست په کتابونو کې د لوست د متن په پرتله په فعالیتونو او تمرینونو زیات زور اچول شوی دی. درانه ښوونکي دې، دې ټکي ته پوره پام وکړي، چې د متن د منځپانگې (محتوی) له مخې زده کوونکي ډېر فعال وساتي، د ټولگي مخې ته یې راوغواړي او خبرې پرې وکړي، که څه هم په لومړي سر کې دا خبرې پوره معنا ور نه کړي. په ورو ورو زده کوونکي له خبرو سره مینه پیدا کوي، خپلو نیمګړتیاوو ته پام کوي، ډاډمن کیږي او له ډاره پرته د نورو په وړاندې خبرې کوي او د نورو پر خبرو ځان پوهوي. ښوونکي ته سپارښتنه کیږي، تر ډېره بریده په ټولگي کې له زده کوونکو سره په پښتو خبرې وکړي او هغوی هم وهڅوي، چې د پښتو په درسي په ساعت کې په پښتو وغږېږي. ښاغلي

ښوونکي دې د یو لوست موضوع د اوونۍ په اوږدو کې بیا بیا تکرار کړي او ډاډ دې ترلاسه کړي، چې د زده کوونکو په خبرو کولو او سمو اورېدلو کې ښه والی راغلی دی. درانه ښوونکي دې د خپلو تدریسي تجربو له مخې له بېلابېلو میتودونو او لاروچارو څخه ګټه واخلي او هڅه دې وکړي لوست د زده کوونکو له مینې سره برابر چمتو کړي. د ټولګي دننه د غونډو جوړول، تمثیل، د مقالو لیکل، د جړېدو جوړول او د ورځنیو اړتیاوو په اړه خبرې کول داسې فعالیتونه دي، چې زده کوونکي د ژبې زده کړې ته هڅوي او مرسته ورسره کوي.

د لوست په دې کتابونو کې د ورځنیو موضوعاتو په اړه یو لړ مرکې راغلي. ښوونکي دې دا مرکې په زده کوونکو سرته ورسوي. توپیر نه کوي، که مرکې ټکي په ټکي د کتاب له متن سره سمون ونه لري. درانه ښوونکي دې زیار وکارې، ددې مرکو په څېر نورې په زړه پورې موضوعګانې پیدا او زده کوونکو ته دې لارښوونه وکړي، چې په لنډو مرکو یې سرته ورسوي. دلته د ښوونکو مهارت، وړتیا، تجربه، مینه، مسؤلیت او نه ستړی کېدونکی کار خورا ډېر اغېزمن واقع کېږي. له دولسم ټولګي څخه د دویمې ژبې فارغ زده کوونکي باید تر ډېرې کچې په پښتو خبرې وکړای شي، نورو ته خپل مفهوم او غوښتنه له ستونزو پرته ورسولای شي، د نورو پر خبرو او ویناوو پوه شي او هغه څه چې غواړي له ستونزې پرته پخپله ولیکلای شي.

د داسې یوې ورځې په هیله، چې د افغانستان ټول وګړي له ستونزو پرته د یو واحد ولس په توګه یو د بل په ژبه وپوهېږي او خپلې اړتیاوې پوره کړي.

د ثانوي دورې د پښتو ژبې درسي کتابونه د افغانستان د تعلیمي نصاب د عمومي هدفونو پر بنسټ په دې موخه تالیف او تدوین شوي دي چې زده کوونکي په ټولنیزو اړیکو کې د ژبې پر ارزښت، د معیاري ژبې پر پېژندنې او د ملي، دیني او فرهنګي ارزښتونو په پیاوړتیا کې د هغې په رول وپوهېږي. ښه او رغنده تدریس د زده کړې د عمومي پروګرام یوه برخه ده او ټاکلو موخو ته رسېدل اسانوي.

د مضمون د تدریس لارښود

ددې لارښود په لومړي څپر کې کې د درسي مضمون له عمومياتو او لومړنیو خبرو او د تدریس او ارزونې له لارو چارو سره بلد شوی. په دې څپر کې کې به د تدریس له کلني پلان او د هر لوست د تدریس له لارو چارو سره بلد شی.

د تدریس کلني پلان

د تدریس کلني پلان څرګندوي چې د لوست کتاب پر یوه تعلیمي کال څنګه وویشل شي. زموږ په هېواد کې تعلیمي کال د سپرو او تودو سیمو لپاره یو له بله توپیر کوي. په تودو سیمو کې تعلیمي کال د مني د فصل په پیل پیلېږي. د مرغومي د میاشتې په دوه اوونيو کې څلور نیم میاشتني ازموینه اخیستل کېږي. وروستی دوه اوونۍ زده کوونکي رخصتېږي. د پسرلي د فصل په وروستی میاشت، یعنې غبرګولي کې په دوو لومړنیو اوونيو کې ازموینه اخیستل کېږي او له هغې وروسته زده کوونکي د کال وروستي رخصتي اخلي.

په سپرو سیمو کې تعلیمي کال د وري په لومړۍ پیلېږي. څلورنیم میاشتني ازموینه د چنګاښ په میاشت کې اخیستل کېږي. زده کوونکي له ازمویني څخه وروسته د زمري په دوو لومړنیو اوونيو کې رخصتېږي. د تعلیمي کال په پای کې د لیندۍ د میاشتې په لومړیو دوو اوونيو کې کلني ازمویني پیلېږي او له هغې وروسته زده کوونکي د ژمي په رخصتې ځي. تعلیمي کال ۲۸ اوونۍ دوام مومي. د کلني پلان د تنظیم لپاره د لوست د کتاب مخونه پر ۲۸ سرلیکونو وېشل کېږي. لاسته راغلي شمېره په یوې اوونۍ کې د لوست د کتاب د تدریس برخه څرګندوي. د هر لوست په ورځني پلان کې د هر لوست د زده کړې موخې، د تدریس او ارزونې لارې چارې، د تدریس توکي، د تدریس فعالیتونه (د لومړنیو فعالیتونو سرته

رسول، لکه سلام، روغبړ، د حاضری- اخیستل، د پخواني لوست پوښتنه، د انگېزې رامنځته کول، د نوي لوست وړاندې کول او د زده کوونکو د زده کړې ارزول، د لوست د متن او پای په اړه پوښتنې او د زده کوونکو او ښوونکو لپاره د اضافي معلوماتو برخه جوړوي. هغه په ځیر وگورئ او په پوره زړه سوي او رغنده ډول یې د شونتیا تر کچې پر خپلو زده کوونکو عملي کړئ. د لسم، یوولسم او دولسم ټولگي د پښتو د لوست کتابونه ۲۸ لوسته لري. هر لوست په یوې اوونۍ کې تدریسېږي. د وروستي ساعت په پای کې ښوونکی ډاډ تر لاسه کوي چې زده کوونکي د لوست ټولې موخې تر لاسه کړي دي؛ پوهه یې زیاته شوې؛ ژبنۍ وړتیا یې پیاوړې شوې او ذهنیت یې مثبت بدلون موندلی دی. په دې موخو کې د ژبې زده کړه، خبرې کول او لوستل تر هرڅه دمنځه دي.

لومړی لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلوبو سرلیکونه	د مطلوبو شرح	وخت
د لوست موضوع	مناجات	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - د مناجات په معنا، مطلب او مفهوم به پوه شي. - مناجات به له حمد سره توپیر کړای شي. - د مناجاتو لوستل به زده کړي. - د مناجاتو له ویلو سره به یې مینه پیدا شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، پوښتنې او ځوابونه، انفرادي فعالیت، ډله ییز فعالیت	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، کتابچه، تخته، تباشیر، قلم او تخته پاک	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د یادداښت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	سلام، روغې او له زده کوونکو سره پېژندګلوي	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي د ژبې د زده کړې په اړه له زده کوونکو سره خبرې کوي او د هغې اهمیت او ارزښت ته یې پام رااړوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<p>– ښوونکي زده کوونکو ته د نوي تعلیمي کال د رارسېدو له امله مبارکي او ښه راغلاست وایي او د هغوی د هڅو او د لوست د زده کړې د ګټو په اړه معلومات ورکوي. بیا له هر زده کوونکي څخه د تعلیمي کال د پای د رخصتیدو د تېرولو په اړه پوښتنې کوي.</p> <p>– د نوي تعلیمي کال په اړه زده کوونکو ته سپارښتنې کوي او په جلا جلا توګه یې لوست ویلو ته هڅوي او د زده کړې په اهمیت او ارزښت یې پوهوي.</p>	<p>– زده کوونکي د ښوونکي درناوی کوي. هر یو په خپل وار له ښوونکي او د زده کوونکو په روزنه کې د هغه له نه ستړي کیدونکو هلو ځلو ستاینه کوي. بیا هر یو په خپل وار د تعلیمي کال د رخصتیدو د تېرولو په اړه لاندې خبرې کوي.</p> <p>– زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي او د هغه سپارښتنې مني.</p> <p>– زده کوونکي د ښوونکي پلانونه او د ژبې د زده کړې موخې لیکي، ځانونه پرې پوهوي او د تعلیمي کال په اوږدو کې یې عملي کوي.</p> <p>– زده کوونکي د ژبې پر ارزښت ځانونه پوهوي او ګوري چې ښه وینا او ښه لیکنه څومره مهمه ده. د ښو ادبي لیکنو پر ځانګړتیاوو ځانونه پوهوي او هوډ کوي چې د نشر او</p>	

<p>شعر د ویلو وړتیا په ځان کې پیاوړې کړي.</p> <p>— زده کوونکي د ناسم پوهاوي یا سوء تفاهم او په له منځه وړلو کې یې د وینا پراهمیت او ارزښت ځانونه پوهوي او هڅه کوي چې تل څرگندې او روښانه خبرې وکړي او په خپله وینا کې داسې کلمي وکاروي چې اورېدونکي ترې د هغه مطلب په ښه او سمه توګه واخیستلای شي او د ناسم پوهاوي منځه ونيولای شي.</p> <p>— زده کوونکي متن ته غوږ نیسي او د مناجاتو د لوستلو او ویلو لارې چارې زده کوي.</p> <p>— زده کوونکي د مناجات ځانګړتیاوې پېژني، له حمد، شعر او ساده نثر سره یې پر توپیر ځانونه پوهوي.</p> <p>— زده کوونکي د متن پرستونزمنو برخو ځانونه پوهوي او د نوو کلمو معنا زده کوي.</p> <p>— زده کوونکي هڅه کوي په پښتو ادبیاتو کې د مناجاتو بېلګې وګوري او ځینې یې له ځان سره یاداشت کړي.</p> <p>— زده کوونکي په متن کې یا د متن په اړوند خپل معلومات بشپړوي او د ناڅرګندتیا په صورت کې له ښوونکي پوښتنه کوي.</p> <p>— زده کوونکي د لوست پر لنډیز ځانونه پوهوي او د ښوونکي پوښتنوته ځوابونه ورکوي.</p> <p>— زده کوونکي ګوري چې په لوست کې یې کوم نوی شی زده کړی، د لیک او لوست وړتیا یې څومره ځواکمنه شوې او په فکر کې څومره بدلون راغلی دی.</p> <p>— زده کوونکي فعالیتونه ځوابوي او کورنۍ دنده اخلي.</p>	<p>لوستلو وړتیا په ځان کې ځواکمنه کړي.</p> <p>— په ورځنیو چارو کې زیاتره د دوو تنو یا د یوې ټولني د غړو تر منځ د ویونکي د اصلي پیغام د نه پوهېدو له امله ناندري-راولارېږي. ښوونکي ددې نیمګړتیا د لېرې کولو لپاره د خبرو او ژبې له لارې په سم ډول د پیغام رسولو او د پوهولو او راپوهولو د تخنیک (Communication) پر اهمیت زده کوونکي پوهوي او د سوء تفاهم د راولارېدو پر معنا او مفهوم یې پوهوي.</p> <p>— ښوونکي د همدې هڅونې له مخې د لوی خدای ﷻ په نامه په نوي لوست پیل کوي. مناجات په ډېر زړه را کښونکي غږ لولي او له زده کوونکو غواړي د مناجات د لوستلو په ډول ځانونه وپوهوي.</p> <p>— ښوونکي د مناجاتو د متن پر ځانګړتیا زده کوونکي پوهوي.</p> <p>— ښوونکي د متن له لوستلو وروسته د متن ستونزمنې برخې تشریح او نوې کلمې یې معنا کوي.</p> <p>— ښوونکي په پښتو ادبیاتو کې د مناجاتو بېلګې راوړي او زده کوونکي پرې پوهوي.</p> <p>— ښوونکي د زده کوونکو پوښتنو ته ځوابونه وایي.</p> <p>— ښوونکي په لنډ ډول لوست تکراروي او زده کوونکي ارزوي.</p> <p>— ښوونکي ډاډ تر لاسه کوي چې د لوست پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې تر لاسه شوي دي.</p> <p>— ښوونکي د لوست د فعالیتونو په ځوابولو کې له زده کوونکو سره مرسته کوي او په پای کې کورنۍ دنده ورکوي.</p>
---	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

مناجات پاک خدای ﷻ ته له عجز او زاری-څخه عبارت دی. په مناجات کې بنده خپله بېوسي او نیمګړتیا څرګندوي او له خدای ﷻ څخه مغفرت او بښنه غواړي.

په پښتو ادبیاتو کې بیت نیکه (رح) لومړنی شخص و، چې د شعر په ژبه یې خدای ﷻ ته زاری-کړي او د خپلو نیمګړتیاوو د پوره کولو غوښتنه یې ځنې کړې ده. بیت نیکه په ځینو لرغونو تاریخونو کې (بیت) (شیخ بیټي) او شیخ بټن په نوم هم یاد شوی دی، د ژوند وخت یې ۳۰۰ او ۴۰۰ کلونو ترمنځ اټکل شوی دی. بیت نیکه دوه وروڼه یې درلودل چې مشرې سپرن او بل یې غرغښت نومیده. د پښتنو زیاتره قبایل همدغو نیکونو ته منسوب او په

بيټي، سړيني او غرغښتي با نډې مشهور دي

و انك لعلی خلق عظیم [یقینا ته د لوړو اخلاقو خاوند یې. القلم سورت، ۴ آیت]

(ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ماباندې مهربانه، ... ما ویننه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه گوره، پر ما کار واچوه، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما تر مخه دې پر نورو اچولي وو. زما له شان سره راسره برابره معامله وکړه، زما کړه پر ما تاوان او ستا کرم پر ما احسان.)

د بقرې د سورت ۲۸۶ وروستی آیت: "لا یكلف الله نفسا الی وسعها. لها ما کسبت و علیها ما کتسبت. ربنا لا تواخذنا ان نسینا و اخطئنا. ربنا و لاتحمل علینا اصرا کما حملته علی الذین من قبلنا. ربنا و لا تحملنا ما لا طاقة لنا به. واعف عنا. و اغفر لنا. وارحمنا. انت مولنا فانصرنا علی القوم الکفرین"

ژباړه: الله هیڅ نفس ته د هغه له وسې نه پورته مسؤولیت نه متوجه کوي. چا، چې څه ښه کړي دي، د هغو میوه د هماغه ده او چا، چې څه بدې کړې ده، د هغې گناه پر هماغه ده. (مؤمنانو تاسو دا دعا وکړئ). ای زموږ ربه، که له موږ نه څه هیره او خطا صادره شي، موږ پرې مه نیسه. څښتنه، پر موږ هغه پټی مه ږده چې له موږ نه پر مخکښو خلکو دې ایښی و. زموږ څښتنه، د کوم پټي د پورته کولو چې په موږ کې وس نشته، هغه پر موږ مه ږده. له موږ سره اساني وکړه. و موږ له (گناهونو) څخه تېر شه. پر موږ رحم وکړه. ته زموږ کار جوړوونکی یې. د کافرانو په مقابل کې زموږ مرسته وکړه."

د فعالیتونو په اړه معلومات او د پوښتنو ځوابونه

دیکلمه: په خواږه او ښکلي غږ د متن یا شعر لوستل

له ځانه مې پردی او خپل ځان ته مې نږدې کړه. مطلب یې دا دی چې ای خدایه ما له خپل نفس او هوس لرې کړه چې تا ته نږدې شم او ستا په عبادت بوخت شم.

ښوونکي ته اضافي معلومات:

د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې لیکوال او شاعر، گل پا چا الفت د نورو موضعگانو تر څنګ مناجات هم ویلي او لیکلي دي. دلته د هغه دا لیکنه رااڅلو:

لویه خدایه!

که زه ښه وکړم ،ته راسره ښه کوي. که بد وکړم د بدو سزا راکوي. که ستا مینه زما په زړه کې وي، په محبت راته گوري. که زه یې مینې شم، ستامهرباني کمیري.

ستا د رحمت باران په ما با نډې هغه وخت ورپرې چې زما په زړه کې رحم وي .زه چې هرڅه وکړم ته هماغسې راسره کوي. نیکبختي اوبدبختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت یا دوزخ ته تگ زما د عمل نتیجه ده.

زموږ عقل او فکر همدغه دی، موږ چې تاته په خپله آینه کې وگورو ،ستا په باب دغه شان فکر کوو. که موږ ځا نته ونه گورو، ستا لوی شان ته گورو، ته زموږ له خیال اوفکر نه ډیر لوی یې .موږ چې د ځا ن غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه د سرپه سترگو نه وینو یا به لنډ وي یابه اورده. پوهیږو چې ستاستاينه له موږ نه پوره نه ده. موږ ډیر واره او کوچني یو، ته ډیر لوی یې. دا زموږ کار دی چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو به مقابل کې بد. که موږ څوک ووهو حاکمان موږ وهي. که موږ په ځمکه کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو، ډیر غنم را کوي او زموږ اوبه او دانه ځمکه هم یې عوضه نه پرېږدي. که د یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو، خوږه میوه او یخ سیوری را کوي. که سوداګر ته پیسې ورکړو، هرڅه چې وغواړو راوړي یې. که له یوه ماشوم سره مینه وکړو، هغه له موږ سره مینه کوي. ستا شان له مخلوق نه ډیر اوچت دی. ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده. ستا کړه زموږ له کړونه نه پیدا کیږي . ستا محبت زموږ د محبت مولود (زېږنده) نه ده. ته خالق یې او موږ مخلوق یو...

دویم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم سیرت	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې ترلاسه کړي: - د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سیرت په اړه به معلومات پیدا کړي. - د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم سیرت او اخلاق به د خپل ژوند د لارې مثال وگرځوي. - د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سیرت او اخلاقو په اړه به نورو ته معلومات ورکړای شي. - د لیک او وینا وړتیا به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر، سرته ورسولای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، اوریدل، پوښتنه او ځواب، ډله ییز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، کتابچه، تخته، تباشیر، قلم او تخته پاک	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	سلام، روغې، د کورنۍ دندې لیدل او د تیر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	- سیرت څه ته وايي؟ - د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له سیرت څخه مو څومره په ځان کې عملي کړي دي؟	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکي متن لولي.	- زده کوونکې ښوونکي ته غوږ نیسي او د متن ستونزمنې برخې په نښه کوي.	
- ښوونکي د متن پر ځینو برخو له زده کوونکو سره خبرې کوي.	- زده کوونکي د ښوونکي د څرگندونو یادداشت اخلي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته وار ورکوي چې د متن یو، یو پراگراف ولولي.	- زده کوونکې په وار سره د متن یو، یو پراگراف لولي.	
- ښوونکي له څو تنو زده کوونکو څخه غواړي چې په وار سره د ټولگي مخې ته راشي او د حضرت محمد صلی الله علیه	- څو تنه زده کوونکي په وار سره د ټولگي مخې ته راځي او د گران پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سیرت او اخلاقو په اړه خبرې کوي او څرگندوي چې ولې د پیغمبر سیرت او اخلاق د هر مسلمان د لارې مثال دی.	

<p>- زده کوونکي متن لولي او پر نوو کلمو ځانونه پوهوي.</p> <p>- زده کوونکي په ډلو کې په خپل وار د گران پيغمبر صلی الله عليه وسلم پر اخلاقو خبرې کوي. يو تن د ډلې د غړو خبرې ليکي او په پای کې د لنډيز په توگه نورو ته اوروري. په ډله کې هر زده کوونکی خپل نظر څرگندوي او په وار سره د ډلې مشري او د ډلې په استازيتوب وينا کوي.</p>	<p>وسلم د غوره اخلاقو په اړه خبرې وکړي.</p> <p>- ښوونکی زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې د متن نوې کلمې پيدا او پر معنا يې ځانونه وپوهوي.</p> <p>- ښوونکی زده کوونکي په مناسبو ډلو ويشي او دنده ورکوي چې په خپلو منځونو کې د محمد صلی الله عليه وسلم پر غوره اخلاقو باندې خبرې وکړي او وروسته دې يو تن د ډلې د خبرو لنډيز نورو ټولگيوالو ته واوروي.</p>
<p>- زده کوونکي گوري چې له لوست څخه کومه نوې پوهه تر لاسه کړه، د وينا او ليک وړتيا يې څومره توپير وموند او په فکر کې د خپلو اخلاقو څومره بدلون راغی.</p>	<p>- ښوونکي د متن لنډيز تکراروي او د لوست پر اصلي پيغام زده کوونکي پوهوي.</p>
<p>- زده کوونکي په ډېره مينه د ښوونکي پوښتنو ته ځوابونه وايي. که اړتيا يې درلوده د لازياتو معلوماتو لپاره دې له ښوونکي څخه پوښتنې وکړي.</p>	<p>- ښوونکی له يوڅو تنو زده کوونکو څخه د لوست په اړه پوښتنې کوي او خپل لوست ارزوي.</p>
<p>- زده کوونکي د لوست د پای فعاليتونه په يوازې سر ځوابوي.</p>	<p>- که اړتيا وه، ښوونکي د لوست د پای په فعاليتونو کې له زده کوونکو سره مرسته کوي.</p>
<p>- زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې يې ځوابوي. هڅه کوي ليکنه يې بنسکلي او ادبي رنگ ولري.</p>	<p>- په پای کې په خپله خوښه زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي. له کورنۍ دندې څخه بايد موخه د زده کوونکو د ليک او وړتيا پياوړي کول وي.</p>

د متن د ستونزمنو برخو روښانول

سيرت د باطني او ظاهري خوی او اخلاقو او چال چلن مجموعه ده.

و انک لعلی خلق عظیم [يقينا ته د لوړو اخلاقو خاوند يې. القلم سورت، ۴ آيت]

سيرت النبي: د هغه کتاب نوم دی چې د حضرت محمد ﷺ سيرت او صورت په اړه په کې څرگندونې راغلي دي.

د فعاليت د درېمې پوښتنې سم ځواب:

هر کله به چې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به يې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې په هغې کې به گناه نغښتې نه وه. هيڅکله يې له چا څخه غچ نه اخیست، مگر دا چې شريعت به تر پېښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر ليرې و. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په ورکړه او سخا کې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وايي چې له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه يې په وړاندې ((نه)) ويلې وي. گران پيغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرايطو کې

اضافي معلومات:

حضرت محمد ﷺ د عبدالله زوی، د عبدالمطلب لمسی، د هاشم کړوسی او د مناف کودی دی. د رسول ﷺ کورنۍ د ده د نېکه نوم هاشم بن عبد مناف ته منسوبه ده، یعنې د «هاشم» په کورنۍ یا دېرې. حضرت محمد ﷺ د دوشنبې په سهار د ربیع الاول په (۱۲) نېټه دنیا ته سترگې وغړولې.

له دې کبله چې الله ﷻ خپل رسول ته د شفاعت او لویې درجې لورینه کړې او مسلمانانو ته یې بنوونه کړې چې مینه ورسره وکړي، ځکه له هغه سره مینه له الله ﷻ سره مینه ګڼل کېږي. لکه چې الله تعالی د آل عمران د سورت په ۳۱ آیت کې فرمایي:

[ژباړه: ورته ووايه، که تاسې رښتیا هم له الله جل جلاله سره مینه لرئ، نو له ما سره مینه وکړئ. الله پاک به تاسې خوښ او ګناهونه به درته وښيي.]

د همدغو بنوونو په رڼا کې زړونه د رسول اکرم ﷺ د مینې په لور ورمات شول او د هغو چارو په لټه کې شول چې له رسول الله ﷺ سره یې اړیکې نژدې او بیا پخې کړي. نو ځکه موږ گورو چې د اسلام له پیل څخه مسلمانان د رسول اکرم ﷺ د ښیګڼو په یا ډولو او د هغه د ښکلو اخلاقو او سیرت د خپرولو په میدان کې یو له بل څخه ځان وړاندې کوي. د رسول اکرم ﷺ سیرت د هغه له خبرو، کړنو او غوره خوښوونو او عاداتو څخه عبارت دی. حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها فرمایي: د رسول الله ﷺ اخلاق قرآن و. هغه څوک چې د دومره لوړو اخلاقو څښتن وي، نو ځکه به د الله ﷻ د ټولو بندګانو د مینې او محبت نمونه وي. رسول اکرم ﷺ د هومره سپیڅلو اخلاقو څښتن و چې د قلم په څوکه یې لیکل اسان کار نه دی. همدغه غوره والی و، چې زړونه ورته رامات او میرني دې ته تیار وو چې د خپلو سروونو په بدل یې وژغوري. هغه چې ورسره نژدې اوسیدل ترهغه پراوه یې مینه ورسره وه چې د خپلو سروونو په قیمت یې هم د هغه د یو نوک گریدل نشوای زغملای. دې مینې او محبت له دې بله هېڅ انگیزه نه درلوده چې دده په انډول ښکلي او زړه وړونکي خوښونه یې په بل چا کې نه وو لیدلي. که څه هم د هغه مبارک د ټولو خوښوونو، عاداتو او کړنو بشپړه لیکنه زموږ له وس پورته ده، بیا هم هڅه کوو چې په دې هکله نقل شوې روایات په لنډ ډول په لاندې کرښو کې ولیکو:

د حضرت محمد ﷺ ښایست:

د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ په ځا نګر یو صفتونو او زړه راښکونکو خوښوونو سمبال و چې د همدغه ویاړ، اخلاقو او صفاتو په وسیله یې د نړۍ گوټ گوټ ته د اسلام سپیڅلی دین ورساوه، ځکه خو یې اسماني کتاب د سترو اخلاقو یادونه کوي حضرت محمد ﷺ د داسې ښکلو او نیکو اخلاقو څښتن و چې زړونه ورته تسلیمیدل. دا یو څرګند حقیقت دی چې رسول الله ﷺ د ټول بشریت لپاره ستر لارښود و. د هغه په امانتدارۍ، رښتینولۍ او صداقت د هغه وخت کا فرانو هم اعتراف کاوه. د ډېرو سپیڅلو او خوږو اخلاقو له امله صحابه کرامو ورسره دومره مینه درلوده چې په خپله یې مرګ مانه، خو داسې یې نه غوښتل چې د هغه یو وینسته ته هم زیان ورسېږي. دلته د محمد ﷺ د صفاتو او اخلاقو په اړه په ترتیب سره له یو لړ باوري سرچینو څخه یو څو نظره را اخلو:

د نړۍ سردار حضرت محمد ﷺ برابر قد درلود، لوړوالي ته مایل و، مبارکه څېره یې غمړنګه وه، د سر وښتان مبارک یې نه ډېر نیغ او نه ډېر ول ول وو، مخامخ غاښونه مبارک یې سره بېل بېل وو چې د خبرو پر وخت به یې رڼا کوله، سترګې مبارکې یې تورې او باڼه یې اوږده وو، ورېځې مبارکې یې سره بېلې وې، مبارک مخ یې غوښن و، پوزه مبارکه یې نرۍ اولورده وه، سر مبارک یې هم برابر لږ غټ و، ږیره مبارکه یې دومره ګڼه وه چې سینه مبارکه یې پرې ډکیده (پټیده)

غاړه مبارکه يې هم تر ټولو خلکو بنا يسته وه، بدن مبارک يې نه ډېر ډ نگر او نه ډېر غټ و، برابر وجود يې درلود. په نور بدن يې ډير وينتا نه وو، د اوږو منځ او سينه مبارکه يې پراخه وه، سينه او گيلوه مبارکه يې سره برابره (هواره) وه. د بدن بندونه مبارک يې غټ او مضبوط وو، د لاسونو ورغوی مبارک يې غوښن وو، د تلو په وخت کې به يې قدمونه په قوت سره اوچتول تا به ويل چې مخ پرخوږې روان دی او همېشه به يې ځمکې ته کتل. جابر بن سمره رضي الله عنه فرمايي چې د سترگو مبارکو په سپينو کې يې سرې کرنيې وې، لوړه خندا يې نه کوله، سترگې به يې په رنجو توري ښکاريدي، خو په حقيقت کې به يې رانجه نه وو کړي. له بي بي عايشې رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې نبي کریم به په تياره شپه کې هم داسې ليدل، لکه په رڼا کې. جابر رضي الله عنه فرمايي: يوه شپه سپوږمۍ راختلې وه، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته مې وکتل او بيا مې سپوږمۍ ته وکتل، هغه سرې جامې اغوستې وې، زما په سترگو کې تر سپوږمۍ ښکلې اوخليدونکي بريښيد. انس رضي الله عنه فرمايي: ما داسې خوږ بوی (مشک او عنبر) نه دی بوی کړی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر بدنه دې خوږ وي. رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله له چا سره ستري مشي وکړه، ټوله ورځ به يې له لاسونو څخه خوږ بوی تلو، يا د کوم ماشوم پر سر چې به يې لاس کېښود، د ماشومانو په منځ کې به بيا پيژندل کېده، ځکه چې له هغه څخه به خوږ بوی تلو. رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه ورځ د انس بن مالک رضي الله عنه په کور کې ویده و، رسول الله صلى الله عليه وسلم خوله شو، د انس مور بي بي يوه شيشه راوړه او د هغه مبارک خوله يې پکې ټولوله. رسول الله صلى الله عليه وسلم پوښتنه وکړه دا څه کوي؟ هغې ورته وويل: دا مور په خپلو عطرو کې گډوو، ځکه دا تر هر څه خوږ بويه او غوره دي. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي، يقينا زما سترگې ویدې کيږي، خو زړه مې وېښ (بیدار) وي. له انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ای خلکو! زه ستاسو امام یم له ما څخه په رکوع او سجده کې مه مخکې کيږئ، ځکه چې تاسو ماته مخکې هم ښکاري او شاته هم. رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرې داسې ځانگړنې درلودې چې اسلامي امت به يې د نورو پيغمبرانو د ځانگړنو په لړۍ کې ونه مومي، د دې ټولو فکري، روحي، صورتی او سیرتی ځا نگړنو په لړ کې يې لويه ځانگړنه دا وه چې دده مبارک له بدن څخه به هر لوري ته تل خوږ بوی او وږمې ته خپريدې، آن تر دې چې ډېر ځله به د ده خوږ بوی صحابه کرامو ته د ده راتگ زيری ورکاوه.

اخځليکونه:

حقيقت لار، خپلواکه ديني، ملي، فرهنگي او ټولنيزه مياشتنی خپرونه، دريم کال، حمل، نهمه گڼه ۱۳۸۹، لمريز کال.

دریم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د دقیقې	د مطلبونو شرحه	د مطلبونو سرلیکونه
	د سولې ارزښت	د لوست موضوع
	<ul style="list-style-type: none"> د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: – د سولې پر معنا، مفهوم او ارزښت به پوه شي. – له سولې سره مینه اوله جگړې څخه کرکه به پکې پیاوړې شي. – د سولې په اړتیا پوه شي. – زده کوونکي به وپوهیږي چې د سولې په تامین کې باید کومو اصولو ته پام وشي. – د سولې له تامین سره به یې مینه پیدا شي. – د سولې په اړه به یې د وینا او لیک وړتیا پیاوړې شي. – د لوست د پای فعالیتونه به په خپلواک ډول ځواب کړي. 	د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې
	لوستل، لیکل، اوریدل، پوښتنې، ځواب او ډله ییز کار	د تدریس لارې
	درسي کتاب، کتابچه، تخته او تباشیر	د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي
	شفاهي پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه.	د ارزونې لارې او وسیلې
۴ دقیقې	سلام، روغې، د کورني کار لیدل او د تېر لوست ارزونه	د زده کړې او تدریس فعالیتونه
۶ دقیقې	<ul style="list-style-type: none"> – ایا تاسو له چاسره له زړه بدوالي وروسته روغه کړې؟ – روغه جوړه، پخلاینه او سوله څنگه کلمې دي؟ – د سولې ارزښت په کوم وخت کې سړي ته څرگندېږي؟ 	د انگیزې رامنځته کول
۳۵ دقیقې	د زده کوونکو فعالیتونه	د ښوونکي فعالیتونه
	<ul style="list-style-type: none"> – زده کوونکي د نوي لوست متن ته غوږ نیسي. – زده کوونکي غوږ نیسي چې د سولې کتنې کومې دي او جگړه څه تاوان لري. له ښوونکي سره دې ځان د نظر په وړاندې کولو سره شریک کړي. – زده کوونکي متن له ځان سره لولي او پر مفهوم یې ځانونه پوهوي. – څو تنه زده کوونکي د نوبت له مخې یو، یو پراگراف لولي 	<ul style="list-style-type: none"> – ښوونکی متن لولي. – ښوونکی د سولې د ارزښت او اړتیا په اړه له زده کوونکو سره خبرې کوي. د سولې پر گټو او د جگړې پر تاوان او زیانونو زده کوونکي پوهوي. – زده کوونکو ته وایي چې په جگړې کې هر راز معنوي او مادي شتمني له منځه ځي. – ښوونکی زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې متن له ځان سره ولولي او پر مفهوم یې فکر وکړي.

<p>او د ښوونکي لارښوونو ته غوږ نيسي.</p> <p>خو زده کوونکي په وار سره د ټولگي مخې ته راځي او د سولې د گټو او د جگړې پر زیانونو خبرې کوي.</p> <p>دوه، دوه تنه زده کوونکي په وار د ټولگيمخې ته راځي او د سولې او جگړې په اړه په خپلو کې خبرې کوي. موضوع باندې په خپلو ډلو کې خبرې کوي.</p> <p>زده کوونکي په ډلو تقسیمېږي او د ورکړل شوې موضوع په اړه پخپلو کې خبرې کوي. بیا د هرې ډلې استازی د خپلې ډلې نظر د ټولگي په وړاندې نورو زده کوونکو ته بیانوي. ټول زده کوونکي کولای شي له ډلو له استازو څخه خپلې پوښتنې وکړي.</p> <p>زده کوونکي سولې ته د ولسونو او هېوادونو د اړتیا په اړه د ښوونکي په بحث کې ځانونه شریکوي.</p> <p>زده کوونکي د خپلو شخصي تجربو له مخې د کور او کلي د خلکو تر منځ د (پولې، پټي، د اوبو لگولو، گاونډیانو...) اختلافاتو د هوارېدو پر لاروچارو خبرې کوي.</p> <p>زده کوونکي د لوست لندیز ته غوږ نيسي او گوري چې د سولې د گټو او د جگړې د بدمرغيو په اړه یې په پوهه او وینا کې څومره بدلون راغلی دی.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د سولې د ارزښت او د جگړې د زیانونو په اړه په کورونو کې یوه ښکلې مقاله لیکي او په بله ورځ یې د پښتو مضمون په ساعت کې د نورو په وړاندې لولي.</p>	<p>ښوونکي یو څو تنه زده کوونکو ته وايي چې یو، یو پراگراف ولولي. ښوونکي د هغوی نیمگړتیاوې سموي.</p> <p>ښوونکي څو تنه زده کوونکي په وار سره د ټولگي مخې ته رابولي چې د سولې د گټو او د جگړو پر زیانونو یو، دوه دقیقې خبرې وکړي.</p> <p>ښوونکي دوه تنه زده کوونکي د ټولگي په وړاندې راغواړي چې د سولې او جگړې په اړه یو له بل سره مرکه وکړي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشي او دنده ورکوي چې د لاندې موضوع په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او په پای کې د هرې ډلې استازی د خپلې ډلې نظر نورو ته څرگندوي: "څنگه کولای شو د خلکو په ذهنونو کې د سولې ساتنې اصل وروزو؟"</p> <p>ښوونکي پر دې ټکي رڼا اچوي چې په جگړې کې ښکېل ولسونه او هېوادونه ولې سولې ته اړتیا لري.</p> <p>ښوونکي دوه تنه داوطلب زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي او ورته وايي په دې اړه خبرې وکړي، چې د کور او کلي اختلافات څنگه هوارېدای شي؟</p> <p>ښوونکي متن په لنډو خبرو تکراروي او د پوښتنو له لارې ارزوي چې د لوست پوهنیزې، مهارتي او ذهینې موخې لاس ته راغلي او که نه؟</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته دنده سپاري چې د سولې د ارزښت او د جگړې د زیانونو په اړه یوه ښکلې مقاله ولیکي او په بله ورځ یې په ټولگي کې ولولي.</p>
---	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

له دې متل څخه:

"که زه وایم چې زه یم او ته وايې چې زه یم؛ نه به زه یم، نه به ته یې.

خو که زه وایم چې ته یې او ته وايې چې ته یې؛ هم به زه یم، هم به ته یې."

څخه موخه وحدت دی. په ځانځانۍ کې سپری تباہ کېږي او په یووالي او وحدت کې سپری سوکاله او هوسا کېږي.

دويم فعاليت:

د سولې په اصولو کې په يوې موضوع کې د بنسټيزو دواړو يا ټولو لورو گټو او زيانونو ته په متوازن او برابر ډول پام کېږي او يوازې يوه لوري ته گټې او امتيازونه، نه ورکول کېږي.
د سولې په اړه د خبرو اساسي ټکي هماغه دي چې جگړه او اختلاف يې رامنځته کړي دي.

د لاندې کلمو متن:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنگ او خوند، خوابدي، اړيکې، شلېږي، ژوند، ترخېږي.
[سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنگ او خوند ورکوي، خو دا رنگ او خوند هغه مهال سړي ته څرگندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو څخه نيولې، بيا د کورنۍ، د غرو، قومونو او ولسونو او په پای کې د يو هېواد دننه د استوگنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغيز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر يوه شي خوابدي شي، نو اړيکي يې شلېږي؛ که په يوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو يا د اولادونو په خپلمنځي اړيکو کې تاوتریخوالی راشي، ژوند يې ترخېږي.]

د اصطلاحگانو مفهوم:

د لاس غوټه په خولې پرانيستل: ځانته د يو کار پخپله سختول. که يو کار د سولې او تفاهم له لار هوار شي، جگړې ته اړتيا نه پيدا کوي.

د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول: جنګ جگړه کول او يو بل پر ټوپک ویشتل.

د ژوند څرخ په تپه درېدل: له ناخوالو او بدمرغيو سره لاس او گريوان کېدل، د پرمختګ نشتوالی لاس په سر کېدل: تمه پرې کول، د يو کار له دوام څخه په نهيلۍ او مایوسۍ منځ اړول.

جگړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده: يعنې جگړه ورو، ورو ټوله مادي او معنوي شتمني له منځه وړي او ولسونه د بدمرغۍ، غم، کړاو او رنځ پر تېر کښيږي.

اضافي معلومات:

اړتيا نه لري.

څلورم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	ټولنه او نوی نسل	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	<p>د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:</p> <ul style="list-style-type: none"> - په ټولنه کې د ځوان نسل (لوستو پیغلو او ځوانانو) پر اهمیت او ارزښت به پوه شي. - په ټولنيزو کارونو کې به په مسؤولانه ډول ونډه واخلي. - د خپلې ټولنې په اصلاح او سمون کې به خپلې دندو او مسؤولیتونو ته پام وکړي. - د موضوع په اړوند به په شفاهي او لیکلي ډول معلومات ورکړای شي. - نورو پیغلو او ځوانانو ته به د لارې مشال شي. - په خپلو کورونو، ځم او ګاونډ کې به د ناسم دود، پر نشې د روږدې کېدو، د کوکنارو د کرکېلې او نورو ناوړو دودونو په مخنیوي کې له مشرانو سره مرستندوی شي. - د لیک او وینا وړتیا به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به له مرستې پرته ځواب کړای شي. 	
د تدریس لارې	لیکل، لوستل، اوریدل، پوښتنه او ځواب او ډله ییز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، کتابچه، تباشیر او تخته	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	سلام روغېر، د کورنۍ کار لیدل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	<ul style="list-style-type: none"> - ځوان نسل چاته ویل کېږي؟ - وايي پیغلې او ځوانان د یوې ټولنې د ملاتیر جوړوي. څه معنا؟ - تاسې د یوې پیغلې او ځوان په توګه په خپل کور، ځم او ګاونډ څه کولای شئ؟ - له خپل ځان څخه ستاسو تمه او توقع څه شی ده؟ 	۶ دقیقې

۳۵ دقیقې	د زده کوونکو فعالیتونه	د ښوونکي فعالیتونه
	<p>زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي. په دې مطلب ځان پوهوي چې ځوان نسل څوک دی. په ټولنه کې د هغوی ارزښت څانته مجسموي. د ښوونکي له لارښوونې سره سم څو تنه د نورو زده کوونکو په وړاندې په ټولنه کې د پېغلو او ځوانانو د ونډې په اړه خبرې کوي.</p>	<p>ښوونکي د لوست د ورودې برخې له مخې د نوي یا ځوان نسل په اړه له زده کوونکو سره خبرې کوي. له ټولنې سره د هغوی اړیکې او په ټولنه کې د هغوی پر ارزښت رڼا اچوي. له څو تنو زده کوونکو څخه غواړي په خپله خوښه د پېغلو او ځوانانو د دندو او مسؤولیتونو په اړوند خبرې وکړي.</p>
	<p>زده کوونکي متن ته غوږ نیسي او په دې ټکي ځانونه پوهوي چې ولې پېغلې او ځوانانو د ملا له تیر یا شمزی سره پرتله شوي دي. په دې اړه دې په عمومي خبرو اترو کې ځانونه ورگډ کړي.</p>	<p>ښوونکي ورو، ورو او څرگند ډول متن لولي. په ټولنه کې د پېغلو او ځوانانو ارزښت د انسان په بدن کې د ملا د تیر یا شمزی له هلوکو سره پرتله کوي. څنگه چې انسان له شمزی پرته ودرېدای نشي او خوځښت نشي کولای، داسې یوه ټولنه هم له ځوانانو پرته پر خپلو پښو نشي ودرېدای.</p>
	<p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونو سره سم یو، یو پراگراف هغسې لولي، چې د تلویزون یو ویاند یې لولي. زده کوونکي هڅه کوي چې په ټولگي کې د متن د لوستلو له لارې په ځانونو کې د ویاندۍ وړتیا ورزوي.</p>	<p>ښوونکي پر څو تنو زده کوونکو یو، یو پراگراف متن لولي او د متن د لوستلو پر لارو چارو یې پوهوي.</p>
	<p>زده کوونکي په وار د ټولگي مخې ته ځي او د پېغلو او ځوانانو د ارزښت په اړه خپل نظر بیانوي.</p>	<p>ښوونکي په وار څو تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي چې د پېغلو او ځوانانو د اهمیت او ارزښت په اړه خپل نظر څرگند کړي.</p>
	<p>زده کوونکي په ډلو کې ځانونه تنظیموي او د ښوونکي له لارښوونو سره سم په ډله کې فعاله ونډه اخلي. خپل نظر څرگندوي او هغه لارې چارې په ښوونکي کې ټولنه د ښوونکي او سوکالی لوري ته بیايي. هر زده کوونکي مکلف دی چې خپل نظر وړاندې کړي. هر څوک د نظر د ورکولو حق لري، په سم او ناسم نظر خبرې نه کېږي. د نورو نظر ته د درناوی حق لا له همدې ځایه باید په ځانونو کې وروزل شي. زده کوونکي دې په وار د ټولگي مشرتوب او استازیتوب وکړي، ترڅو یې وړتیا وروزل شي.</p>	<p>ښوونکي زده کوونکي په ډلو ویشي او هرې ډلې ته دنده ورکوي چې په ټولنې کې د ښو کارونو د دودولو او د ناوړو دودونو (په ودونو او مړو کې بیخایه لگښتونو د مخنیوي، نشه یې توکو د کرکېلې او کارونې ...) په اړوند په خپلو کې خبرې وکړي او په پای کې د هرې ډلې یو تن استازی د خپلې ډلې پرېکړې د ټولگي په وړاندې نورو زده کوونکو ته ووايي.</p>
		<p>ښوونکي دې دوو زده کوونکو ته دنده ورکړي، چې د ډلو پرېکړې یادداشت کړي.</p> <p>ښوونکي د لوست لښیز تکراروي او پر زده</p>

<p>- زده کوونکي د لوست لنډيزته غوږ ږدي او د بښوونکي لارښوونې د زړه په غوږونو اوږي او عملي کوي يې.</p>	<p>کوونکو سپارښتنه کوي چې لومړی ځانونه وروزي او بيا د خپلې کورنۍ او ټولني په اصلاح او سمون کې له مسؤوليت څخه ډک گامونه واخلي.</p>
<p>- زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او په بل درسي ساعت کې يې راوړي.</p>	<p>- بښوونکی د پښتو د لوست په لومړي او دويم درسي ساعت کې پخپله خوښه او په درېمه ورځ د لوست د پای دنده وسپاري او په بله ورځ دې وگوري.</p>

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

متن ستونزمنې برخې نه لري.

اضافي معلومات:

ځوانان د ټولني هغه مهم پورکی دی چې ټولنه د هغوی له غوښتنو سره سم حرکت کوي. ځکه ځوانان د فزيکي، فکري او بدني پلوه دومره پياوړي او غښتلي دي چې نور څوک ورسره سيالی نشي کولای. پېغلې او ځوانان په عمومي توگه د ډيرو پاکو احساساتو خاوندان او د خپلو هېوادوالو د خدمت په لاره کې سربښندنو او هلو ځلو ته تيار دي. پېغلې او ځوانان ډېره انرژي لري. که چيرې له دوی سره لږه مرسته او لارښوونه وشي، کولای شي د ځان او هيواد لپاره خپله انرژي په يوه ډيره گټوره لاره وکاروي. که مناسبې لارښوونې ورته وشي او ښه وروزل شي، نو ټولنه به د سوکالۍ او ښکمرغۍ لوري ته يوسي. نن سبا ساينس او تکنالوژي ډيره پرمخ روانه ده، د نړۍ دا بيساری پرمختگ د تعليمي سيستمونو دننه د برياليو هڅو زيربنده ده. دا پرمختگونه د رسالتمندو ځوانانو د هاند او هڅو پايله ده. موږ غواړو د تعليمي سيستم او فني زده کړو له لارې زموږ پېغلې او ځوانان خپل ځانونه د علم او تخنيک په نوو گانو سمبال کړي، له هيواد سره د مينې پر بنسټ وروزل شي او د هيواد په بيا ودانولو کې د ټولو مخکښ شي. پېغلې او ځوانان د ټولني د آبادۍ او پرمختگ ستر رسالت پر غاړه لري، خو دا رسالت او د هغې سرته رسول په تشو خبرو نه کيږي، بايد خپل تير تاريخ مطالعه او د نړۍ اوسني شرايطو په پام کې ونيول شي. پېغلې او ځوانان بايد ددې ټولني د راتلونکي مسؤوليت منونکي مشران وي او خپل مسؤوليت د علم او پوهې او سالمې روزنې له لارې سرته ورسوي.

زموږ ځوانان او پېغلې کولای شي د پوهې اوسالمې روزنې په لاسته راوړلو د نړۍ د پرمختگ په کاروان کې مخکې لاړ شي او هم سره يو او يو موی شي او د شيرشاه سوري په وينا له قوميت څخه ووځي او ملت جوړ کړي. زموږ ځوانان بايد په هيواد کې د پرتو نيمگړتياوو د ليري کولو په لاره کې د ودانولو خواته هڅې وکړي او پرتې بدبختۍ په خپل يووالي اوميښې سره له منځه يوسي. زموږ ځوانان بايد دينداره، هيوادپال او د علم په گانه سمبال وي او د هغوی ټول حرکتونه او عملي مهارتونه د ټولني د آبادۍ بنسټونه ټينگ کړي. راځئ چې د خپل هيواد ځوانان د خپل هيواد د راتلونکي لپاره يو بل ته د وروړۍ په پاچه روحيه وروزو او د تمدن له کاروان سره جوخت لاړشي.

اخځليکونه:

۱_ ځوانان او شخصيت جوړيدنه ، داکتر تاج الدين (ملت مل)

۲_ تلوسه ننگرهار، خپلواکه، کلتوري او معلوماتي خپرونه، څلورم کال، لومړۍ گڼه، ۱۳۸۷ کال.

پنځم لوست

تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	تشبيه	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - زده کوونکي به د تشبيه پر معنا او مفهوم پوه شي. - زده کوونکي به په شعر کې تشبيه وپېژني او کله ناکله به يې پخپله هم وکاروي. - زده کوونکي به په شعر کې د تشبيه د کارونې ښکلايي اړخ درک کړي. - په زده کوونکو کې به د شعر د لوستلو قريحه پياوړې شي. - د لوست د پای فعاليتونه به له مرستې پرته ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، د شعر ديکلمه، اوریدل، پوښتنه او ځواب او ډله ییز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، د شعرونو یوه ټولگه یا دېوان، کتابچه، تباشیر او تخته	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفا هی پوښتنې، څارنه، د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	سلام، روغې، د کورني کار لیدل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	کله مو په شعر کې د تشبيه کلمه اوریدلې ده؟	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکی د پښتو ادبیاتو د لرغونې دورې پر ځانگړتیاوو او پر هغې د اسلام د سپېڅلي دین او عربي ژبې او ادب د اغېز په اړه لنډې خبرې کوي. ښوونکی په خپلو خبرو کې دا څرگندوي چې ادبي صنعتونه (بدیع، بیان، عروض او قافیه) له عربي ژبې څخه پښتو او دري ته راننوتې او پښتو شعر او ادب یې اغېزمن کړی دی.	- زده کوونکي د ښوونکي څرگندونو ته غوږ نیسي او پر دې ځانونه پوهوي چې د اسلام د سپېڅلي دین له راتگ وروسته عربي ژبې څومره زموږ افغاني ادبیات تر اغېز لاندې راوستي دي.	
- ښوونکی له زده کوونکو څخه د مشابه، تشابه، تشبيه او ورته والي د کلمو پوښتنه کوي او وروسته په لنډو جملو کې زده کوونکو ته تشبيه د یو ادبي صنعت په توگه ورپېژني او په لوست پیل کوي.	- زده کوونکي د خپلو لومړنیو معلوماتو له مخې د ښوونکي پوښتنو ته ځواب وايي او دې ټکي ته پام کوي چې تشبيه د یو ادبي صنعت په توگه څه ته وايي.	
- ښوونکی لوست په مناسب غږ لولي او په هره برخه	- زده کوونکي له ښوونکي سره ملگرتیا کوي، لوست	

<p>ته غورښسي، شعرونه اوري او پام کوي چې په شعرونو کې تشبیه او د هغې اړوند توکي څنگه وپېژني او پخپله یې ومومي.</p> <p>— زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم په شعرونو کې د تشبیه وجهه، د تشبیه غرض، ډولونه او اړخونه په نښه کوي او نورو ته یې څرگندوي.</p> <p>— یو، یو تن زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي، شعر پر تخته لیکي او د تشبیه اړخونه او لوست پکې څیړي. نور زده کوونکي ورته پام کوي او د اړتیا په صورت کې ورسره مرسته کوي. زده کوونکي له اجازې او نوبت پرته خبرې نه کوي او د ټولګي نظم مراعاتوي.</p> <p>— زده کوونکي د پوهې د کچې په پام کې نیولو سره په ډلو کې تنظیمېږي او ورکړل شوې دنده څیړي او د خپل یو استازي په واسطه یې نورو ته اوروي.</p> <p>— زده کوونکي فعالیتونو ته ځوابونه وايي او که اړتیا وه له ښوونکي څخه مرسته غواړي.</p> <p>— زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او د ښوونکي له لارښوونو سره سم یې په کورنو کې سرته رسوي.</p>	<p>کې یو بېلګه ییز شعر راوړي او زده کوونکو ته مشبه، مشبه به او د تشبیه توری ورپېژني. بیا له زده کوونکو غواړي پخپله داسې یو شعر پیدا کړي چې تشبیه پکې راغلي وي او پنځه واړه رکونه یې وښودلای شي.</p> <p>— ښوونکي په شعرونو کې د تشبیه وجهه، د تشبیه غرض، ډولونه او نور اړخونه وڅیړي او پر زده کوونکو یې تر هغه مشق او تمرین کړي، چې هغوی وکړای شي پخپله یې په شعرونو کې ومومي او نورو ته یې څرګند کړي.</p> <p>— ښوونکي دې له مشق او تمرین څخه وروسته یو، یو تن زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوغواړي، شعر دې ورته ورکړي، زده کوونکي دې پر تخته ولیکي او ودې شي.</p> <p>— ښوونکي دې زده کوونکي په ډلو وویشي او دنده دې ورکړي چې ټولو زده کوونکي شعرونه پیدا کړي او د تشبیه لوست په کې وڅیړي. ډېر ټینګار دې پر هغو زده کوونکو وشي چې لږه مینه او وړتیا یې له ځانه ښودلې وي.</p> <p>— ښوونکي دې له زده کوونکو سره د فعالیتونو او په فعالیتونو پسې و راوړل شوو بیتونو په ځواب کې مرسته وکړي.</p> <p>— ښوونکي دې زده کوونکو ته دنده ورکړي چې په کورونو کې د پخوانیو شاعرانو یو یا څو شعري دیوانونه ومومي، شعرونه ترې راواخلي او د تشبیه د لوست ټولې برخې دې پکې وڅیړي.</p>
---	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

تشبیه: په لغت کې تشابه او ورته ګڼلو ته ویل کیږي او په اصطلاح کې دور ته وايي. هغه اړیکې دي چې د یوه ځانګړي غرض لپاره یې ویونکي د دوو یا ډېرو ترمنځ د مشترکو صفتونو له امله د اداتو په واسطه څرګندوي. تشبیه په خبرو کې ښکلا، خوند او کیف زیاتوي. د تشبیه ارکان له مشبه، مشبه به، وجه شبه. عبارت دي. د تشبیه توري یا کلمې: په شان، غوندې، په دود، په مثال، په رنگ، په څیر او نورې دي.

لکه خس د سیلاب خلاص له گمراهی یم

پر اوږو د رهبر سپـــــــــــــــــور یم تر منزله

«د سیلاب، چې هر خیز په مخه راشي، له خانه سره یې تر وروستي ځایه وړي. زه هم تر خپل منزله پورې د رهبر پر اوږو سپور یم.»

اضافي معلومات:

تشبيه: تشبيه په خبرو کې بنکلا، خوند او کیفیت زیاتوي او څرگندوي. که مور د یوه شي لپاره یو صفت راوړو او وغواړو چې دغه صفت ښه څرگند شي، په ذهن کې ښه مصور شي او یا د پیژندلو وړ شي، نو یو بل داسې شی پیدا کوو چې دغه صفت پکې لا زیات څرگندوي او بیا یې له هغه سره ورته بولو، لکه: که وغواړو چې د علم ښه والی او رڼا وښایو او ناپوهی تیاره او بدې څرگنده کړو، نو وایو: علم د لمر غوندې روښانه او جهل د ترورمۍ په څیر تیاره دی. که ووايو: تورپیکۍ بنکلي ده. دا یوه عادي خبره ده، خو که ووايو تورپیکۍ د گل غندې بنکلي ده، نو دلته له گل سره تشبيه وشوه. په «تشبيه» کې اصل «مشبه به» وي په دې معنا چې د «مشبه وجه» پکې نسبت «مشبه» ته ډېره قوي وي. «مشبه او مشبه به» ته د «تشبيه» دوه خواوي یا اړخونه هم ويل کيږي.

د تشبيه ادات:

د تشبيه ادات هغه لفظ ته ويل کيږي چې تشبيه ترې څرگنديږي او مشبه او مشبه سره تړي. پښتو کې د تشبيه ادات دادي: ۱- لکه، ۲- غوندې، ۳- ورته، ۴- په شان، ۵- ته به وايې، ۷- په ډول، ۸- په رنگ، ۹- په دود، ۱۰- کټ مټ، ۱۱- داسې، ۱۲- هغسې، ۱۳- هسې، ۱۴- دغسې.

بېلگې يې دادي:

زلمی لکه زمري دی. گلاب د ياقوت غوندې سور دی. د کلالۍ څيره سورگل ته ورته ده. ځمکه د هندوانې په څير گرده ده. چمن د زمردو په شان شين دی. مالوچ داسې سپين دی ته به وايي چې واوره ده. ماشوم د گل په ډول ښه ښکاري. سوډانی د کارغه په رنگ تور دی. شينواري د مومندو په دود مېلمه پال خلک دي. فيصل کټ مټ زير غوندې دی. په پسرلي کې غرونه داسې ښه ښکاري، لکه گلدار ټوکر چې پرې غوړبدلی وي.

د تشبيه ډولونه:

لومړی ویش (د دواړو خواوو له مخې)

تشبيه د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) له مخې په دوه ډوله ده. ۱- حسي ۲- عقلي.

حسي تشبيه: حسي تشبيه هغې ته ويل کيږي چې د هغې درک او پیژندنه په پنځو څرگندو حواسو کيدای شي. او عقلي تشبيه هغې ته ويل کيږي چې درک او پیژندنه یې په عقل سره کيږي.

د تشبيه دویم وېش:

د تشبيه دویم وېش د افرادو او ترکیب له مخې دی چې د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) به یا: مفردې وي، لکه د کارغه غوندې مخ چې (مخ) مشبه دی، (کارغه) مشبه به دی او دواړه مفرد دي. یا به مرکبې وي لکه د وړکتوب زده کړه لکه د کاني کرښه ده. (د وړکتوب زده کړه) مشبه ده او مرکب دی او د (کاني کرښه) مشبه به ده او دا هم مرکبه ده. یا به مشبه مرکبه وي او مشبه به مفرده وي، لکه: د ليلا غاښونه د رلي غوندې دي (دليلا غاښونه) مشبه دي او مرکب دي (رلي) مشبه به ده او مفرد ده. یا مشبه مفرده وي او مشبه به، به مرکبه وي، لکه: علم لکه د لمر رڼا ده. (علم) مشبه او مفرد دی (د لمر رڼا) مشبه به او مرکبه ده.

مفصله تشبيه:

دا هغه تشبیه ده چې د مشبه وجه (د ورته والي لامل) پکې څرگند یاد شوی وي، لکه عبدالحمید بابا چې وایي:

لکه سر د پسه اور غاښونه سپین کا

ما له نن له ډېره غمه خدا راغله

مجمله تشبیه:

دا هغه تشبیه ده چې د ورته والي لامل پکې څرگند نه وي یاد شوی، سپین گل لکه زمري دی، چې زپورتیا پکې نه ده

یاد ه شوي

نږدې سپکه (قريبه مبتدله) تشبیه:

دا هغه تشبیه ده چې څرگنده وي او له مشبه نه مشبه به ته ذهن ډېر ژر او په اسانۍ سره انتقال کوي او کوم دقت او فکر ته اړتیا نه لري. لکه د ښکلي مخ تشبیه چې له سپوږمۍ سره ورکړي يا د انگو تشبیه د گلاب سره ورکړي.

ابتدال (سپکوالي) ته ويل کيږي، نو دې تشبیه ته ځکه قریبه مبتدله ويل کيږي چې د ورته والي لامل ډېر په اسانۍ سره او ډېر ژر پېژندل کيږي، نو په ذهن ډېره سپکه تماميږي او د فکر او دقت درندوالي ته اړتیا نه پېښيږي.

لري نا اشنا (بعیده غریبه) تشبیه:

دا د مبتدلي تشبیه په خلاف ده چې ډېره څرگنده نه وي او له مشبه نه مشبه به ته ذهن ژر او په اسانۍ سره نه راځي بلکه

دقت او اند ته اړتیا پېښيږي

د تشبیه گټي:

تشبیه د ډېرو غرضونو او گټو لپاره راوړل کيږي او دا ټول په مشبه کې وي لکه تحسین، د پټ حال او وصف څرگندول، نااشنا اشنا گرځول د اورېدونکي په ذهن کې ښه کښېنول، دروند گټل، سپکاوی، نادر او سخت گټل او داسې نور.

د تشبیه ځینې بېلگې:

تشبیه یو داسې بحر دی چې ساحل نه لري او ځینې مشهورې او مستعملې بېلگې یې دادي.

لکه: د ښکلي مخ تشبیه له سپوږمۍ سره، د بد رنگ مخ له تبي او کارغه سره او د زلفو له مارانو سره، د زپور له زمري سره او د بې زړه له گیدې سره، د مکرجن او چلباز له گیدې سره او د کم عقل له خره سره، د جنگیالي او غورځنگي له باز سره، د غفلت له خوب سره او د علم او عدل له رڼا سره، د ناپوهۍ او ظلم له تیاري سره، د کلکوالي له تیرې، اوسپنې، فولادو او سندان سره، د نازکوالي د گل او پیروي سره، د لوړوالي له غره او اسمان سره، د ټیټوالي له کنډې، کوهي او تحت الثری سره، د نه کیدونکي، نه پیدا کیدونکي او نه راگرځېدونکي له عنقا سره، د پاریدلي او هیجان له طوفان سره، د غضب، غوسې او مصیبت له اور سره، د سوړوالي له واورې، ږلۍ او اوبو سره، د تیز اس له باد سره، د ښو خبرو له مرغلرو سره، د بې ځایه مداخله کوونکي له مچ سره، د زیان رسوونکي له مار او لږم سره، د سخي له حاتم طایي سره، د حریص له کارغه او گونگت سره، د گړنلوي له باد سره، د گرم او تیز له مرچک سره، د بې شرم او سپین سترگي له سپي سره، د ضدیت له ابوجهل سره، د رښتونې له حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره، د عادل له حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه او حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه سره، د سخي له حضرت عثمان رضی الله عنه سره، د زپور له حضرت علي کرم الله وجهه سره، د ظالم له حجاج بن یوسف سره.

شپږم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	پیغله ملالی	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې ترلاسه کړي: - پیغله ملالی به د یوې افغانې اتلې په توګه وپېژني او د هغې له کارنامو څخه به خبر شي. - د پیغلې ملالی له زپورتیا او سربښندنو څخه به زده کړه وکړي او د هېواد په ساتلو کې به هغه د ځان سرمشق کړي. - د پیغلې ملالی د اتلولۍ په اړه به لیک او وینا وکړای شي. - په عمومي توګه به یې د ژبې او لیک وړتیا پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په خپلواک ډول ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، اوریدل، پوښتنې او ځواب او انفرادي او ډله ییز کار.	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، کتابچه، تخته او تبا شیر	
د ارزونې لارې اووسیلې	شفا هی پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	سلام، روغې، د کورنۍ کار لیدلو او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځ ته کول .	د هېواد په ساتلو کې د پیغلې ملالی په خبر د هېواد د باتورو او ننگیالیو زلمو د کارنامو په یادولو د نوي لوست زده کړې ته لار هوارول.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي د لوست په پیل کې د هېواد د خپلواکۍ په ساتلو کې د پیغلو او زلمو د سربښندنو او د هېواد په تاریخ کې د پردیو دیرغلونو په وړاندې د ملي یووالي د اغېز په اړه خبرې کوي او هېواد په تېر تاریخ رڼا اچوي. - د ګران هېواد له یرغلګرو سره د جګړې او سربښندنو په ډګرونو کې د افغانې مېرمنو ونډه او زپورتیا څرګندوي او د هغوی په ونډو خبرې کوي. افغانې مېرمنو د جګړې په ډګرونو کې یا پخپله ونډه اخیستې او یا یې غازیانو ته باروت، گولۍ، اوبه او ډوډۍ وړې او یا یې د تپیانو درملنه کړې. همداراز په 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي او د اړتیا په صورت کې پوښتنې کوي. زده کوونکي د ملي یووالي اهمیت په ګوته کوي. - زده کوونکي غوږ نیسي چې د هېواد د خپلواکۍ ګټلو له مبارزو څخه په ډک تاریخ کې د مېرمنو ونډه څومره درنه وه. زده کوونکي په ملي جګړو کې د افغانې مېرمنو په ګډون او څرنگوالي ځانونه پوهوي او په جګړو کې د حماسې سندرو او لنډیو اهمیت او ارزښت ځانونه پوهوي. 	

<p>زده کوونکي لوست ته غورږ نيسي او د نه پوهېدو په صورت کې له ښوونکي پوښتنې کوي.</p> <p>زده زده کوونکي د يو بل په مرسته د هېواد د څلو او تاريخي ځايونو په اړه د ښوونکي معلومات اوري او خپل معلومات ورزياتوي.</p> <p>زده کوونکي لوست له ځان سره لولي.</p> <p>څو تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه لوست لولي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم په ډلو کې ځانونه تنظيموي. په ورکړ شوي موضوع کې خپل نظر څرگندوي او دډلې په کار کې فعاله ونډه اخلي. هر زده کوونکي په وار د ډلې استازيتوب کوي او نورو ته د ډلې نظربيانوي.</p> <p>څو تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د ټولگي مخې ته راځي او د پېغلې ماللې د اتلولۍ کيسه بيانوي.</p> <p>ښوونکي د لوست لنډيز ته غورږ دي او فعاليتونه ځوابوي. زده کوونکي د لوست د پای شعر په نشر اړوي او ليکي يې.</p> <p>زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي.</p>	<p>خپلو ملي سندرو او پښتني لنډيو يې د هغوی وينې په جوش راورستي او د غليم په وړاندې يې هرو مرو بري ته هڅولي دي.</p> <p>ښوونکي لوست لولي او ځای ځای زده کوونکو ته معلومات ورکوي.</p> <p>ښوونکي په هېواد کې د يادگاري څلو او د هغوی له ډلې څخه د ميوند وټ د نومورکي سرتيري د څلي په اړه زده کوونکو معلومات ورکوي او د څلو د ودانولو پر اهميت او ارزښت يې پوهوي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې لوست له ځانه سره ولولي.</p> <p>ښوونکي څو تنه زده کوونکو ته بلنه ورکوي چې د لوست يوه يوه برخه د نورو په وړاندې ولولي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکي په پنځو ډلو ويشي او د لوست د دويم فعاليت د اجرا دنده ورکوي. زده کوونکي هڅوي چې د ډلې په کار کې په فعال ډول برخه واخلي او خپل نظر څرگند کړي.</p> <p>ښوونکي څو تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي چې د پېغلې ماللې د اتلولۍ کيسه په خپله ژبه نورو ته واوروي.</p> <p>ښوونکي د لوست لنډيز بيانوي او د لوست د پای په فعاليتونو کې له زده کوونکو سره مرسته کوي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې د لوست د پای شعر په ښکلي نثر واوروي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي.</p>
<p>د لوست د پای د درېم فعاليت ځواب:</p>	
<p>[له دې پورته څرگندونو دښکاري چې <u>مالله</u> د <u>ميوند</u> په همدې تاريخي جگړې کې د <u>شهادت</u> مقام ته رسيدلې او تلپاتې نوم يې په برخه شوی دی. دغه ستره <u>وياړلې</u> کارنامه يې زموږ د هيواد په تاريخ کې په زرينو <u>کرنښو</u> ليکل شوې. تر هغه چې افغان او افغانستان وي، له چابه نه هيريږي او په <u>ډېر درناوي</u> به لمانځل کيږي. ددې <u>نوميالی</u> او <u>ننگيالی</u> پېغلې قبر په ميوند کې معلوم او ډير خلک يې زيارت ته ورځي.</p> <p>روح دې يې تل ښاد او ياد وي!]</p>	
<p>ښوونکي ته اضافي معلومات</p> <p>افغاني ميندې: افغاني ميندې په ټولنه کې داسې د افتخار وړ ښځې تېرې شوې دي او يا اوس هم ژوند کوي چې د افغاني</p>	

نارینه گانو پگړۍ او شملې پرې نېغې او لوړې دي. دا افغاني مېرمنې دي چې احمد شاه بابا، میرویس نېکه، بایزید روښان، غازي محمد اکبرخان، غازي محمد ایوب خان، غازي امیر امان الله خان، غازي محمدجانخان وردگ، محمد داود خان او د هغوی په څېر نور غښتلي اتلان یې روزلي دي. همدا افغاني مېرمنې دي، داسې باتور ځوانان یې په دې خاوره کې روزلي چې په میرانه یې د خپل هیواد دفاع کړې او هیوادوال پرې ویاړي، لکه زرغونه انا، نازو انا، مېرمن عینو، بي بي زینه، سرداره غازي، توریالی، توریکی، غازي ادې، ملي اتله ملاله اوداسې نور.

اووم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	ډرامه څه ته وايي؟	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	<ul style="list-style-type: none"> - د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - د پښتو ادبي نثر د يوې څانگې په توگه به ډرامه وپېژني. - د ډرامې ادبي ارزښت او د ټولنې په سمون کې به د هغې ونډه وپېژني. - د ډرامې کومېدې او تراژيدي برخې به وپېژني. - د ډرامه ليکنې وړتيا به پکې وروزل شي. - ژبنۍ او ليکنۍ وړتيا به يې پياوړې شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په يوازې توگه سرته ورسولای شي. 	
د تدریس لارې	لوستل، ليکل، اوریدل، پوښتنه او ځواب او ډله ييز کار	
د تدریس وسيلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، کتابچه، تباشير، تخته او د ډرامې کومه نمونه	
د ارزونې لارې او وسيلې	شفاهي پوښتنې، څارنه او د ښوونکي د يادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعاليتونه	سلام، روغې او د کورني کار ليدل	۴ دقيقې
د انگيزې رامنځته کول	<ul style="list-style-type: none"> - له زده کوونکو دې وپوښتل شي چې آیا د راډيو يا تلويزيون له لارې يې کومه ډرامه ليدلې او يا اورېدلې، آیا کومه تمثيلي ټوپه يې ليدلې، آیا د ډرامې په اړه څه معلومات لري. - دوه تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته وبلل شي چې د پلار او زوی په رولونو کې يوه موضوع نندارې ته وړاندې کړي. 	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي د ادبي نثر او د هغې د ډولونو په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکوي. [د زياتو معلوماتو لپاره ۲۸ لوست وگورئ.] بيا په پښتو کې د ادبي نثر د پيل په اړه خبرې کوي. - ښوونکي ډرامه تعريفوي او ډولونه يې بيانوي. د ستيج، راډيو او تلويزيوني ډرامې له بېلگو سره څرگندوي. - ښوونکي د ډرامې د ژبې د څرنگوالي په اړه معلومات 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نيسي او د ادبي نثر پر مفهوم ځانونه پوهوي. - زده کوونکي غوږ نيسي او د ډرامې په اړه نوي معلومات له ځانه سره ليکي. - زده کوونکي غوږ نيسي او پوښتنې کوي، د بېلگې په 	

<p>توگه ولې په ډرامه کې ځانگړې ژبه پکار پرې.</p> <p>زده کوونکي پر دې ځانونه پوهوي چې پر خلکو د یوې ډرامې اغیز ولې تر بل هر څه ډېر دروند دی.</p> <p>زده کوونکي ځانونه پوهوي چې ځای، وخت او عمل څنگه په ډرامې کې اهمیت لرلای شي.</p> <p>زده کوونکي د ډرامې د لیکوالو نومونه لیکي او د امکان په صورت کې یې د ډرامو بېلگې لولي.</p> <p>زه کوونکي لوست ته غوږ نیسي او ترلاسه شوي معلومات د لوست د متن له لارې پخوي.</p> <p>زده کوونکي له لوست وروسته لیکل شوي ډرامه لولي او پر مفهوم یې ځانونه پوهوي. د وخت او امکان په صورت کې نوموړې ډرامه په عملي توگه تمثیلوي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم یوه لنډه موضوع ټاکي او تمثیلوي یې.</p> <p>زده کوونکي په ډلو کې ځانونه تنظیموي او په گروپي کار کې فعاله ونډه اخلي.</p> <p>دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د لوست لنډیزوایي او ټول زده کوونکي فعالیتونه ځوابوي.</p> <p>زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي.</p>	<p>ورکوي او د تراژیدي او کوميډي ډرامې تر منځ توپیر او پر لیدونکو او اورېدونکو د هغې د اغیز په اړه څرگندونې کوي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته وایي چې د ټولني په سمون کې د ادیبانو او په تېره بیا د ډرامې رول څنگه دی.</p> <p>ښوونکي په ډرامه کې د وخت، ځای او عمل حالتونه د بېلگو په وړاندې کولو روښانوي.</p> <p>ښوونکي په پښتو کې د ډرامې د مخینې او د هغو لیکوالانو نومونه یادوي چې ډرامې یې لیکلي دي.</p> <p>ښوونکي لوست لولي او په هره برخه کې وړاندې شوي معلومات یو ځل بیا تکراروي او له زده کوونکو غواړي د ډرامې په ډولونو، محتوا او نورو ځانگړنو ځانونه پوه کړي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې د ډرامې بېلگه له ځانه سره ولولي او پرمحتوا یې ځانونه پوه کړي.</p> <p>ښوونکي په وار. سره دوه، دوه داوطلب زده کوونکو ته بلنه ورکوي، چې د ټولگي په وړاندې د خپلې خوښې یوه موضوع د ډرامې په بڼه وړاندې کړي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشي او هرې ډلې ته د یوې ډرامې د موضوع د پیدا کولو، لیکلو او لوبولو دنده ورکوي او پرې یې عملي کوي.</p> <p>ښوونکي د لوست لنډیز په یو، دوه زده کوونکو تکراروي او د فعالیتونو په ځوابولو کې ورسره مرسته کوي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته د یوې ډرامې د لیکلو دنده ورکوي.</p>
--	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

د ادبي نثر د پېژندنې لپاره دې د همدې کتاب ۲۸ لوست ته مراجعه وشي.

اضافي معلومات:

ډرامه (Drama)

ډرامه: یوه یوناني کلمه ده چې د (عمل) یا کړنې مانا لري. په ټولنیزه توگه ډرامه هغه ادبي اثر ته ویل کیږي چې د خبرو اترو په بڼه (فورم) لیکل کیږي او د تياتر لپاره جوړېږي. په دې پېژند (تعريف) کې ټول ډراماتيک ژانرونه شامل دي. په لويديځ کې ډرامه په ۱۸ پېړۍ کې د یوه ادبي ژانر په توگه رامنځته شوی. دا هغه مهال و چې د خلکو په نمایندګۍ د

لوړې طبقې په وړاندې د ادب له لارې تبلیغ او د ډرامو د ژانرونو په تمثيل کې د هغو پېښې او منازعات او غوښتنې مطرح کېدې. د لوړې طبقې پر ځای له عادي وگړو څخه لوبغاړي ټاکل کېدل پيل شوي او د ښکته پورې د خلکو د ژوند د کړاوونو، بدو شرايطو او نابرابرو انساني کړو وړو په ښودلو او ننداريز ډول د ډرامې ژانر را پيل شوی دی.

ډرامه له ډېرو اړخونو حماسې ته ډېره نژدې ده، تر دې پورې چې په خپل اصل کې يو حماسي تخليق دی. توپير يې دا دی چې ډرامه د كيسه کوونکو له خبرو او الفاظو څخه بې برخې وي. په حماسي اثر کې داسې ښکاري لکه د لوستونکي په وړاندې چې مؤلف د كيسه کوونکي په ډول د پېښې تفصيل وړاندې کوي، اتل يا هيرو ښيي او له خپله انده (نظره) د پېښو او واقعاتو او منازعاتو شرح کوي. په ډرامه يا ننداره کې بيا دريمگرې وجود نه لري. په هغه کې لوبغاړی (پرسوناژ) او اکتور مستقيماً د صحنې پرمخ عمل ترسره کوي. ننداره کوونکي په خپله هغې نتيجه ته رسېږي، چې په حماسي اثر کې د مؤلف له خوا وړاندې کېږي. يا په بله وينا په حماسي اثر کې د يوې پېښې كيسه او په ډرامه کې د هغې اجراء او عمل وړاندې کېږي. د کلاسيزم په دوره کې د کوميډۍ او تراژيدۍ ترمنځ ټينگې پولې او بريدونه موجود وو. داسې ژانر موجود نه و، چې د دواړو (تراژيدي او کوميډۍ) توکي او عناصر ولري. د ټيټې طبقې د ژوندانه ستونزې يوازې په کوميډي ژانر کې تمثيلېدې.

په ډرامه کې دغو توکو او عناصرو ته ځای ورکړ شوی چې د نندارې او ډرامې خورا مهمه نښه ده. د ډرامې دغه نښه د (ديډرو) ۱۷۱۳-۱۷۸۴ د (ډراماتيک ادب په باره کې) په رسالې کې ښه څرگند ده. ډرامه کله د "جدي او اغېز ښوونکي" ژانر، کله بيا د (عادي انسان د تراژيدۍ) او کله د "جدي کوميډۍ" او په پای کې د "ډرامې" په نامه يادوي.

په هغه وخت کې ډرامه د هنري ځواک او ارزښت له پلوه د کلاسيزم د کوميډيو او تراژيديو په نسبت بيخي کمزورې او کښته وه. د بېلگې په توگه د ديډرو "ولد زنا" او "د کورنۍ پلار" نومې ډرامې له ادبي اړخه نشي کولای، د هغه وخت د (کورنيل او رسين) د تراژيديو او يا هم د مولېر د کوميډيو په ليکه کې ودرېږي. همدا ډول د لېسنګ (Lessing) (۱۷۲۹-۱۷۸۱) ډرامې په جرمني ادب کې د هغه د تراژيديو او کوميډيو په وړاندې ډېرې کمزورې دي. له همدې کبله ځينې کره کتونکي د ډرامې لومړی بنسټ اېښودونکی شکسپير بولي.

ادبپوهان وايي، د ډراماتيکو حرکاتو د پيدا کېدو تاريخ د ژبې له پيداېښت څخه هم لرغونی دی. لومړني انسانان چې لا د ژبې په افاده بشپړ قادر نه وو، کوم ښکار چې به يې ښکيل کړ، يا به يې چېرې خوراكي توکي او زېرمې وموندې، نو له ډېرې خوښۍ به يې په ځانگړو حرکاتو او چيغو پيل وکړ. همدغه حرکات او پېښې د خپل وخت د ډراماتيکو نندارو حيثيت درلود.

هر وخت دغه ډول حرکتونه (ژستونه) د اخترونو د مېلو، جشنونو او ساعت تېريو په مهال د انساني کلتور د دودونو په توگه دوام درلود او دوام لري. له هغو زمانو را هيسې ډرامه د انسان د ژوند ملگرې گڼل شوې ده. ډرامې ته د ژوندانه د مختلفو اړخونو (ژوندۍ کيسه) هم ويل کېږي. هغه ادبي ژانر ته ډرامه ويل کېږي چې پېښې د الفاظو او خبرو اترو په شکل کې له حرکاتو سره مل پر يوه ټاکلي ځای او سټيج باندې لېدونکو ته د لوبغاړو په وسيله په ژوندۍ بڼه وښودل شي. په دې ژانر کې ډېرې مهمې برخې عبارت دي، له:

۱- کوميډي (خندوونکي يا خوشحالوونکې) ډرامه

۲- تراژيدي (د غم او خپگان) ډرامه.

دغه ژانرونه د څو ساعتونو لپاره ليدونکي يا نندارچيان بوخت ساتلی شي. د خوښۍ او خپگان شپې ورته د ژوند او ريښتني انځور په ډول وربښي، په داسې ډول چې د ليدونکو هيجان را پاروي او د ريښتني ژوند گومان پرې کوي او په هنري ادبياتو کې د تخليق يوه په زړه پورې برخه جوړوي.

په نړيواله کچه ډرامه اوږد تاريخ لري. د هرې سيمې او هيواد د ډرامې د شاليد (پس منظر) له مخې سره توپير لري. مور له هغو څخه تېرېږو. دلته يوازې په لنډه توگه د پښتو ډرامې يادونه کوو. په پښتو ژبه او دودونو کې هم داسې لوبې او نندارې موجودې وې او دي چې د ولسي تياتر او د ولسي ډراماتيکو نندارو بڼه لري. د ساري په ډول د (سپين ږيري) لوبه چې د ودونو او خوبنيو په مجلسونو کې له تنگ ټکور سره يو ځای اجرا کېږي. يا د هنرمندانو يا بنځينه وو له لوري د ټوکو او مسخرو په ډول وړې وړې تمثيلي سندرې او لوبې چې د خدا او هيجان لامل گرځي اوس هم په ولسي ادب کې شته. ډرامه په پښتو ادبياتو کې د يو ځانگړي ژانر په توگه ډېر لرغونی تاريخ نه لري.

د لويديځ د استعمار په راتگ او د لويديځ تمدن په نفوذ سره ډراماتيکو ژانرونو زموږ پښتو ليکلي ادب ته لاره پيدا کړه. په پوره باور سره دا نشو ويلای چې په پښتو ادب کې به تر ټولو لومړی کومه ډرامه د صحنې په مخ بڼه شوي وي، خو د ثبت شويو ډرامو په لړ کې تر ټولو مخکې د (عبرت) په نامه ډرامه ده چې په (۱۹۱۶م) کال کې قمر سرحدي ليکلی وه او له هغې وروسته بيا نوموړي ژانر په پښتو ادب کې وده وکړه.

پښتو ډرامې د پرديو تاراکونو او د انگريزي استعمار د راتلو سره سم سر را پورته کړي او د ده يې موندلې وه. پښتو لومړۍ ډرامه د عبدالاکبر اکبر (درې يتيمان) يا (تهذيب جديد تعليم جديد) په نامه يوه انقلابي ډرامه بنودل شوې چې په (۱۹۲۷م) کال د اتمانزو د خپلواک بنوونځي د تاسيس د کليزې په وياړ په يوه ستره غونډه کې نندارې ته وړاندې شوې و. د نوموړي مبارز دويمه ډرامه د (تربور) په نامه په ۱۹۲۸م کال، درېمه (د خدايي خدمتگار) په ۱۹۳۰ م کال کې د خلکو د راوښلولو لپاره مبارزې ته د رابللو په موخې ليکل شوې وي.

ورپسې بيا نورې ډرامې لکه د اميرنواز جليا (درد)، (خدايي خدمتگار) د عبدالخالق خلیق (د جنت مانی) د مياعبدالرزا ق (شهيد ه سکنه) تراژيدي د عبدالخالق خلیق ليکل شوې. همدا ډول په بره پښتونخوا کې بيا د محمد اعظم ايازي (د افغان ازاد او د يو سپين ږيري يو له بله محکمه) چې موضوع يې د پښتو ژبې د رواجونو او عامولو لپاره تبليغ کول او د نړۍ له ژبو سره سيال کولو ته وقف شوې ده. نوموړې ډرامه د کندهار په (پښتو) مجله کې د هغه مهال د ادبي ټولني له خوا خپره شوې ده.

له دې وروسته بيا د پوهاند علامه حبيبي د (توريالی پښتنه) په نامه ډرامه لومړی ځل په ۱۳۱۵هـ ش کال په طلوع افغان کې خپره شوې ده. له دې را وروسته په پښتو ادب کې ډېرې ډرامې ليکل شوې او ډېرې ژباړې هم له نورو ژبو څخه ترسره شوې دي چې د پښتو ادب باغ يې رنگين کړی دی.

خرنگه مو چې ورته د مخه اشاره وکړه د ډرامې ژانر په دوو لويو برخو ويشل کېږي چې يوې ته (کوميدي ژانر) او بلې ته يې (تراژيدي ژانر) وايي.

تراژيدي:

د ډراماتيکو ژانرونو په لړ کې ډېر اوچت ژانر، تراژيدي ده. ددې ژانر بنسټ او پيدايښت د لرغوني يونان له ادب څخه را پيلېږي. تراژيدي په لرغوني يونان کې په پنځمه ميلادي پېړۍ کې پراختيا موندلې وه. په هغه وخت کې مذهبي مراسم او ټولنيز دودونه د هنر په مختلفو بڼو او ژانرونو کې ترسره کيدل. په لرغوني يونان کې د تراژيدۍ پيدايښت بنسټ د رب النوع (ديونيس Dionis) په وياړ د اخترونو په سندرو او نڅاگانو او د نمانځنې په دودونو ولاړ و. په هغه وخت کې د زراعت بڼه توليد، بڼه حاصل ورکوونکی کال، بڼه موسم، د پسرلي راتگ، د چارو بڼه تنظيم او پرمختيا د (ديونيس) له نامه سره تړي او د هغه له برکته يې بولي. د (ديونيس) په وياړ چې به کوم جشنونه جوړيدل په هغو کې به يو قرباني شوی (ورغومي) په اتنونو، نڅاگانو او د سندرو د (ديونيس) لور حضور ته وړاندې کېد. په دغو سندرو او کورسونو کې به هغه پېښې ستايل کېدې، چې به د يونانيانو په عقیده د (ديونيس) په ژوند کې واقع شوې وې.

د تراژیدي اصطلاح له دوو د (تراگوس Tragus) یعنی (ورغومی) او (Ode) ودې د (سندرې) په معنا چې ورڅخه د (ورغومی سندرې) جوړېږي.

هغه سندرې چې د (دیونیس) کړاوونه، سرگردانی، تکلیفونه او د هغه مړینه پکې ستایل شوې وه تراژیدي بلل کېده. د همدې سندرې په اساس د تراژیدۍ بنسټ کېښودل شو.

همدا ډول هغه سندرې چې د نوموړي بیا ژوندي کیدل، په مرگ بری، په کړاوونو لاسبری او د فتحو ستاینه د راتلونکي (کومیډۍ) بنسټ کېښود. په لرغوني یونان کې (ایسخیل) د تراژیدۍ پلار گڼل شوی دی. سوفوکل او یوروپید منځته راغلل چې ددغو لیکوالو د تجربو پر بنسټ د لرغوني یونان فیلسوف، مفکر او پوه ارسطو د تراژیدۍ ذاتي نښې او نښانې په گوته کړې. د ارسطو په قول په تراژیدۍ کې داسې پېښې تمثیلېږي، چې په هغو کې حق، رښتیا، فتح، د انساني عقل او احساس بریالیتوب، د اخلاقي شهکار یوه ښکلا او لوړتیا څرگندېږي.

د ارسطو د وینا له مخې په تراژیدۍ کې تل د وېرې او خواخوږۍ احساس رامنځته کوي.

تراژیدي په لرغوني یونان کې پیدا او پرمختیا وموندله، خو په منځنیو پېړیو کې یې چندان بدلون نه دی موندلی. د رنسانس د دورې له پیل سره یې په مختلفو هېوادونو او ولسونو کې ځانگړې بڼې د هماغې ټولني د ځانگړنو سره سم خپلې کړې او ډېره پراختیا یې وموندله. په اسپانیا کې (لوبي دي ویکه او کلديرون) په ۱۵۶۲ - ۱۵۳۵ م کال، په انگلستان کې لوی لیکوال (شکسپیر) په فرانسه کې (کورنیل او راسین) په جرمني کې لویو لیکوالانو (گوتته، شیلر) او په روسیه کې پوشکین په دې اړه خورا په زړه پورې لیکنې کړې او نوموړی ژانر یې غني کړی دی. دوی په خپلو تراژیديو کې انساني لوړې موخې د انساني ژوند لوړتیا، کړاوونه، انگیرني، اخلاقي معیارونه او ښېگڼې ټولني ته وښودلې. په تراژیدۍ کې د مرکزي اتل یا هیرو برخه لیک تر ډېره مړینه وي او یا هم په داسې کړاوونو اخته کېږي چې په لیدونکو کې ویر او خپګان رامنځته کوي چې همدغه د تراژیدۍ د ژانر ستره ځانگړنه گڼل شوې ده.

کومیډي:

د ډرامې په لړ کې بله ستره برخه د (کومیډي) ژانر جوړوي. کومیډي د یوناني ژبې له کلمې (Comodia) څخه اخیستل شوې چې د (سندرې، تمثیل یا نندارې) معنا لري. نوموړی ژانر هم په لرغوني یونان، پنځمه قبل المیلاد پېړۍ کې رامنځته شوې او هلته یې د یو ادبي ژانر په توګه وده کړې ده. د تراژیدۍ په څیر دې ژانر هم د (دیونیس) په ویاړ د خوښۍ سندرې او جشنونه د تراژیدۍ برعکس په دې ژانر کې ترسره کېدل. د لرغوني یونان کومیډۍ د ارسطوفان (Aristofan) (۴۴۵ - ۳۸۵ ق.م) له نامه سره زیات تړاو لري. نوموړی د خپل وخت د کومیډي ژانر پلار گڼل شوی دی. په هغه وخت کې به کومیډي د درې تنو اکتورانو له خوا تمثیلېدله چې کورس او نڅاوې به ورسره ملګري وو.

د لوبغاړو حیرانونکو نقابونو او ماسکونو به د نندارچیانو ځانگړې پاملرنه ځانته اړوله.

ارستوفان په کومیډۍ کې ټولنیز او سیاسي ستونزو ته ځای ورکړ. نوموړي په ښکاره ډول په ټولنه کې هغه اداري عناصر او مناسبات وغندل چې د هغه په نظر به سم نه وو او ټولني ته به یې زیان رساوه. د ده په کومیډۍ کې یوه مهمه موضوع هغه مهال د (سولې موضوع) وه چې تل ورته انسانان ترهر څه زیاته اړه لري. په هغه وخت کې ارسطوفان هغه اوږده او تباه کوونکې جگړه چې د (پلوپوني Peloponni - ۴۳۱ - ۴۰۴ ق.م) په نامه روانه وه، په (اخرنیان - Axarnyan) او (لسیسترات - Lisistrat) نومو کومیډيو کې چې ډېرې مشهورې وي، سخنه وغندله. دا هغه جگړې وې چې یوازې د زغرو، ترور او جگړه ییزو وسایلو موسسو خاوندان یې شتمن کول او نورو ته یې زیان رسېده.

دده په کومیديو کې د ډبرو ټولنيزو نا خوالو څرگندونه کېدله، په کومیديو کې به يې عادي خلکو او ساده څېرو ته ځای ورکاوه.

په شتمنو به يې ملنډې وهلې او د هغو غندنه به يې کوله، د ښو صفاتو لرونکي به يې تل ستايل، ده په کومیديو کې ټولنيز مضمون ورځای کړ.

د ارستوفان هره کومیديو له څو برخو څخه جوړه وه چې هغه برخې داوي:

لومړی: د کومیديو د پيل برخه يا سرريزه (prologos) چې پکې د کومیديو موضوع څرگندېدله.

دويم: (پروډوس – parodos) د کومیديو د عمل د لامل صحنه.

درېيم: (اگون – agonos) د عمل يا کړنې د اجرا کولو صحنه.

څلورم: (ايکسود – exodus) د پایلې يا نتيجه ښوولو برخه.

په وروستيو برخو (اگون او ايکسود) ترمنځ د لوبغاړي له صحنې څخه وتل او پر ځای به يې يو (کورس) وړاندې کېده. سره د دې چې دغه ډول جوړښت له هغه وروسته بيا دوام نه مومي او په جوړښت کې يې په هره مرحله او پېړۍ کې بدلون را منځته کېږي. په (۱۸) پېړۍ کې د کومیديو ژانر بله د پرمختګ مرحله د فرانسوي ليکوال ۰مولير – Moleire (۱۶۲۲ – ۱۶۷۳ م) له نامه سره اړه لري. نوموړي په خپلو کومیديو کې د ټولني لپاره نصيحت، عبرت او اخلاقي درسونه ځای کړي دي. د لوړې طبقې عياشي، بد اخلاقي، ریاکاري او د خلکو تېر ايستنه يې د کومیديو ژانر موضوع او هدف ګرځوي او غندي يې.

لنډه دا کومیديو د ډراماتيک تخليق يو ډول دی چې په هغې کې په ټولنيزو منفي پېښو او کړو وړو پورې ملنډې وهل کېږي.

دغه ژانر هم د ټولنيزې روزنې لپاره د صحنې پرمخ په ژوندي ډول ننداره کوونکو ته وړاندې کېږي. د غندنې (هجوې) او ټوکو توکي (عناصر) پکې ډېره ونډه لري. په دې ډول ډرامه کې اتل يا هيرو په خپله مبارزه کې د پېښو او کړاوونو څخه ژوندي او بريالی راوځي.

په کومیک ډول پېښې يوازې په الفاظو کې نه څرګنديږي، بلکې ورسره د عمل يووالی، د صحنې خندوونکي انځور (تصوير) او ترسيم هم لازمي وي. تل د خپل هيرو په سلوک او کرکتر کې هغه د ژوند عناصر او توکي را ټولوي چې د خندا موجب ګرځي. په کومیديو ژانر کې د هر پرسوناژ (کرکتر) لپاره بېلابېل انځور وړاندې کېږي.

اخځليک:

دوست شينواری، د ادب د تيورۍ اساسونه، کابل، دولتي مطبعه ۱۳۶۵هـ ش کال، مخ (۲۳۳).

اتم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	بایزید روښان	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهنيې موخې	<p>زده کوونکي به د لوست په پای کې لاندې موخې تر لاسه کړي:</p> <ul style="list-style-type: none"> - بایزید روښان به وپېژني او پښتو ادب ته به د هغه پر خدمتونو پوه شي. - په روښاني غورځنگ او پښتو ادبیاتو ته به د هغې پر ارزښت پوه شي. - د خیرالبیان د لیک ژبه (مسجع نثر) او محتوا به وپېژني. - د روښاني غورځنگ په رامنځته کیدو او د هغه مهال د روانو حالاتو په اړه به خبرې وکړای شي. - د لیک، لوست او وینا پیاوړتیا به یې ځواکمنه شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په خپلواک ډول ځواب کړای شي. 	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، ویل، اوریدل، سوال او ځواب، ډله ییز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، تخته، تبا شیر او تخته پاک	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي، عملي ارزونه، څارنه او د ښوونکي یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	۱ حوال پوښتنه، د حاضرۍ اخیستل، د ټولګي تنظیم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځ ته کول	ښوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د روښاني پېر په ارزښت د معلوماتو ورکولو له لارې زده کوونکي لوست ته چمتو کړي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي دې په روښاني پېر کې په روانو حالاتو د رڼا اچولو له لارې د روښاني غورځنگ په اړه زده کوونکو ته لنډ معلومات ورکړي او څرګنده دې کړي چې ولې هغه مهال د خپلواکۍ د تر لاسه کولو لپاره عرفاني او تصوفي لارو ته اړتیا لیدل کېده. - ښوونکي دې زده کوونکو ته عرفاني او تصوفي لارې او پر خلکو د هغوی د اغېز په اړه څرګندونې وکړي. - ښوونکي دې د پیر روښان د غورځنگ بهیر او د هغه د لارې د لارویانو په اړه زده کوونکو ته معلومات 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي دې د ښوونکي څرګندونو ته غوږ ونیسي او د هغه مهال پر حالاتو دې ځانونه پوه کړي. - زده کوونکي د عرفان او تصوف پر معنا او پر خلکو د هغې د اغېز په اړه ځانونه پوهوي. 	

<p>- زده کوونکي د پيروښان غورځنگ او د روښان د وتلو پلويانو نومونه پېژني.</p>	<p>ورکړي. - ښوونکی دې زده کوونکو ته د پير روښان او اخون درويزه د اړيکو په اړه معلومات ورکړي.</p>
<p>- زده کوونکي پير روښان او اخون درويزه پېژني او د هغوی تر منځ پر اړيکو ځانونه پوهوي.</p>	<p>- ښوونکی دې د مسجع او عادي نثرونو تر منځ توپير څرگند کړي او و دې وايي چې ولې پير روښان خيرالبيان په مسجع نثر وليکه.</p>
<p>- زده کوونکي مسجع نثر پېژني او پر دې نثر د خيرالبيان د ليکنې پر اړتيا ځانونه پوهوي.</p>	<p>- ښوونکی دې لوست ورو ورو ولولي اوځای ځای دې زده کوونکو ته معلومات ورکړي.</p>
<p>- زده کوونکي لوست ته غوږ نيسي او پر ځينو برخو د نه پوهېدو پرمهال پوښتنې کوي.</p>	<p>- ښوونکی دې څو تنه زده کوونکي په وار د ټولگي مخې ته راوبولي او ورته دې ووايي چې د روښاني غورځنگ د رامنځته کېدو د ضرورت په اړه يوه دقیقه خبرې وکړي.</p>
<p>- څو تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او يوه يوه دقیقه خبرې کوي.</p>	<p>- ښوونکی دې زده کوونکو ته روښانه کړي چې ادبيات د ولسونو په وينستيا کې څه ونډه لري.</p>
<p>- زده کوونکي د ولسونوپه وينستيا کې د ادبياتو په ونډې ځانونه پوهوي او له ښوونکي سره په خبرو اترو کې ځانونه شريکوي.</p>	<p>- ښوونکی دې د زده کوونکو پوښتنو ته ځوابونه ووايي او د فعاليتونو په ځوابولو کې دې ورسره مرسته وکړي. زده کوونکی دې زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکړي.</p>
<p>- زده کوونکي فعاليتونه ځوابوي او د اړتيا پر مهال له ښوونکي څخه پوښتنې کوي.</p>	
<p>- زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي.</p>	

د متن د ستونزمنو برخو روښانه کول:

التصوف:

ځان په شرعي ادابو ښکلی کول، په داسې ډول چې له ظاهر څخه پر باطن حکم وشي او يا باطن چې له باطن څخه په ظاهر حکم وشي.

تصوف:

يو کړنلاره ده چې شتون يې د نفس سپيڅلتيا او د روح د لا لوړوالي لپاره په فضايلو ښکلي کېدو ته اړتيا لري.

د تصوف علم:

د هغو مباديو مجموعه ده چې متصوفه ورباندې عقیده لري او دهغو ادابو مجموعه ده چې متصوف يې په خپلو ځانگړو مجتمعاتو کې کاروي.

الصوفي:

هغه چا ته ويل کېږي چې د تصوف د لارې لاروی وي او يا هغه چا ته ويل کېږي چې په تصوف کې پوره معلومات ولري. د دوی په حق کې مشهور خبره داده، دوی ته صوفی په دې خاطر ويل کېږي چې دغه ډول خلک د ورينو جامو په اغوستلو ځان ښايسته کوي.

التصوف:

تصوف د باب مصدر دی او له الله تعالی سره د ریښتینولۍ، د دنیا له اغېز څخه د ازادۍ او له خلکو سره د ښه او نیک تعامل کولو په معنا دی. دا بې شرعي اړخ او بل اړخ بې دادی چې ځینې خلک پکې ورداخلوي او وایي، تصوف له قرآن او سنتو څخه د انحراف په معنا دی. لکه چې "وحدت الوجود"، "حلول" او د "شرعي تکالیفو" له منځه تلل او داسې نور پکې راځي. دا اړخ بې کفر دی، ضلالت دی او انحراف دی.

التصوف:

د داسې اصولو لرونکی یو علم دی چې د ظاهري او باطني اعمالو د تصمیم او سمون په نتیجه کې منځ ته راځي.

التصوف:

انساني پاکي او سپیڅلتیا ده چې ویلی شو په ټولو انساني ټولنو او تمدنونو کې په یوه ښه، نه په یوه ښه شتون لري او ورڅخه پاکي. ته د روح په لیوالتیا او له مادي قیوداتو او ناولتیاوو څخه ژغورنې ته رغبت او د روحي او اخلاقي سپیڅلتیا او کمال لوړو پوړیو ته بې د رسیدلو تعبیر کیږي.

د تصوف تعریفونه ډیر زیات دي:

ځینې علما یې په عملي اړخ ټینګار کوي، لکه هغه څوک چې د نفس په مجاهدې او د شهوتونو په وړاندې یې مقاومت ته زیاته پاملرنه کړې ده. لکه: ذکر، مراقبه، له نفس سره محاسبه او له دنیا سره بې رغبتی. ځینې وایي، تصوف له کم خوراک، الله تعالی ته له نژدېوالي او له خلکو څخه له لږوالي څخه عبارت دی. یا تصوف د حواسو ساتنې او په ترتیب سره ساه اخیستنې ته ویل کیږي. ځینې نور علما یې بیا اخلاقي اړخ ته پام کوي، چې د تصوف له مهمو ارکانو څخه دي. د هر نیک خوی موندلو او له هر ناوړه خوی څخه ځان ساتلو ته تصوف وایي. ځینې عالمان بیا معروف ته زیات پام اړولی دی او وایي چې تصوف عبارت دی له الهامي معروف څخه چې د صوفیه کرامو د اعتزاز او فخر موضوع ده، لکه چې شیخ عطار رحمة الله علیه وایي، تصوف د عمل او حال پایله ده، تکرار ته پکې اړتیا نشته او علم لدن دی، نه کسبې. ځینې نور عالمان بیا وایي، تصوف له مخلوق سره د اړیکو پرې کول او د مخلوق له رب سره د اړیکو جوړول دي. له ابوبکر شبلي رحمة الله علیه څخه پوښتنه وشوه چې تصوف څه ته وایي:

هغه وویل، یو له بل سره ښه کولو او له تکلیف څخه مخ اړولو ته تصوف ویل کیږي. له دې هم ښه دا چې تصوف د زړونو خالي کول دی د علام الغیوب ذات لپاره او له هغه څخه هم ښه داده چې تصوف د الله ﷻ د امر تعظیم او د الله ﷻ په بنده ګانو باندې شفقت ته ویل کیږي.

ابوبکر الغیري رحمة الله علیه وایي: تصوف له محارمو څخه ځان ساتنې او په ځان کې د مکارمو را ټولونې ته وایي.

په پورته ډول د تصوف زیات تعریفونه شوي، خو د یو جامع او کره تعریف وړاندې کول ستونزمن بریښي. د پورته تعریفونو ترڅنګ لاندې تعریف یو څه بشپړ بریښي.

«تصوف الله جل جلاله ته د شریعت د احکامو، له ګناه او د متعال خدای له نافرمانۍ د لږوالي له لارې د نفس د پاکوالي او تزکیې په اړه له هلو ځلو څخه عبارت دی.»

د یادولو وړ خبره ده، چې د نبوت او کرامو اصحابو په زمانه کې د تصوف په نامه څه شی موجود نه و. له دې امله «تصوف» او «صوفي» په قران کریم او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سنتو او د کرامو اصحابو او تابعینو په اثارو کې

نه پیدا کيږي. تصوف د تابعينو له مهاله وروسته کارول شوی او خپور شوی دی. د نفس د پاکوالي، (د نفس تزکیه)، له معاصي او گناهونو څخه لرېوالی، د نښو او نیکو کارونو سرته رسول، د عبادت تداوم، د نښو اخلاقو لرل او له خلکو سره نیک چال چلن کول د اسلام د سپیڅلي دین نه بېلېدونکې برخې دي، چې تصوف هم پرې ټینګار کوي. د تصوف په اړه بله خبره داده چې له بده مرغه له تصوف سره د طریقو له لارې زیات اعتقادي انحرافات یوځای شوي دي چې بدعتونه او ناسم رسم او رواجونه یې په اسلامي ټولنو کې رامنځته کړي دي. د اسلام د دین د حقیقتونو او انحرافاتو او بدعتونو تر منځ توپیر د قران کریم احکام او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم سنتو او د اسلامي شریعت قواعد دي. هر هغه څه چې د اسلام له شریعت سره سمون لري، روا او هر هغه څه چې له هغې سره مخالفت ولري، ناروا بلل کيږي.

****

اورمړ: دا قوم اصلا د سلطان محمود غزنوي په وخت کې له غزني څخه وزیرستان ته تللی دی . وزیرستان: وزیرستان د افغانستان سهیل ختیځ ته د کرمې او ګومل تر منځ یوه قبایلي سیمه ده کاني ګورم: کاني ګورم په وزیرستان کې یوه سیمه ده اخوند درويزه: اخوند درويزه د اخوندګدا زوی او د زرم هجري کال په شاوخوا کې یې ژوند کاوه. قبر یې د پېښور په هزارخانۍ کې دی. د پير روښان د نظر خلاف و. روانه شاعري یې کړې ده او د مخزن الاسلام د کتاب لیکوال دی . انصاري: انصاري د اورمړو یوه پښه ده . سبک: سبک لارې او طریقي ته وايي او هغه ځانګړنې دي چې یولیکوال له هماغې لارې څخه په کار اخیستلو سره ادبي او هنري اثار رامنځته کوي او له نورو سره یې توپیر کولای شو جلال الدین اکبر: په هند کې مغولي پاچا و چې ترمرګ وروسته یې زوی شاه جهان پاچا شو.

اضافي معلومات:

د لسمې هجري پېړۍ دریمه لسيزه وه چې مغولي بابر له اوسني افغانستان څخه وروسته د هند د نیولوپه فکر کې شو. په دې وخت کې په هند کې د پښتنو لودي کورنۍ واکمنه وه. د لودي کورنۍ وروستی مشر ابراهيم لودي د مغولو په مقابل کې ودرید. په ۱۵۲۵ م کال کې د پاني پت جګړه را منځته شوه. په دې جګړه کې په زرګونه پښتانه ووژل شول. په نتیجه کې جنګ د بابر په ګټه پای ته ورسید او د هغه وخت هندوستان یې په خپله واکمنۍ کې داخل کړ. په هندوستان باندې د بابر له واکمنۍ دمخه د بایزید پلار، شیخ عبدالله د پنجاب په جالندر نومې ځای کې اوسیدو او رسمي دنده یې درلوده.

بایزید روښان د پنجاب په جالندر کې په ۹۳۱هـ ق کال زیږیدلی دی. شیخ عبدالله په اووم پښت کې شیخ سراج الدین انصاري ته رسېږي. د عبدالله نیکه او د بایزید د مور (بنین) پلار سره وروڼه وو چې د لودیانو په وخت کې هند ته تللي او هلته یې رسمي دنده درلودې. شیخ عبدالله خپل زوی ملا پاینده ته کښیناوه او نوموړي ورته قران شریف وښود. له خپل پلار، ملا پاینده، ملا سلیمان کالینجری او خواجه اسمعیل څخه یې د وخت دودیزې زده کړې وکړې. په ځوانۍ کې یې له لودي کورنۍ څخه (شمسپې) په نامه له یوې جلی سره واده وکړ. د مشر زوی، شیخ عمر له زیږیدو وروسته کاني ګورم ته راغی. کله چې یې د وخت علوم زده کړل او د ځوانۍ پړاو ته ورسید، نو ورسره جوخت د مغولو پر خلاف د مبارزې زمینه برابریده.

هغه وخت چا د واکمن پر خلاف مخالف حرکت نه شو کولای. پير روښان لازمه وبلله چې د پېړۍ مقام ته ځان ورسوي، علمي مقام ترلاسه کړي او بیا د مغولو پر خلاف په مبارزه پیل وکړي. د پردیو یرغلګرو په وړاندې د پښتنو د مبارزو په

اوږد تاریخ کې د بایزید روښان مبارزه ډیره مشهوره ده. بایزید روښان د تاریخ په داسې وخت کې ژوند کاوه چې د مغولو واکمني زور اخیستی او د پاني پت د جگړې په وخت کې اووه کلن و. مغولو په اوسیدونکو ډیر ظلمونه کول. په هم دې وخت کې د پیرې اومریدې-طریقې په اوج کې روانې وې. بایزید روښان له مذهبي عقیدې سره یو ځای ملي مبارزې ته ملا وتړله.

د بایزید روښان مبارزه ځانگړې ارزښت لري. هغه وکړای شول له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملگري کړي. هغه خپلو مریدانو ته نه یوازې دیني درسونه ورکول، بلکې د سیاسي واک د ترلاسه کولو لپاره یې هم هڅول. د هغه وخت د شرایطو په پام کې نیولو سره یې لازمه گټله چې د ظالم او دښمن پر خلاف تورې ته هم لاس کړي.

بایزید روښان خپله خزانه، خپل تشکیلات او خپل مهر درلود. پیر روښان نه یوازې د وخت په پیرې او مریدې او د مغولو پر خلاف مبارزو کې نامتو ونډه درلوده، بلکې علمي، سیاسي، ادبي او روحاني شخصیت یې هم درلود. له دې امله ښه ده چې یو ځل د پیر روښان د ژوند او بیا یې د مبارزې په باره کې خبرې وکړو.

دده د قوم په باره کې ویل کېږي چې د سلطان محمود په زمانه کې د اورمرو قبیلې له سلطان محمود غزنوي سره ډیرې مرستې کړې وې. هغه هم ورسره د مرستې ژمنه وکړه او دوی ته یې وویل یو ځای خوښ کړئ او پکې واوسېږئ. دوی په وزیرستان کې د کاني گورم غرنۍ سیمه خوښه کړه. نوموړي سلطان ورته گاني گورم ورکړ او دوی هلته میشت شول. له هغه وخت نه د اورمرو قوم پکې اوسېږي او په خپلواکه ژبه خبرې کوي چې په تاریخي لحاظ له غزني نه هلته تللي او اوس هم هلته استوگن دي. بیا د بایزید کورنۍ د لودیانو په وخت کې د هند بنجاب ته تللي ده. کله چې بابر واکمن شو، دوی بیرته کاني گورم ته راغلل. په مخزن الاسلام کې لیکي چې عبدالله اورمرو دی او بایزید په مهر کې بایزید انصاري یاد کړی دی. د دولت د دیوان په حاشیه کې یوه نامعلوم سړي لیکلي، دا چې روښان ځان ته انصاري ویل او که نه، نوموړی اورمرو دی. د قیام الدین خادم په وینا که انصاري هم وي، دا چې څو نسلونه یې په پښتنو کې تیر شوي، نو پښتون دی.

اوس راځو د هغه مبارزې ته. په هغه وخت کې بایزید روښان مجبور و چې لومړی مرید او بیا پیر شي او له دې لارې نه په استفادې د مغلو په وړاندې مبارزه وکړي. دغې پېښې د بایزید په ذهن او فکر کې بدلون راوست او په دې فکر کې شو چې باید د مغلو له نارواوو نه خپله خاوره او خلک خلاص کړي.

پیر روښان په لڼپه موده کې ډیر مریدان پیدا کړل او د هغه وخت د سیمو خلک دده په فکر او مبارزې په نیت پوه شوی وو. په هغه وخت کې دده په مقابل کې اخوند درويزه ولاړ و. هغه د وحدت الشهود د تصوفي طریقې پیرو. نوموړی د پیر باباشاگرد و، چې په سید علي ترمذي مشهور او د وحدت الشهود د تصوفي طریقې پیر و. پیر بابا د پیر روښان پر خلاف منفي تبلیغات کول، د پیرتاریک نوم یې ورباندې کیښود، یو د بل په وړاندې یې اثار ولیکل، د بیلگې په توگه یې په مخزن الاسلام کې ډیر څه ورباندې ولیکل. دغو اثارو له یوې خوا د مغولو په خلاف مبارزې تودې کړې او له بلې خوا یې پښتنو ژبه بلای او د مسجع نثر سبک یې رامنځته کړ.

روښان د دغو تبلیغاتو د شنډولو لپاره په خپلو اثارو کې دلایل وړاندې کړل او اثار یې ولیکل، خو عامه ذهنونه بل خوا کیدل. د دغو منفي تبلیغاتو د له منځه وړلو لپاره روښان او د هغه پیروانو هم پراخې هلې ځلې وکړې. په هغه وخت کې د پیر روښان لیکلي اثار د منفي تبلیغاتو تر اغیز لاندې و. لوستونکو یوازې د هغو اثارو د مطالعې هڅه کوله چې هغه به د پیر روښان پر خلاف لیکل شوي وو.

پیر روښان ډیر اثار ولیکل، لکه خیرالبیان، صراط التوحید، مقصود المومنین، مکتوبات پیر روښان، رسم الخط پښتو، تذکره میا روښان، تذکره د علم، فرحت المجتبی او معتبر اثر، حالنامه یې اوس موجود او چاپ شوي ده. دده په اثارو کې ډیر نامتو اثر، خیرالبیان دی چې په هکله یې په درسي کتاب کې ډیر معلومات راغلي دي.

روښان د مغولو د ظلمونو پر خلاف په هره سيمه کې خپلو مريدانو ته د مبارزې لارښوونه وکړه، ډير ملي مبارزين راپاڅيدل او په کلونو يې د مغولو او د هغوی د پلويانو په مقابل کې خپلو ملي مبارزو ته دوام ورکړ.

بايزيد روښان د ملي مبارزې په پراخ ډگر کې اتلولي وگڼله او د پښتنو په تاريخ کې يې خپل نوم په زرينو کربنو ثبت او يوشمير ادبي او عرفاني اثار يې و ليکل چې په درسي کتاب کې يې نومونه راغلي دي. ځينې يې د وختونو په اوږدو کې له منځته تللي يا د مخالفينو لاسته ورغلي او تری تم شوي دي.

بايزيد د روښان، پير روښان، مسکين او انصاري په نومونو ياد شوی دی. اخوند درويزه هغه د پيرتاريک به نامه ياد کړی دی. بايزيد روښان په ۱۵۷۲م کال کې د شينوارو په تور راغه کې جل وواهه، بيا په هشنغر کې مړ او هورې ښخ شو. وروسته يې زامنو قبر وکيندلو او د هغه جسد يې په صندوق کې له ځان سره گرځولو. د يوسفزو په جگره کې اباسيند ته واچول شو. احتمال لري چې قبر يې په وزيرستان کې وي.

له روښان وروسته د نوموړي اولادې او پيروانو ۱۶۰ کاله مبارزه وکړه چې له کندهاره تر سواته او له اباسينه نه تر کابله يې د مبارزو سيمه وه. د هغوی د مبارزو او اتلوليو په وياړ په ننگرهار په ولايت کې د احدات او الايي او د لغمان په ولايت کې د روښان په نامه ليسې نومول شوي دي. د مغولو پر خلاف دده د اولادې او پيروانو مبارزې آن تر شاه جهان پاچا پورې روانې وې. تر ټولو وروستی يې کریم داد و چې خپلې مبارزې ته يې دوام ورکړ.

د روښاني غورځنگ په هکله نه يوازې د هيواد په دننه، بلکې له هيواد نه بهر هم په نورو هيوادونو کې څيړنې شوې او کيږي او ډير اثار ورباندې ليکل شوي دي. د وخت په شرايطو کې يې دغه غورځنگ اړين، ملي، اصلاحي او کلتوري بللی دی.

موږ دا منو، چې پير روښان يو سياسي، ادبي او مذهبي مشر او د يوه ملي غورځنگ پر مخ وړونکی او د ادبي مکتب بنسټ اېښودونکی و. څرنگه چې ملي نهضت د مختلفو عواملو زېږنده ده؛ کله چې موږ په پير روښان او دده په غورځنگ څه ويل غواړو؛ نو له دغو پوښتنو سره مخامخ کېږو، چې بايزيد په څه راز محيط او ماحول کې ژوند کاوه او هغه عوامل، چې دی يې ميدان ته راوکښ او دده د تحريک موجب شول، څه شی وو؟

د بشريت تاريخ د وينو بهولو او د انسانانو د وژلو او پنا کولو په ډېرو ویرجنو پېښو لړلی دی؛ خو ظلم، تجاوز، تالا او تېری تل پر مظلومو خلکو کې اتلان پيدا کوي، تالا شوې ویرژلې ډله د هر تېري په مقابل کې خپله کرکه په هر ډول راباسي، چې يو شکل يې د تاريخي اتلانو او ملي مېړونو راوتل او د خلکو ډله ييز غورځنگونه دي. داسې اتلان کله کله له وگړنې ډلې، مظلومو او استثمار شويو انسانانو د ویرژنو احساساتو او د ناورين وهلو وگړو خوږمنو جذباتو ښکارندوی او خواخوږي سره راځي او د دوی د خلاصون لپاره لارښوونه او مشرتوب کوي. کله کله د سربازۍ او اتلولۍ چارې هم ترسره کوي.

په لسمې او يوولسمې پېړۍ کې بايزيد روښان، دده کورنۍ، پيروان او يو شمېر معاصرین د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطنپالنې د پاک احساس له مخې نه ستړي کېدونکې مبارزې کړې. په دې لاره کې يې خپل سرونه قربان کړي او له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې يې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحیه روزلي او هم يې په پښتو ادبياتو کې د خپلو خلکو د وینبولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانگه زياته کړې ده. سره له دې چې دښمنانو هڅې کولې، تر څو د روښانيانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پير روښان د (پير تاريک) په نامه ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د اميد لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پير روښان د ژوند او مبارزې په هکله يې د کورنيو ليکوالانو په څنگ کې ډېرو ناروېژانو، انگرېزانو، ايټالويانو، فرانسويانو، جرمنيانو او (پخواني شوروي اتحاد) يو شمېر ختيځ پېژندونکيو هم ددغه مترقي غورځنگ په هکله ليکنې کړې دي.

دا بنسکاره خبره ده، چې په نړۍ کې ستر بدلونونه او انقلابونه د هغو کسانو له خوا رامنځته شوي، چې د محرومیت دردونه یې لیدلي، په همدې اساس ویلای شو، چې روښاني غورځنګ (نهضت) د پردیو څېښناکګرو قوتونو پر ضد لومړنی ملي او مترقي غورځنګ دی، چې په آگاهانه توګه پیل او هڅه یې کوله د بابر د کورنۍ جرړې له بېخه وباسي. ددغه مترقي غورځنګ په سر کې پخپله پیر روښان ولاړ و.

روښانیانو د بایزید په لارښوونه د هندي مغولو د بشپړ له منځه وړلو او د پښتنو د پخواني برم د بیا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحریک رامنځته کړ چې د پښتنو په تاریخ او ادب کې د (روښاني غورځنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنګ له یوې خوا په افغانانو کې سیاسي شعور را ژوندی کړ او له بلې خوا یې دوی د هېواد د آزادولو لپاره د مغولو پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

بایزید له خپل تره شېخ خدا داد او خپلې مور سره په (۱۵۳۰ز کال) له هند څخه (کاني ګرم) ته راغی او په دې سیمه کې یې ژوند اختیار کړ. بایزید د خپل کوچنیوالي زیاته موده خپل تره، خدا داد سره تېره کړې ده. پیر روښان خپلې لومړنۍ زده کړې له خپل پلار او د هغه د شاګردانو خلیفه ملا پاینده او ملا سلیمان کالنجری په مرسته سر ته رسولې دي او نورې زده کړې یې د کورنیو ستونزو له کبله سر ته ونه شوای رسولې، ولې بیا هم د روحانیت او پوهې په چاپیریال کې وروزل شو. ده له کوچنیوالي څخه د تصوف له مسلک سره پوره مینه درلوده، هڅه یې کوله چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر یو کامل پیر پیدا کړي.

د ځوانۍ په وخت کې هم له ډېرو اقتصادي ستونزو سره مخامخ شوی، خان یې د سوداګرو له کاروان سره یو ځای کړی او د اسونو په خرڅولو او رانیولو یې لاس پورې کړی. د اسونو پېرودلو او رانیولو په خاطر یې ډېر عمر په سمرقند کې تېر کړی او له هغه ځایه څخه بېرته پنجاب ته راغی، څه موده یې دلته تېره کړې ده. په همدې وخت کې یې د اسماعلیه پیروانو له ملا سلیمان سره هم لیدنه کړې، چې دغې لیدنې ورباندې پوره اغېزه وکړه او په راتلونکي کې یې د روښانیانو تحریک ته دده پوره پاملرنه راګرځولې وه.

کله چې بایزید د خپل ترېور، خواجه اسماعیل څخه لاسنیوی وکړ، پلار یې د خپل زوی په دغه عمل خوش نه و، دا ځکه چې پلار یې په نظر کې لرل بایزید د شېخ بهاولدین ذکریا مرید شي؛ خو بایزید له خپل تصمیم څخه وانه وښت. کله چې بایزید د تصوف له مرحلو څخه د قربت او وصلت درجې ته رسېدلی و؛ خپل پلار او ورور (یعقوب) یې له قاضیتوب او رشوت څخه منع کول. هماغه وو چې دده او د کورنۍ تر منځ فکري تضاد او مخالفت لا پسې څرګند شو. کله چې بایزید له خپلې مېرمنې او کوچني زوی (عمر) سره خپل کلي (کاني ګرم) ته راستون شو؛ نو له خپل پلار او خپلوانو سره یې په مناقشو لاس پورې کړ. ددغو مناقشو په ترڅ کې د دوی تر منځ د اختلاف څپې لا پسې تېزې شوې. بایزید خپل تبلیغ له خپل کلي څخه پیل کړ؛ خو د مبارزې او تبلیغ په لومړیو کلونو کې له سختو مخالفتونو سره مخامخ شو. په پای کې دې ته مجبور شو له خپل کلي څخه بلې خوا ته ولاړ شي، ننگرهار ته راغی، د سلطان احمد مومند کره دېره شو او د خپل مسلک په هکله یې پښتنو ته تبلیغ کاوه.

پیر روښان (تیرا) د خپل غورځنګ مرکز وټاکه او په لږه موده کې یې د خپل نظر ډېر زیات پلویان وموندل. کله چې روښان خپل دریځ او نفوذ په ټولنه کې درک کړ او په دې پوه شو، چې د مبارزې په سنگر کې یوازې نه دی؛ نو د مغولو پر ضد یې د خپل هېواد خپلواکي په ډاګه اعلان کړه، دا هغه وخت و، چې جلال الدین اکبر په هند او کابل کې داسې لارې چارې لټولې، چې له یوې خوا خپل قدرت ټینګ کړي او له بلې خوا افغانان داسې سره پخپلو منځو کې ونښلوي، چې هېڅکله د یووالي او آزادۍ فکر ورته پیدا نشي. اکبر دغه هدف ته د رسېدو په خاطر (زر، زور او مذهب) د ځان ملګري کړل.

روحانيون يې ځکه د ځان ملگري کړل چې د اسلام په جامه کې پښتانه د اکبر اطاعت ته راوبولي. ددغه کار د ترسره کولو په خاطر يې سيد علي ترمذي پښتونخوا ته ولېږه. خيبر او اټک د گورگاني مغولو لپاره د سترگو اغزي و، ځکه ددغو سيمو خلکو تل د ډهلي مغولو پر ضد مبارزې جاري ساتلې. دغو سيمو ته د سياسي مقصد په خاطر د سيدعلي ترمذي راتگ اړين و. د گورگاني مغولو ايجنټانو غوښتل په دغو سيمو کې د دين او روحانيت له لارې د ډهلي د دربار مخالفان بدنام او ناکام کړي او ددغو سيمو خلک د ډهلي د دربار اطاعت ته راوگرځوي.

پير روښان خپلو مريدانو او د نظر پلويانو ته په ډاگه د گورگانيانو ظلم او د هغوی پر ضد تبليغ پيل کړ، هغوی ته يې لارښوونه او امر وکړ، چې نور د هندي گورگانيانو له مرييتوب څخه ځانونه وژغوري او د هغوی د نارواو پر وړاندې پولادي سنگر شي.

بايزيد روښان خپله د طريقت او روحانيت لاره د مغولو له جغ نه د خلاصون يوازېنۍ موثره او کاميابه لاره گڼله. روښان او روښانيانو د مغولو پر ضد د خلکو د يووالي او پاڅون لاره داسې وټاکله، چې نارينه او ښځې په شعوري ډول د مغولو پر ضد يووالي او پاڅون کې گډون وکړي. دی يوازېنۍ شخص و، چې د خپلو مبارزو په لړ کې يې د ښځو او نارينه وو لپاره مساوي حقوق اعلان کړي وو.

روښان خپل تېر وياړلي تاريخ ته افغانان متوجه کړل او ټينگار يې کاوه چې د مغولو پر ضد خپلې مبارزې جاري وساتي. پښتنو ته يې وويل: تاسو ډېر قوي تير ياست، ټولو سياسي قدرتونو ستاسو له زور او مټ څخه کار اخيستی، تاسو يې د نورو پر وړاندې استعمال کړي ياست او هم يې بېرته پر تاسو حکمراني کړې، تاسو تر ډهلي پورې سلطنت درلود. اوس د مغولو مريان شوي ياست. د دوی ظلمونه گمالي. راشی، چې دا د غلامۍ کړۍ د تل لپاره له خپلې غاړې لرې او خپل ملي حکومت جوړ کړو. په دې توگه ډېرو افغانانو د مغولو پر وړاندې خپلې سينې ډال او له دوی سره يې ډېرې جگړې وکړې.

پير روښان د خپل ژوند تر پايه د خپلواکۍ ډيوه په لاس په افغانانو وگرځېده، د پښتنو زړور او په خپلواکۍ مېن بچيان له دښمنانو سره د وطن د خپلواکۍ او اتلولۍ په روحيه په اشغور، چوري، تور راغه او داسې نورو سيمو کې په مېړانه وښکېدل، چې د جگړې هر ډگر يې د دښمن په وينو رنگ کړ.

که څه هم د پير روښان ارمان دده په ژوند پوره نه شو او نه ده د آزادۍ خوند وليد، اما دده تبليغات او وسله والې جگړې يې تاثيره پاتې نشوې. په عمومي ډول يې پښتني شعور بيدار کړ او په ټوله پښتونخوا کې يې د آزادۍ نارې خورې کړې. لکه څنگه، چې مخکې اشاره وشوه پير روښان د خپل وخت سياسي، ادبي او مذهبي مشر او په سياست کې يې پوره لاس درلود، چې سياسي افکار يې کولای شو په لاندې درې اساسو بنا وبولو:

لومړی د افغانانو آزادي:

الف: د ظالمانو او ظلم پر وړاندې په کلکه سره مبارزه، د روښان د سياسي مبارزې او غورځنگ يو عمده عامل دا و، چې مغولو پر افغانانو ناوړه ظلمونه کول. ده د مغولو دغه ناوړه ظلمونه د سر په سترگو ليدل؛ نو هماغه وو، چې د افغانانو په ملاتړ او دفاع يې توره وکښله.

ب: له مغولو سره نه دوستي او اجتناب: دا په دې خاطر، چې روښان خپلو پيروانو او مريدانو ته ويل تاسو بايد له مغولو سره هېڅ ډول مرسته ونه کړئ.

ج: سربازي، قرباني او نه تسليمېدل: په دې پړاو کې د روښانيانو په سياسي تگلارې کې سر بابل وو، چې په دغه لاره کې د روښانيانو نارينه او ښځو خپل سرونه د خپلواکۍ په خاطر قربان کړي، پخپله ميا روښان، دده زوی جلال الدين، احدات د روښان لمسی او نورو مريدانو او پيروانو يې په دې لاره کې سرونه ايښي دي.

دويم د افغانانو د حکومت بيا جوړول:

په دې برخه کې پير روښان ته پوره څرگنده وه، چې افغانان يو زړور او غښتلی ټبر دی، چې پر هندوستان يې هم د خپلې امپراتورۍ د مامې خپرې وې. په هغه وخت کې، چې روښان ژوند کاوه د افغانانو د اسارت دوره او هم د بابر او د هغه اولادې د گنگا له غاړو څخه تر امو درياب پورې واکمني درلوده او افغانان د اسارت په سور اور کې وريټېدل. پير روښان پخپل ژوند کې د افغانانو سياسي مشر و، روښانيانو سياسي تشکيلات لرل دا ځکه چې پير روښان پښتنو پخپل شرعي امامت منلی و او ده ته به يې شرعي عشر او خراج ورکاوه. د افغانانو حکومت يوه خزانه هم درلوده، عشر او ماليات به يې له خلکو څخه ټولول، لاسته راغلي عايدات به يې د ملي روغې جوړې په برخه کې لگول.

دريم د افغانانو شاهنشاهي:

روښانيانو سربېره پر دې چې يې غوښتل له خپل منځ څخه يو عادل امام او حکمران ولري او آزاد ژوند وکړي، دا عزم يې هم درلود، چې لومړی خپله واکمني ټينگه کړي او وروسته د غزنويانو او لوديانو په څېر بېرته هندوستان تر خپلې واکمنۍ لاندې راولي او په دغه سيمه کې د پښتنو د پخواني عظمت ډيوه روښانه کړي.

پير روښان خپلو پيروانو او مریدانو ته په غوڅه توگه يادونه کوله، چې حاکمه ډله ستاسو ستر دښمنه ده، لازمه ده، چې د دوی د چپاول او تېريو پر وړاندې نه پخلا کېدونکې مبارزه وکړو او تل به يې خپل پيروان د گورگانيانو پر وړاندې په نه پخلا کېدونکې روحیه روزل.

له بلې خوا ده او دده پيروانو په پښتو ادب کې يوه لويه او ارزښتناکه پانگه زياته کړې ده. د پير روښان د سياسي او ټولنيزو مبارزو تر څنگ ادبي او فرهنگي بدلونونه هم موازي راغله او پښتو ژبه، چې په هغه وخت کې درباري ژبه نه وه؛ بلکې عوامي ژبه بلل کېده، فرهنگي ژبې ته ارتقا وموندله، ښه تکړه شاعران پکې پيدا شول؛ لکه ارزاني، ميرزا خان انصاري، دولت لوانی او نور، چې د صوفيانه ادب په خصوصيت سره لوړ مقام لري. پخپله بايزيد هم په دغه برخه کې لويه برخه لري.

پورتني څېړنه موږ ته دا پايله را په گوته کوي، چې بايزيد له دې نړۍ څخه په ناکامۍ لاړ؛ خو د غورځنگ (نهضت) دانه يې لا تر اوسه په پښتونخوا کې د ودې او مېوې ورکولو په حال کې ده او پرله پسې د آزادۍ غوښتنې مبارزې او غورځنگونه؛ لکه: ميرويس نيکه له کندهار کې، د خوشحال خان او اېمل ان غورځنگ په خيبر کې، د لوی احمدشاه بابا شاهنشاهي جوړېدل په هند کې وینو، چې د زورگيرو قوتونو په مقابل کې يې د خپلواکۍ بيرغونه رپولي دي. افغانانو ته دا ثابته شوې ده، چې د استقامت، يووالي او عزت نفس په لرلو سره کولای شو، چې خپل مرام ته ورسېږو. دا هغه عالي مفکوره ده، چې د هر غورځنگ او هرې دورې تحول د محيط او ماحول د ټولنيز، اقتصادي او سياسي عواملو له بدلون سره سره په نه شلېدونکې او نه پخلا کېدونکې بڼه دوام لري.

اخځليکونه:

- ۱ _ حالنامه، ميا روښان، مؤلف علي محمد مخلص کندهاري شينواری، د چاپ کال ۱۳۸۸هـ ش کابل
- ۲ _ مخزن الاسلام د اخوند درويزه تالیف
- ۳ _ بايزيد روښان، قيام الدين خادم

نهم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د دې لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - په هېواد کې به د مطبوعاتو پر مخینې او پراختیایي بهیر پوه شي. - د ټولني په پرمختګ کې به د رسنیو اړتیا، ارزښت او اهمیت وپېژني. - د رسنیو بېلابېلې بڼې به وپېژني. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. د لوست د پای فعالیتونه به پخپله ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، ویل، اوریدل، سوال او ځواب، ډله ییز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک، تباشیر، د امکان په صورت کې یوه، دوه ورځپاڼې او مجلې...	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	شفاهي، عملي، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د ارزونې لارې او وسیلې	احوال پوښتنه، د ټولګي تنظیم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځ ته کول	ښوونکي په دې انگیزوي پوښتنو د زده کوونکو پام لوست ته رااړوي: - آیا کېدای شي رسنۍ د مثبت لوري پر ځای کله ناکله منفي اړخونه هم ولري؟ څنگه؟ - په هیواد کې مطبوعات د کوم پاچا په واکمنۍ کې رامنځته شول؟ په ملي یووالي کې د رسنیو د ارزښت په اړه څه پوهیږئ؟	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه:	د زده کوونکو فعالیتونه:	۳۵ دقیقې
- ښوونکي دې د لوست له پیل څخه مخکې زده کوونکو ته رسنۍ او د هغې بېلابېلې بڼې وروپېژني.	- زده کوونکي د ښوونکي څرګندونو ته غوږ ونیسي او د بېلابېلو رسنیو نمونه دې ولیکي.	
- ښوونکي دې زده کوونکو ته د رسنیو د اهمیت په اړه او دا چې ولې رسنیو ته د دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کېږي، معلومات ورکړي.	- زده کوونکي دې د یو دولت د څلورم رکن په توګه د رسنیو پر اهمیت ځانونه پوه کړي.	
- ښوونکي دې زده کوونکو ته د رسنیو د ناپلویتوب د اړتیا په اړه خبرې وکړي او څرګنده دې کړي چې د ناپلویتوب اصل د رسنیو په دندې او رسالت کې څومره ارزښت لري.	- زده کوونکي دې په دې ځانونه پوه کړي، ناپلویتوب یو خورا مهم او اړین اصل دی، چې رسنۍ یې ښايي په پام کې ونیسي. که نه، رسنۍ خپل ارزښت له لاسه ورکوي او د خلکو باور پرې له منځه ځي.	
- ښوونکي دې زده کوونکو ته په افغانستان کې د مطبوعاتو د رامنځته کولو د نظریې مخکښان	- زده کوونکي د هېواد هغه شخصیتونه پېژني چې رسنۍ یې د ټولني د وینستیا لپاره اړینې بللې او په هېواد کې	

<p>یې د هغې د رامنځته کولو سپارښتنه کړې ده.</p> <p>زده کوونکي د چاپي، صوتي، تصويري او برېښنايي رسنیو پر ښو او مفهوم او د معلوماتو په راکړې ورکړې کې د انټرنیټ پر اسانتیاوو ځانونه پوهوي.</p>	<p>ورویژني.</p> <p>ښوونکی دې د رسنیو د ښو او د برېښنايي رسنیو او انټرنیټ د رامنځته کېدو او د معلوماتو د راکړې ورکړې په اړه د رامنځته شوي انقلاب په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکړي.</p>
<p>زده کوونکي لوست ته غوږ نیسي او ځای ځای په متن کې راغلي معلومات ذهن ته سپاري او د لوست پر مفهوم ځانونه پوهوي.</p>	<p>ښوونکی دې متن ورو، ورو ولولي او په هره برخه کې زده کوونکو ته څرگندونې وکړي. بیا دې زده کوونکو ته ووايي چې لوست له ځان سره ولولي او ناڅرگندې برخې دې په نښه او وروسته دې خپلې پوښتنې وکړي.</p>
<p>زده کوونکي په ټولګي کې د کاري غونډو، په دموکراتیک ډول د غونډې د مشر، منشي او ویاند د ټاکلو په لارو چارو ځانونه پوهوي، د هغوی دندې پېژني او په ټولګي کې په وار سره د پورته یوې دندې لپاره ځانونه نوموي او په عملي توګه کار کوي.</p>	<p>ښوونکی دې زده کوونکو ته د غونډو د جوړولو، د غونډې د مشر، منشي او ویاند د ټاکلو اصول وروښايي او په عملي توګه دې د لوست د پای څلورم فعالیت سرته ورسوي. پخپله دې غونډه وڅاري او د اړتیا په صورت کې دې لازمه لارښوونه وکړي.</p>
<p>دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي او په افغانستان کې د رسنیو د رامنځته کېدو په اړه معلومات ورکوي.</p>	<p>ښوونکی دې دوه تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوغواړي چې په افغانستان کې د رسنیو د رامنځته کېدو په اړه نورو ته خپل معلومات وړاندې کړي.</p>
<p>زده کوونکي د رسنیو پر اهمیت ځانونه پوهوي او معلومات تر لاسه کوي، ولې رسنۍ دومره مهمې دي چې د دولت د څلورم رکن یا څلورمې قوې په توګه ورته کتل کېږي، نور درې رکنونه یا درې قوې یې حکومت (اجرايي ځواک)، مقننه یا قانون جوړوونکی ځواک (پارلمان) او عدلیه قوه یا (ستره محکمه) دي.</p>	<p>ښوونکی دې له زده کوونکو وپوښتي چې د وینا یا دولت د څلورم رکن په توګه ګڼل کېږي او د دولت نور درې رکنونه به کوم وي.</p>
<p>زده کوونکي د وینا یا بیان ازادې پېژني او پر دې ځانونه پوهوي چې وینا یا بیان تر کومې کچې ازادې لري.</p>	<p>ښوونکی دې له زده کوونکو وپوښتي چې د وینا یا بیان یا د مطبوعاتي ازادې څه شی ده او آیا دا ازادې پولې او بریدونه هم لري او که نه.</p>
<p>ښوونکی دې زده کوونکو ته د ورځپاڼې، اوونیزې، پنځلس ورځنۍ، میاشتنۍ، درې میاشتنۍ، شپږ میاشتنۍ او کلنۍ خپرونو په اړه معلومات ورکړي او له زده کوونکو دې وغواړي چې په خپل ټولګي کې له پورته خپرونو څخه یوه جوړه کړي. یو تن دې د مسؤل چلوونکي، درې تنه دې د کتپلاوي، یو تن دې د خبریال دنده واخلي او خپلې خپرونې ته دې د ټولو په</p>	<p>ښوونکی دې زده کوونکو ته د ورځپاڼې، اوونیزې، پنځلس ورځنۍ، میاشتنۍ، درې میاشتنۍ، شپږ میاشتنۍ او کلنۍ خپرونو په اړه معلومات ورکړي او له زده کوونکو دې وغواړي چې په خپل ټولګي کې له پورته خپرونو څخه یوه جوړه کړي. یو تن دې د مسؤل چلوونکي، درې تنه دې د کتپلاوي، یو تن دې د خبریال دنده واخلي او خپلې خپرونې ته دې د ټولو په</p>

<p>زده کورونکي د موقوته او غير موقوته خپرونو پر مفهومونو ځانونه پوهوي او په عملي توگه د ښوونکي له لارښوونو سره سم د يوې خپرونې په جوړولو کې ونډه اخلي. کېدای شي د ټولگي د زده کورونکو د شمېر او مينې له مخې له يوې څخه زياتې خپرونې رامنځته شي.</p> <p>زده کورونکي يوې غونډې ته د وينا، انانسرۍ لپاره په ټولگي کې ځانونه چمتو کوي، د ټولگي مخې ته راځي او د رادېو يا تلويزيون د وياندانو په څېر وياندي (نطايي) کوي. دې کار ته د پښتو مضمون په راتلونکوساعتونو کې دوام ورکوي.</p> <p>زده کورونکي د لوست لنديز ته غوږ نيسي او که پر کومې برخې نه وي پوهېدلی، پوښتنې کوي.</p> <p>زده کورونکي کورنۍ دنده اخلي او له لارښوونې سره سم يې په کورونو کې سرته رسوي.</p>	<p>خوښه يو ښه ادبي نوم غوره کړي. (د موقوته او غير موقوته خپرونو په اصطلاح دې وپوهوي.)</p> <p>ښوونکی دې له دې وروسته د پښتو مضمون په هر درسي ساعت کې يو، يو تن ته دنده وسپاري چې د ټولگي په وړاندې يوه يا دوه دقيقې وياندي يا انانسري وکړي.</p> <p>ښوونکی دې لوست په لنډو جملو کې يو وار بيا تکرار کړي او د فعاليتونو په ځوابولو کې دې له زده کورونکو سره تخنيکي مرسته وکړي.</p> <p>د اوونۍ د هر درسي ساعت د لوست په پای کې دې کورنۍ دنده ورکړي.</p>
--	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

رسنۍ، مطبوعات، ميډيا (Media) ټول هغه وسايل او لارې چارې دي، چې له يو نسل څخه بل ته د فرهنگ په لېږدولو کې مرسته کوي، د خلکو ذهنونه روښانوي، خلک د هېواد له تازه او نوي حالت څخه خبروي، خپلو نيمگړتياوو او ناسمو کړنو ته د حکومت او چارواکو پام راگرځوي، ټولنه يوې سوکاله، هوسا، سوله ييز گام ژوند، پوهاوي، زغم او د يو بل منلو ته چمتو کوي. ژمنې او متعهدې رسنۍ د ولسونو او پرگنو په حال او راتلونکي ډېره مثبت اغېزه کوي او سمې او رغنده لارې ته يې لارښوونه کوي.

رسنۍ عموماً چاپي (ورځپاڼه، مجله، جريده)، غږيزې يا صوتي (راديو، تليفون)، تصويري (تلويزيون، سينما) ويب پاڼې، برېښنالیک (برېښليک)، انټرنېټ او نورې بڼې لري.

سراج الاخبار: د سراج الاخبار جريده په ۱۹۰۶م کال کې د جنورۍ په يوولسمه نيټه د مولوي عبدالرؤف کندهاري له خوا له چاپه راووته. د لومړۍ گڼې له خپرېدو وروسته بنده شوه او بيا دويم ځل د محمود طرزي په مشرۍ په ۱۹۱۱م کال کې خپره شوه.

مولوي عبدالرؤف کندهاري: مولوي عبدالرؤف کندهاري د مشروطه پاچاهۍ د غورځنگ له بنسټ ايښودونکو څخه و. د سراج الاخبار لومړۍ گڼه دده په مشرۍ خپره شوه.

محمود طرزي: د هيواد نامتو ليکوال، ژورنالست او سياسي شخصيت و. د اميرعبدالرحمن په واکمنۍ کې له هيواده تبعيد شوی و. کله چې هيواد ته راستون شو، د سراج الاخبار په نامه يې يوه جريده رامنځته کړه. په هيواد کې د ژورناليزم د پلار په نامه يادېږي

مولوي صالح محمد کندهاری: مولوي صالح محمد کندهاری [۱۲۶۹ - ۱۳۳۹] کال کې په کندهار کې زيږيدلي. ځينې پښتو ليکنې لري.

غلام محي الدين افغان: غلام محي الدين افغان [۱۲۷۹-۱۳۳۹ هـ ق] د عبدالرشيد زوی، په کندهار کې زيږيدلي، په څو ژبو پوهيده. ليکوال او شاعر و. هند ته تبعيد شوی او هلته يې عصري زده کړې، کړي دي. امان افغان: دا جريده په ۱۹۱۰م کال کې خپره شوه او په خپريدو سره يې په پښتو ادب کې نوې بڼې (ژانرونه) رامنځته شول.

عبدالهادي داوی: داوی [۱۲۷۲ - ۱۳۶۱ هـ ش] سياسي او فرهنگي شخصيت او د کندهار اوسيدونکي و. په دولت کې يې دندې درلودې. د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ پر مهال کابل ته راغلي و. د زياتو اثارو خاوند دي. اتفاق اسلام: يوه اوونيزه خپرونه وه، مسؤل مدير يې سرور جوييا او په هرات کې خپريده. طلوع افغان: يوه جريده ده چې په کندهار کې چاپ او خپريږي.

اصلاح: په ۱۳۳۰ کال کې تاسيس شوه او يوه دولتي ورځپاڼه ده. وړانگه: دا اوونيزه خپرونه په ۱۳۴۶ کال کې د اطلاعات او کلتور وزارت له خوا په پکتيا کې خپره شوه. نيمروز: دا جريده په ۱۳۳۳ هـ کال کې خپره شوه. په دري او پښتو دواړو ژبو يې خپرونې کولې. په ۱۳۳۷ هـ ش کال کې يې نوم بدل شو او د هلمند نوم پرې کيښودل شو. لومړی مدير يې محمد ابراهيم عطايي و. هلمند: پنځلس مياشتنۍ خپرونه وه. په ۱۳۵۰ کال کې د اطلاعات او کلتور وزارت له خوا چاپ او په ۱۳۵۷ ش کال کې له چاپ نه پاتې شوه.

سنايي: په ۱۲۵۱ ش کال کې په غزني کې د اطلاعات او کلتور وزارت له خوا چاپ او په ۱۳۵۷ هـ ش کال کې له چاپ څخه پاتې شوه.

کندلز: په ۱۲۵۲ هـ ش کال کې تاسيس او په ۱۳۵۷ هـ ش کال کې له چاپ څخه پاتې شوه. نديايي خلق: په ۱۳۲۹ هـ ش کال کې تاسيس شوه. مدير يې ډاکتر عبدالرحمن محمودي و. انگار: ۱۳۲۹ هـ ش کال په دلو کې په کابل کې خپره شوه او مسؤل مدير يې فيض محمد انگار و. په دري او پښتو يې خپرونې کولې.

وطن: د ۱۳۲۹ کال په حوت کې خپره شوه. اوونيزه وه. گل پاچا الفت يې مشر و. نيلاب: په ۱۳۳۰ کال کې خپره شوه او محمد فيروز يې مدير و. په دري او پښتو يې خپرونې کولې. د افغانستان موقتي اداره: په ۱۳۸۰ کال کې جوړه شوه. د افغانستان انتقالي اداره: د ۱۳۸۱ کال په چنگاښ کې جوړه شوه.

اضافي معلومات:

په بيلابيلو هيوادونو کې د مطبوعاتو سياسي، اجتماعي، فرهنگي جوړښت او د هغوی د ازادۍ حدود توپير لري. په ځينو هيوادونو کې حکومت په رسنيو باندې حکومت کوي او په ځينو کې ورباندې څارنه او کنترول لري او په ځينو کې بيا د هغه کنترول کمزوری دی.

که چيرې رسنيو ته ازادي ورکړ شي او رسنۍ د قوانينو او خپل حقوقي رسالت په چوکاټ کې راشي، ويلای شو چې د دولت او خلکو تر منځ د ارتباط په برخه کې مهم رول سرته رسولای شي. مطبوعات د خپلې ټولنې په وړاندې رسالت او دنده لري چې د خلکو او ټولنې په خدمت کې وي. په افغانستان کې مطبوعات اوږده مخينه نه لري او پيل يې د امير

شیرعلي خان واکمنی ته رسیږي، چې د شمس النهار په نامه لومړۍ جریده د هغه امیر په وخت کې خپره شوه. له هغه وخت نه را په دې خوا زموږ په هیواد کې مطبوعات په بیلابیلو وختونو کې د شرایطو تر اغیز لاندې راغلي دي. امیرشیرعلي خان د خپرونو د چاپ لپاره د کابل په بالا حصار کې د لیتوگرافي مطبعه جوړه کړه. یوه مجله به پکې په هره میاشت کې دوه، درې ځلې چاپیده. ژبه یې فارسي وه، خو سبک یې هندي او د اردو مطبوعاتو په ډول وه. د ارواښاد عبدالرووف بینوا په وینا د شمس النهار د جریدې دویم وار چاپ د سیدجمال الدین افغان په نوبت و چې د نورو اصلاحي پروگرامونو له پشنهاد سره یې د یوې جریدې د خپرېدو وړاندیز هم کړی و. دویم ځلې خپرونه یې بیا د امیر محمد یعقوب خان په وخت کې په ۱۲۹۶ هـ ق کال بنده شوه.

زموږ په هیواد کې دویمه خپرونه د سراج الاخبار په نامه ورځپاڼه وه، چې د امیرحبيب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په کابل کې خپره شوه. [۱۲۵۸ هـ ق د جدي ۲۲] کله چې یې لومړی گڼه خپره شوه، انتقادي مطالب په کې ډیر وو. ۶ میاشتې یې خپرونې وکړې. د هغه وخت په انگریزانو یې نیوکې ډیرې وې. هغه هم بنده شو، خو د محمود طرزي په هلو ځلو یې بیرته په ۱۲۹۱ هـ ق کال په خپرونو پیل وکړ. په ۱۲۹۷ هـ ق کال کې د خپلواکۍ له ترلاسه کولو وروسته خصوصي خپرونې را منځته شوې. د بنځو لپاره خپرونې پیل شوې او د رادیويي خپرونو مرکز جوړ شو. د امیر امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې د لویې جرگې له خوا لومړی اساسي قانون جوړ شو. پرهغې سربیره د مطبوعاتو لومړی قانون هم رامنځته شو. غیردولتي خپرونې او مطبوعاتي محکمه جوړه شوه. له امان الله خان څخه وروسته، په ۱۳۰۸ هـ ش کال کې واک ته د نادرخان د رسېدو په وخت کې مطبوعات تر څارنې لاندې نیول شول. د مطبوعاتو د ازادۍ په باره کې ولیکل شول: «مطبوعات و اخبارات داخله که خلاف مذهب نباشد، مطابق اصولنامه مخصوص ازاد می باشد.» د محمدظاهر شاه په وخت کې چې ۴۰ کاله یې دوام وکړ، لومړنی صدراعظم یې سردار محمدهاشم خان و. دا دوره ۱۳ کاله وه [۱۳۲۵-۱۳۱۲ هـ ش] په دې دوره کې د هیواد مطبوعاتو بیلابیل پوځي امرونه ومنل. دا یوه سخته دوره وه چې ډیر مطبوعاتیان بنديان شول او ډیرې خپرونې وځنډېدې.

که څه هم په ۱۲۱۸ هـ ش کال کې د مطبوعاتو خپلواک ریاست جوړ شو. د انیس او اصلاح خپرونې رامنځته شوې، خو د دولت تر سانسور لاندې وې او په همدغه دوره کې د خبر رسولو ریاست، باختر آژانس، هم جوړ شو چې کورني او بهرني خبرونه یې تنظیمول.

له هغه وروسته شاه محمودخان اووه کاله صدراعظم و. [۱۳۳۲-۱۳۲۵ هـ ش] په دې دوره کې مطبوعاتو ته پاملرنه وشوه او د مطبوعاتو قانون هم رامنځته شو. [۱۳۲۹ هـ ش] په دې دوره کې غیر دولتي جریدې رامنځته شوې. په ۱۳۳۲ کال کې سردار محمد داود خان صدراعظم شو. دده دوره [۱۳۴۲-۱۳۳۲ هـ ش] لس کاله وه. نوموړی د مطبوعاتو د ازادۍ مخالف و.

په ۱۳۴۲ هـ ش کال کې داکترمحمد یوسف صدراعظم شو. په دې وخت کې یوه نوي سياسي دوره پیل شوه. په دې دوره کې [۱۳۴۲-۱۳۵۲ هـ ش] د مطبوعاتو قانون بدل شو. دا دوره د دموکراسۍ پر دورې مشهوره شوه. په دې دوره کې مطبوعات د دولت له سانسور څخه ووتل او تر چاپ دمخه سا نسور له منځه لاړ.

د ۱۳۵۲ هـ ش کال د چنگاښ په ۲۶ نېټه محمد داود خان جمهوري نظام رامنځته کړ. په دې دوره کې د غیر دولتي ورځپاڼو منځه ونيول شوه او یوازې دولتي خپرونو ته پام وگرځول شو. په ۱۳۵۷ هـ ش کال کې په هېواد کې د ثور له کودتا وروسته د څلور حکومتونو په بهیر کې د نوي رامنځته شوي اساسي قانون په ۲۸ ماده کې ولیکل شول: هیڅوک نشي کولای له حقوقو او دموکراتیکو ازاديوڅخه د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د گټو پر خلاف استفاده وکړي....

د داکتر نجیب الله د واکمنۍ په وخت کې د اساسي قانون په ۴۸ ماده کې ولیکل شول: د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د ازادۍ حق لري. د افغانستان اتباع کولای شي، له دغه حق څخه په علني او شفاهي او لیکلي ډول له قانون سره سم گټه واخلي. په ۵۱ ماده کې لیکل شوي و، د انتقاد په خاطر تعقیب منع دی.

له هغه وروسته په هیواد کې د افغانستان اسلامي جمهوریت اعلان شو. له ۱۳۵۷ کال څخه دمخه قوانین یې جاري کړل. د طالبانو په وخت کې [۱۳۷۴ هـ ش کال] مطبوعاتي فعالیتونه د اطلاعاتو او کلتور وزارت تر څارنې لاندې شول. په دې وخت کې هم خصوصي مطبوعات تعطیل شول. یوازې دولتي خپرونې پاتې شوې او رادیو یوازې دولتي خپرونې کولې. تلویزوني خپرونې بندې شوې.

په ۱۳۸۱ کال کې د نوې ادارې په جوړېدو د وینا او بیان ازادې خوندي شوه. په لسگونه تلویزیوني کانالونه، رادیويي ستیشنونه جوړ او په سلگونه خپرونې او خبري رسنۍ د هېواد په مرکز او ولایتونو کې جوړې شوې او تر ننه دا لړۍ لا پسې ډېره توده روانه ده. باید یادونه وشي چې د رسنیو لپاره تر بل هر څه د رسنیو بې پرېوالی او ناپلیوتوب ډېر اړین دی، که نه، رسنۍ خپل اصلي ارزښت او اهمیت نه شي خپلولای.

لسم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي: - د ژبې د گرامر او نحوې په اړه به یې پوهه زیاته شي او په دې به وپوهېږي چې په یوې جملې کې د کلمو د ځای په بدلون د جملې معنا توپیر مومي. - زده کوونکي به ترکیب، اصطلاح او جمله او د هغوی تر منځ توپیر وپېژني. - زده کوونکي به پر دې وپوهېږي چې اصطلاحگانې د یوې ژبې لغوي پانگه جوړوي. - د زده کوونکو لیک او وینا به پیاوړې شي. - زده کوونکي به د لوست د پای فعالیتونه په خپله ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، ویل، اوریدل، سوال او ځواب، ډله ییز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک او تباشیر	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي، عملي، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغبر او احوال پوښتنه، د حاضرۍ-اخیستل او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	ښوونکي دې له څو تنو زده کوونکو څخه د جملې د جوړښت، د جملې او ترکیب د توپیر او د جملو د برخو په اړه پوښتنې وکړي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیت	۳۵ دقیقې
- ښوونکي دې تیر لوست په څو پوښتنو وارزوي.	- زده کوونکي دې د ښوونکي پوښتنو ته ځواب ووايي.	
- ښوونکي دې زده کوونکو ته د ژبې گرامر او په هغې کې د جملې په اړه معلومات ورکړي.	- زده کوونکي گرامر، د هغې بېلا بېلې برخې او په هغې کې جمله وپېژني.	
- ښوونکي د جملې، عبارت، ترکیب او اصطلاح په توپیر زده کوونکي پوهوي.	- زده کوونکي جمله، عبارت، ترکیب او اصطلاح پېژني او توپیر یې بیانوي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته د جملې د عمده برخو؛ اسمي (مسندالیه، مبتدا) او فعلی (فعلی، مسند، خبر) په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکوي او له زده کوونکو سره مرسته کوي	- زده کوونکي د جملې اساسي برخې (مبتدا او خبر) پېژني. هر زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه یوه، یوه جمله وایي او مبتدا او خبر یې په گوته کوي. په همدې توگه گوري چې که په یوې جملې کې د کلمې ځای بدلون ومومي، نو د جملو په	

<p>مفهوم کې بدلون راځي او که نه. په يو څو جملو کې دې تمرين کړي.</p>	<p>چې يو څو جملې ووايي او بيا يې مبتدا او خبر په گوته کړي. همدا شان دې ښوونکي په جملو کې د کلمو د ټاکلي ځای او د جملې په مفهوم کې د کلمو د ځای د بدلون د اهميت په اړه معلومات ورکړي او په بېلگو کې دې وښيي.</p>
<p>— زده کوونکي خج يا فشار پېژني، لومړی په کلمو او بيا په جملو کې يې تمرينوي او د جملې په مفهوم کې يې توپير پېژني.</p>	<p>— ښوونکي دې په جملو کې د کلمو د خج يا فشار، آهنگ او نورو نحوي برخو اغېز وڅيړي او زده کوونکو ته دې معلومات چمتو کړي.</p>
<p>— زده کوونکي ترکيب پېژني، تمرينوي يې او له عبارت او اصطلاح سره يې پر توپير پوهيږي.</p>	<p>— ښوونکي دې د ترکيب په اړه خبرې وکړي او د څو بېلگو په راوړلو دې له زده کوونکو سره د لا ښې زده کړې لپاره تمرين وکړي او د اصطلاح او ترکيب توپير دې په بېلگو کې څرگند کړي.</p>
<p>— زده کوونکي د اصطلاح له پېژندو وروسته پر دې پوهيږي چې اصطلاحگانې د ژبې لغوي پانگه ده او د يوې ژبې بياينه څرگندوي.</p>	<p>— ښوونکي دې زده کوونکو ته د يوې ژبې د لغوي پانگې په توگه اصطلاح وروپېژني او د ژبې په بياينې کې دې د اصطلاح اغېز روښانه کړي.</p>
<p>— زده کوونکي په بېلگو کې څرگندوي چې عبارت او ترکيب جوړېدای شي، خو اصطلاحگانې د متلونو په څېر د يو ولس په فرهنگ کې پرته شتمني ده او نوې نه جوړيږي. زده کوونکي د لابنې زده کړې لپاره جمله، ترکيب، عبارت او اصطلاحگانې تمرينوي او په جملو کې يې کاروي.</p>	<p>— ښوونکي دې له زده کوونکو وپوښتي چې عبارت او ترکيب جوړېدای شي، خو آیا اصطلاح هم جوړېدای شي؟ په دې برخه کې دې له زده کوونکو سره يو ځل بيا د عبارت، ترکيب او اصطلاح مفهومونه تکرار او په بېلگو کې دې تر هغه وکاروي، چې د زده کوونکو له زده کړې څخه ډاډ تر لاسه کړي.</p>
<p>— زده کوونکي لوست ته غوړ نيسي او ځای په ځای په لوست کې راغلي مفهومونه پېژني او د ښوونکي له لارښوونې سره سم هغه تکراروي.</p>	<p>— له دې وروسته دې ښوونکي د کتاب له مخې لوست ولولي او ځای ځای دې په اړوندو مفهومونو رڼا واچوي او پر زده کوونکو دې يې تکرار کړي.</p>
<p>— څو تنه زده کوونکي په وار د ټولگي منځې ته راځي او د جملو د توکو په اړه خبرې کوي او په بېلگو کې يې څرگندوي.</p>	<p>— څو تنه زده کوونکي دې په وار وار د ټولگي منځې ته راوغواړي چې د جملې او د جملې د توکو په اړه خبرې وکړي او بېلگې دې وړاندې کړي.</p>

<p>- زده کوونکي ځانونه په ډلو کې تنظيموي او د جملې پر اساسي توکو، عبارتونو، ترکیبونو او اصطلاحگانو خبرې کوي او د هرې یو تن استازې یې په وار د ټولګي په وړاندې نورو ته لولي.</p>	<p>- ښوونکی دې زده کوونکي په څو مناسبو ډلو وویشي او هرې ډلې ته دې دنده ورکړي چې د جملې اساسي برخې (مبتدا او خبر)، عبارتونه، ترکیبونه او اصطلاحگانې پیدا او ولیکي.</p>
<p>- زده کوونکي د لوست لټویز ته غوږ ږدي او پر لوست د پوهېدو ډاډ ترلاسه کوي.</p>	<p>- ښوونکی دې لوستل شوی لوست په لنډ ډول تکرار کړي او ددې ډاډ تر لاسه کړي چې زده کوونکو لوست یاد کړی دی.</p>
<p>- زده کوونکي د ښوونکي پوښتنو ته ځوابونه وایي او پر لوست د پوهېدو ډاډ تر لاسه کوي.</p>	<p>- ښوونکی دې په لومړیو دوو ساعتونو کې زده کوونکو ته د لوست په اړوند کورنۍ دنده او په درېمه ورځ د لوست په پای کې راورل شوې کورنۍ دنده وسپاري.</p>
<p>- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي.</p>	

د فعالیت په اړه معلومات او پوښتنو ته ځوابونه:

کله چې د ترکیب او جملې د توپیر په هکله خبرې کوو، نو باید ترهرڅه لومړی د جملې او بیا د ترکیب په هکله یادونه وکړو. د دواړو ترمنځ توپیر په خپله روښانه کېږي. لکه څنګه چې په درسي کتاب کې یادونه شوي ده، جمله یوه عربي کلمه ده او د مجموعې په نامه یادېږي. له پخوا نه د جملې ډیر تعریفونه شوي دي او زیاتره یې د الفاظو په بدلون سره یوه موخه افاده کوي، خو ډیرو پوهانو د جملې په تعریف کې د یوناني پوه "دیونیسوس تراکس" Diony Sius Thrax د جملې د تعریف پیروي کړې ده. نوموړی وايي جمله په نظم او نثر کې د الفاظو او کلمو مجموعه ده چې یوه معنا او مفهوم افاده کوي. تر دې وروسته ډیرو پوهانو د نوموړي پوه همدغه تعریف منلی دی. ایراني پوه، خانلري بیا له پورتني تعریف څخه د نظم او نثر کلمې ایستلي دي، خو یوازې دومره یې ویلي دي، جمله د کلمو مجموعه ده چې بشپړ مفهوم ولري. د پوهانو له ډول، ډول تعریفونو څخه داسې ښکاري چې همدغه وروستی تعریف تر ډیره ځایه په ځای دی. کله چې د کلمو یوې مجموعه بشپړه او مکمله وینا ورکړه او لوستونکو ته پکې کومه پوښتنه پیدا نشوه، نو هغې ته جمله وایي. کېدای شي جمله له دوو یا زیاتو کلمو څخه جوړه شوي وي.

د جملې د جوړښتي برخې معنا داده چې د جملې د جوړوونکو توکو په واسطه څرګندېږي. دغه جوړښتي معنا د کلمو، ترتیب او تنظیم بلل کېږي چې د جملې په کلمو پورې اړه نه لري. که چېرې فورمونو په منظم ډول ترتیب او تنظیم موندلی وي، نو بیا به جوړښتي معنا ولري چې په دې ترتیب د اواز برابروالی، فونیتیکي ځانګړنې او د فورمونو انتخاب راځي.

جمله د خبر، پوښتنې، تعجب او امر په ډول راتلای شي. هر نحوي واحد یې له دوو برخو: مبتداء او خبر یا مسند الیه او مسند څخه جوړ شوی وي. خو د اجزاوو له پلوه پر بسیط او مرکب شکل باندې ویشل کېږي. د جملې لپاره څلور ځانګړنې کارول شوي دي:

- قیده شوي نه وي،

- په ورو واحدونو ونه ویشل شي،

- د جوړوونکو خواوو ترمنځ يې د نحوې له مخې ارتباط موجود وي،

- مبتداء او خبر ولري.

په بشپړه جمله کې مبتدا او خبر دواړه راځي. د نحوې واحدونو په جوړولو کې لفظي واحدونه خپله برخه لري. دغه واحدونه د ځای او نورو ځانګړتياوو له امله په ترکيبونو او جملو کې په نومونو، صفتونو، قيدونو، فعلونو او نورو ډولونو باندې ويشل کېږي. بيا دغه لفظي واحدونه خپلواک او ناخپلواک وي، روستاړی او مختاړی هم خپل ځای پيدا کوي. دغه لفظي واحدونه خپل ډولونه او ګرامري خصوصيات لري. په جمله کې نومونه او فعلونه جلا جلا ډولونه لري او هر ډول راتګ په جمله کې بدلون رامنځته کوي.

په جمله کې چې کله مورفيم بدلون مومي، جمله ورسره بدلون کوي، ځکه ژبپوهان وايي که چيرې د مورفيمونو د راوړلو په وخت کې د ځای او وخت تناسب ونه پېژندل شي، اصلي معنا په لاس نشي راتلاي. د پورتنيو ليکنو له مخې د جملې يو تعريف داسې کولای شو: جمله هغه نحوې واحد دی چې مبتداء، خبر، تاکلی آهنگ، تون او لحن ولري. له دې امله د جملې په بيلولو کې نوموړې برخې ځانګړې ارزښت لري.

اوس چې مو د جملې په اړه خبرې وکړي، ترکيب، غونډ يا عبارت بشپړ مفهوم نشي ادا کولای. که موږ ووايو، احمد راځي. دا يوه ساده جمله ده؛ مبتدا او خبر لري. که څه هم د لا زياتې څرګندونې لپاره به نورو پوښتنو ته هم اړتيا ولري، خو په سملاسي توګه مخاطب قناعت کولای شي. که چيرې ووايو، چې: راځي. نو اوريددونکي او لوستونکي ته پوښتنه پيدا کېږي، چې څوک راځي؟ بيا دغه خبر ځوابوي. که څه هم په يوه جمله کې له مبتدا سره او هم له خبر سره نور مورفيمونه؛ يعنې کلمې په نحوې رابطه کې راتلاي شي او جملې ته لا زياته څرګندتيا ورکولای شي. دغه راز له خبر سره هم مورفيمونه راتلاي شي او جمله لا زياته بدلایوي. که چيرې په يوه جمله کې مبتداء له خپلو اجزاوو سره له جملې سره رانه وړل شي او يوازې خبر راوړل شي، نو دغه خبر ته ترکيب يا غونډ يا عبارت وايي. که چيرې خبر رانه وړل شي او يوازې مبتداء له خپلو اجزاوو سره راوړل شي، نو بيا ورته ترکيب وايي؛ يعنې په ترکيب کې يا مبتداء وي او يا يوازې خبر. لکه چې ووايو: بسکلي جلی، لوړه جلی، توره جلی يا داچې ووايو؛ تيزه راغله، ورو راغله. د مبتداء او خبر برخه په يوازې ډول بشپړ مفهوم نشي ورکولای. له دې امله ورته ترکيب وايي. که چيرې په يوه ترکيب کې يوازې د مبتداء برخه راغلي وي، نو داسې ترکيب ته اسمي ترکيب وايي او که يوازې د خبر برخه راغلي وي، نو داسې ترکيب ته فعلي ترکيب وايي. يوازې يو ترکيب پوره معنا نشي ورکولای. ويلای شو چې ترکيب د دوو يا زياتو خپلواکو او ناخپلواکو کلمو او مورفيمونو څخه جوړ شوي وي، چې برخې يې يو له بل سره ګرامري تړاو لري. د ترکيب ځانګړتياوو ته په پام سره چې په درسي کتاب کې راغلي دي، اوس د جملې او ترکيب د توپير په هکله ويلای شو چې په جمله کې مبتداء او خبر دواړه غبرګ او کله کله له خپلو ملحقاتو سره راځي، خو په ترکيب کې بيا داسې نه راځي. دغه برخې پکې کمزوري وي او يا نه وي.

لکه څنګه چې جملې ډولونه لري، دغه ډول ترکيبونه هم خپل ډولونه لري، لکه څنګه چې ساده او بشپړې جملې لرو، دغه ډول ترکيبونه هم ساده او مکمل ترکيبونه لري. په پښتو ژبه کې ترکيبونه په اسمي او فعلي ترکيبونو ويشل شوي دي.

که لږ وړاندې لار شو، وبه ووايو چې جمله زماني او مکاني سيستم لري. که دغوسيستمونو ته ونه کتل شي، له جملې څخه معنا اخيستلاي نشو. سيستم هغه نظم او ترتيب دی چې په تغيير سره يې د جملې په جوړښت کې هم بدلون راځي.

تردې ځايه پورې مو د جملې په هکله يوڅه ولوستل، اوس به د ترکيب يا عبارت په هکله وغږېږو.

دمخه مو وويل چې يوه بشپړه جمله مبتداء او خبر لري. که چيرې په داسې يوه جمله کې که هر ډول جمله وي، مبتدا

لرې کړو او یوازې خبر پاتې شي، نو بیا له جملې نه وځي او یو فعلي ترکیب بلل کیږي. که له جملې نه خبر لیرې شي؛ په دې سره هم یوازې مبتدا ته جمله نه ویل کیږي؛ بلکې د نوم ترکیب ورته ویل کیږي. په دې هکله په درسي کتاب کې هم مثال ورکړ شوی دی. لکه هلک ولويد. دا یوه ساده جمله ده، چې په دې کې هلک ته مبتداء ویل کیږي او لوييدل د خبر په معنا راځي. که چیرې له هلک سره صفت یوځای شي او خبر ترې لرې شي او ووايو ښه او خوشحال هلک. د داسې کلمو یوځای کیدو ته، جمله نه ویل کیږي؛ بلکې د داسې کلمو ترکیب ته د نوم ترکیب وايي او په همدې ډول که مبتداء لرې شي او له فعل سره قیدونه او نور کلمات راوړل شي؛ نو بیا له مبتدا پرته ورته د فعل ترکیب یا عبارت وايي. لکه په زوره ولويد.

له پورته خبرو وروسته اوس د ترکیب په هکله ویلای شو چې ترکیب د دوو یا زیاتو خپلواکو او ناخپلواکو کلمو له یوځای کیدو نه لاسته راځي او اجزا یې یوله بل سره گرامري تړاو لري. ترکیبونه که له یوې خوا د جملې په جوړولو کې رول لري، د نحوي واحدونو په جوړولو کې هم رول سرته رسوي. د ترکیب ځانگړتیاوو ته په پام سره، چې په درسي کتاب کې راغلي دي، ویلای شو ترکیبونه د معنا او جوړښت په پام کې نیولو په ټاکلو او ناپاکلو ترکیبونو باندې ویشل کیږي. په ټاکلو کې د اجزاوو ترکیب ثابت وي او په ځای یې بله کلمه راوړلای نشو، لکه دکابل پوهنتون، خو په ناپاکلو کې بیا د اجزاوو ټاکلی او ثابت نه وي. لکه د ملالی کمیس او داسې نورې جملې.

له پورته خبرو وروسته د جملې او ترکیب د توپیر په هکله ویلای شو چې په بشپړه جمله کې مبتداء او خبر له خپلو ټولو اجزاوو سره راځي، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمگړې وي.

په پښتو ژبه کې ترکیبونه په عمومي ډول په اسمي او فعلي ترکیبونو باندې ویشل کیږي. بیا په خپله اسمي ترکیبونه هم په خپل ذات کې په څو برخو ویشل کیږي، لکه:

اضافي ترکیبونه، توصیفي ترکیبونه، عددي ترکیبونه، قیدي ترکیبونه، اداتي ترکیبونه

په اضافي ترکیبونو کې د یو نوم نسبت بل نوم یا ضمیر ته شوي وي یا داچې د اضافت (د) په واسطه یې ارتباط پیدا کړي وي. په اضافي ترکیبونو کې یو نوم مضاعف الیه او بل یې مضاعف راځي.

د ترکیبونو بل ډول یې فعلي ترکیبونه دي او خپله فعلي ترکیبونه او لاندې ډولونه لري:

۱. نوم + فعل

۲. نوم + د فعل مصدر

۳. قید + فعلي ترکیب

۴. عدد + کومکي فعل

۵. د یم او وم له کومکي فعلونه له صفتونو سره

اوس مو د جملې او ترکیبونو په هکله په لنډ ډول معلومات ترلاسه کړل. د اصطلاحاتو په هکله به هم یوڅه رڼا واچوو. اصطلاحات په هره ژبه کې وي او د دولس مال او د ژبې شتمني بلل کیږي. اصطلاحات د متلونو په څیر خلک په خبرو او محاورو کې کاروي او پوره خوند او خوږوالی لري. اصطلاحات خپل خصوصیات لري. هره اصطلاح له یوې کیسې نه رازیریدلې وي او د خبرو په وخت کې په سملاسي توگه نه جوړیږي. اصطلاحات له پخوا نه جوړ وي او خلک یې له یوبل نه زده کوي او په خپلو خبرو کې یې وايي. په پښتو ژبه کې هیڅوک اصطلاحاتو ته بدلون ورکولای نشي او بله داچې د هرې سیمې اصطلاحات جلا جلا وي، خو بیا هم له یوې سیمې نه بلې ته لیردیږي. په پښتو ژبه کې د ترکیب بڼه ځانته غوره کوي، لکه لور په لوټه اچول، اوبښ په بڼه وهل او داسې نور مثالونه. د اصطلاحاتو کلمې په خپل ترکیب کې خپله معنا له لاسه ورکوي او که چیرې بیل بیل شي، خپله وروستی معنا هم له لاسه ورکوي. لکه، لار وهل، ژبه کول،

پښه نيول او لاس اخيستل، ... دغه ډول اصطلاحات د ټکي په ټکي ژباړې وړ نه دي. په داسې ترکيبونوکې خپلې خانگړتياوې موجود وي. له هغوی نه يوه داده چې داسې ترکيبونه د ژبې د لغاتو په برخه کې خپله گرامري خانگړتيا لري. په دې کې ثابت ترکيبونه د بشپړو جملو په ډول راځي. لکه، ابې مړه شوه او تبه يې وشليده. ځيني يې ثابتې نه وي او پوره معنا ترې لاسته نه راځي. لکه: د اسمان کټ، په جامو کې نه ځاييدل او نور.

په پښتو ژبه کې اصطلاحات هم په دوو ډولونو اسمي او فعلي خواوو ويشلی شو.

اسمي برخه يې، لکه: د تروو مچ

فعلي برخه يې، لکه: لور په لوټه تېره کول

اخځليکونه:

۱ _ صديق الله رښتين، پښتو اشتقاقونه او ترکيبونه. د ۱۳۲۷ هـ ش کال چاپ

۲ _ پښتونحوه، پوهندوی ډاکټر زرغونه رښتين زيور

۳ _ د پښتو ژبې لټا گرامر (صرف او نحوه)، محقق سيد محی الدين هاشمي

يوولسم لوست

د تدريس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	پښتو قصيده: شيخ اسعد سوري	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي به د لوست په پای کې لاندې موخې تر لاسه کړي: - په پښتو ادبياتو کې به قصيده وپېژني او د هغې پر مخينې به پوه شي. - د قصيدې جوړښت، برخې او څرنگوالي به وپېژني. - د موجودو سندونو له مخې به په پښتو ژبه کې د لاسته راغلې لومړۍ قصيدې ويونکي وپېژني. - د ليک او وينا ځواک به يې غښتلی شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په خپلواک ډول ځواب کړای شي. 	
د تدريس لارې	لوستل، ليکل، ويل، اورېدل، سوال او ځواب، ډله ييز کار او يوکسيز کار	
د تدريس وسيلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک او تبا شير	
د ارزونې لارې او وسيلې	شفاهي، عملي، څارنه او د ښوونکي د يادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدريس فعاليتونه	سلام، روغبړ، احوال پوښتنه، د حاضرۍ اخيستل، د ټولگي تنظيم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقيقې
د انگيزې رامنځ ته کول	<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي دې له زده کوونکوسره په لنډ ډول د نظم او نثر او د نظم د ډولونو په اړه خبرې وکړي او د يو څو پوښتنو په ترڅ کې دې د زده کوونکو معلومات و ارزوي. 	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي دې خپل لومړي فعاليت ته په دوام په پښتو ادبياتو کې د نظم او نثر او همدارنگه د قصيدې او د هغې د جوړښت په اړه معلومات ورکړي. - ښوونکي دې د پټې خزاني او د هغه د ليکوال په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکړي. - ښوونکي دې پښتو ادبياتو ته د قصيدې او د نظم د نورو ډولونو، لکه غزل، مثنوي، رباعي، ... د راتگ په اړه معلومات ورکړي. - ښوونکي دې زده کوونکو ته په پښتو ادبياتو کې د 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي دې د ښوونکو خبرو ته غوږ ونيسي، د نظم ډولونه دې يوه پلا بيا له پامه تېرکړي، نومونه دې ياد کړي او قصيده دې وپېژني. - زده کوونکي دې پټه خزانه، د هغې ليکوال، د پټې خزاني ارزښت د يو تاريخي ادبي کتاب په توگه وپېژني او له ښوونکي دې لا زيات معلومات وغواړي. - زده کوونکي دې معلومات تر لاسه کړي چې قصيده، غزل، مثنوي، رباعي او نور نظمونو کله پښتو ادبياتو ته لاره پيدا کړه او لامل يې څه و. - زده کوونکي دې ځانونه وپوهوي چې لومړۍ لاسته راغلې 	

<p>قصیده چا ویلې، مضمون یې څه شی دی، شیخ اسعد سوري څوک و او دا قصیده یې ولې ویلې ده؟</p>	<p>لاسته راغلې لومړۍ قصیدې د ویونکي، شیخ اسعد سوري په اړه لنډه معلومات ورکړي.</p>
<p>زده کوونکي دې لوست ته غوږ ونیسي او ستونزمن ځایونه او کلمې دې په نښه کړي.</p>	<p>بنوونکی دې نوی لوست ورو ورو ولولي.</p>
<p>زده کوونکي دې د قصیدې جوړښت ته څیر شي، د هغې پیل، منځ او پای دې ومومي او سره بېل دې یې کړي.</p>	<p>بنوونکی دې د قصیدې د لوستلو پر مهال د قصیدې د پیل، منځ او پای برخې زده کوونکو ته روښانه کړي.</p>
<p>زده کوونکي دې د لوست ستونزمنې کلمې له بنوونکي وپوښتي او ځانونه دې پرې وپوهوي.</p>	<p>بنوونکی دې د قصیدې د ستونزمنو کلمو او بیتونو پر معنا زده کوونکي وپوهوي.</p>
<p>زده کوونکي دې د ټولگي په وړاندې د قصیدې څو بیتونه ولولي.</p>	<p>بنوونکی دې هر زده کوونکی راوبولي چې د قصیدې څو بیتونه په سم ډول د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي.</p>
<p>زده کوونکي دې د بنوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راشي او د خپلې خوښې پر یوې موضوع دې یوه دقیقه خبرې وکړي او یا دې ویاندي یا انانسري وکړي. د بنوونکي لارښوونو ته دې څېر شي.</p>	<p>بنوونکي د تېر په څېر، د وخت په پام کې نیولو سره، دوه، درې تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راوبولي چې د خپلې خوښې یوې موضوع په اړه یوه دقیقه خبرې یا ویاندي وکړي. بنوونکی دې ورسره مرسته وکړي.</p>
<p>زده کوونکي دې د بنوونکي له لارښوونې سره سم ځانونه په ډلو کې تنظیم کړي.</p>	<p>بنوونکی دې زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشي. هرې ډلې ته دې دنده ورکړي او د هغوی د کار پرمختګ دې وڅاري.</p>
<p>یو تن زده کوونکی دې نورو زده کوونکو ته د تشبیب په اړه معلومات ورکړي.</p>	<p>بنوونکی دې د لوست د پای فعالیتونه پر زده کوونکو کار وکړي او پخپله دې د یو سلاکار په توګه ورته د اړتیا په صورت کې لارښوونه وکړي.</p>
<p>یو تن زده کوونکی دې د قصیدې په متن کې اصلي ویرنه ولولي او په اړه دې یې څرګندونې وکړي.</p>	
<p>زده کوونکي دې په قصیده کې د شیخ اسعد سوري احساساتو ته پام او د هغې په اړه دې په وار خبرې وکړي.</p>	
<p>زده کوونکي دې په نوي لوست کې اسمي ترکیبونه پیدا کړي او د ترکیب او جملې پر توپیر دې په وار خبرې وکړي.</p>	
<p>زده کوونکي دې د بنوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده واخلي او په کورنو کې دې سرته ورسوي.</p>	<p>بنوونکی دې د تېر په څېر د پښتو د هر درسي ساعت په پای کې کورنۍ دنده ورکړي او د زده کوونکو وړتیا دې وروزي.</p>

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

بغني: د هلمند د زمينداور سيمه پخوا د بغني په نامه يادېده.

آهنگران: د غور د مرکز، چخچران د جنوب لويديځ په لس كيلومترۍ كې يوه پرته سيمه ده.

اميرمحمد سوري: اميرمحمد سوري د علاء الدين حسين غوري ورور و. نوموړی د سلطان محمود غزنوي له خوا ونيول شو. وروسته اميرمحمد سوري په زندان كې له ډبره غيرته زهر وخورل او مړ شو. علاء الدين حسين غوري په ۵۵۶ هـ كال كې د خپل ورور د غچ اخیستلو په موخه د غزني ښار ته اور واچاو او په علاء الدين جهان سوز مشهور شو. غوريان: تر اسلام دمخه په غور كې سيمه بيزه واكمني وه. له غوريانو څخه سلطان علاء الدين غوري د سلطان محمود غزنوي واكمني ماته كړه او د لومړي ځل لپاره يې د غوري دولت بنسټ كينېدو. له ۶۰۲ هـ كال نه تر لسم هـ پورې يې دوام وكړ. د هرات لوی جومات او منار جام د غوريانو په وخت كې جوړ شوي دي. غور: د افغانستان په مركزي برخه كې يو ولايت دی.

د غور اميران پر آل شنسب باندې مشهور دي. هغوی په دوو ډلو ويشل شوي وو: يوې ډلې په غور كې واكمني درلوده، چې پلازمينه يې فيروزكوه وه. بله ډله يې د غور په شمال كې پرته وه، چې په تخارستان يې حكومت كاوه او پلازمينه يې باميان و.

مثنوي: هغه نظم دی چې هر بيت يې ځانته جلا قافيه ولري.

قصيده: لغوي معنا يې قصد او اراده ده. په اصطلاح كې هغه شعر دی چې تر يوې مطلع لاندې ويل كېږي. د بيتونو شمېر يې له غزل څخه زياتېږي او تر ۲۰۰ بيتونو پورې رسېږي.

غزل: هغه شعر دی چې له ۵ تر ۱۵ يا شلو پورې بيتونه ولري. په غزل كې شاعر د شعر په پای كې خپل نوم او تخلص راوړي، خو اوس دا دود كم شوی دی.

رباعي: هغه شعر دی چې څلور مسرې لري. دوی لومړۍ يې يو ډول قافيه او درېمه مسرۍ يې قافيه نه لري. څلورمه يې د لومړۍ او دويمې مسرۍ په څير قافيه لري.

لرغوني پښتانه، د شيخ كټه ليكلی كتاب دی، چې په پټه خزانه كې ترې ډيره گټه اخیستل شوې ده.

شيخ كټه: د شيخ يوسف زوی او د شيخ متي لمسی و. د لرغوني پښتانه كتاب يې ليكلی او محمد هوتک په پټه خزانه كې له نوموړي كتاب نه استفاده كړې ده.

خوشحال خان خټک: د شهبازخان زوی او د يحيي خان لمسی دی. په ۱۰۲۲ هـ كې زيږيدلی او په ۱۱۰۰ هـ كې په حق رسيدلی دی. د پښتو ژبې نامتو شاعر او ليكوال و. د مستشرقينو په وينا يې تر ۲۵۰ زيات اثار ليكلي دي.

شاه حسين په ۱۱۱۴ هـ ق. كال د كلات په سيورې علاقه كې وزېږيد. تر ۱۲ كلنۍ پورې يې د وخت زياتره دوديز علوم له ملا يارمحمد څخه ولوستل. په ۱۴ كلنۍ كې يې پلار مړ شو. كله چې محمود پر ايران باندې لښکر كشي وكړه، د كندهار د چارو مشري يې ورته وسپارله. له هغه وروسته د نادر افشار تر بريد پورې په همدغه مقام پاتې شو. په ۱۱۵۰ ق كال كې شاه حسين له خپل اولاد سره مازندران ته تبعيد شو. نوموړي په ۱۱۵۲ كال د شعبان په مياشت كې په مازندران كې مړ شو.

خراسان: زمور هيواد، افغانستان پخوا د آريانا او خراسان په نومونو يادېده، خو جغرافيايي موقعيت او سياسي بريدونه يې د اوس په څېر نه و. د احمدشاه بابا په وخت كې د افغانستان په نامه ونومل شو، چې له آمو نه تر ډهلي پورې پراخ و.

پټه خزانه د پښتو ادبياتو يو ډير ارزښتناک کتاب دی. محمد هوتک د شاه حسين هوتک په لارښوونه ليکلی، چې د پښتو ژبې د ادبياتو تاريخ يې تر ۱۳۹هـ پورې ورسولو؛ ځکه موږ ته د پټې خزانه په واسطه د امير کرور شعر لاسته راغلی. محمد هوتک په خپل ليکل شوې اثر، پټه خزانه کې د پښتو ژبې شاعران په دريو برخو وېشلي دي. په لومړۍ خزانه کې يې د ۲۲ تنو هغو شاعرانو پېژندنه او د شعرونو نمونې راغلي دي، چې تر هغه يې پخوا ژوند کړی و. په دويمه خزانه کې د ۲۱ تنو هغو شاعرانو پېژندنه راغلي ده، چې د محمد هوتک معاصر وو. په دريمه خزانه کې د شپږو تنو بنسټيزو شاعرانو، نازو توخي، حلیمي خټک، بي بي نیک بختي، بي بي زينب، زرغونې او رابعې پېژندنه او د شعرونو بېلگې راغلي دي.

اضافي معلومات:

د موجودو سندونو له مخې ويلای شو چې د اسلام له مبارک دين څخه پخوا هم په عربي ژبه کې قصيدې موجود وې. په هغو کې يې محتوا د اوبانو صفت، د طبيعت صفت او ستاينه، د غرني ژوند د کلو او کنډوالو او د هوسيو خرام په هکله خبرې کېدې. په عربو کې به شعر او شاعري په فصیحو او بليغو الفاظو کې روانه وه. د عربو قصيدې تر بن اميه دورې پورې د محتوا له مخې په همدې ډول وې. کله چې د اسلام مبارک دين افغانستان ته راغی، دلته هم قصيدې پوره رواج وې. ډير څيړونکي، د هغوی له ډلې څخه کريستن سن، په دې اند دی چې عربي قصيدو خپل خصوصيات درلودل او د فارسي د قصيدې قواعد له عربي څخه نه دي راغلي. ابوريحان البيروني هم په خپل کتاب الهند کې، چې د خليل بن احمد د عروضو قواعد او د سانسکریت د پخوانيو اوزانو ترمنځ مطابقت څيړي، وايي نوموړي له سانسکریت نه اوزان راخيستي دي. له دې رواياتو څخه ښکاري چې تر اسلام دمخه هم په خراسان کې قصيده موجوده وه او خپل شعري وزنونه يې درلودل. له څيړونو څخه جوتيري چې په فارسي کې هم قصيده په خپلو اوزانو او ځانگړتياوو سره موجود وه. که چيرې دا خبره ومنو، کله چې د دري ژبې په قصيده کې خپل اوزان او خپل خصوصيات موجود وو، او له عربي څخه يې اوزان اخيستي نه وې، نو پښتو قصيده خو د تاريخ په اوږدو کې له عربي ژبې څخه بيخي اغيزمنه نشو بللای. بيا خو په ډاگه ويلای شو چې پښتو قصيده خپل اوزان لري او خپلې ځانگړتياوې يې له عربي نه را اخيستي نه دي. پخوا داسې فکر کيده چې زموږ په پښتو ژبه کې قصيده د خوشحال خان خټک له وخت څخه ده. کله چې پټه خزانه لاسته راغله او په هغې کې د شاه حسين په امر د محمد هوتک په زيار او زحمت پټه خزانه وليکل شوه، دا ورڅخه ثابته شوه چې د مخه تر هغه هم په پښتو ادب کې قصيده موجود وه او د ځوانۍ دوره يې تيره کړې وه. لکه چې په پټې خزانه کې د امير کرور پښتو شعر په لاس راغلی دی. امير کرور د غور د مندیش امير و. (۱۳۹ هجري کال) په پټه خزانه کې لاسته راغلی شعر هم ډير پوخ شعر دی او د شعر ډيرې ځانگړتياوې پکې دي، نو هغه قصيده چې د پټې خزانه په واسطه لاسته راغلي ده، تر ټولو پخوانۍ قصيده نه ده. محمد هوتک دا قصيده د شيخ کټه له لرغوني پښتانه کتاب څخه را نقل کړې ده. شيخ کټه نوموړې قصيده له تاريخ سوري څخه ليکلي ده. دا قصيده د شيخ اسعد سوري ده. کله چې د سبکتیگن کورنۍ په غزني کې واکمنه شوه، د سلطان محمود او ددغی غوري کورنۍ تر منځ اختلاف راغی. په دې وخت کې امير محمد سوري د غور امير و. د مؤرخينو په وينا ۴۰۴ يا ۴۰۵ هـ ق کې سلطان محمود نوموړی په اهنگران کې ونيو او بندي يې کړ. سوري په بند کې له غيرته زهر وخورل. (طبقات ناصری جلد ۱ - ۱۱۷ مخ)

شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري له درباريانو څخه و. شيخ اسعد سوري له ډيره غمه د هغه په مړينه قصيده وويله. د دغه قصيدې لومړۍ برخه تشبیب دی. په تشبیب کې ۱۹ بيته د فلک له تيري او ظلم نه شکايت شوی دی، چې متن يې په کتاب کې شته. وروسته لومړی شکايت کوي او بيا نيغ پري ورځي او فلک له غياب څخه حضور ته راوړي، چې د ادبي صنعت له مخې دا برخه ډيره خوږه ده. مثلاً ورته وايي:

څه تيری څه ظلم کاندې ای فلکه
او په ورستیو بیتونو کې لا تندیرې، وایي:

شین زړگی فلکه ولې لا ولاړ یې

په دې قصیده کې د مخاطب برخه ۱۱ بیته ده چې مخامخ فلک ته شکایت کوي او په پای کې بیرته طبیعت ته ورگرځي.
د پښتو دودیز ننگ بیانوي او ویاړنې ته یې فکر کيږي، لکه:

سخ په تا ای محمده! دغور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار

د غور په باعظمته امارت کې، چې د ۵۸۰ هـ ق شاوخوا کلونه یې نیولي وو، د بوللو د ویلو دود زیات و. په دغه دربار کې ښکارندوی وړ مقام درلود. کله چې سلطان معزالدين يا شهاب الدين د سلطان محمود په څیر هند ته روان و، ښایي ښکارندوی به هم ورسره و. کله چې شهنشاه په اباسین تیرېده، نو ښکارندوی دده په ستاینه کې هم یوه بلله ویلي چې تشبیب یې داسې پیل کړی دی:

د پسرلی ښکلونکي بیا کړل سینگارونه
بیا یې ولونل په غرونو کې لعلونه

تر دې وروسته د ستاینې برخې ته وردانگي، چې ټوله برخه یې رزمي رنگ لري.

د روښانیانو په دوره کې قصیدې وده وکړه، خو ددې وخت قصیدې داسې شوې چې په محتوا کې یې بدلون راغی. د وحدت او تصوف برخه پکې زیاته شوه. د خوشحال په وخت کې بیا تصوف ته دومره پاملرنه، نه وه.

موږ د پیر روښان په دوره کې د قصیدو ویلو په برخه کې د کریمداد، دولت، ارزاني او میرزا نومونه یادولای شو. د خوشحال خان په دیوان کې قصیدې زیاتې دي. په دې دوره کې د اشرف خان، قادرخان، سکندر خان او نورو شاعرانو نومونه لیدلی شو. په دې دوره کې شعر او شاعري په مجموع کې له هندي سبک څخه اغیزمنه ده. دلته د شاعرۍ ډگر ډیر گرم دی. د غزل خواته ډیر پام اړول شوی. که چیرې موږ د پښتو ادب د شعر او شاعرۍ ډگر ته وگورو، د قصیدې بڼه لږه تته ښکاري او کېدای شي وجه یې دا وي چې زموږ ځوان شاعران د قصیدې لیکلو ته د قلم پورته کول نه غواړي. د ادب په ډگر کې د شعر او شاعرۍ غوښتنه داده چې د نظم ټولې خواوې په یو توازن کې حرکت وکړي.

یوه بله خبره هم د یادولو وړ ده او هغه دا چې نن سبا زموږ د لیکوالو شاعرانو ټوله پاملرنه د شعر او شاعرۍ تخلیقي خواته ده. څیرنیزې خواوې یې لږې دي، نو زموږ لیکوال او شاعران باید دغو کمزورو برخو ته پام واپروي ترڅو زموږ راتلونکې څیړونکي ددې وخت په ادبیاتو کې دا تشه ونه گوري.

اخځلیکونه:

۱. کتاب فشرده تاریخ افغانستان، داکټر فاروق انصاري

۲. هوتکیها، عبدالرؤف بینوا

۳. تاریخ مختصر افغانستان، عبدالحی حبیبی

۴. پټه خزانه، د محمد هوتک لیکنه

۵. پښتانه شعراء، عبدالحی حبیبی

۶. د پښتو ادب په تاریخ کې قصیده، پوهاند عبدالحی حبیبی، ۱۳۵۷

دولسم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	چاپیریال ساتنه	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د دې لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - چاپیریال او د چاپیریال اړین توکي به وپېژني. - د چاپیریال ساتنې پر ارزښت به پوه شي. - د خپل ځم گاونډ د چاپیریال په ساتنې کې به په خپله ونډه واخلي او نور به هغې ته وهڅولای شي. - د لیک او وینا وړتیا به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، ویل، اوریدل، سوال او ځواب، ډله ییز کار او یوکسیزکار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک او تباشیر	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي، عملي، څارنه، د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	احوال پوښتنه، د ټولگي تنظیم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځ ته کول	ښوونکي د چاپیریال په اړه د یو څو پوښتنو له لارې د زده کوونکو پام د چاپیریال ارزښت ته اړوي او په لوست پیل کوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي د یو څو بېلگو په وړاندې کولو سره زده کوونکو ته چاپیریال ورپېژني او ارزښت یې ور په گوته کوي. - ښوونکي په چاپیریال کې د نوي کېدونکو او نه نوي کېدونکو توکو او په نړۍ کې د نفوسو د ډېرېدو او د ژوند له پایښت سره د هغوی د اړیکو په اړه زده کوونکو ته مفصل معلومات وړاندې کوي. - ښوونکي زده کوونکو ته د چاپیریال د پاک ساتنې پر ارزښت غږېږي او د ژوو پر ژوند د چاپیریال د ککړتیا اغېز څرگندوي. - ښوونکي زده کوونکو ته سپارښتنه کوي، چې چاپیریال په کاله کې د هغوی د ناستې له ځایه 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي چاپیریال او د هغې ارزښت پېژني او پر دې ځانونه پوهوي چې کوم شیان او ځایونه په چاپیریال کې راځي. - زده کوونکي په چاپیریال کې نوي کېدونکي او نه نوي کېدونکي توکي پېژني او خپله پوهه په دې ټکي څرخوي چې څنګه کولای شو د نفوسو ډېرښت ته پام هغه په سمه توګه ولګوو. د بېلگو له وړاندې کولو هر یو په بحث کې برخه اخلي. - د چاپیریال د ککړتیا روانې ستونزو ته په پام زده کوونکي د چاپیریال د پاک ساتلو لارې چارې لټوي او پر ژوندیو موجوداتو د ککړ چاپیریال اغېز بیانوي. - زده کوونکي پر دې ټکي ځانونه پوهوي چې چاپیریال په کاله کې د ناستې له ځایه پیلېږي او همداسې تر 	

<p>کوره، انگړه، کوڅه، چم گاونډ او کلو بانډو، دښتو، غرونو، سیندونو، سمندرونو او ځنگلونو پورې پراخېږي. دې ټکي ته پام کوي چې د چاپېریال کوم توکي تر نورو زیات د هغوی پر ژوند اغېز لري.</p>	<p>پیلیږي، د کور انگرې، له کور بهر، کوڅه او کلي او همدارنگه بانډو او په ښارونو کې سپړونو، پارکونو او د اوسېدو ټولو ځایونو ته غځېږي.</p>
<p>زده کوونکي د چاپېریال د پاک تڼې په اړه خپلې دندې او مسؤولیتونه پېژني او دا مفهوم ورته روښانېږي چې د چاپېریال په پاک ساتنې کې د هر فرد مسؤولیت تر نورو رومي دی.</p>	<p>ښوونکی زده کوونکو ته د چاپېریال په ساتنې کې د هغوی دندې او مسؤولیت روښانوي او علمي زده کړه ورکوي او ټینګار کوي چې د چاپېریال ساتنه د یو ټاکلي فرد، ادارې یا ښاروالۍ دنده نه ده، بلکې د یوې ټولنې ټول افراد پکې ګډ مسؤولیت لري.</p>
<p>زده کوونکي د ایکولوژۍ پر مفهوم ځانونه پوهوي او پېلګې یې په چاپېریال کې ګوري.</p>	<p>ښوونکی د ایکولوژۍ مفهوم زده کوونکو ته څرګندوي.</p>
<p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د نوي لوست یو، یو پراګراف لولي او پر مفهوم یې ځانونه پوهوي.</p>	<p>ښوونکی څو زده کوونکو ته دنده ورکوي چې په وار د نوي لوست یو، یو پراګراف ولولي. ښوونکی مرسته ورسره کوي.</p>
<p>څو تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي په وړاندې د چاپېریال په اړه یوه، یوه دقیقه خبرې کوي.</p>	<p>ښوونکی څو تنه زده کوونکي په وار د ټولګي مخې ته راغواړي چې د چاپېریال په اړه یوه، یوه دقیقه خبرې وکړي.</p>
<p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونو سره سم په ډلو کې ځانونه تنظیموي. یو نفر د ډلې د منشي په توګه ټاکي. هر غړی په وار په بحث کې ونډه اخلي او خپل نظر بیانوي. د ډلې منشي نظرونه توجېدوي او په خپل وار یې نورو ټولګیوالو ته اوروي.</p>	<p>ښوونکی زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشي. هرې ډلې ته دنده ورکوي چې د چاپېریال د ارزښت او پاکوالي په اړه خپل نظر وليکي او بیا د هرې ډلې استازي د ډلې د نظریاتو له توحید وروسته هغه نورو زده کوونکو ته واوروي.</p>
<p>دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د چاپېریال د ژوندیو او ناژوندیو موجوداتو تر منځ په اړیکو او پر چاپېریال د هغوی د اغېز په اړه خپل نظر بیانوي.</p>	<p>ښوونکی دوه تنه زده کوونکي رابولي چې په چاپېریال کې د ژوندیو او ناژوندیو موجوداتو تر منځ په اړیکو او پر چاپېریال د هغوی داغېز په اړه خبرې وکړي.</p>
<p>زده کوونکي د لوست لندډیزته غوږ او که کومه برخه ورته روښانه نه وي، نو له ښوونکي پوښتنې کوي. د ککړ او پاک چاپېریال پر توپیر ځانونه پوهوي.</p>	<p>ښوونکی د لوست لندډیز وايي او د چاپېریال پر ارزښت او پاکوالي ټینګار کوي، تر هغه چې زده کوونکي قناعت وکړي.</p>
<p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په لوستل شوي متن کې صفت او موصوف پیدا کوي او لیکي یې.</p>	<p>ښوونکی د پښتو له درېو ساعتونو څخه د یو درسي ساعت په پای کې زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي چې په لوستل شوي متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي.</p>

د متن د ستونزو برخو روښانول

ایکولوژي – Ecology ، Eco-system

* د ۱۳۸۸ کال نومول شوي تازه معلومات د ملگرو ملتونو د سازمان له خپرونو څخه د انټرنیټ له لارې اخیستل شوي.

اضافي معلومات:

چاپیریال (Environment) زموږ شاوخوا پراته شیان له چاپیریال څخه عبارت دي. د کور، خونې یا د دفتر په ځای کې د کار شاوخوا، د کور شاوخوا، ویالې، لارې کوڅې، ښار، بازار، چمنونه، کروندې، ونې، باغونه، ځنگلونه، سیندونه، دښتې، بیدیاوې او ټول هغه شیان چې زموږ سترگو ته راځي، له چاپیریال څخه عبارت دي. پخوا د نفوسو شمیره لږه وه، د انسانانو چاپیریال هم پاک و. د وخت په تیریدو د نفوس په زیاتېدو د چاپیریال د ککړتیا نښې هم رانښکاره شوې. نن څه ناڅه شل سلنه ډول ډول ناروغي له چاپیریال رامنځته کېږي. له دې امله د چاپیریال د ساتلو په اړه سپارښتنې زیاتې شوې او د پاکوالي په باره کې یې لارې چارې سنجول کېږي. د چاپیریال د پاک ساتنې موضوع هغومره ډېره اړینه ده، لکه چې یوانسان په ژوندانه کې څښاک او خوراک ته اړتیا لري. زموږ په ټولنه کې د چاپیریال د ساتلو په اړه، لکه څنگه چې لازمه ده، اغیزمن کارونه شوي نه دي. د چاپیریال د ککړتیا په لاملونو کې تر زیاتې کچې پورې د نفوسو زیاتوالی او د اوسیدونکو یې پروایي شامله ده. د خټلو او کثافتو دځای په ځای کولو په باره کې یې پروایي او یا د استوګنې په چاپیریال کې د هغوی د ځای په ځای کولو په لارو چارو نه پوهېدل. سربیره پر دې زموږ د ژوند چاپیریال د پرله پسې جګړو له امله ککړ شوی، ځنگلونه وهل شوي، زیاتره ژوي له منځه تللي او اوبه ککړې شوي دي. خټلې او کثافت په هر ځای کې ډېری-ډېری پراته دي او بېلابېلې ساري ناروغۍ ترې راپورته کېږي. لازمه ده د چاپیریال په پاک ساتلو کې ټول په ګډه کار وکړو، د ځنگلونو د وهلو مخه ونیسو، نوې ونې کښینوو، د څښلو اوبو د پاکولو لپاره کار وکړو، هوا پاکه وساتو او د زهري کیدو مخه یې ونیسو. نه یوازې هڅې بلکې د پارکونو، باغونو، اوبو، ویالو او خپل ښار په پاک ساتلو کې زیار وباسو. په صنعتي هېوادونو کې د ګازونو د شتون له امله هوا توده شوي ده. که دا تودوالی دوام ومومي او زیات شي، نو د ځمکو په حاصلاتو او د چاپیریال په سمسورتیا کې به ستونزې رامنځته شي. د څښلو او خړوبولو اوبه به لږې شي. په نباتاتو او ژوو کې به کموالی رامنځته شي. که چیرته سیانس او تکنالوژي پرمختګ کوي او ژوند ورسره سوکاله کېږي، نوله بلې خوا ورسره چاپیریال هم ککړېږي او ژوو ته ګواښ پیدا کوي. د کارخانو جوړېدل ښه خبره ده، خو دود یې هواککړوي. که د برښنا له وسایلو کاراخلو، باید وپوهیږو چې هغه زهري وړانګې لري، حافظه کمزوري کوي، هونښاریتیا ته زیان رسوي، د لید توان کمزوری کوي او روغتیا ته زیان رسوي. په پای کې دې نتیجه ته رسیږو چې د چاپیریال د ککړتیا لاملونه ډېر دي. زموږ هیواد چې اوس یې له یوې خوا نفوس مخ په زیاتېدو دي، له بلې خوا ساینس او تکنالوژي مخ پر ودې روانه ده، که په دې برخه کې کار ونه کړو او پام ورته ونه کړو، نو چاپیریال به لا ډیر ککړ شي. تر ټولو ښه خبره داده چې د ټولني هر شخص د خپل کور پاکوالي ته پام وکړي. باید ورکشاپونه جوړشي او د چاپیریال د ساتنې په برخه کې د خلکو پوهه زیاته شي. په نړۍ کې له ناپاکه اوبو څخه د ورځې شاوخوا ۲۵۰۰۰ تنه خپل ژوند له لاسه ورکوي. زموږ هر هیوادوال باید د دغو ناپاکو اوبو پر ځای د څښلو لپاره د پاکو اوبو د رامنځته کولو او برابرولو لپاره هڅه وکړي

اخځلیکونه:

سیمای محیط افغانستان، پوهاند دوکتور احمدشاه جلال

محیط زیست افغانستان، غلام محمد ملکيار، ۱۳۸۳ کال

د ژوند چاپیریال، د چاپیریال ساتنې ملي اداره، دریمه څلورمه، ۱۳۸۸ کال

ديارلسم لوست

د تدريس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو څرگندونې	وخت
د لوست موضوع	د پښتو ادبياتو دويمه تاريخي دوره	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخو ته وروسيږي: - زده کوونکي به د پښتو ادبياتو د تاريخي دورو په لړ کې دويمه تاريخي دوره وپېژني او د هغې په اړه به معلومات پيدا کړي. - ددغې دورې د اثارو پر ځا ننگر تياوو به پوه شي او شاعران او ليکوال به يې وپېژني. - د پښتو ادبياتو د دويمې يا منځنۍ دورې بيلا بېل مهم پړاوونه به وپېژني. - د پښتو ادبياتو پر پرمختيايي بهير به پوه شي. - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړې شي. - د لوست د پای برخې فعاليتونه به په خپلواک ډول ځواب کړای شي.	
د تدريس لارې چارې	لوستل، ليکل، پوښتنې او ځوابونه، ځا ننگرې او ډله ييز کارونه	
د تدريس وسيلې او مرستندوي توکي	درسي کتابونه، پخواني ديوانونه، توره تخته، تباشير او تخته پاک	
د ارزونې لارې او وسيلې	شفاهي ارزونه، سوال او ځواب، څارنيزه ارزونه او ليکنۍ ارزونه	
د زده کړې او تدريس فعاليتونه	احوال پوښتنه، د حاضرۍ اخيستل او د کورنۍ دندې کتل.	۴ دقيقې
د انگېزې د رامنځته کول	زده کوونکو ته د ادبي تاريخي دورو د وېش په څرنگوالي او په دې اړوند د يو، دوه پوښتنو له لارې د زده کوونکو پام نوي لوست ته اړول کېږي.	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
- ښوونکي له څو تنو زده کوونکو غواړي چې د پښتو ادبياتو د تاريخي دور په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کړي.	- درې تنه زده کوونکي د ښوونکي په مرسته خپل نظر وړاندې کوي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته وايي چې ولې يو شمېر پښتو ليکلي اثار زموږ په لاس کې نشته او يوازې نومونه يې راپاتې دي.	- زده کوونکي ښوونکي ته غوږ نيسي او د پردېو يرغلونو، د افغانانو خپلمنځي جگړو او بې پروايۍ په څېر نور لاملونه پېژني چې د زياترو ليکلو ادبياتو د له منځه تگ لامل شوي دي.	
- ښوونکي د منځنۍ دورې څلور مهم پړاوونه، ددې دورې ليکوال، د هغوی اثار، د هغوی د اثارو د محتوا	- زده کوونکي د پښتو ادبياتو په دويمه دوره کې څلور مهم پړاوونه، د هر پړاو ځانگړتياوې، شاعران او	

لیکوال او د هغوی اثار او لیکنې پیژني او ځانونه پرې پوهوي.	ترمنځ توپیر او د شعر او لیکوالۍ پرمختیایي بهیر زده کوونکو ته تشریح کوي.
- زده کوونکي په پښتو نثر کې مسجع نثر او په هغه پېر کې د هغې اړتیا پیژني او د پښتو ادبیاتو پر ودې ځانونه پوهوي.	- بنوونکی د پښتو نثر څرنگوالی (مسجع او روان نثرونه) او په دویمه دوره کې د هغې د ودې په څرنگوالي زده کوونکي پوهوي.
- زده کوونکي پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خټک او د هغه د کورنۍ د ستاینې وړ خدمتونه پیژني او د هوتکیانو په دربار کې د پښتو ژبې د ودې په اړه معلومات پیدا کوي او پته خزانه او د هغې ارزښت پیژني.	- بنوونکی په دویمه دوره کې پښتو شعر او نثر ته د خوشحال خټک او د هغه دکورنۍ پر خدمتونو او همدارنگه د هوتکیانو په دربار کې د پښتو ژبې په ودې رڼا اچوي او له بېلگو سره یې روښانوي.
- زده کوونکي ځانونه پوهوي چې یوه تاریخي ادبي دوره له بلې هغې څنګه بېلېږي.	- بنوونکی د ادبي تاریخي دورو د وېش او یو له بل څخه د جلا کېدو په څرنگوالي زده کوونکو ته معلومات ورکوي.
- زده کوونکي په وار لوست لولي او د اړتیا په صورت کې پوښتنې کوي.	- بنوونکی نوی لوست په وار پر زده کوونکو لولي او پخپله ځای ځای د راغلو موضوعگانو په اړه معلومات وړاندې کوي.
- زده کوونکي د لوست لنډیز ته غوږ ږدي او د دویمې ادبي دورې د ځانګړتیاوو، شاعرانو او لیکوالو د هغوی د اثارو په اړه خپل معلومات بشپړوي او ډاډ تر لاسه کوي چې د لوست په مفهوم پوه شوي دي.	- بنوونکی په لنډ ډول د پښتو ادبیاتو په دویمې تاریخي دورې، لیکوالو، شاعرانو او د هغوی په اثارو خبرې کوي او لوست رانغاړي.
- دوه تنه زده کوونکي د بنوونکي په لارښوونه د ټولګي مخې ته راځي او د ادبي تاریخي دورو په اړه لنډې خبرې کوي.	- بنوونکی دوه تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوغواړي او ورته وایي چې په وار سره د پښتو ادبي تاریخي دورو په اړه لنډې خبرې وکړي.
- زده کوونکي د بنوونکي له لارښوونې سره سم ځانونه په ډلو کې تنظیموي. د هر پړاو پر ځانګړتیاوو خبرې کوي، د لیکوالو او شاعرانو نومونه لیکي او بیا دي د هرې ډلې استازی د نورو په نمایندګۍ کې وړاندې بیان کړي. ټول زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.	- بنوونکی زده کوونکي پر څلورو ډلو ویشي. هرې ډلې ته دنده ورکوي، چې په ترتیب سره د دویمې دورې له څلورو پړاوونو څخه په یو پړاو بحث وکړي، د هر پړاو ځانګړتیا وڅیړي، لیکوال او شاعران یې په ګوته کړي، د لیکلو اثارو نومونه یې واخلي او بیا دې د هرې ډلې استازی د نورو په وړاندې ولولي.
- دوه، دوه تنه زده کوونکي دې د بنوونکي په لارښوونه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې په یوې موضوع دې لنډې خبرې وکړي.	- بنوونکی دې دوه، درې تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوبولي چې د خپلې خوښې پر یوې موضوع د پخوا په څېر یو، دوه دقیقې خبرې وکړي.
- یو تن زده کوونکی د بنوونکي له لارښوونې سره سم د پټې خزانې په ارزښت خبرې کوي.	- بنوونکی دې یو تن زده کوونکی راوغواړي چې د پټې

<p>- زده کوونکي د بنوونکي له لاربنوونې سره سم په فعال ډول د لوست د پای فعالیتونو په ځوابولو کې ونډه اخلي.</p> <p>زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې یې لیکي. هڅه دې وکړي چې لیکنه یې ښه، روانه او په زړه پورې وي. توپیر نه کوي که لنډه هم وي، خو باید منطقي تړاو ولري او مفهوم څرگند کړي.</p>	<p>خزانې د ارزښت په اړه معلومات وړاندې کړي.</p> <p>- بنوونکي دې د لوست د پای فعالیتونه په وار پر زده کوونکو عملي کړي او پخپله دې د اړتیا په وخت کې لارښوونه او مرسته وکړي.</p> <p>بنوونکي دې زده کوونکو ته په لومړیو دوو ساعتونو کې له لوست وروسته پخپله خوښه او په درېم ساعت کې د لوست د پای کورنۍ دنده ورکړي.</p>
<p>د متن د ستونزمنو برخو روښانول:</p> <p>بایزید روښان د عبدالله زوی و. د مغلو په وړاندې یې مبارزه کړې. د خیرالبیان د کتاب لیکوال دی. قلمي نسخه یې د جرمني د تیوبینګن په کتابتون کې خوندي ده.</p> <p>ارزاني: د پیرروښان مرید و. د برهان زوی دی. د شعر دیوان لري. په فارسي او هندي ژبه هم شعرونه لري. اخوند درويزه په تذکرة الابرار نومې کتاب کې د ارزاني یادونه کړې ده.</p> <p>علي محمد مخلص: د میرزاخان انصاري ملگری و. د بایزید روښان نیمګړې حال نامه یې پوره کړې ده. تر روښان وروسته یې د هغه د کورنۍ احوال ورزیات کړي. په ۱۰۲۹هـ ق کال کې هند ته تللی او د هند په رشیدآباد کې استوګن شوی و.</p> <p>اخوند درويزه: د اخوندګدا زوی و. د زر هجري په شاوخوا کې یې ژوند کاوه. قبر یې د پېښور په هزارخانۍ کې دی. د پیر روښان د عقیدې مخالف و. روانه شاعري یې کړې او د مخزن الاسلام د کتاب لیکوال دی.</p> <p>مسجع نثر: مسجع یا قافیه لرونکی نثر دی، چې وروستی کلمې یې د قافیو په ډول کارول شوي وي.</p> <p>قطعه: مطلع او مقطع نه لري. کله چې د کوم شعر د سر او پای مسره ولوېږي، نو بیا قطعه ورته وايي.</p> <p>مربع: دوه بیتیز وي. په سر کې څلور بیتونه یو ډول قافیه لري. بیا وروسته درې بیتونه یو ډول قافیه وي. وروستی نیم بیت یې د لومړنیو څلورو بیتونو په څېر قافیه لري. د پنځم هر بند پنځه بیتونه لري. د لومړیو پنځو قافیه یې یو ډول وي. بیا وروسته د څلورو بیتونو قافیه یې یو ډول وي او د پنځم بیت قافیه د لومړي بند په څېر وي. مسدس، شپږ، شپږ مسرۍ لري. د لومړیو بیتونو قافیه یې یو ډول وي او وروسته بیا د پنځو بیتونو قافیه یو ډول وي او د شپږمې مسرۍ قافیه د لومړیو بیتونو په څېر وي. مثنی، د مثنی جوړښت کټ مټ د مسدس په څېر دی، خو د هر بند د مسرو شمیر یې اته وي.</p> <p>معشر، هر بند یې لس مسرۍ وي. د وروستي بند ۹ مسرۍ یې یوه قافیه لري او وروستی بند یې په قافیه کې د لومړي بند د مسرو له قافیو سره یوشان وي.</p> <p>په ترکیب بند کې تر هر بند وروسته یو بیت راځي، خو د داسې بیتونو قافیه په ټولو بیتونو کې توپیر لري.</p> <p>د ترجیع بند د بیتونو شمیره د پنځو او لسو تر منځ وي. لومړی څو بیتونه وي، وروسته یو بیت راځي، چې د بیت د دواړو مسرو قافیه یې یوشی وي. دا قافیه بیله وي او د بیت له هر بند نه تکرارېږي.</p> <p>خلاصه کیداني د میامحمد عمر څمکنی اثر دی. د فقهي مسایل پکې دي.</p> <p>قصیده برديه: په دې قصیده کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم صفت شوی دی او شرف الدین محمد لیکلي ده.</p> <p>یارمحمد هوتک د کندهار له علماوو څخه و، په منطق او فقه کې یې شهرت درلود. د شاه حسین هوتک استاد و.</p> <p>فوائد الشریعت: دا خوندقاسم پاپینې اثر دی. د اخوند درويزه پیرو و. د مخزن په سبک د فقهي مسایل پکې راغلي دي.</p>	

واصل روښاني: د روښاني لړۍ يو نوميالی شاعر دی. د شعر ديوان لري. ژوند يې تر ۱۰۵۸ هـ ق پورې يقيني دی.

خواجه محمد: په قوم بنگېښ او د خوشحال خان د وخت شاعر او قصيده ويونکی دی.

کريمداد بنگېښ: د پښتو ديوان لرونکی شاعر دی. په پښتو او فارسي ژبو يې شعرونه ويلي دي. د هند په فرخ اباد کې اوسيدلی او ژوند يې تر ۱۰۵۶ هـ ق پورې باوري دی.

دولت لواني: نوم يې دولت الله لواني او په دولت لواني مشهور دی. شاعر او د ديوان لرونکی دی. ژوند يې ۱۰۰۰ هـ په شاوخوا کې اټکل شوی دی.

قادر داد: د محمد زمان زوی، د پيرداد لمسی، د کمال الدين کړوسی او د پير روښان کودی دی. شاعر دی او قصيدې لري.

بابوجان: په گلشن روه کې يې يادونه شوي ده. قبر يې په يوسفزو کې دی او شاعر تير شوی دی.

خوشحال خټک: په قوم خټک د شهباز خان زوی او د يحيی خان لمسی دی. په ۱۰۲۲ کې زيږيدلی او په ۱۱۰۰ هـ کې په حق رسيدلی. د پښتو ژبې نامتو شاعر او ليکوال و. د مستشرقينو په وينا تر ۲۵۰ زيات اثار يې ليکلي دي.

دستارنامه د خوشحال خټک اثر دی، چې په ۱۰۷۶ هـ ق کال کې د هند د رنتبور په زندان کې ليکل شوې. بازنامه، فالنامه، فضل نامه، طب نامه، بياض، ځنځيری، سوات نامه او داسې نور د خوشحال خان خټک د اثارو په ډله کې دي.

اشرف خان: د خوشحال خټک زوی او د هغه د سبک پيرو شاعر دی. د پلار په څير يې له مغولو سره مبارزه کړې ده. لس کاله په بيجاپور کې د مغولو په بند کې و. هجري يې تخلص کاوه. د پښتو ژبې شاعر او مبارز تير شوی دی.

عبدالقادرخان: د خوشحال خان خټک زوی او د هغه د سبک پيرو شاعر و. په ۱۰۶۲ هـ کې زيږيدلی او په ۱۱۱۸ هـ کې په حق رسيدلی دی.

سکندر خان: د خوشحال خټک زوی او د هغه د سبک پيرو شاعر دی.

صدر خان: د خوشحال خټک زوی او د هغه د سبک پيرو شاعر دی چې په صدر خوشحال هم مشهور دی. د شعر ديوان لري او دغه راز د خسرو شيرين کيسه يې ژباړلې ده.

بي بي حليمه خټکه: د خوشحال خټک لور او د هغه د سبک پيرو وه.

افضل خان خټک: د اشرف خان خټک زوی او د خوشحال خټک لمسی دی. د نيکه په څير ادیب او شاعر و. د تاريخ مرصع نامتو کتاب يې ليکلی دی. دغه راز يې د کليله او دمنه کتاب ژباړلی دی.

اشرف خليل د خوشحال خټک د سبک پيرو و.

عبدالرحمن مومند يا رحمن بابا د پښتو نامتو صوفي شاعر د پېښور په بهادر کلي کې په ۱۰۲۴ هـ ق کې زيږيدلی، د شعر يو ديوان لري.

ماوراءالنهر، د سيحون (سند درياب) او جيحون (اموسيند) ترمنځ پرته سيمه ده.

يونس خيبری، مهين خليل، حافظ الپوري، ميانعيم متي زی، نجيب سربندي او معز الله مومند د رحمن بابا د سبک پيروان وو.

معز الله، د ملک عبدالله زوی، د محبت خان کړوسی، د لنډي کوتل له اربابانو څخه و. د شعر ديوان يې د پېښور په اکاډمۍ کې خوندي دی، چې په ۱۱۵۹ هـ کال کې ليکل شوی دی.

اخوند گندا د احمد شاه بابا د وخت شاعر و، د نافع المسلمېن په نامه کتاب يې ليکلی او د رحمان بابا د سبک پير و.

عبدالعظيم سواتي، د رحمن بابا د سبک پيرو او د سوات اوسيدونکی و. په ۱۱۶۷ هـ ق کې په سوات کې زيږيدلی دی.

گرگين، د گرجستان و. د شاه حسين صفوي په وخت کې مسلمان شو، بيا يې له ايران څخه کندهار ته د حاکم په

توگه را ولیره، چې وروسته د میرویس نیکه له خوا په کندهار کې ووژل شو.

میرویس نیکه: میرویس (۱۷۱۰-۱۷۰۹) د بنالم خان زوی و. مور یې نازو انا نومیده. په [۱۰۸۴ هـ ق - ۱۶۷۳ ز] کال کې زیږیدلی دی. نوموړي د پردیو له واک څخه د خپلې خاورې د ژغورلو لپاره مبارزه پیل کړه او د افغانستان په یوه برخه کې یې ازادي ترلاسه کړه. په [۱۱۲۷ هـ ق] کال کې مړشوی دی او د کندهار د کوکران په سیمه کې بنسخت شوی دی.

نازو انا: د کلات په تازي نومي ځای کې زیږیدلې ده. د میرویس خان مور وه. پرهیزگاره او شاعره بنسخته تېره شوې او د شعر دوه زره بیتیز دیوان لري.

شاه حسین د میرویس خان نیکه زوی و چې د پټې خزانې کتاب دده په امر لیکل شوی دی.

بي بي زينب: د میرویس لور وه. د علم او پوهې څښتنه وه. د شعر دیوان یې ترلاسه شوی نه دی، خو شعرونه یې پټې خزانې خوندي کړي دي.

ریډی خان: د غیاث الدین زوی او پلار یې د میرویس نیکه ملگری و.

محمود نامه: د ریډي خان اثر او ۴۰۰۰ بیتونه لري.

داود هوتک د قادرخان زوی او د محمد هوتک پلار دی.

بابوجان د اخوند درويزه د زامنو معاصر و. ۱۰۵۰ هـ کال په شاوخوا کې ژوندی و. لومړی بېدینه او بیا مسلمان شوی و. د خیرالبیان او محزن الاسلام د سبک پیرو و. یو بل بابوجان هم شته چې د کرم خان زوی او په اټغر کې اوسیده.

د شها او گلان نکل په مشنوي لیکل شوی دی.

اغراق: د مبالغې یو ډول دی چې مدعا یې د عقل له مخې امکان لري، خو عاداتا امکان نه لري.

مبالغه: که یو شاعر له اندازې څخه زیات د یو شي صفت وکړي، بنه والي او بدوالي ته یې شدت ورکړي.

غلو: د مبالغې یو ډول دی چې عقلا او عاداتا امکان ونه لري.

عبدالحمید مومند: په قام مومند او د پښتو ژبې نامتو نازک خیال شاعر تیر شوی دی. د شعر دیوان او نور اثار لري.

کامگار خټک: په ۱۱۶۵ هـ ق کال کې وفات شوی دی. د اشرف خان لمسی دی.

کاظم خان شیدا، د افضل خان زوی او په ۱۱۳۵ هـ ق کال په اکوړه خټک کې زیږیدلی دی. په ۱۱۸۱ هـ ق کال کې یې خپل دیوان بشپړ کړی دی. لفظي او معنوي صنایع په کې ډیرې دي.

تیمورشاه: (۱۷۹۳-۱۷۷۳ کال) د لوی احمدشاه بابا زوی و. لومړی د هرات والي و. بیا په ۱۷۴۲ کال کې د پلار له مرگه وروسته پاچا شو. په ۱۷۹۳ کال کې په پېښور کې ناروغه او کابل ته راغی. په همدغه کال کې مړ شو. قبر یې په کابل کې دی.

شاه شجاع: د تیمورشاه زوی، له ۱۸۰۳-۱۸۰۹ پورې د لومړي ځل لپاره سلطنت کړی دی.

پیرمحمد کاکړ: د احمد شاه بابا د دربار شاعر و. د معرفه الافغاني کتاب یې لیکلي دي.

حافظ گل محمد مرغزی: د پېښور د صوابی د سیمې اوسیدونکی و. احمدشاهي شاهنامه یې لیکلي ده.

ماخذونه:

افغانستان در مسيرتاریخ، د غبار لیکنه، ۱۳۶۸

پښتانه شعراء، عبدالحی حبیبی

اضافي معلومات:

دمخه ټولو ليکل شوو اثارو ته ادبيات ويل کيدل، خو د وخت په تيريدو او له څيرنو وروسته د اثارو او ليکنو لپاره ځانگړې جلا شوې. يوازې هغه اثار د ادبياتو تر چوکاټ لاندې راغلل، چې پکې هنري ارزښتونه موجود وي او تخيل او عواطفو ته پکې ځای ورکړ شوی وي. ادبيات پر يو ځانگړي خط روان نه وي. د ټولني بيلابيل عوامل ورباندې اغيز کوي او د هغو عواملو تر اغيز لاندې پکې بدلون راځي. له دې امله د هر هيواد ادبيات په دورو ويشل کيږي. په هره دوره کې ځانگړي خصوصيات وي. له دې امله ويلای شو چې د يوې دورې ادبي اثار له بلې سره توپير لري او يوه له بلې څخه اغيزمنه وي. په دې معنا چې يوه له بلې څخه را زيږي. په يوه دوره کې د بلې لپاره شرايط را منځته کيږي او په هره نوې دوره کې نوې ځانگړنې وي او د تيرې دورې ځانگړنې تر ډيره هم پکې روانې وي. دمخه مو وويل چې ادبي دورې په هر هيواد کې په جلا ډول ډلبندي کيږي. د بيلگې په ډول په ځينو هيوادونو کې د شاهانو د کورنيو، په ځينو کې د تاريخونو او په ځينو کې د تاريخي پيښو له مخې جلا کيږي. په هره ادبي دوره کې اثار له يو بل سره توپير لري او يو له بل څخه اغيزمن وي. په دې معنا چې په يوه دوره کې بله دوره رازيږي. په هره نوي دوره کې نوې ځانگړنې هم وي او د تيرې دورې ادبي خواوې هم تر ډيره ځايه پکې روانې دي. د ادبي تاريخ په څيرلو کې يو څيړونکی مجبورېږي تاريخي پيښو ته ورننوزي او د هغوی دننه د ادب دورې وټاکي. دا کار ستره ستونزه بللای شو، ځکه د څيړونکو نظريو له بله توپير لري او هرڅوک يې په خپله خوښه ټاکي. دا کار بايد ونشي او څيړونکي په دې کې شخصي ذوق داخل نه کړي. ارواښاد محمد صديق روهي ليکی، ادبي تاريخ د ادبي جريانونو تاريخ دی. کله چې يو ادبي مکتب خپل ځای بل ته خوشي کوي، د ادب تاريخ بله دوره پيلېږي. ادبي مکتبونه له ټولنيزو، اقتصادي او سياسي پيښو سره اړه پيدا کوي. کله ناکله ادبي دورې د تاريخ د سترو پيښو او د پاچاهانو د کورنيو له مخې جلا شوي وي. محمد صديق روهي په دې هکله (د پښتو ادبياتو تاريخ) په نامه کتاب کې اشاره کوي، وايې که چيرې د شاهانو د کورنيو په اساس دورې وويشل شي، نو د ادبي سبکونو يا ژانرونو له تحليل سره مرسته نشي کولای. ځکه دا د کوم پاچا په امر او حکم منځته راتلای نشي. دغه راز مورې ادبي دورې د تاريخونو په اساس هم نه شو ټاکلی، ځکه تاريخونه ثابت وي، حال دا چې پر ادبي خواوو د نورو اغيزو رامنځته کېدل مجرد او ثابت نه وي او يو دم د خريږي په څير سر نه راپورته کوي.

که چېرې دادبي تاريخ دورې د سياسي، اقتصادي او اجتماعي دورو په اساس وويشل شي، ديوې ادبي دورې دننه نور زيات ادبي جريانونه رامنځته کيږي. د مثال په توگه په پانگه والي دوره کې زيات ادبي مکتبونه راپيدا شوي دي، نو د يوې تاريخي دورې تر سرليک لاندې ټول ادبي جريانونه مطالعه کولای شو.

مور په پښتو ژبه کې هم دورې په بيلا بيلو ډولونو ويشل شوي دي:

پوهاند حبيبي د پښتو ادب دورې په څلور برخو ويشلي دي:

لومړۍ دوره يې تر اسلام دمخه بللي ده. دويمه يې د اسلام له پيل څخه تر ۱۰۰۰ هـ پورې، درېمه يې له ۱۰۰۰ څخه تر ۱۳۰۰ هـ ق پورې او څلورمه يې له ۱۳۰۰ هـ ق راوروسته.

پوهاند ربښتين لومړۍ دوره له ۱۰۰ څخه تر ۸۰۰ پورې، دويمه يې له ۹۰۰ هـ ق څخه تر ۱۱۰۰ هـ ق پورې، درېمه يې له ۱۱۰۰ - ۱۲۵۰ هـ پورې څلورمه يې له ۱۲۰۰ څخه تر ۱۳۵۰ هـ پورې بللي ده.

د روهي صاحب په اند هره دوره پراوونه لري. يوه دوره لا پای ته رسيدلې نه وي، چې دننه يې سبکونه او ژانرونه راځي او نور ادبي جريانونه رامنځته کيږي.

پر څلورو دورو د ادبي تاريخ ويشل:

لرغونی دوره: په هغې کې قبيلوي نظام دی. له امير کورور نه د بايزيد روښان تر ظهور پورې په ۱۶ پيړۍ کې د هغه وخت د مغولي سلطنت په زمانه کې په ادبياتو کې بدلون راځي. د نمانځنو، وياړنو او ويرونو موضوعات رامنځته شول. منځنۍ

دوره له ۱۶ میلادي پېړۍ څخه تر شلمې پېړۍ پوري رسېږي. په دې دوره کې سیاسي او ایډیولوژیکي مبارزه پیل کېږي. میا روښان رامنځته کېږي، د خټکو مبارزې پیلېږي. خوشحال خټک د پښتو ادبیات د مضمون، شکل او قالب له مخې غني کړل، لکه مثنوي، غزل، قصیده، رباعي او مخمس په ادبي اثارو کې زیات شول. د منځنۍ دورې ادبیاتو له پخوانیو هغو سره د شکل او مضمون له مخې توپیر پیدا کړ. معنوي صنایع رامنځته شول، تخیلات رامنځته شول. د حمید او کاظم شیدا په څیر نازکخیال شاعران په کې رامنځته شول. په منځنۍ دوره کې درې پړاوونه، فکري، سیاسي او هنري رامنځته شول. فکري د بایزید روښان، سیاسي د خوشحال خان او هنري د رحمان بابا، حمید مومند او حنان بارکزی او نور.

اوسنۍ دوره د شلمې پېړۍ له دویمې لسیزې څخه پیلېږي. دا دوره په خپله انکشاف نه کوي. په دې دوره کې هم یو شمېر پړاوونه رامنځته کېږي. د روانې، وینبیا او اوبنتون پړاوونه او څلورم د سمون پړاو بللی شو. د مضمون او محتوا له مخې په اوسنۍ دوره کې نوي فکري او سیاسي تمایلات او نور هنري میتودونه، نوي ادبي ژانرونه لکه ناول، لنډه کیسه، نوی شعر، طنز او داسې نور رامنځته کېږي.

د شلمې پېړۍ په لړ کې د روښانتیا په پړاو کې چې شرایط برابر شول، فابریکې جوړې شوې او په فرهنگ کې بدلونونه رامنځته شول، ښوونځي جوړ شول او ښځینه ښوونکې استخدام شوې (افغانستان در مسیر تاریخ)

د روښانتیا پړاو: ادبي جریان له خپل پخواني چوکاټ څخه ووت. پوره رسالت یې په غاړه واخیست. ادبیات د زیار او زحمت د روښانولو لپاره وکارول شول، ولس وینښ شو او د استبداد پر خلاف مبارزه پیل شوه.

ځوارلسم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرحه	وخت
د لوست موضوع	په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - په ټولنه کې به د ښځو پر حقونو او دندو پوه شي. - په ټولنه کې به د ښځو دریځ او ارزښت وپېژني. - عملاً به په کور، ځم او ښارونو کې د ښځو دریځ ته د درناوی د زمينې په چمتو کولو کې رغنده ګامونه پورته کړي. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سره ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، اوریدل، سوال، ځواب، ډله ییز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک او تباشیر	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي، عملي، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	احوال پوښتنه، د ټولګي تنظیم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	ښوونکي د ټولنې پر جوړښت او په هغې کې د نارینه او ښځو د شتون په اړه له زده کوونکو څخه د یو څو پوښتنو له لارې په لوست پیل کوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکي دې په ټولنه کې د نارینه او ښځو پر دریځ رڼا واچوي او څرګنده دې کړي چې د ژوند د طبیعي پرمختګ او ټولنیز توازن لپاره ښځې او نارینه یو بل ته څومره اړتیا لري.	- زده کوونکي دې له ښوونکي سره په بحث کې ونډه واخلي او ځانونه دې پر دې پوه کړي چې د ټولنې د رغنده پرمختګ لپاره د نارینه او ښځو توازن څومره اړین دی.	
- ښوونکي زده کوونکو ته معلومات ورکوي چې د ښځو او نارینه برابروالی د بدني زور او طاقت له مخې نه، بلکې د انساني حقونو له مخې دی؛ دواړه یوشان حقونه لري.	- زده کوونکي پر دې مفهوم ځانونه پوهوي چې د ښځو فزیکي جوړښت له نارینه ګانو سره توپیر لري. ښځې په فزیکي لحاظ له نارینه ګانو څخه کمزورې دي، خو په خلقت او انساني جوړښت، اړتیاوو او حقونو کې یوشان دي او یو له بل سره توپیر نه لري.	
- ښوونکي دې ددې ویناوو په اړه زده کوونکو ته څرګندونې وکړي، چې "د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري." او "ښځه په یو لاس زانګو او په بل	- زده کوونکي ددې ویناګانو پر مفهوم ځانونه پوهوي او له ښوونکي سره پرې بحث کوي: • د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري.	

<p>• بنسټه په يو لاس زانگو او په بل جهان زنگوي.</p> <p>زده کوونکي د بنوونکي په لارښوونه هغه لارې چارې لټوي او خپل نظر څرگندوي چې د بنسټه په وړاندې د موجود تاوتریخوالي د له منځه وړلو لامل کېږي. په همدې ډول د بنسټه انساني او شرعي حقونه په ګوته ګوي او ليکي يې.</p> <p>زده کوونکي دې ټول په ګډه د بنسټه په وړاندې پرتې ستونزې ونوموي او ودې وايي چې ايا بنسټه کولای شي په يوازې سر هغه له منځه يوسي او که د نارینه ګانو مرسته او همکاري هم ورسره اړينه ده.</p> <p>زده کوونکي د بنوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي او په خپل کلي، کور، بانډې، ولسوالۍ، ولايت يا بلې کومې سيمې کې د بنسټه په وړاندې د پرتو ستونزو په اړه خبرې کوي.</p> <p>زده کوونکي د بنوونکي له لارښوونې سره سم په غونډه کې برخه اخلي او پورته بيان شوې ستونزې يو په يو څيړي.</p> <p>پنځه تنه زده کوونکي د وونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي او په کور او ټولنه کې د بنسټه ود دريځ په اړه څرګندونې کوي.</p> <p>زده کوونکي خپل فکر ازمويني او هغه لارې چارې لټوي چې له مخې يې ځوانان او پېغلې د خپل هېواد، راتلونکي او ملي وحدت د پياوړتيا په اړه کار کولو ته رابولي. وروسته په خبرو کې برخه اخلي او خپل نظر له نورو زده کوونکو سره شريکوي.</p> <p>زده کوونکي د بنوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په کورونو يا کتابتونونو کې ورباندې کار کوي.</p>	<p>جهان زنگوي."</p> <p>بنوونکي په دې ټکي رڼا اچوي چې څنگه کولای شو، په کورنيو او له هغې وروسته په ټولنه کې د بنسټه په وړاندې تاوتریخوالي له منځه يوسو. د بنسټه د انساني او شرعي حقونو د اعادې لپاره څه کول په کار دي.</p> <p>بنوونکي دې په دې اړه زده کوونکو ته معلومات ورکړي چې ايا د بنسټه په وړاندې د پرتو ستونزو له منځه وړل يوازې د بنسټه کار دی او که نارينه هم بايد په هغې کې رغنده رول ولوبوي.</p> <p>بنوونکي دې په وار لس تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوبولي چې د هېواد په بېلا بېلو برخو کې د بنسټه په وړاندې پرتې ستونزې بيان کړي.</p> <p>بنوونکي دې له زده کوونکو څخه يوه غونډه جوړه کړي. په غونډه کې دې پورته بيان شوې ستونزې يو په يو وڅيړي.</p> <p>بنوونکي دې پنځه تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوبولي چې په ټولنه کې د بنسټه پر دريځ يو په يو خبرې وکړي.</p> <p>بنوونکي دې زده کوونکو ته يو څو دقيقې وخت ورکړي چې فکر وکړي د هېواد ځوانان او پېغلې څنگه د راتلونکي لپاره کار او د يووالي او وحدت احساس پياوړی کولای شي.</p> <p>بنوونکي د هر درسي ساعت په پای کې زده کوونکو ته کورنۍ دنده سپاري.</p>
<p>د متن د ستونزمنو برخو روښانول:</p> <p>زرغونه انا: د احمدشاه بابا مور وه. ژوند يې تر ۱۰۷۴ هـ ق پورې يقيني دی.</p> <p>عائشه دراني: د تيمورشاه په وخت کې په کابل کې اوسيده. د يعقوب علي خان لور او د دري ژبې شاعره وه.</p> <p>رابعه بلخي: په څلورمه پيړۍ کې يې ژوند کاوه. په ۳۲۹ هـ ق کال کې مړه شوي ده.</p> <p>بي بي نيکبخته: د شيخ الله داد لور وه. د ارشاد الفقراء کتاب يې ليکلی دی.</p>	

ميرمن الايي: د جلال الدين لور، د بايزيد روښان لمسی او د شيخ عمر د زوی، احداثد ميرمن وه. د روښاني غورځنگ په مبارزوكې يې گډون كړی و. په ننگرهار كې د نجونو يوه لیسۀ د الايي په نامه نومول شوې ده.

غازي ادې: د انگریزانو د دویم تیري په وخت كې ژوندی وه. په جگړو كې يې برخه اخیستې ده. د لوگر اوسیدونكې وه. د غازیانو درمل به يې كول. غازي محمد جان خان وردگ ورته يو آس هم ورکړی و.

ملالی: د میوند اتله ملالی، په ۱۲۹۷هـ ق کال د برات د میاشتي په ۱۷ نېټه د میوند په د بنته كې د انگریزانو په وړاندې دافغانانو د جگړې اتله وه. ددې د اتلتوب له امله انگریزانو سخته ماتې وخوړه او له هېواده تېښتې ته اړ شول. دا لنډۍ هغې ته منسوبه ده:

که په میوند کې شهید نه شوې
خدا یو لالیه بي ننگی ته دې ساتینه

اضافي معلومات:

بنځې په هره ټولنه كې له نارینه وو سره په سياسي، اجتماعي، فرهنگي، تعليمي او نورو ډگرونو كې له خپل استعداد او وړتيا سره سم كار كوی.

بنځې زياتره له زور زياتي سره مخامخ وي. هر زور زياتي په خپل وار د بنځو ژوند تريخ او له مرگ سره يې مخامخ كړي دي. له بده مرغه لا تر اوسه په ډيرو هيوادونو كې خپل روا حقونه ورته ورکړ شوي نه دي او يا لږ ورکړ شوي دي. بنځې د ټولني نيمايي برخه جوړوي. همدغه بنځي دي چې د نړۍ پوهان يې روزلي دي، په يوه لاس زانگو زنگوي او په بل لاس جهان زنگوي.

د ۱۸۷۵م کال د مارچ پر اتمه نېټه د لومړي ځل لپاره په امريکا كې بنځو د خپلو حقوقو د لاسته راوړلو لپاره لاريون وکړ، خو په ډزو ځواب ورکړ شو. له دې پاڅون وروسته د نورو هيوادونو بنځو هم لاسونو ورکړل او خپلو مبارزو ته يې زور ورکړ. په پای كې د همدې مبارزو له امله په ۱۹۱۰ کال كې د مارچ اتمه د بنځو د نړيوالې ورځې په توگه وبلل شوه. له هغه تاريخ وروسته د نړۍ په ټولو هيوادونو كې دغه ورځ نمانځل كيږي.

د اسلام په سپېڅلي دين كې تر بل هر فرهنگ دمخه بنځو ته انساني لوړ حقونه ورکړ شوي دي. د لومړي ځل لپاره د نجونو ژوندي بنځول پای ته ورسول شول. د بنځو عزت او حيا خوندي شوه د واده كولو او د مېړه د خوښولو اختيار يې تر لاسه كړ. د نكاح په وړاندې يې مهر واجب شو. د نفقې او د ژوند د نورو سهولتونو مسؤليت يې د مېړه په غاړه شو. . . .

زموږ د هيواد د اساسي قانون په اساس بنځو ته حقوق ورکړل شوي چې له نارينه ووسره يو ځای د ټولني په ټولو کارونو كې د خپل فزيكي توان په كچه او دغه راز په دولتي ادارو كې كارو كړي. په سياسي گوندونو، پارلمان او د دولت په لوړو څوكيو كې د كار كولو اجازه و لري. زموږ په هيواد كې د غازي امان الله خان په وخت كې د بنځو حقوق ته پام وشو، چې په سياسي او اجتماعي مسايلو كې گډون وكړي. د هغه وخت د اساسي قانون په جوړولو كې بنځو گډون وكړ او په ښوونځيو كې د زده كړې اجازه ورکړل شوه.

په ۱۳۵۷ کال كې د لومړي ځل لپاره د افغانستان بنځو د اسيايي هيوادونو د بنځو په كنفرانس كې گډون وكړ چې په سربيلانكا كې جوړ شوي و. همدا اوس زموږ په دولتي ادارو، پارلمان او كابينه كې بنځې موجود دي او په ښوونځيو كې $\frac{1}{3}$ برخې زده كوونكي نجونې دي.

د اسلام دين د جنس د توپير مخالف دی، خو كه چيرې په رښتيني توگه څوك په اسلام كې د بنځو د حقوقو په هكله څيړنې وكړي، په ټولنيزو او سياسي چارو كې د بنځو نظر ته پوره درناوی شوی دی. مثلا كله چې مسلمانان د دويم ځل

لپاره مدینې منورې ته ننوتل. په هغوی کې بنسټې هم وې، دغه راز په لومړي ځل په اسلام کې بنسټو ته د سیاسي ازادۍ حق ورکړ شوی دی. اسلام بنسټو ته د انتخاب حق ورکړی دی. زموږ د اساسي قانون ۳۵ ماده هم وايي چې د افغانستان اتباع نارینه او بنسټې سیاسي احزاب جوړولی شي. دا هغه قانون دی چې د افغانستان ددیني علماوو په حضور کې د افغانستان د خلکو د استازو له خوا تصویب شوی دی. په هیواد کې په پارلماني ټاکنو کې بنسټو ته د خپلواکونکو د ورکړې په خاطر برخه ورکړل شوه له ۱۲ میلیونو رایوڅخه په سلوکې تر ۴۰ زیاتې د بنسټو رایې وې دغه راز د ولسي جرگې له ۲۴۹ څوکیو نه د راجستر شوو کسانو نه ۳۵۰ یې بنسټې وې.

سره له دې چې په هیواد کې بنسټو ته د حقوقو د ورکولو غږ شوی دی خو دغه غږ به هغه وخت لا ښه عملي شي چې بنسټو ته د پوره زده کړې او د کار زمینه چمتو شي او د نارینه وو له خوا ورته حقوق ورکړل شي او دغه راز د مدنیت لمنه تر کلیو پورې ورسېږي. نارینه وو ته او په تیره بیا تعلیم یافته خلکو ته لازمه ده په بنسټو باندې د زور زیاتي کړې ماتي کړي. دغه راز د افغانستان ټول خلک او دغه راز ځوانان هم باید د بنسټو د حقوقو پر ارزښت پوه شي او د ټولني په متوازنه وده کې د دغو حقوقو د رعایت په اغیزمنتوب باوري شي او بشري حقوق یې ترسره شي.

دا لازمه ده چې ځوانان په دې پوه شي چې دغو حقوقو ته په خپله کورنۍ، کلي، سیمه، خپل شاوخوا کې توجه وکړي او نورو ته یې هم پر عملي کولو ټینګار وکړي. ځوانان باید په دې ټکو وپوهول شي چې له بنسټو پرته ټولنه نیمګړې ده، بشریت نیمګړی دی او دهغوی له ونډې پرته د ټولني او هېواد وده ناشونې ده. د بنسټو د حق د لاسته راوړلو لپاره باید بنسټې او نارینه په ګډه هلې ځلې وکړي.

د بنسټو د حقوقو په برخه کې اخیځونه:

میرمنو مجله، ۱۲ ګڼه، ۱۳۴۷ کال.

میرمنو مجله، ۳ ګڼه، ۱۳۶۲ کال.

د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه ۱۳۸۴ کال.

قانون اساسي ۱۳۸۴ د عدلیې وزارت.

په افغانستان کې پر بنسټو او تریخوالي، څپر نیز رپوټ، ۱۳۸۷ هـ ش

۷-جامعه مدني مجله ۳ ګڼه، ۱۳۸۴ کال، ۱۲ مخ

پنځلسم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	ژمنه	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې ترلاسه کړي: - د ژمنې پر ارزښت او اهميت به پوه شي. - ښه اخلاق به وپېژني، په ځانونو کې به يې پياوړي او له بدو اخلاقو څخه به ځانونه وژغوري. - د انسان د شخصيت په جوړېدو کې به د حيثيت، وقار، باور او نورو ښو اخلاقو ونډه او اغېز درک کړي. - له ښو اخلاقو سره به يې مينه لا نوره هم زياته شي. - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړي شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په خپلواک ډول سرته ورسولای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، ليکل، اوریدل، سوال او ځواب، ډله یيز کار او یوکسیز کار	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک، تباشیر	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي، عملي، څارنه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغېر، احوال پوښتنه، د ټولگي تنظیم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	ښوونکي د ښو اخلاقو په اړه خبرې کوي او د یوې بېلگې په وړاندې کولو نوی لوست پیلوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو د زده کړې فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکي په بېلا بېلو ټولنو کې د ښو او منلو خوښوونو په اړه څرگندونې کوي او د هرې ټولنې له دود سره سم د منلو او نامنلو اخلاقو په اړه غوږېږي. وايي، کېدای شي ښه اخلاق له یوې ټولنې څخه بلې ته توپیر ولري، خو داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو کې یو راز ارزښت او اهميت لري، لکه رښتیا، صداقت، امانت، پر وعدې وفا او نور. په دې توگه د ښو اخلاقو د تعمیم او له بدو اخلاقو څخه ځان ژغورل په زده کوونکو کې پياوړي کوي. بیا دې په لوست کې راغلې کیسه زده کوونکو ته له یاده ووايي.	- زده کوونکي له ښوونکي سره په خبرو کې ونډه اخلي، ښه او منلي خوښوونو له نامنلو او ناوړو خوښوونو څخه بېلوي. پر دې ځانونه پوهوي داسې خوښوونو او اخلاق شته چې له یو ټولنې بلې ته توپیر کوي، د بېلگې په توگه په لویديځه نړۍ کې زیاتره نارینه له ښځو سره د مخ په ښکلولو روغېر کوي، په داسې حال کې چې زموږ په ټولنه کې دا نامنلي اخلاق دي. د رښتینولۍ، د امانت د ساتلو د درواغو د نه ویلو او نور په څېر اخلاق شته چې په ټولو انساني ټولنو کې یو شان دي.	

<p>پنځه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د کتاب له مخې لوست لولي. هڅه کوي چې په لوستلو کې د وياندۍ اصل ته پام وکړي.</p> <p>دوه، درې تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او د ښو اخلاقو د گټې او د بدو په زيانونو خبرې کوي. که کومه کيسه يې ياده وي، وايي يې.</p>	<p>وروسته دې زده کوونکو ته ووايي چې کيسه په کتاب کې له ځان سره ولولي.</p> <p>ښوونکی دې د پورته فعاليت په دوام پنځو تنو زده کوونکو ته ووايي چې لوست د کتاب له مخې په وار ولولي.</p> <p>ښوونکی دې دوه، درې تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راوغواړي چې د ښو اخلاقو د گټې او د بدو اخلاقو د زيانونو په اړه خبرې وکړي. له زده کوونکو دې وغواړي چې که په اړونده موضوع کې يې کومه کيسه ياده وي، ودې وايي.</p>
<p>دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي. د ښو اخلاقو په اړه لنډه تبصره کوي او بيا يو تن زده کوونکی د وينا د اورولو لپاره رابولي.</p>	<p>ښوونکی دې دوه تنه زده کوونکي په وار د ټولگي مخې ته راوغواړي چې د يو انانسر يا د رادبو – تلویزيون د وياند په څېر خبرې وکړي. په سريزه کې دې د ژمنې د ارزښت په اړه يوه لنډه تبصره وکړي او بيا دې يو، يو زده کوونکی د وينا لپاره رابولي.</p>
<p>زده کوونکي د کيسې پر پيغام ځانونه پوهوي او ډاډ ترلاسه کوي، چې د رښتيا ويلو او نیکو اخلاقو په سرته رسولو يې ټولنيز شخصيت لا پسې وده کوي او پياوړی کيږي.</p> <p>درې تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او د هغو درې خويونو په اړه خبرې کوي چې په کيسه کې د ځوان د ژغورلو لامل شول.</p>	<p>ښوونکی دې د کيسې پيغام زده کوونکو ته څرگند کړي او يا دې له زده کوونکو وغواړي چې څرگند يې کړي.</p> <p>ښوونکی دې درې تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راوبولي، د وفا، مېړانې او احسان په اړه خبرې دې وکړي، چې په کيسه کې له سزا څخه د ځوان د بچېدو لامل شول.</p>
<p>څو تنه زده کوونکي د لوست کيسه په خپله ژبه نورو زده کوونکو ته اوروي.</p>	<p>ښوونکی دې څو تنو زده کوونکو ته لارښوونه وکړي چې نوموړې کيسه په خپله ژبه نورو زده کوونکو ته واوروي.</p>
<p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په ښکلو او منلو جملو او ښه متن يې چمتو کوي، په ټولگي کې يې لولي او د ټولگي په خپرونې کې يې د خپرولو لپاره کتنپلاوي ته ورکوي.</p>	<p>ښوونکی دې د لومړيو دوو درسي ساعتونو په پای کې زده کوونکو ته دنده ورکړي چې په پيغلو او ځوانانو کې د ښو اخلاقو د روزنې پر اړتيا او ارزښت ليکنه وکړي. په وروستي ساعت کې د لوست د پای کورنۍ دنده ورکړي.</p>

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

ابوذر غفاري چې اصلي نوم يې جند بن جناده و، بنو غفار قبيلې ته منسوب، له مدينې منورې څخه اتيا ميله لېرې د بدر په

شاوخوا کې هغې لارې ته نژدې اوسېده، چې له مکې مکرمې نه د شام او فلسطين په لوري تللې وه. دیت: له هغه مال څخه عبارت دی چې د انسان د نفس د وژنې په بدل کې لاسمیري. په اسلام کې د دیت اندازه سل اوبنان ټاکل شوې دي.

د فعالیتونو په اړه معلومات او د پوښتنو ځوابونه

اضافي معلومات:

د حضرت عمر رضي الله عنه د پلار نوم خطاب و. په (۵۸۴ م) کال کې د فجار له جنگ څخه دمخه په مکه مکرمه کې زیږېدلې دی؛ یعنې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څخه دیارلس کاله کشر دی. نوموړي د کوچنیوالي عمر هم په مکه مکرمه کې تېر کړی او په مکه مکرمه کې لوی شوی دی. په کوچنیوالي کې یې خپلې مېرې او پسونه خړول. د ځوانۍ پر مهال د لوړې او دنګې ونې خاوند او غښتلی قوي ځوان و. له هرچا سره په مقابله کې بریالی و. د سر نیم وینستان یې رژیډلې و، غومبوري یې نرم او غمرونګ و. په لاره به پیاده تلو. داسې به معلومېده چې په څه شي سپور دی. د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د بعثت په (۵) کال (۲۶) کلنۍ په عمر د اسلام په مبین دین مشرف شو. دده په مسلمانېدو سره د اسلام دین نور په ښکاره دعوت پیل وکړ. کله چې حضرت عمر رضي الله عنه خلیفه شو، دده زړه د ایمان په رڼا ډک و. دده اعمالو هم له دغه ځایه سرچینه نېولې وه. حضرت عمر رضي الله عنه له اسلام څخه مخکې زورورتیا او شجاعت کې مشهور و. د اسلام له راوړلو څخه وروسته یې زړه په ایماني رڼا ډک او نرم و. د عقل قوه یې ډېره تېزه او د ټینګې ارادې څښتن و. په رحم او عدالت کې یې په خپل وخت او وروسته زمانه کې مثال نه درلوده. د زیاتو معلوماتو لپاره د حضرت عمر فاروق د عدالت څو بېلګې په دې ډول دي.

وايي، یوه ورځ حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه له څو نورو صحابه کرامو سره په سفر روان و، د لارې په اوږدو کې یې یوه لویه رمه ولیدله چې په څر لګیا وه. رمې ته ورنژدې شول. شپونکی یې راوغوښت. له سلام او احوال پوښتنې وروسته یې وویل یو پسه پرموږ خرڅ کړه. شپونکی په ځواب کې وویل، زه خو غلام یم. دا پسونه مې د بادار دي او زه یې د خرڅولو واک نه لرم. حضرت عمر رضي الله عنه د ده د ازموینې لپاره ورته وویل: "کله چې کورته لارې، بادار ته به دې ووايي چې پسه خو لیوانو وخور. غلام ورته په ځواب کې وویل، زه خو به خپل بادار ته دا پلمه وکړم، خو د اخرت په ورځ به خپل لوی بادار، الله تعالى ته څه ځواب ووايم. د دې خبرې په اوریدو سره حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه حیران شو او تصمیم یې ونیو چې دا سپری باید نور له غلامۍ څخه خلاص او آزاد ژوند وکړي. له غلام څخه یې پوښتل: "ته دې بادار په څو روڼۍ اخیستی یې؟" غلام ورته د هغه وخت څو روڼۍ وښودلې. ده سم دلایه هغه پیسې ورکړې او ورته وېې ویل، دا پیسې دې بادار ته ورکړه او ځان پرې آزاد کړه.

په یوه بله واقعه کې داسې راغلي دي، چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به د خپل خلافت په وخت کې د شپې له خوا د مدینې منورې په کوڅو کې گمځېده او د خپل رعیت له حال او احوال نه به یې ځان خبراوه. یوه شپه په یو کور کې ناوخته خراغ بل و. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چې ولیده، نوکور ته نژدې ورغی. وېې لیدل چې واره ماشومان ژاړي او مور یې ورته وایي غلي شی، اوس کتو پخیري. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دا حالت ولیده، نو له هغه ښځې څخه یې د کور د ننوتلو اجازه واخیستله. کور ته ورننوت او د ماشومانو له مور څخه یې پوښتنه وکړه په کتو کې دې څه شی باندي کړ؟ ښځې په ځواب کې وویل، په کتو کې هیڅ شی نشته. هسې ماشومان پرې غلطوم. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د دې کار په لیدلو ډېر خپه او په بیره روان شو. بیت المال ته لاړ او یوه بوجۍ وړه او نور خوراكي توکي یې راواخیستل. پخپله شا یې د ورو ماشومانو کورته راوړل. د ماشومانو مورته یې ورکړل او ورته یې وویل چې ماشومانو ته څخه ډوډۍ پخه کړي.

اخځليکونه:

- اسلامي تاريخ، راشده خليفه گان، ليکوال استاد رضوان الله (لودين)، د چاپ کال (۱۳۸۷) همدرد چاپ ټولنه، ميا اسلام پلازه، جلال اباد.

- سيرت النبي صلى الله علي وسلم، لومړی ټوک، مولف محمد عبدالمطلب بن هشام

- اسلامي سياست، مولف مولانا گوهر رحمان

شپاړسم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو څرگندونې	وخت
د لوست موضوع	د پښتو لیکنښو سمه کارونه	
د زده کړې پوهنیزې مهارتونه او ذهنیتي موخې	<p>زده کوونکي به د لوست په پای کې وکولای شي چې لاندې موخو ته ورسېږي:</p> <ul style="list-style-type: none"> - لیکنښې به وپېژني او په لیک لوست کې به د لیکنښو د کارولو پر اړتیا وپوهېږي. - په لیکلو کې به د لیکنښو په کارولو کې وړتیا ترلاسه کړي. - زده کوونکي به په دې ډاډمن شي چې د لیکنښو په پام کې نیول لیکل او لوستل سموي. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د متن د پای فعالیتونه به په یوازې توګه سرته ورسوي. 	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، پوښتنې او ځوابونه او ډله ییز فعالیتونه	
د تدریس وسیلې او مرستندوي توکي	کتاب، تخته، تباشیر، قلم، د لیکنښو لیکلي کارتونه او که امکان ولري سلايدونه او فلش کارتونه	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې، تحریري پوښتنې او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغېر، احوال پوښتنه، د ټولګي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځ ته کول	<p>ښوونکي دې پر تخته دا جملې ولیکي:</p> <p>"غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې د جرالډین په شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه یم چې همداسې به وي."</p> <p>اوس وګورئ، که د لیکنښو ځایونه بدل کړو، معنا به یې څه وي؟</p> <p>"غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. د جرالډین په شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه یم چې همداسې به وي."</p>	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي پر تخته د پورته دوو لیکنو د پرتلې له مخې په لیکنه کې د لیکنښو د اهمیت په اړه خبرې کوي او د زده کوونکو پام ورته اړوي. 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي پورته دوو لیکنو ته ګوري او دې ټکي ته پام کوي چې که په یوې لیکنې کې لیکنښې نه وي کارېدلې یا په ناسم ډول کارېدلې وي، د لیک په معنا 	

<p>کې څومره نیمگړتیا رامنځته کیږي.</p> <p>زده کوونکي په لیکنه کې د لیکنښو د ارزښت په اړه د ښوونکي پوښتنو ته ځوابونه ورکوي.</p> <p>زده کوونکي متن ته گوري او بېلا بېلې لیکنښې پیژني او د هغوی پر کارولو ځانونه پوهوي.</p> <p>زده کوونکي په وار سره لوست د کتاب له مخې لولي، هرې لیکنښې ته پام کوي، د کارونې ځای یې په څیر سره گوري او د ښوونکي څرگندونو ته غوږ نیسي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه یو پراگراف لیکي او د لیکنښو ډولونه پکې کاروي او څو تنه یې د ټولگي په وړاندې نورو ته لولي.</p> <p>زده کوونکي په جملو کې د کلمو د ځای بدلون یا په جمله کې پر کومې کلمې فشار ته پام کوي او گوري چې د جملې په معنا کې څه توپیر راغلی دی. بېلگې یې راوړي.</p> <p>زده کوونکي ساده او مرکبې پیژني او گوري چې د جملې معترضه برخه د جملې په کومه برخه کې راځي، څنگه پیژندل کیږي او وکه چېرته همدا برخه له جملې وایستل شي، په جمله کې توپیر راځي او که نه.</p> <p>زده کوونکي په یوې لیکنه کې د لیکنښو د کارولو ځایونه پیژني او د تمرین له لارې یې زده کوي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په کورنو کې یې سرته رسوي.</p>	<p>ښوونکی له پورته فعالیت وروسته د لیکنښو په اړوند د زده کوونکو پوهه او د لیکنښو د ارزښت په اړه د هغوی نظر معلوموي.</p> <p>ښوونکی د کتاب له مخې یو په یو پر لیکنښو خبرې کوي او له زده کوونکو سره یوځای یې په بېلگو کې تمرینوي.</p> <p>ښوونکی لوست پر زده کوونکو لولي، د لیکنښو بېلا بېلو بڼو او د کارونې ځایونو ته یې د زده کوونکو پام اړوي او په هرځای کې لازمي څرگندونې کوي.</p> <p>ښوونکی زده کوونکو ته وخت ورکوي، چې یو لنډ پراگراف ولیکي او د لیکنښو ډولونه پکې وکاروي.</p> <p>ښوونکی زده کوونکو ته په جملې کې د کلمو د ځای بدلون، پر کلمو د خج او فشار راوړلو، د پوښتنې او نډایي د نښو په کارولو د جملې په معنا کې د بدلون په اړه د بېلگو په راوړلو زده کوونکو ته معلومات ورکوي.</p> <p>ښوونکی دې د جملو ډولونه، ساده او مرکبه زده کوونکو ته وروپیژني او د جملې معترضه برخه دې په یوې بېلگې کې وروښايي.</p> <p>ښوونکی په لیکنه کې په خپل ځای کې د لیکنښو په کارونه تینگار کوي او د تکرار او تمرین له لارې یې پر زده کوونکو زده کوي.</p> <p>ښوونکی دی د لومړي او دویم ساعت په پای کې زده کوونکو ته په خپله خوښه کورنۍ دنده ورکړي او د درېم ساعت په پای کې دې د لوست د پای کورنۍ دنده ورکړي.</p>
--	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول

په یوې جملې کې د کلمو د ځای بدلون او یا پر کومې کلمې د خج راوړل د جملې معنا بدلوي. وگورئ: زه پوهنتون ته ځم. یوه بیانیه جمله ده او پوهنتون ته تگ بیانوي. خو که ووايو: پوهنتون ته زه ځم. نو تینگار په شخص کیږي، یعنې بل څوک، بلکې زه پنخپله پوهنتون ته ځم. که چېرته فشار د جملې په دویمې برخې، یعنې، پوهنتون، واچول شي، بیا داسې معنا ورکوي، چې ځای (پوهنتون) تر پوښتنې لاندې راځي. داسې نورې بېلگې.

ساده جمله، هغه جمله ده چې يوازې له ابتدا او خبر څخه جوړه شوې وي او يوه معنا او مفهوم افاده کړي، لکه: زما نوم ننگيالی دی. گلاب ښه هلک دی.

مرکبه جمله، هغه جمله ده چې د ابتدا او خبر له برخو زياتې برخې ولري، يا ابتدا تشریح کوي او يا هم خبر بيانوي، لکه: گلاب، چې يو ښه او تکړه هلک دی، ټولو ته گران دی.

د جملې معترضه برخه، دا برخه يه يوې جملې کې د کامې، يا دش د ليکنښو په راوړلو بېلېږي او که چېرته له جملې وايستل شي، جمله نه نيمگړې کېږي، لکه:

زمری، چې په زړورتيا مشهور دی، يو وحشي ځناور دی.

په پورته جمله کې که (چې په زړورتيا مشهور دی) له جملې وايستل شي، داسې ويل کېږي: زمری يو وحشي ځناور دی. جمله نه نيمگړې کېږي.

اضافي معلومات

دا الهي قانون دی چې انسانان کله يوله بل سره خبرې کوي نو د خبرو په بهير کې کله دمه کوي، کله پوښتنه کوي او کله په کومه خبره ټينگار کوي. دا مسايل د ليکنښو د سمې کارونې له لارې سرته رسېږي. ليکنښې يو شمېر علامې دي چې په ليکنه کې کارېږي. که په ليکنه کې هره يوه په خپل ځای ونه کارول شي، ليکنه خوندوره او معناداره نه وي او که په خپل ځای راوړل شي، ليکنه پوره معنا ورکوي، مطلب ترې اخيستل کېږي او په لوست کې د تپروتنو مخه نيول کېږي. په وينا کې د ليکنښو افاده د ځنډ، د غږ د بدلون، د اهنګ د ټيټولو او لوړولو او نورو له لارې ترسره کېږي. د ليکنښو د کارولو مهمه او اساسي موخه د جملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی. ليکنښې موږ په دې پوهوي، د يوې جملې کلمې څنګه څنګ په څنګ وليکو چې په اسانۍ سره ترې معنا واخيستل شي او د ليکنې د هرې برخې توپير وشي. ليکنښې د نړۍ په هره ژبه کې کارېږي، خو توپير يې دادی چې په ځينو ژبو کې کيداى شي ښې يې تغير موندلی وي او يا د شمېرله مخې په يوه ژبه کې تربلې ډېرې وي.

اوولسم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	قیام الدین خادم	
د زده کړې، پوهنیزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې ترلاسه کړي: - استاد قیام الدین خادم به وپېژني. - د استاد خادم په علمي او فرهنگي هلو ځلو به پوه شي. - پښتو ژبې ته به د استاد خادم د خدمت په اړه معلومات تر لاسه کړي. - د استاد خادم لیکلي اثار به وپېژني. - په ټولنه کې به د یو شاعر او لیکوال پر ارزښت پوه شي. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر سرته ورسولای شي.	
د تدریس لارې	یو کسبیز، دوه کسبیز، ډله ییز	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	د ښوونکي چمتو کړي کارتونه، د استاد خادم انځور او د اثارو چارت	
د ارزولو لارې او وسېلې	شفاهي، لیکنې، څارنیز او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغبر، احوال پوښتنه، د ټولگي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي د لاندې او هغې ته ورته نورو پوښتنو له لارې کولای شي پر نوي لوست پیل وکړي: - د هېواد د لیکوالو او شاعرانو او د هغوی د اثارو پېژندل څه ګټه لري؟ - تاسې کوم شاعران پېژنئ؟ ستاسو په اند شاعر او لیکوال خپلې ژبې او ټولنې لپاره څه ارزښت لري؟	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکي د یو شمېر پښتني لیکوالو او شاعرانو نومونه اخلي او د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په لار کې یې خدمتونه بیانوي.	- زد کوونکي له ښوونکي سره د پښتني لیکوالو او شاعرانو د نومونو په اخیستلو کې ونډه اخلي او د پښتو ژبې په ودې او پراختیا کې د هغوی پر خدمتونو ځانونه پوهوي.	
- ښوونکي د ټولنې په اصلاح او سمون کې د شاعرانو او لیکوالو رول ته ګوته نیسي.	- زده کوونکي په دې ټکي ځانونه پوهوي چې څنګه شاعران او لیکوال د ټولنې په اصلاح او سمون کې ونډه اخلي.	
- ښوونکي د ارواښاد قیام الدین خادم ژوند لیک بیانوي او پر اثارو یې خبرې کوي.	- زده کوونکي د ارواښاد قیام الدین ژوند لیک اورې، مهم ټکي یې له ځانونو سره لیکي او د هغه د شعر او	

لیکنو پر محتوا ځانونه پوهوي.	
زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د لوست یو، یو پراگراف لولي او د لوست محتوا ته پام کوي.	ښوونکی د استاد خادم د لیکنو له مخې زده کوونکو ته د هغه پر لیدلوري رڼا اچوي.
یو شمېر زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم په وار سره د ټولگي مخې ته راځي او د استاد خادم نثر او شعر په مناسب غږ او اواز لولي.	ښوونکی زده کوونکو ته دنده ورکوي چې لوست په وار سره یو یو پراگراف ولولي. که اړتیا وه پخپله څرگندونې کوي. همدارنگه د استاد خادم د نثر بېلگه پر یو زده کوونکي او د شاعر مسلک په بل زده کوونکي لولي او دیکلمه کوي.
زده کوونکي د یوې ادبي غونډې د جوړولو، له خپل منځ څخه د ټولو گډون کوونکو په خوښه او رایو یو، یو تن د غونډې د مشر، منشي او ویاند په توگه ټاکي. درې څلور تنه خپلې لیکنې یا ویناوې اوروې او بل برخوال غونډه ارزوي. زده کوونکي د ښوونکي لارښوونو ته ځیر کیږي.	ښوونکی زده کوونکو ته د یوې ادبي غونډې جوړول، د غونډې د مشر، منشي او ویاند ټاکل ورزده کوي او په عملي توگه له زده کوونکو سره د هغې په جوړولو کې مرسته کوي.
دوه، دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او د استاد خادم یو متن یا یو شعر دیکلمه کوي.	ښوونکی د وخت د موجودیت په صورت کې دوه، دوه تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي او د یو متن او یو شعر د ویلو لارښوونه ورته کوي.
د ښوونکي له لارښوونې سره سم دې څو تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راشي او له بېلگې سره یوځای دې د یو شاعر لیکنې له مخې د هغه د ژوند د مهال وضعه او حالت څرگند کړي.	ښوونکی دې څو زده کوونکي د ټولگي مخې ته راوغواړي چې ووايي د یو شاعر یا لیکوال له لیکنو څخه څنگه د هغه د ژوند د مهال وضعه او حالت څېړلی شو.
زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم په ډلو کې تنظیمیږي او څلورم فعالیت سر ته رسوي.	ښوونکی زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشي او د لوست د څلورم فعالیت د سرته رسولو دنده ورته ورکوي.
زده کوونکي دې په خپلو سیمو، کلو او بانډو کې د کوم موجود شاعر یا لیکوال په اړه دوه، درې دقیقې خبرې وکړي، هغه دې په لنډو جملو کې وروپېژني او د وینا کومه بېلگه دې وړاندې کړي.	ښوونکی زده کوونکو ته لارښوونه کوي، چې په خپله خوښه په خپلو کلو او سیمو کې د شتو شاعرانو یا لیکوالو په اړه خبرې وکړي.
زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې یې سرته رسوي.	ښوونکی د لوست له محتوا سره سم زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي.

متن ستونزمني برخې نه لري.

د فعاليتونو په اړه معلومات او د پوښتنو ځوابونه

ښوونکی دې يوه ورځ دمخه څو زده کوونکو ته دنده ورکړې چې په وار سره يو تن د استاد خادم د ژوند، بل د هغه د زده کړې او دندو او بل د هغه د شعر او ليکنو په اړوند لنډې مقالې وليکي. په بله ورځ زده کوونکي د غونډې جوړولو ته چمتو کوي. د غونډې لپاره يو تن زده کوونکی د مشر، بل د منشي او يو تن د وياندۍ لپاره ځانونه نوموي. ښوونکی زده کوونکو ته وايي چې په وار سره هر يوه نوماند ته رايې ورکړي. د رايو له ترلاسه کولو وروسته د غونډې مشر غونډه جوړوي او په خپلو خبرو يې پرانيزي. وياند د هر ويناوال نوم اخلي، د ټولگي مخې ته يې رابولي او د ويناوال او د هغه د وينا په اړه لنډه تبصره کوي. وروسته ويناوال په خپل وار خپلې ويناوې اوروي. ټول ناست زده کوونکي د غونډې د بهير يادداشت اخلي او که پوښتنه ورسره وي، ليکي يې او د غونډې په پای کې يې پوښتي. په پای کې يو تن گډون کوونکی غونډه ارزوي، په عمومي ډول يې مثبت ټکي روښانوي او ستايي يې. د غونډې نيمگړتياوې يادوي، خو په ښکلو جملو کې يې رانغاړي، چې د چا د خپلگان او نهيلۍ لامل نشي. د غونډې مشر له برخوالو څخه مننه کوي او غونډه په خپلو خبرو پای ته رسوي. ښوونکی له ټولو برخوالو څخه مننه کوي او خپل د پام وړ ټکي ورته وايي.

اضافي معلومات:

قيام الدين خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري (۱۹۰۷ ميلادي) کال د ننگرهار و ولايت د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په يوه متدینه او روحاني کورنۍ کې سترگې نړۍ ته غړولي دي. پلار يې مولوي حسام الدين او نيکه يې مولوي علي گل اخونزاده نومېده، چې د خپل وخت لوی ديني او جيد عالمان وو. د خادم د مورني نسب سلسله يې په فقير صاحب مشهور، عبدالرحمن سيلاني پورې رسېږي. عبدالرحمن سيلاني هم د خپل وخت لوی عالم او فاضل شخص تېرشوی او د مرادعلي (رح) پلار و. مولانا قيام الدين خادم په خټه زاخيل مومند دی. لومړنۍ زده کړې يې په خپل کور او کلي کې له خپل پلار او نورو جيدو عالمانو څخه کړي. په صرف، نحو، منطق، تفسير، حکمت او حديث کې ښه برلاسی و. د نورو ديني زده کړو لپاره له پېښوره نيولې آن تر هنده رسېدلی. تقريبا ۱۵ کاله يې دغه مسافرتونه کړي. وطن ته له راستنېدو وروسته يې د جلال اباد په يو لومړني ښونځي کې د ښوونکي په توگه رسما په کار پيل وکړ. له څه مودې وروسته په ۱۳۱۱ هجري کال د کندهار په پښتونانجمن کې شامل شو. په ادبياتو کې يې ژوره مطالعه او لوی لاس درلود. د همدغې ژورې مطالعې برکت و چې د لومړي ځل لپاره د کندهار ولايت د پښتونانجمن غړيتوب ور په برخه شو. له همدغه ځايه يې د ليکوالۍ اساس پيلېږي. خادم په داسې ادارو او علمي موسسو کې کار کړی، چې هلته به علمي مسايل خپرل کېدل. په پښتو ټولنه، تاليف او ترجمې، زيري جريدې، دايره المعارف، اتحاد مشرقي، د کندهار طلوع افغان، هېواد، اصلاح د ورځپاڼو د چلوونکي او د پښتو ټولنې د علمي مرستيالۍ دندې يې په ښه شان سرته رسولي دي. ددې ترڅنگ يې دوه درې دورې د پښتو کورسونو لوی مدير او د پښتو ټولنې د يو پياوړي عالم په توگه کار کړی دی. له خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په اردو، عربي او په پارسو ژبه يې ښې روانې خبرې کولې. په تحقيق او څېړنه کې يې له همدغو ژبو څخه زياته استفاده کوله. په شعر او نثر دواړو کې يې خپل نيلی ځغلولی دی. شعر يې له نثره او نثر يې له شعره خوږ دی. په دغو دواړو برخو کې يې زيات شمېر ليکنې کړي دي. دده په هره ليکنه کې پښتو او پښتونولي له ورايه ځلېږي. ليکنه يې ادبي، انتقادي، ټولنيز، سياسي، روزنيز او ښوونيز رنگ لري. کتابونه يې په دغو دواړو برخو کې ليکلي دي. لومړنی شعر چې (شه بيدار پښتونه) نومېږي، په اتحاد مشرقي کې خپورشوی دی. په نثر کې ترټولو خواږه او په زړه پورې اثرونه د نوي ژوندون او خيالي دنيا په نامه دي. نوموړي کتابونو په ۱۳۲۰ هجري کال چاپ شوي دي. خادم تل له ظالم سره مقابله کړې او ظالم يې په هرميدان کې رسوا کړی. دا هغه کارونه وو چې نوموړي کړي او د

همدغو کارونو له برکته یې د معاصرو ادبیاتو د پنځو ستورو په کتار کې ځای نیولی. مشهور چاپي کتابونه یې په دې ډول دي: د کوچنیانو اخلاقي پالنه، څاروان، روحي ګلونه، د مرغلرو امپل، نوی ژوندون، مکارم الاخلاق، پښتونولي، بايزيد روښان، خیالي دنیا، د شریف سرگذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او رحمان موازنه، د څلورم ټولګي پښتوقرائت، پښتوکلي په شپږو ټوکونو کې، معلم پښتو، پښتانه شعراء لومړی ټوک، پارتيان څوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پټی، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان، نشنلیم او انټرنشنلیم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتو خټه او څانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغونې پښتانه قومونه، ټولنیال افغان مانوفیسټ، (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي افکار) لیکلي او چاپ شوي دي.

په پورته کتابونو سربیره یې یو شمېر زیاتې مقالې د وخت په مهمو مجلو او ورځپاڼو کې خپرې شوي دي او شمېر نور کتابونه یې لا تراوسه چاپ ته سترګې په لار دي. په پارسي ژبه، د پښتونولي پور، اجتماعي مقالې، ادبي قصه، سورگل ډرام دی. مجلسي شاعران، کره پښتو د پښتونخوا قصې، مکالمات، سورگل، کانفرانسونه، کره پښتو، پښتو زده کړه، د پښتو شاعري، پښتو په غربي لیکدود کې، رښتین پور، شلمه پېړۍ او پښتانه، د پښتنو قومولي، غوره سندري، د پښتو شاعري، لرغوني افغان، اینده پښتنو ته، د تنقید حق، ساتلې خزانه، ریګویدی سرودونه یا (سرودهای ریګویدی)... دا هغه اثار وو چې خادم د خپل قوم د هوساینې او خپلې ژبې د پرمختګ لپاره د زړه په وینو ولیکل او خپل دردیدلي قوم ته یې په میراث پرېښودل. خادم د ژوند وروستي څو کلونه په کور ناست و، خو بیا هم د هېواد او قوم په غم اخته و. د شعر او نثر په ژبه یې د خپل زړه سوي اهونه لیکل. د ۱۳۵۸ هجري کال د خپل عمر ۷۴ پسرلی لانه و بشپړ کړی چې د وږي په میاشت کې یې له دې فاني نړۍ څخه ابدی او تل پاتې نړۍ ته مخه وکړه او د کامې د ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرني هدیره کې خاوروته و سپارل شو.

اخځلیکونه:

اوسني لیکوال، لومړی ټوک لیکوال، عبدالروف بېنوا

نوميالي شاعران لیکوال، پوهاند صديق الله رښتین

د پښتو ادبیاتو تاریخ، اوسنی دوره، د پوهاند زیورالدین زیور درسي کتاب

اقلسم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو څرگندونې	وخت
د لوست موضوع	پښتو ادبي سبکونه	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	<ul style="list-style-type: none"> زده کوونکي به د لوست په پای کې لاندې موخې ترلاسه کړي: د سبک په معنا او مفهوم به پوه شي. د پښتو ادبي سبکونو په اړه معلومات ترلاسه کړي. د لیکل شوي نثر یا شعر له مخې به د هغه لیکوال یا شاعر وپېژني. د وینا او لیک قریحه به یې پیاوړې شي. د لوست د پای فعالیتونه به له مرستې پرته سرته ورسولای شي. 	
د تدریس لارې	یو کسيز او ډله ییز	
د تدریس وسیلې او مرستندویه توکي	کتاب، تخته، تبا شیر او کارتونه	
د ارزونې لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې، تحریري پوښتنې، عملي کار، یو کسيزې پوښتنې، ډله ییز کار او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغبړ، احوال پوښتنه، د ټولګي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخيستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
		۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> ښوونکی دې د سبک په اړه د زده کوونکو د نظر له معلومولو وروسته هغوی ته سبک وروپېژني، لغوي معنا دې ورته ووايي او ودې پوهوي چې په ادبیاتو کې له سبک څخه موخه څه ده او په کومو دوو معناگانو کارول کېږي. ښوونکی څو زده کوونکو تڅه دنده ورکوي چې لوست د کتاب له مخې ولولي. ښوونکی دې د پښتو ادبیاتو په بېلابېلو پړاوونو کې د موجودو ادبي سبکونو په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکړي، د سبک رامنځته کوونکي دې وروپېژني او د هر یو ځانګړتیاوې دې ووايي. ښوونکی دې د هندي ادبي سبک په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکړي او د ادبي سبک ځانګړتیاوې دې وروپېژني. 	<ul style="list-style-type: none"> زده کوونکي دې د سبک د معنا په اړه خپل نظر څرګند کړي. ټول دې په دې بحث کې ونډه واخلي. وروسته دې د خپل ښوونکي خبرو ته غوږ شي، چې په ادبیاتو کې د سبک پر معنا ځانونه وپوهوي. که لازمه وه یادداشت دې واخلي. زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه لوست لولي او د سبک پر معنا او مفهوم ځانونه ښه پوهوي. زده کوونکي غوږ نیسي چې سبک پښتو ادبیاتو ته څه وخت لاره موندلې، څو سبکونه موجود دي او چا رامنځته کړي دي. د هر یو سبک پر ځانګړتیا دې ځانونه وپوهوي. زده کوونکي ځانونه پوهوي چې هندي ادبي سبک څه شی دی او پښتو ادبیاتو ته یې څه ډول د چا له خوا لاره موندلې ده. 	

<p>- زده کوونکی د بنوونکی له لارښوونې سره سم ځانونه په څلورو ډلو کې تنظیموي او هره ډله د روښان، خوشحال خټک، رحمن بابا او حمید مومند د ادبي سبکونو په اړه خبرې اترې کوي. خپل نظر له یو بل سره شریکوي، د ډلې منشي یادداشت اخلي او یو تن یې د ډلې په استازیتوب ټولگیوالو ته لولي. زده کوونکی پوښتنې کولای شي.</p> <p>- یو زده کوونکی د ټولګي مخې ته راځي او په پښتو ادبیاتو کې د سبک د مفکورې د رامنځته کېدو په اړه معلومات ورکوي.</p> <p>- یو تن د ټولګي مخې ته راځي او وایي چې مسجع نشر څه راز نشر دی، په پښتو ادبیاتو کې کله او د چا له خوا رامنځته شو.</p> <p>- دوه تنه زده کوونکی د بنوونکي په لارښوونه د ټولګي مخې ته راځي او د حمید د ادبي سبک پر ځانګړتیاوو غږیږي. د اړتیا په وخت کې بنوونکی مرسته ورسره کوي.</p> <p>- زده کوونکي د لوست تکرار ته غوږ نیسي، ځانونه پوهوي او کورنۍ دنده اخلي.</p>	<p>- بنوونکی دې زده کوونکي پر څلورو ډلو وویشي. هره ډله دې د روښان، خوشحال خټک، رحمن بابا او حمد مومند پر ادبي سبکونو رڼا واچوي.</p> <p>- بنوونکی دې یو تن زده کوونکی د ټولګي مخې ته راوغواړي چې په پښتو ادبیاتو کې د سبک د مفکورې د رامنځته کېدو په اړه رڼا واچوي.</p> <p>- بنوونکی دې یو تن زده کوونکي دنده ورکړي چې د ټولګي په وړاندې ووايي د مسجع نشر لیکنه کله او د چا له خوا پیل شوه.</p> <p>- بنوونکی دې دوه تنه زده کوونکي د ټولګي مخې ته راوغواړي چې د حمید د ادبي سبک ځانګړتیا نورو ته وروپېژني.</p> <p>- بنوونکی دې لوست په لنډو جملو کې تکرار کړي او د کتاب د منځپانګې له مخې دې کورنۍ دنده وټاکي.</p>
---	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول

سبک: د مکتب په پرتله ځانګړې او غونډۍ دی. یا په بله وینا سبک په خپلو ځانګړو کلیاتو کې یوازې د همغه پنځوونکي یا ایجاد ګر څېره ځلوي یا سبک یوازې د یوه هنرمند او لیکوال په اثر کې د مضمون او معنا بېلېدونکې بنسټي ځانګړې ټولګي یا مجموعې ته وایي.

مکتب عام، خپور (غوږیدلی) او یوې ډلې ادبي او هنري پنځوونکیو راجاپیرېدونکی دی. یا په بله وینا ادبي مکتب د یوه لیکوال نه، بلکې د یوې ډلې لیکوالو ځانګړنه ده.

اضافي معلومات:

د ژبې او ادب په څېړنه کې د ادبي او شعري سبکونو پیژندنه اړینه ده. سبک په حقیقي معنا د سرو او سپینو زرو ویلې کولو او په قالب کې اچولو ته وایي. په اصطلاح کې د فکر او خیال د څرګندولو یو ځانګړي دود او ډول ته سبک ویل کیږي. د ځینو لیکوالو او شاعرانو سبکونه دومره جوت او څرګند دي چې د ادب مینه وال یې د الفاظو له ټاکلو، د کلماتو له ترکیب او تعبیر له ډول څخه په اسانه پیژندلای شي. د بېلګې په توګه، رحمان بابا، خوشحال خټک او عبدالحمید مومند. هریو یې بېلا بېل سبکونه لري چې د فکر او معنا او د الفاظو او تعبیراتو له خوا یې رنگ او ډول له ورايه معلومیږي.

د سبک کلمه ډېره لرغونې او د ادب په ډګر کې په بېلا بېلو معناوو څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو،

انځورگري، معمارۍ، موسيقي، مجسمه جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېدله. سبک ته په انگليسي کې (style) وايي. د سبک په پېژندنه کې هم معنوي خوا ترڅېړنې لاندې راځي اوهم لفظي خوا. دواړه پکې پوره اغيزه او اثر بڼندي. په غربي نړۍ کې د ادبي سبکونو لمن ډېره پراخه ده. زيات شمېر ډولونه لري. دلته به يې دوه درې هغه نمونې په لنډه او مختصر ډول درويښتونو:

۱ - کلاسيزم:

د لويديځې نړۍ په ادبياتو کې يو هنري مېتود دی چې له پنځلسمې عيسوي پېړۍ راهيسې يې ښه قوت موندلی دی. کلاسيک ادب هغه ادب ته وايي چې يو ښکاره هدف، سپېڅلی رنگ او ټاکلی چوکاټ ولري. د پخواني ادب پيروي، د طبيعي منظرو انځور، له عقل او منطق سره جوړښت، د ساده گي او روانۍ خوښول، د ځای او زمانې له غوښتنو سره سمون د کلاسيک ادب ښکاره صفتونه او نښانې گڼل کېږي. يا په بل عبارت د زمانې، ځای، پوهې، عقل او ښه کره توب په چوکاټ کې دننه ليکوالۍ ته کلاسيزم وايي.

۲ - رومانتيزم:

رومانتيزم په ادب کې د يواځې مسلك او ښوونځي نوم دی چې په نولسمه پېړۍ کې منځته راغلی دی. د دې ښوونځي او ادبي مسلك لويې نښانې او ښيگڼې دادي: د خيال او فکر ازادې، بې پروايي، لوړ خيالونه، له ادبي قيدو بند نه ځان ايستل، د ښکلا او جمال د خيالي جهان مشغولا، د لغاتو او تعبيرونو پراختيا، د احساس او تخيل لوړتيا او د ژبې او ادب له سمسورتيا څخه عبارت دي. ددې سبک غرض له کلاسيزم سره په ښکاره مخالفت کول دي. په رومانتيزم کې د پخوانيو اصولو پابندي نشته او زاړه او پخواني چوکاټونه پکې ماتېږي. لنډه دا چې رومانتيزم يو نوی هنري مېتود او نوې لاره ده چې د ژوندانه د نندارتون په انځور کې له تخيل احساس او ذوق څخه زيات کار اخلي او پخواني قيدونه او شرطونه، نه مني.

۳ - رياليزم:

د رياليزم سبک له رومانتيزم څخه وروسته ميدان ته راووت. په دې سبک کې د ژوندانه انځور او نقشه په اصلي بڼه او رنگ منځته راځي او حالت پکې په رښتياڼي ډول ښودل کېږي. مطلب دادی چې ريالستيک ادب د چاپيريال شرطونو ته پوره اهميت ورکوي او حقيقتونه له پامه نه غورځوي. رياليزم د حقيقت او طبيعت رښتياڼۍ پيروي ته وايي. په دې ښوونځي او مسلك کې ښکلا، اسانتيا، رښتيا، غوره صفتونه گڼل کېږي او مور ورته په لنډه ډول د ادب ښار ويلای شو. لنډه دا چې رياليزم د پېښو رښتياڼۍ څرگندونه او د هنر طبيعي او اصلي انځورول دي. په لويديځ ادب کې همدا درې لوی او مشهور سبکونه دي، خو ځينې نور سبکونه هم موجود دي چې د ځينو ښيگڼو په وجه په بېلابېلو نومونو ياد شوي دي. لکه سمبوليزم، ناتوراليزم... خو دا چې په شرقي نړۍ کې سبک څومره پرمختگ کړی او بيا په ځانگړي ډول په پښتو کې کوم سبکونه موجود دي، هريو يې په لنډه ډول درويښتونو.

الف - د خوشحال خان خټک سبک:

خوشحال خان د شهبازخان زوی په ۱۰۲۲ هجري کال د پېښور په اکوړه کې زېږيدلی. د خوشحال خټک د سبک تر ټولو لومړنی خصوصيت دادی چې په خپلو اشعارو کې يې د مليت او وطن دوستۍ احساسات په ډېر لوی قوت گڼل کړي او پښتو ته يې د خودۍ او خپلواکۍ پيغام وړاندې کړی دی. په شعر کې يې حماسي برخه ډېره درنه او له قوته ډکه ده. د مضامينو د تنوع او د شعر د اقسامو او انواعو په لحاظ څوک له ده سره برابري نشي کولای. د فکر ازادې، بې قيدي، جرات او جسارت يې ډېر زيات دی، ځکه يې په اشعارو کې بېباکه او بې پروا زړورتوب وينو.

دده اعترافات او رندانه وينا په دغسې وضاحت او صراحت د نورو په اشعارو کې نه وینو. دی له اقوامو او اشخاصو نه دی ډارېدلی او د عرف و عادت د رسم او رواج په قید کې ډېر نه دې راغلي. اشعار یې له ژوند او ورځینو پېښو سره ډېر تړاو لري او د خپل وخت حالات یې د شعر په ژبه بیان کړي دي. ځکه یې له اشعارو څخه د عصر او محیط رنگ او ډول ښه له ورايه معلومېږي. په اشعارو کې اخلاقي، تصوفي، اشعار هم شته خو د رحمان بابا د سوز او اخلاص مقام ته نه رسېږي. له دې معلومېږي چې ده په هره برخه کې معلومات درلودل. په اشعارو کې یې د شعر ټول قسمونه، لکه غزل، قصیده، دویت، څلوریز، پنځه ییز، شپږ ییز، لسيز او نور ټول ډولونه راغلي دي او په دې ډگر کې یې پوره پراختیا موندلې ده. د ادبي ارزښت له پلوه تر ټولو غوره او پراخ دی او معنوي او لفظي ښیځنې یې تر نورو سبکونو زیاتې دي. سربېره پردې ادبي استعارې او تشبیه گانې یې هم له پښتني رنگ څخه نه دي وتلي. د سبک پیروان یې عبارت دي له علیم، موسی، افضل، عبدل، عثمان، ابراهیم، فضیل، حسین، فاضل، فیض محمد، اشرف خلیل، قلندر...

ب- د صوفي شاعر عبدالرحمان بابا سبک:

د پښتو ژبې خوږ ژبی شاعر عبدالرحمن بابا رحمت الله عليه په ۱۰۴۲ هجري قمري کال د پېښور جنوب ته په بهادر نومي کلي کې سترگې نړۍ ته پرانیستي. پلار یې عبدالستار نومید او د مومندو پښتني قبیلې ته منسوب وه. عبدالرحمن بابا په وړکتوب کې د فقهې او تصوف کتابونه په خپل کور او کلي (پېښور کې) کې له ملا محمد یوسفزي څخه ولوستل او د نورو زده کړو لپاره کوهاب ته تللی او هلته یې لوستي دي. رحمان بابا د وخت لوی عالم و. د ځوانۍ په نوي او تاند پسرلي کې یې دنیايي کارونو ته شا کړه او تل به د خدای جل جلاله په عبادت او ریاضت بوخت و. رحمن بابا له کوچنیوالي څخه د لوړ ادبي ذوق او پیاوړي استعداد خاوند و. د څوارلس، پنځلسو کلونو په عمر یې په شعر ویلو پیل کړی. بیا په دې لړ کې د استادۍ لوړ پوړ ته رسېدلی. په دغه برخه کې د یو بېل سبک خاوند شوی دی.

رحمان بابا د ساده انشاء خاوند دی او په سبک کې یې فصاحت او بلاغت ډېر مراعات شوي دي. له اشعارو نه یې هر څوک خوند اخلي. د معنا یو مخ یې هر چا ته ښکاره دی او بل مخ یې خواص وینې او مخصوص خوند او رنگ پکې مومي. د عبارت رواني او عام فهمي یې پر کلام ډېره اغیزه کړې ده، ځکه ټولنیز مقبولیت لري. اشعار یې عارفانه دي. اخلاقي ارزښت لري چې رحمان بابا یې هر چاته صاحب حال او سالک معرفي کړی. له همدې امله خلک ده ته ډېره ښه عقیده لري او دغې عقیدې دده د وينا تاثیر ډېر زیات کړی دی. د اشعارو مهم خصوصیت یې دادی چې ډېر بیتونه یې د متلونو په څېر له معناوو ډک دي، چې د استدلال کار ترې اخیستل کېږي. دا ځکه دده اشعار د ژوندانه په تنگه محدود داپره کې بند نه وو، په هرځای او هر وخت کې یې هر څوک خوښوي او له هر اړخ سره تماس لري او خلکو ته په حیاتي چارو کې ډېره ښه لارښوونه کوي. له همدې امله خلک دده په دیوان فالونه گوري.

دده اشعار د زمان او مکان په قید کې نه دي راغلي. هنرمندان یې د بزم په مجلس کې وايي او خطیبان یې د منبر په سر لولي، د غم او ماتم خاوندانو ته پکې ډېره ښه تسلي شته او معشوقو ته خورا ډېر ښه پیغامونه لري. رحمان بابا په دې حقیقت ښه پوهېده چې ښکلا له عشق او مینې پیدا کېږي. رحمان بابا عشق پیر او پیشوا گني او د جمله مخلوقاتو پلار یې بولي، لکه چې وايي:

زه عاشق یم سر و کار مې دی له عشقه   نه خلیل نه داودزی یم نه مومند

د رحمان بابا د سبک پیروان عبارت دي، له: رحمت داوی، قاسم علي خان، یونس خیبري، معزالله مومند، اخوندگدا، حافظ الپوري، میانیم متي زي، عبدالعظیم راني زي، عبدالرحیم هوتک، مطیع الله، عبدالرسول، ملا لتیار شلماني، عبدالغفار هوتک او داسې نور.

ج - عبدالحمید مومند

عبدالحمید مومند د پېښور په ماشوگرې کې زیږېدلی دی. د زوکړې ټاکلې نېټه یې نه ده معلومه، خو داسې گومان کېږي چې د یوولسمې هجري پېړۍ په وروستیو کې به زیږېدلی وي. په عربي او فارسي ښه پوهېده. په ۱۱۴۵ کې وفات شوی او د پېښور د ماشوگرې په هدیره کې خاورو ته سپارل شوی. عبدالحمید مومند په پښتو کې د هندي سبک موسس گڼل کېږي. ده په خپله شاعرۍ کې له نازکخیالی او له تشبیه او استعارې نه زیات کار اخیستی دی. موشکافي دده کار و، اسمان ته د شعر په زینو ختلو، د اسمان ستوري د شعر په لړ کې پیل دده هنر و. دده په سندرو کې د عشق سوز او گداز ډېره اغېزه کړې ده او له ښکلا سره یې تړاو ډېر زیات دی. په کلام کې یې ځینې لفظي او معنوي پېچلتیاوې شته او ځینې لغات پکې داسې استعمال شوي چې معنا یې ښه واضحه نه ده. په ځینو قافیو کې یې هم ځینې عیبونه موجود دي چې د فن په لحاظ ورته ادبي نیمگړتیا ویلی شو، خو په اشعارو کې یې ادبي خو ند دومره زیات دی چې دغه عیبونه په کې پټ دي. عبدالحمید مومند په مضمون آفریني کې د لوی لاس خاوند و، په اشعارو کې یې پند و نصیحت او اخلاقي لارښوونې زیاتې دي، چې د ژوندانه په لارو چارو کې ترېنه ښه استفاده کېږي. په عشق کې لکه رحمان بابا ډېر پورته ته نه دی ختلی چې د ښکلا له سرحده هم تیر شوی وي، مگر د عشق هنگامه یې ډېره توده سا تلې ده او د سوز نارې یې ډېرې سوزنده دي. په اشعارو کې یې یو خاص اهنګ پروت دی.

اخځلیکونه:

لیکوالي املا او انشا، لیکوال استاد گلاچا الفت. چاپ ۱۳۳۹ د دلومیاشت
پښتوادبیاتو تاریخ، (لرغونې او منځنۍ دورې) سرمحقق زلمی هېوادم لومړی ټوک، دویم چاپ

نولسم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	لور ته چارلي چاپلین لیک	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي، ذهنيې موخي	<ul style="list-style-type: none"> - د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - چارلي به وپېژني او د هغه له مفکورو سره به بلد شي. - لور ته به د هغه د لیک پر محتوا وپوهيږي. - په لیک کې به د چارلي پیغامونه ومومي او له هغوی به الهام واخلي. - د چارلي د ژوند فلسفه او د هغه شخصیت به ورته څرگند شي. - پر دې به وپوهيږي چې هر څوک بسایي په ژوند کې څرگند هدفونه ولري. - پر دې به وپوهيږي چې له لیک څخه د چارلي موخه څه شی وه. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر ځواب کړای شي. 	
د تدریس لارې	یو کسيز، دوه کسيز او ډله ییز	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	چارتونه او کارتونه او که شونې وي د چارلي چاپلین انځور	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي پوښتنې او ځوابونه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغې، احوال پوښتنه، د ټولگي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي دې د زده کوونکو پام اووم لوست (ډرامې) ته واړوي، زیار دې وباسي د ښاري او کلیوالي چاپیریال له شرایطو سره سم د زده کوونکو پام د ډرامو، ټوکو او مسخرو له لارې د واقعیت بیان ته واړي. دا ټکی دې روښانه کړي، هر چېرته داسې افراد شته چې خلک خندوي او د خوږې خندا له لارې هغه واقعیتونه ورته بیانوي چې په عادي خبرو اترو کې نشي څرگندېدای. ښوونکي د چارلي پر ژوند باندې د رڼا د اچولو له لارې پر لوست پیل کوي.	۶دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵دقیقې
- ښوونکي د انگېزې د راپیدا کولو په دوام لوست داسې لولي چې ټول زده کوونکي ورته سترگې او غوږ شي.	- زده کوونکي لوست ته غوږ نیسي. د چارلي په لیک کې هغه پیغامونه گوري چې د ودی په اند یو پند پکې پروت دی.	
- ښوونکي زده کوونکو ته وخت ورکوي چې لوست له ځانه سره ولولي او په لیک کې د چارلي	- زده کوونکي لوست له ځانه سره لولي. هغه پیغامونه چې دمخه یې په گوته کړي، له ځانه سره لیکي او د هر یو	

<p>پر مفهوم ځان پوهوي.</p> <p>زده کوونکي په وار د خبرو اجازه اخلي او له لیک څخه تر لاسه شوي پیغامونه په څو ځایونو کې کوي او تبصره پرې کوي.</p> <p>زده کوونکي د ادبي لیکونو په اړه خپله پوهه زیاتوي او پر دې ځانونه پوهوي چې خپلې لور ته د چارلي لیک یو ادبي لیک دی او موخه یې ټول لوستونکي دي، نه یوازې خپله لور، جرالدينه.</p> <p>زده کوونکي ځانونه پوهوي چې ولې ټولنيزې ناخوالې د ډرامو د نندارې له لارې پر سټیژ لوبول کېږي. د کميډي او تراژيډي ډرامو اغیز ته پام کوي.</p> <p>څو تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او لیک په خپله ژبه وايي. که په لیک کې یې کوم پیغام تر نورو ډېر خوښ شوی وي، په څو ځایونو کې یې کوي.</p> <p>دوه، درې تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او د چارلي د شخصیت په اړه څرگندونې کوي.</p> <p>دوه، دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي په وړاندې کميډي او تراژيډي ډرامې لوبوي.</p> <p>زده کوونکي غوږ نیسي او د لیک پیغامونه د زړه په غوږونو اوري او د چارلي چاپلین شخصیت په ذهن کې انځوروي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې یې سر ته رسوي.</p>	<p>پیغامونه پیدا او ولیکي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکو ته وخت ورکوي چې په خپله خوښه په خبرو اترو کې برخه واخلي او خپل نظر څرگند کړي.</p> <p>ښوونکي له زده کوونکو څخه پوښتنه کوي چې آیا له لیک څخه د چارلي موخه خاصه وه او که عامه.</p> <p>ښوونکي د زده کوونکو پام په ډرامه کې کميډي او تراژيډي صحنو ته اړوي او پر هرې یوې رڼا اچوي.</p> <p>ښوونکي زده کوونکي هڅوي چې څو تنه د ټولگي مخې ته راشي او لیک په خپله ژبه ووايي او هر پیغام چې ورته ډېر خوند ورکړی وي، روښانه کړي.</p> <p>ښوونکي دوه، درې تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته رابولي چې د چارلي چاپلین د شخصیت په اړه خبرې وکړي.</p> <p>ښوونکي د کميډي او تراژيډي ډرامو د لوبولو لپاره موضوعگانې ټاکنې او له زده کوونکو غواړي دوه، دوه تنه یې په خپله خوښه د نورو په وړاندې ولوبوي.</p> <p>ښوونکي د لوست لندیز وايي او د لیک پیغامونه یو ځل بیا په څو ځایونو کې د زده کوونکو جدي پام ورته واړوي.</p> <p>ښوونکي لوست په پای کې پر لیکل شوي کورنۍ دندې سربېره زده کوونکو ته دنده ورکوي چې په کورونو کې د لیک پیغامونه ولیکي او په بله ورځ یې ټولگي ته راوړي.</p>
--	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول :

نوېل (عیسوي اختر: د ناچو ونه، چې د عیسوی اختر یا د عیسوي نوي کال په شپه په څراغونو سینګارېږي.)، تویلسدروم (د یو ځای نوم دی.)، تاتار (مغول، د مغولو قوم)، میترو (تر ځمکې لاندې اورګاډی)، کولیان (په خیمو کې اوسیدونکي قومونه، چې له یو ځای څخه بل ته کوچ کوي، سندرې وايي، فالونه ګوري، غلبیلونه او جمبې جوړوي او پلوري یې)، سرکس (د سټیژ پر سر له وحشي حیواناتو «زمری، پیل، اوبن، ...» سره لوبې)

د ليک د متن د بيغامونو برخي:

- نوم يې پېژني؟ چارلي! هو، زه چارلي يم. زه يو زور سپری يم. نن ستا وار دی. وناڅه! زه په هغه ټوټې، ټوټې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزيو په ورېښمينو جامو کې ناڅې. دا ناڅوې او تر هغو زيات د نندارچيانو د لاسونو پرکا به تا کله اسمانونو ته يوسي. څه! هلته لاره شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه! پيغام: ځان او خپل تېر تاريخ له ياده مه باسه. پيغام (هيڅکله خپل ځان مه هېروه اومه مغروره کيږه.)

- ته ما نه پېژني، جرالېښي. هغه پخواني شپې، هو... تاته مې کيسې کولې، خو هيڅکله مې تاته خپله کيسه ونه کړه. دا کيسه په اورېدو ارزې ... د هغه وړي انسان کيسه چې د لندن په ډېرو ټيټو او سپکو کوڅو کې به يې سندرې ويلې، نڅېده به او خيرات به يې ټولواوه. دا زما کيسه ده. پيغام (خپل او د خپلې کورنۍ پخواني وخت او حالت ته پام)

- ما د لوړې مزه څکلي ده. ما د مېرمنې د نشتوالي درد گاللي او ترهغې زيات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره يې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خيرات يوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه. پيغام: (له اړتيا او احتياج څخه ځان ساتل.)

- جرالېښي، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږي، هلته يوازې نڅا او موسيقي نه ده. د نيمې شپې پر مهال چې د تياتر له پرتمين سالون څخه راوځي، هغه شتمن له يوې مخې هېر کړه چې لاسونه درته پرکوي او ستايي دي. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تا کور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه يې اميدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پيسې نه لري، د پيسو چيک راوباسه او په پټه يې د هغې د مېر په جيب کې کېده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لگښتونه په پټو سترگو ومني، خو د نورو لگښتونو لپاره بايد څرگندتياوې ولري. پيغام: (له بېوزلو سره مرسته.)

- کله کله په سرويس يا ښاري ميترو کې په ښار کې وگرځه. خلکو ته وگوره او لږ ترلږه د ورځې يو ځلې ځانته ووايه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه يوه يم." گرانې لورې، ته د هغوی له ډلې څخه يوه يې، نه له هغو څخه زياته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړي، زياته ترې غبرگې پېښې هم اخلي. پيغام: (ځان تر نورو پورته نه گڼل او له لويۍ او غرور ډډه کول.)

- که کله هغه ځای ته ورسېدې چې يوه شپبه د خپلې نڅا له نندارچيانو څخه ځان پورته وگڼي، هماغه مهال صحنه پرېږده او ځان ژر پاریس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېړيو پېړيو دمخه د کوليانو پسرلۍ ځانگړه وه. هلته به د ځان په څېر نڅاگرې وگورې، چې له تا څخه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزلیزه" رندوونکې شغلې نشته. پيغام: (په نړۍ کې له ځانه ټيټو خلکو ته کتل او په خپل دريځ نه نازېدل.)

- گرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې يو څوک شته چې تر تا غوره ناڅي. تل داسې څوک شته چې تر تا ښکلې وي. پر دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هيڅکله څوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بېوزلي ته ناوړه خبره وکړي. پيغام: (له غرور ډډه کول.)

- ښايي زه ورمم او ته ژوندۍ واوسې. زما هيله داده چې هيڅکله بېوزله ژوند ونه کړي. له دې ليک سره مل يوسپين چک درلېږم. هرڅومره پيسې چې غواړي پکې ويې ليکه او وايې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لگوي، ځانته ووايه چې دويم فرانک زما برخه نه ده. هغه د يو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتيا لري. پيغام: (صدقه او له

ببوزلو سره مرسته.)

- د پیسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پیژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه اندېښمن وم چې په یو نري پري تلل، خو، لورې، دا حقیقت تاته وایم چې د نري پري په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زیات لویږي. ښایي چې کله د نري ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تاته د سرکس د پری په څېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي. پیغام (له لویې ډډه کول).
  - په زرو او گانو زړه مه تړه. ځکه ددې نري تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا الماس د هرچا پر غاړه ځلېږي پیغام: (د دنیا په مال زړه نه تړل).
  - خو، که کومه ورځ دې د یوچا په لمر زړه بایلود، له هغه سره یو زړه اوسه. مور ته مې دې ویلي چې په دې اړه درته لیک ولیکي. هغه مینه ترما ښه پیژني. هغه د یو زړه د پیژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهیږم چې ستا کار ډېر ستونزمن دی. پیغام: (د حیا ساتل او له خیانت ډډه کول).
  - پر سټیژ باندې له نریو ورینسمینو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پتوي. د هنر لپاره انسان د سټیژ سر ته لوڅ لږ راتلاى شي، خو بېرته باید له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نري کې داسې هیڅ غوره شی نشته چې یوه نجلۍ دې د هغې لپاره خپل یو نوک هم چاته ښکاره کړي. پیغام: (د حیا ساتل).
  - لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتیا ده. زه زور سړی يم، ښایي خبرې مې خندنې اوسي. خو زما په گومان ستا لوڅ بدن باید د هغه چا برخه وي چې تاته یې لوڅ روح گران دی. پیغام: (حجاب، حیا او وفا).
- بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله دمخه وي، د ستر له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تان شي زړولای!!! ... . پیغام: (د حجاب، حیا او پردې رعایت).

اضافي معلومات:

سرچارلز اسپنسر چاپلین د هنر په نري کې په چارلي چاپلین مشهور دی. ۱۸۸۹ کال د اپریل په ۶ نېټه په یوه انګلیسي کورنۍ کې سترګې دنیا ته غړولي دي. چارلي په ماشومتوب کې له تفریحې پروګرامونو او موسیقي سره خورا زیاته مینه درلوده. مور او پلار یې دواړه د لندن د تر ټولو ستر سالون هنرمندان او ښکلي سندرغاړي وو. ده د خپل مور او پلار په پله پل کیښود چې دواړه هنرمندان او د تیاتر کارکوونکي وو چارلي چاپلین لا د درې کلوکوچنی ماشوم و چې مور او پلار یې یو له بل څخه جلا شول. د چارلي چاپلین روزنه د مور په غاړه شوه. پلار یې له چارلي سره اړیکې کمې کړې. په چارلي او په مور یې د بدمرغۍ شپې او ورځې راغلې او د چارلي چاپلین د وړکتوب د ناز او نخرو عمر په خوارۍ او غریبۍ کې تېر شو. بیا هم د چارلي مور خپل همت له لاسه ورنه کړ، شپې او ورځې، میاشتې کلونه تېر شول، یوه ورځ یې مور په تیاتر کې د سرتیرو لپاره په ژوندۍ بڼه پروګرام وړاندې کاوه. سرتېرو هغه څه چې په صحنه کې موجود و، د صحنې پر لور غورځول. ناڅاپي یو توکی د چارلي د مور پر سر ولګیده او مور یې په سرو وینو ککړه له صحنې څخه ووتله او په روغتون کې بستر شوه، خو پر ځای یې پنځه کلن چاپلین هغه مست او عصبي نندارچیان په خپلو زړه وپرونکو او ښکلو سندرو ارام کړل. له همدغه ځایه د چارلي د موسیقي او فلم جوړولو وخت پیلېږي. چارلي د خلکو په زړونو کې ځای پیدا کوي. له همدغه مهاله د چارلي له کورنۍ څخه بدمرغي کاږه کوي او په هغه ستر سالون کې کار پیلوي چې مور او پلار یې په کلونو کلونو پکې د تیاتر نندارې وړاندې کړې وې. چارلي هم پکې داسې رول ولوباوه، چې د ټولو خلکو په زړونو کې یې زیات محبوبیت پیدا کړو. له څه مودې وروسته یې د استون په نامه یو فلم جوړونکي شرکت سره کار پیل کړ. لومړی فلم یې کمیدي و چې د ژوند جوړولو په نوم و. ددې فلم په جوړېدو سره لا یې نور هم شهرت تر لاسه کړ. په ۱۹۱۴ م کال چاپلین نوموړې کمپنۍ ته دوه نور فلمونه هم جوړ کړل. له دې فلمونو جوړولو نه وروسته

خپل ژوند داسې ليکي:

ما د جامو د خپلولو کومه مفکوره نه درلوده. هغه جامې چې په لومړي فلم کې مې درلودې نه مې خو بښېدې. د لباس خرڅولو خونې په لار کې دې پایلې ته ورسېدم، چې يو لوی پرتوگ او لوی بوټونه او ځانگړې خولې پرسر کړم. بايد زما ټول شيان يو له بل سره مخالف وي، تنگه کورتې، لوی بوټونه او کوچنۍ خولې. خو زه نه پوهېدم چې ځوان ښکارېدم که نه. کله چې ما دا جامې واغوستې خپلو جامو ما ته يو ځانگړی احساس را کړ .

چارلي د هنر په نړۍ کې زيات فلمونه د تياتر نندارې ته وړاندې کړي او د نړۍ زياتو هېوادونو ته يې سفرونه کړي او په دغه برخه کې يې د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې زياتې جايزې هم ترلاسه کړي دي.

د چارلي چاپلين وروستنی فلم (کستسي از هنگنگ) نومېږي، چې په ۱۹۶۷ زيږديز کال کې يې جوړ کړی دی. د دغه فلم ځينې نيمگړي ټکي درلودل، نو له همدې امله يې کارگرداني دومره بريالۍ نه وه. پاتې دې نه وي چې په چاپلين باندې په وړوکوالي کې ډېرې سختې شپې او ورځې تېرې شوې وې. دده ژوند تر وروستۍ سلگۍ پورې له غريبو او بېوزلو سره خورا زياته همدلر دي در لوده او په هره برخه کې به يې ورسره همکاري کوله.

چارلي چاپلين د ۱۹۷۷ زيږديز کال د دسمبر په ۲۵ نېټه ومړ. چاپلين يو داسې هنرمند و چې په خپلو ټولو فلمونو کې يې خيالي انځورونه خپلې بشري ټولنې ته وړاندې کړي دي. د څو فلمونو نومونه او د جوړښت نېټې يې په دې ډول دي.

ولگرډ: ۱۹۱۵، دنده: ۱۹۱۵، بانک: ۱۹۱۵، شپه په ننداره کې: ۱۹۱۵، د پلورنځيو څېړنه: ۱۹۱۶، يو ساعت سهار: ۱۹۱۶، ارامه دښته: ۱۹۱۷، کله وال: ۱۹۱۷، د يوسپي ژوند: ۱۹۱۸، د پلار زوی: ۱۹۲۱، پاريسي ښځه:

۱۹۲۳، د طلا پلټونکي: ۱۹۲۵، د ښار روښنايي گمانې: ۱۹۳۱، نوی عصر: ۱۹۳۶، لوی ديکاتور: ۱۹۴۰

په نيويارک کې سلطاني: ۱۹۵۷ او داسې نور زيات شمېر فلمونه يې وليکل او خپلې ټولنې ته يې وړاندې کړل چې د هر فلم په وړاندې کولو سره يې د خلکو په زړونو کې لا زيات ځای وموند.

اخځليکونه:

— نړيوالې نامتو څېرې

— نړۍ ادبيات، ليکوال اميرجان د ښوونې او روزنې د پوهنځي استاد

شلم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	نشه يي توکي (هيروين)	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - په عمومي توگه به د نشه يي توکو پر زیانونو او د ځوانۍ د پړاو پر حساسیتونو وپوهېږي. - د نشه يي توکو له کارونې څخه به يې کرکه پيدا شي. - نور ځوانان به د نشه يي توکو پر زیانونو وپوهوي او پر نشې د روږدي کېدو مخه به يې ونيسي. - په خپل کلي او ګاونډ کې به له کروندګرو سره مرسته وکړي چې د کوکنارو او چرسو د کرکيلې پر زیانونو يې وپوهوي او په دې توگه د هغوی د کرلو مخه ونيسي. - د لیک او لوست ژبه به يې پياوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په يوازې سره ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، پوښتنې او ځوابونه، ډله ییز او یو کسيز فعالیتونه.	
د تدریس وسيلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، توره تخته، تباشیر، کتابچې، قلم او د امکان په صورت کې پر نشې د روږدو کسانو عکسونه	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي ارزونه، پوښتنې، ډله ییز فعالیتونه او د آزادې سيالۍ فعالیتونه او نور	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغې، احوال پوښتنه، د ټولګي تنظيم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ - اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	د نشه يي شخص د ژوند او حالت د انځورولو او د یو زده کوونکي له خوا پر نشې د یو روږدي شخص د تمثيل له لارې د لوست پیلول.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکی په رواني لحاظ د ځوانۍ د دورې پر حساسیتونو غږېږي او په دې پړاو کې په اسانه د ځوانانو د انحراف په اړه معلومات وړاندې کوي. - ښوونکی له زده کوونکو څخه غواړي چې د نشې او پر نشې باندې د روږدو انسانانو په اړوند خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي. - ښوونکی له زده کوونکو غواړي چې پر نشه يي توکو باندې د روږدی کېدو د لاملونو په اړوند خپل نظریات وړاندې کړي. 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي او دې ټکي ته پام کوي چې څنگه د ځوانۍ په پړاو کې یو ځوان ژر او اسانه ښویدلای شي. - زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي او د نشې او یا پر نشې باندې د روږدي شخص په اړه خپلې تجربې بیانوي. - زده کوونکي په خپل وار د خپلو تجربو له مخې پر نشې باندې د روږدی کېدو لاملونه بیانوي او خبرې اترې پرې کوي. 	

<p>- زده کوونکي پر دې ځانونه پوهوي چې د نشه يي توکو په کارونې په ټولني کې رنگارنگ اخلاقي او جنايي جرمونه پيدا کيږي، جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي، فردي شتمني په اوبو لاهو کوي او آن ټوله ټولنه له خطر سره مخامخ کوي.</p> <p>- زده کوونکي لوست لولي او د هيرويينو او د هغې د زيانونو په اړوند خپل معلومات پراخوي.</p> <p>- زده کوونکي بڼوونکي ته غوږ نيسي او د نشه يي توکو د ناوړو پايلو او زيانونو په اړه خپله پوهه پراخوي.</p> <p>- څو تنه زده کوونکي پر نشه يي توکو د روږدي شخص د ټولنيز دريځ په اړه خبرې کوي.</p> <p>- زده کوونکي د بڼوونکي له لارښوونې سره سم غونډه جوړوي، د غونډې مشر، د مشر مرستيال، منشي او وياند ټاکي. څو تنه زده کوونکي د نشه يي توکو د کرکيلې، سوداگري، لېږد رالېږد او پر هغې د روږدي کېدو په اړه مقالې ليکي. غونډه جوړيږي او له معمول سره سم يې کار پر مخ ځي. يو تن زده کوونکي په پای کې د غونډې بهير ارزوي او د پريکړه ليک په وړاندې کولو غونډه پای ته رسيږي.</p> <p>- زده کوونکي په دې اړه فکر کوي چې څنگه کولای شي کروندگرو ته قناعت ورکړي په خپل کروندو کې د کوکنارو او چرسو له کرکيلې لاس واخلي.</p> <p>- زده کوونکي د کورنۍ دندې په اخیستلو ځانونه پوهوي او په خپلو کورونو کې يې سر ته رسوي.</p>	<p>- بڼوونکي زده کوونکو ته د نشه يي توکو پريشانو خبرې کوي او يو په يو يې ورته بيانوي. بڼوونکي د نشه يي توکو د بېلا بېلو ډولونو نومونه اخلي او د هغې له جملې څخه هيرويين زده کوونکو ته ورپېژني.</p> <p>- بڼوونکي لوست پر زده کوونکو لولي.</p> <p>- بڼوونکي د لوست لټوليز وړاندې کوي او د نشه يي توکو بدني، اخلاقي، اقتصادي او ټولنيز زيانونه په ډېر څرگند ډول زده کوونکو ته بيانوي.</p> <p>- بڼوونکي له زده کوونکو غواړي چې په ټولنه کې پر نشې د يو روږدي شخص د ټولنيز دريځ په اړه خبرې وکړي.</p> <p>- بڼوونکي په ټولگي کې د زده کوونکو يوه غونډه جوړوي او د کتاب له دريم فعاليت سره سم يې پر مخ وړي.</p> <p>- بڼوونکي له زده کوونکو غواړي ووايي چې په خپل ځم او ځوانو کې څنگه د کوکنارو د کرکيلې د مخنيوي په اړه د کروندگرو قناعت ترلاسه کولای شي.</p> <p>- بڼوونکي د هر درسي ساعت په پای کې د لوست په اړوند کورنۍ دنده ورکوي.</p>
--	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

هيرويين سپين رنگ ته مایله قهوه يي رنگه ماده ده چې له مورفينو څخه لاسته راځي. هيرويين د هغو نشه يي توکو په ډله کې راځي چې د روږدي کېدو خطر يې ډېر لوړ دی. هيرويين د مورفينو له تقطير څخه لاس ته راځي. هيرويين يې لومړي په طبابت کې د مورفينو پر ځای کارول. کله چې څرگنده شوه دا مواد له مورفينو څخه هم خطرناک دي، نو د هغې پر جوړولو او کارولو يې بنديز ولگاوه. دا داسې وخت و چې ډېر خلک پرې روږدې شوي وو. روږدو خلکو هغه په بېلا بېلو ډولونو کارول، لکه څکول، تر پوستکي لاندې او په رڼ کې پيچکاري کول او نور. هيرويين، مورفين او اپين د انسان بدني او فزيکي وړتيا او جنسي قوه لومړی کمزورې کوي او بيا يې له منځه وړي. پر هيرويينو اتيا سلنه خلک پر دې ناروغيو اخته دي.

– په ۱۳۶ مخ کې د نشه يي توکو د لوست په پای کې، له فعالیتونو وروسته د پيرمحمد کاکړ د شعر په اتم بیت کې، «گازر» د دوبي او جامو پريمنځونکي په معنا دی.

اضافي معلومات:

هيروين د مورفين له کورني څخه دي. د استيلاسيون او سرکې په زياتولو يې له بوی څخه مخنيوی کيږي. دا ماده ډېره ترخه او بې بويه ده. دا توکي د سختو او قوي مرگوني نشه يي توکو له ډلې څخه دی او له ترياکو څخه لاسته راځي. کيماوي نوم يې "دای استيل مورفين" دی. نوموړی توکي لومړی ځل په ۱۸۷۴م کال د يو انگليسي عالم له خوا کشف شو. په ۱۸۹۰م کال يو شمېر نورو الماني عالمانو پر نوموړې ماده باندې څېړنې او تحقيقات ترسره کړل. د څېړنو په پايله کې ثابته شوه چې له دې مادې څخه د انسانانو د ځينو ناروغيو، لکه: نري رنځ، د تنفسي سيستم په خرابوالي او نورو ناروغيو د درملنې لپاره کار اخيستل کيږي. په ۱۹۹۰م کال کې هيروين د اغيزمنې درملنې په توگه پر مورفينو باندې د روډو کسانو لپاره وکارول شول. ترياک لومړی پر مورفينو او وروسته په هيروينو بدلېږي. مورفين له ترياکو څخه تقريبا سل ځلې او هيروين له مورفينو څخه تقريبا څلور پنځه ځلې قوي دی. له همدې کبله هيروين د ډېر خوږ او درد د له منځه وړلو لپاره د قوي نشه يي توکو په ډله کې شمېرل کيږي. استعمال يې خورا زيات خطر لري، ځکه چې په اسانۍ سره سپری روډي کولای شي. که چېرته په دغو ناروغيو زيان رسوونکو توکو اخته کسان ۳۶ ساعته د دغو توکو له کارولو څخه بې برخې شي، د پنبو سخت ريډل ورته پيدا کيږي او آن ټول بدن يې بې واکه او بې حاله کيږي او رمبرې وهي. خو ب دومره پرې غالب وي چې په شپو شپو يې سر له بالبنته نه پورته کيږي. کله خو په دغه حالت کې له مرگ سره هم مخامخ کيږي. په ډېره لږه موده کې له ورځني ژوند څخه وروسته پاتې کيږي او د ټولنې پر اوږو بټی کيږي. هيروين له کوکنارو څخه د نورو جوړو شوو نشه يي توکو، لکه اپين، مورفين او کوديين په څېر د بدن د بېواکه کولو او سستی-راوستلو اغېز لري. هيروين په بدن کې د تودوخې احساس رامنځته کوي، چې لامل يې د ځينو رگونو پرسېدل دي. همدا راز قبضيت هم رامنځته کولای شي. د هيروينو ډېر کارول د بېسدي- (کوما) او تنفسي جهاز د کار د پرې بندولو په صورت کې د مرگ لامل کېدای شي.

د هيروينو د ډېرې کارونې له امله د بدن اړتيا ډېرېږي او لږه اندازه بيا نه بس کيږي. اخته کس د لازم اغېز د ترلاسه کولو لپاره د هيروين زياتې اندازې ته اړتيا پيدا کوی او يا يې بايد د کارولو طريقه بدله کړي. دا د هېروينو يوه ډېره خطر ناکه او بده ځانگړتيا ده. ځينې خلک د اغېز د درجې د لوړولو او يا د چټک اغېز د ترلاسه کولو په خاطر هيروين په رگ کې پېچکاري کوي. دا کار کېدای شي چې د وينې د زهري کېدو، د دانو د راختلو او پرسوب د رامنځته کېدو لامل شي. پردې سربېره د هيروينو کارول ټولنيز او اقتصادي زيانونه، ډول ډول فزيکي او رواني ناروغۍ رامنځته کوي. دلته د يو څو هغو نومونه اخلو:

د ايلېز او ژېرې ناروغي، د زړه د ټکان لوړېدل، د وينې فشار لوړېدل، د سترگو کمزوري کېدل، د بدن د وزن ټيډل، د فزيکي وړتيا له منځه تلل، له خلکو گوښه کيدل، د حافظې کمزوري کېدل، د معدې کوچني کيدل، د بولي سيستم گډوډي، پر سخت نس ناستي اخته کيدل، د لټې او کمزورۍ احساس، له پزې او سترگو څخه د اوبو تلل، شهواني وړتيا له منځه تلل.

اخځليکونه:

د درملو او نشه يي توکو په اړه اساسي معلومات، د نوي کور او نوي ژوند د لسمې کليزې په وياړ.

د نشه يي توکو په زيانونو پوهېدل، د چاپ کال ۱۳۸۸

یو ویشتم لوست

د تدریس وخت: په اونی کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	درواغجنه ونه	
د زده کړې پوهنیزې، مهارتي، ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - د درواغو او نورو ناوړو اخلاقو پر زیانونو به وپوهیږي. - له نېکو اخلاقو سره د مینې او له بدو هغو څخه د ژغورولو وړتیا به پکې پیدا شي. - د ټولني د یو سالم غړي په توګه به نېکمرغه او سوکاله ژوند ولري. - د وینا او لیک ژبه به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، لیکل، سوال او ځواب، انفرادي او ګروپي فعالیتونه	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	کتاب، تخته، تخته پاک، تباشیر او مارکر	
د ارزولو لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې او ځوابونه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغېر، احوال پوښتنه، د ټولګي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	له زده کوونکو څخه د ورته ولسي کیسو په اوریدلو «لېوه او شپون» او د «درواغو منزل لنډ دی.» د متل د تشریح له لارې دې په نوي لوست پیل وشي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي زده کوونکو ته د ښو او بدو اخلاقو او د هغوی د پایلو په اړه معلومات ورکوي؛ په هر فرهنگ کې د ښو اخلاقو او بدو اخلاقو ترمنځ توپيرونه ورته څرګندوي او هغه ناوړه اخلاق، چې په ټولو فرهنگونو کې یوشان دي، لکه: دروغ، ټګي، چل ول، منافقت، غلا، د ژمنې نه سرته رسول، ... په ګوته کوي. - ښوونکي له زده کوونکو غواړي چې که کومه اخلاقي کیسه یې زده وي د ټولګیوالو دمخه دې ووايي. 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي، د دروغو، خیانت، درغلي او نورو ناوړو اخلاقو پر زیانونو ځانونه پوهوي. هڅه کوي هم پخپله او هم خپل ملګري او شاخوا خلک د نېکو اخلاقو پر ګټو او د بدو اخلاقو پر زیانونو وپوهوي. - بیا دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ټولګي مخې ته راځي او یوه اخلاقي کیسه نورو ته اوروي. همدا راز له کیسې څخه په لاسته راغلي پند رڼا اچوي او نور زده کوونکي پرې خبرې ترې کوي. 	

<p>- زده کوونکي بنوونکی ته غوړ نیسي او کیسې ته ښه پام کوي او گوري چې دروغ او خیانت څه پایلې لري.</p> <p>- زده کوونکي د بنوونکی په لارښوونه یو یو پراگراف لوست لولي.</p> <p>- څو تنه زده کوونکي په خپله خوښه د ټولگي مخې ته راځي او کیسه وايي.</p> <p>- دوه تنه زده کوونکي د بنوونکي په لارښوونه د ټولگي مخې ته راځي او له بېلگې سره سم ټوله کیسه د پوښتنو او ځوابونو په څېر په خپل منځ کې د دیالوگ په توگه وايي. د ټولگي ټول زده کوونکي د فعالیتونو به ځوابولو کې ونډه اخلي او خپله وینا او خبرې تمرینوي.</p> <p>- څلور تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راځي او د بنوونکي له لارښوونې سره سم د نېکو او بدو اخلاقو په اړه دوه، دوه دقیقې خبرې کوي.</p> <p>- څلور تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راځي، دوه تنه یې د نېکو او دوه تنه یې د بدو اخلاقو په اړه خبرې کوي او بېلگې یې وړاندې کوي.</p> <p>- یو تن زده کوونکی د ټولگي مخې ته راځي او د دروغو په ناوړو پایلو خبرې کوي. دا مثل څپړی، چې وايي: «هرڅه چې خام وي پخپړي، خو چې انسان یو ځل خام شو، بیا نه پخپړي.»</p> <p>- زده کوونکي د بنوونکي له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په ډېره ښه ادبي لیکنه کې یې سرته رسوي.</p>	<p>- بنوونکی په لوست کې راغلې کیسه زده کوونکو ته کوي، له کیسې څخه په لاسته راغلي عبرت ټینگار کوي او زده کوونکي پرې پوهوي.</p> <p>- بنوونکی د دراغجنې کیسې لوست یو یو پراگراف پر زده کوونکو لولي.</p> <p>- بنوونکی څو تنه زده کوونکي په وار سره د ټولگي مخې ته راغواړي چې کیسه په خپله ژبه نورو ته ووايي.</p> <p>- بنوونکی دوو تنو زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې د ټولگي مخې ته راشي او د پوښتنو او ځوابونو په ډول کیسه له یو بل وپوښتي. لکه: جمال او کریم چېرته تللي وو؟ څه شی ترې ورک شوی و او ولې؟ د زرو سکې چا وموندلې؟...</p> <p>- بنوونکی دې په وار سره د لوست د پای فعالیتونه په ټولگي کې په زده کوونکو سرته ورسوي او په خپله دې مرسته ورسره وکړي.</p> <p>- بنوونکی په وار څلور تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي چې دوه تنه یې د نېکو او دوه تنه نور یې د بدو اخلاقو په اړه دوه، دوه دقیقې خبرې وکړي.</p> <p>- بنوونکی یو تن زده کوونکی د ټولگي مخې ته رابولي چې د درواغو د ناوړه پایلو به اړه خبرې وکړي.</p> <p>- بنوونکی زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي چې د اخلاقو په اړه څو کرښې ادبي لیکنه وکړي. د لوست د پای کورنۍ دنده دې د اوونۍ په وروستي درسي ساعت کې ورکړي.</p>
---	---

د فعالیتونو په اړه معلومات او د پوښتنو ځوابونه.

د شپون او لېوه کیسه

یو وخت یو شپانه د خپل ساعت د تیروولو لپاره د رمې د څرولو پرمهال چینیې او نارې سورې پیل کړې: «ای خلکو، لېوه راغلی، لېوه. ټول پسونه یې راڅخه ودارل.» خلک لرګي، ټوپکونه او نور وسایل په لاس راغلل، گوري چې لېونه نشته او شپون خاندي.

بله ورځ یې بیا دا سې نارې سورې پیل کړې: «او خلکو، د خدای لپاره. ژر راشئ چې لېوه مې مېرې وخورلې.» خلک راغلل. دا پلا هم لېوه نه و او خلک بېرته په غوسه ولاړل.

د خدای کارونه و، بله ورځ په رښتیا لېوه راغی. د رمې سپی یې هم وداره، خو پسونه یې ټپي کړل او یو یې له ځانه سره کش کړ. شپون ډېرې نارې سورې ووهلې. «ای خلکو، د خدای لپاره! لېوه راغی، ټول پسونه او مېرې یې ودارلې، راشئ، مرسته وکړئ.» هیڅوک یې مرستې ته رانغلل. شپون په خپله غلطی پوه شو او په خپل کار پښېمان شو، خو گټه یې ونه کړه او دا تاوان یې وکړ چې تر پایه یې چا په خبره باور نه کاوه.

****

دروغ له کورنۍ پیلېږي. هغه مهال چې د کورنۍ غړي، مور، پلار او نور مشران د کوچنیانو په مخ کې په ډېرو عادي خبرو کې دروغ ووايي، نو ماشوم یې زده کوي. لکه مور له کوره بهر وځي. ماشوم ته وايي، «روغتون ته ځم یا فاتحې ته ځم، ...» او له راستنیدو وروسته بیا د بل ځای د تگ کیسه ورته کوي، نو ماشوم ور ته پام کوي او په زړه کې یې گڼي چې مور یې ورته دروغ ویلي دي. یا دروازه ټکیري، پلار نه غواړي چې میلمه وگوري، نو ماشوم ته وايي، «ورشه ورته ووايه چې پلار مې په کور کې نشته، چیرته تللی دی.» دا او داسې نور هغه لارې چارې دي چې ماشومان یې له مخې د دروغو ویلو چل زده کوي.

****

دوه مخي منافقت دی. متل دی چې وايي: «غل ته وايي، غلا کوه، کور والا ته وايي بیدار اوسه!» دوه مخې یا منافقت له زړه سره د خولې نه سمون او ملگرتیا ده. په زړه کې یو څه وي او په خوله بل څه وايي. منافقت او دوه مخې ناوړه عمل دی، د سړي وقار او شخصیت ته زیان رسوی.

****

اضافي معلومات

لنډه کیسه داسې پېژندل شوې ده:

«لنډه کیسه هغه ده چې مرکزي پېښه پکې د لمر حیثیت لري، نورې پېښې د ستورو په شان د هغه په شاوخوا گڼي او په هغې پورې تړلې وي چې په اصل کې ټول یوه منظومه جوړوي.»
«لنډه کیسه هغه ده چې لنډه وي.» او نور.

له کوم وخت نه چې انساني ژوند پیل شوی له هماغې ورځې سره سم کیسې او داستانونه هم پیل شوي دي. تر نننه د ټولو انسانانو د ژوند د مثبتو او منفي خواوو کیسې له یو نسل نه بل نسل ته سینه په سینه رانقل شوي او په دې وروستیو کې په لیکلي ډول مور ته رارسیدلي. لومړی د فولکلوري کیسو په راټولولو پیل شوی. دا کیسې ډېرې لرغونې او لومړنۍ کیسې وې چې اوس یې هم په ځینو ځایونو کې بیلگې ترسترگو کېږي او په دغو کیسو کې د هماغه وخت د انسانانو فکرونه، تحلیلونه او د هماغه وخت کره وړه مور ته بیانوي. داچې داخبره ثابته شوه چې کیسې له پخوانه شته دي، نو ښکاره ده چې اوسنۍ لنډې کیسې هم د پخوانو کیسو زېږنده دي خو په ځینو توپيرونو سره. لومړنۍ لنډه کیسه په

لوید یخ کې دود شوه او په هماغه ځای کې یې ادبي او هنري شکل ترتیب شو او ځانگړې فني چوکاټ ورته وټاکل شو. او په شرق کې د زړو اریایي کیسو ټولگه چې (پنجا تنترایا پنجا کیانه) نومېږي ډېره مشهوره ده چې د نړۍ په زیاتو ژبو هم ژباړل شوې ده. له اروپایي اولوید څخه یې ټولنې څخه وروسته په پښتو کې دلسمې پېړۍ نه راپدې خوا په لیکنۍ بڼه نثري کیسې لیدل شوي چې له نن څخه تقریبا درې، څلورسوه کاله پخوا لیکل شوي اوله اوسنۍ لنډې کیسې سره ډېر مشترکات هم لري اود دغو زړو کیسو بڼه بېلگه (ورک زوی څنگه پیدا شو) کیسه ده چې د پښتو ژبې د لرغونو کیسو د شتوالي پخلی کولی شي.

اوس را څو گورو چې پښتو ژبې ته کله او څه وخت په دغې نوې بڼې سره لنډې کیسې لاره پیدا کړه او لومړنۍ لیکوال یا ژباړونکی څوک و؟

لکه څنگه چې مخکې یادونه وشوه لنډه کیسه د لومړي ځل لپاره په ارو پایي ټولنه کې په (۱۸) پېړۍ کې منځته راغله چې وروسته یې بیا اردو ادب ته مخه کړه او داردو ادب نه پښتو ژبې ته د ژباړې په ډول رادننه شوه. چې لومړنۍ سرلاری یې په کوزه پښتونخوا کې اروا بناد سید راحت زاخیلی و. لومړنۍ کیسه یې (شلېدلې پڼه) نومېدله. له ده څخه وروسته دغې برخې ته زیاتو لیکوالو مخ ورواړاوه چې د څو تنو نومونه یې په دې ډول دي. لوی استاد پوهاند عبدالحمی حبیبي، ماستر عبدالکریم، مهدي شاه مهدي، همیش خلیل، یوسف کاکاخیل، منشي احمدجان، زیتون بانو... چې هر یو یې زیات شمېر لنډې کیسې لیکلي او چاپ کړي او د مینه والو ادبي تنده یې پرې ماته کړې. اوس د لنډې کیسې د موضوعاتو لمن ډېره پراخه شوې ده او ټول هغه څه، چې انسان ورسره په بشري ټولنه کې په یوه اوبله بڼه مخامخ او په انساني ژوند پورې اړه لري، انسان یې د خپلې پوهې او عقل په مرسته د درک او احساس ځواک لري، د لنډې کیسې موضوع گرځیدای او لنډه کیسه پرې لیکل کېدای شي. د لنډې کیسې د جوړښت اساسي توکي عبارت دي، له:

۱ پلاټ - خاکه - طرحه ۲ پیلامه - ۳ کرکټر (کردار) یا کرکټرونه - ۴ سپنس (تجسس) یا ذهني هڅه او تلو سه - ۵ مکالمې او منظر کشي - ۶ تخیل (خیال پردازی) - ۷ د کیسې پایله او انتباه. دا هغه ضروري ټکي دي چې د لنډې کیسې لیکوال یې باید په نظر کې ونیسي. دلته به هره برخه په لنډ ډول در وپېژنو.

پلاټ (طرحه - خاکه):

په کیسه کې د راغلې پېښې او واقعي طرحې ته خاکه "پلاټ" ویل کېږي. د ځینو لیکوالو په اند پلاټ د ملا تیرگڼل کېږي. او د کیسې ټول کړه وړه که ښه وي که بد، په پلاټ پورې اړوندېږي. ضروري نه ده چې په لنډه کیسه کې کومه واقعه پېښه شوې وي، خامخا دې واقعیت ولري. هره پېښه چې پکې راځي که د لیکوال ذهني پیداوار او تخلیق هم وي، حقیقت ته نږدې وي، چې لوستونکي یې لولي نو خامخا به همداسې شوې وي.

د کیسې پیلامې:

د هرې چارې پیلامه تر ادامې گرانه او مشکله وي. باید له پوره غور او فکر نه پکې کار واخیستل شي. ددې سره سره پیلامه زیاتره لیکوالان د خپل ذوق له مخې کوي. خو ځینې داسې لارې چارې شته چې اوس هغه معیارگرځیدلي دي. خو ځینې لیکوال په دې عقیده دي چې د لنډې کیسې پیلامه باید په داسې زړه راښکونکو جملو او ټکو پیل شي، ویونکي دې ته اړ کړي چې کیسه ترپایه پورې ولولي، خو په ادبي، هنري لیکنو کې دا کار په دوو لارو معمول دی. یوه لاره داده چې کیسه له پای نه شروع کوي او د لیکنې په فني او هنري مهارت پیل ته راځي او بیا په کیسه کې د شاملې موضوع پېښه بشپړوي. بله لاره داده چې لیکوال د کیسې د ټولو نه غوره مکالمه یا په واقعه او پېښه کې حساس ټکي لومړی بیان کړي او بیا دې نورو پېښو تفصیل. گټه یې داده چې په لوستلو سره یې ویونکي ته فکري هڅه او تجسس پیدا کېږي او ترپایه یې په خورا ذوق او مینې لولي. وچ په وچه د کیسې پیلونه د کیسې خوند له منځه وړي اغیز یې

کمپري. راپورتاژیکه بڼه پيدا کوي.

کرکتير يا د کيسې کردار (اتل)

هغه چاته ويل کيږي چې په خپلو کړو وړو، ويناوو او پيښو کيسه رامنځته کوي. کرکتير له خنداونو سره د مقابلي په ميدان کې له مختلفو حالاتو نو سره مخامخ کيږي، غورځي پرځي، خو د خپل توان او وس له پرمختگ څخه لاس نه اخلي. کيدای شي د يوې لنډې کيسې په پيښه کې زيات کرکترونه را ښکاره شي، خو مرکزي کرکتير پکې هغه وي، چې د پيښې جزئيات په مجموع کې د هغه په شا او خوا را څرخي، د پيښې په جريان کې په ورو راسربره کيږي او بيا يوې پايلې ته رسيږي.

سپنس (پلټنه او ذهني هڅونه):

پلټنه او هڅونه، نه يوازې په لنډه کيسه کې، بلکې په هره هنري او ادبي ليکنه کې، لازمي او ضروري توکي دي. ليکوال يې بايد په خپل فن او هنر داسې ترتيب راوړي چې لوستونکي او اوريدونکي د لوستنې يا اورېدنې په اوږدو کې يو ډول فکري هڅونې کې را ښکېلوي. غوښتنې او پوښتنې ورسره پيدا کيږي. داڅه وشول؟ ولې وشول؟ او ددې ترڅنگ يې د راتلونکو پيښو په اړه لېوالتيا شېبه په شېبه لا پسې زيا تيرې، چې نور به څه وشي. دغه کشمکش له پيل نه ترپايه پورې روان وي. هر څومره چې دا برخه غښتلې او پياوړې کيږي، هومره د لوستونکي او اوريدونکي مينه او هڅه زياتيږي.

مکالمې او منظر کشي:

مکالمې د مرکزي کردار او نورو فرعي کردارونو په حالاتو رڼا اچوي او کيسه پر مخ بيايي. څومره چې په کيسه کې دغه برخه ځواکمنه وي، هومره کيسه ښه په زړه پورې کيږي. په لنډه کيسه کې مکالمې د ډرامې او ناول په انډول کمې وي د ډرامې په څېر کردار په لنډه کيسه کې پخپله څه نه وايي. بلکې ليکوال له پيښو سره په ارتباط کې د هغه فکري او ذهني، ټولنيز حالت بيانوي او کيسه مخکې بيايي د مکالمو په شان منظر کشي هم کيسه مخکې بيايي، کردارونو ته ښکلا وربښي او د پيښو طبعيوالي په گڼو ته کوي.

تخيل (خيال پردازي):

تخيل او خيال پردازي نه په نورو هنري او ادبي ليکنو کې کار اخيستل کيږي. د خپل ذهني تخليق پيښې او کردارونه په داسې بڼه وړاندې کوي چې واقعيت ته نژدې وي او په ټولنيز ژوند کې د هغو د کېدو امکانات زيات ليدل کيږي. په دغه برخه کې ليکوال د روانشناس په څېر خيالي شخصيتونه په خيالي فضا کې مخکې ته ږدي او د خيالاتو او تصوراتو په رڼا کې په هغو څېرونه او تحقيق کوي. د هغو افعالو اعمالو خصلتونو طبيعي تصوير اخلي. که څه هم په هغه کې لږ طبعيوالي هم موجود وي چې انساني ذهن په هغې شکمنوي، کيسه بې خونده کوي او بيا د ليکوالۍ په خامۍ او ناکامۍ دلا لت کوي.

د کيسې پايله او انتباه:

هره ليکنه چې ليکوال شروع کوي، پيل، اوج او پای لري. د کيسې کرکترونه کردارونه، د مکالمې، اعمال، افعالو او منظر کشۍ په وسيله ورو ورو مخ پر وړاندې ځي. ناڅرگند اړخونه يې څرگند او اچول شوي غوټې ورو ورو خلاصيږي، ترڅو کشمکش وروستي پړاوته ورسپري. هغه مقصد، اغيز او تاثر چې د کيسې ليکونکي يې نورو ته رسول غواړي، بشپړ شي. په دې برخه کې زيات غور په کار دی. د کيسې پايله په داسې ډول وشي چې لوستونکي او اوريدونکي ته کټ مټ شي د حقيقت په څېر وېرېښي. ليکوالان د لنډې کيسې پايله په دوه ډوله کوي. لومړی داسې چې ليکونکي، لوستونکي يا اوريدونکي له ځانه سره د تخيل په وزرونو ډېر لوړ څيژوي او بېرته د نتيجې ښودلو پرځای له هغې لويې

کشالی سره مخامخ کیري او د کیسې لیکونکی فیصله د لوستونکو او اوریدونکو قضاوت ته پریردی. دویم ډول، لیکوال په پایله کې هرڅه په پوره صراحت سره وایي او د لوستونکو او اوریدونکو ذهني ذکاوت او ازموینې ته څه نه پریردی.

اخځلیکونه:

دلیکوالی فن، محقق سید محي دالدین هاشمي، دویم چاپ.
پښتولنډه کیسه او ادبي ټوټه، سید نظم سیدی، چاپ کال ۱۳۸۶ لمريز.

دوه ويشتم لوست

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	ارزاني خویشکی	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - ارزاني خویشکی به وپېژني. - د ارزاني د لیکوالۍ او شاعرۍ په اړه به معلومات تر لاسه کړي. - د ارزاني د پوهې، لیکوالۍ او شاعرۍ په اړه به نورو ته معلومات وړاندې کړای شي. - د ارزاني نظم به روان ولوستلای شي او په معنا او مفهوم به یې وپوهیږي. - د ارزاني چاپ شوي اثار به وپېژني. - په خپلواک ډول به د متن د پای فعالیتونه حل کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، پوښتنې او ځوابونه، وینا او خبرې اترې	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	کتاب، تخته، تخته پاک، تباشیر، د امکان په صورت کې ټولگي ته د ارزاني د ځینو اثارو راوړل	
د ارزولو لارې او وسیلې	شفاهي پوښتنې او ځوابونه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	روغې، احوال پوښتنه، د ټولگي تنظیم، د کورنۍ دندې کتل، د حاضرۍ اخیستل او د تېر لوست ارزونه	۴ دقیقې
د انگیزې رامنځته کول	روښاني پیر ته په کتنې او د روښان په گډون د هغه پیر د څو تنو شاعرانو د نومونو اخیستلو او د هغه وخت د وضعې او حالت د بیانولو له لارې او یا د ښوونکي د شخصي تجربو له مخې د نوي لوست پر تدریس پیل کېږي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
- ښوونکي په اتم لوست کې روښاني دورې ته په کتلو او د پیر روښان او د هغه د لارویانو په اړه د څرگندتیاوو له لارې د زده کوونکو په مرسته پر نوي لوست پیل کوي.	- زده کوونکي د کتاب د اتم لوست د معلوماتو له مخې د بايزيد روښان په پیر کې د ښوونکي پوښتنو ته ځوابونه وايي او د نوي لوست پیل ته ځانونه چمتو کوي.	
- ښوونکي له زده کوونکو څخه پوښتي چې د پوهانو، لیکوالو او شاعرانو د ژوند لیکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د اثارو لوستل څه گټه لري؟	- زده کوونکي د پوهانو، لیکوالو او شاعرانو د ژوند لیک او د هغوی د لیکنو د لوستلو او پر هغې د ځان پوهولو په اړه خپل نظر له نورو زده کوونکو سره شریکوي.	
- ښوونکي لوست د کتاب له مخې لولي. د نظم پر ستونزمنې برخو رڼا اچوي. لغتونه یې معنا کوی او مطلب یې څرگندوي.	- زده کوونکي ښوونکي ته غوږ نیسی، کتاب ته گوري، ستونزمنې کلمې او د نظم عبارتونه له ځانه سره لیکي او د لوست په پای کې یې له ښوونکي	

<p>پوښتي.</p> <p>- زده کوونکي لوست له ځانه سره لولي او پر مفهوم يې ځانوه پوهوي.</p> <p>- څو تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د ارزاني نظم لولي او پر مفهوم يې خبرې کوي.</p> <p>- دوه تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راځي، يو د روښان د ادبي سبک او بل د روښاني دورې د شاعرانو او ليکوالو د ليک او محتوا په اړه خبرې کوي.</p> <p>- څو تنه زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د ارزاني په شعري ځانگړتياوو او له پښتو ژبې سره د ارزاني د مينې په اړه خبرې کوي.</p> <p>- پښتو ادبياتو ته د روښاني دورې ارزښت څه شی دی؟ زده کوونکي پر دې ارزښت ځانوه پوهوي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه په کورونو کې خپله کورنۍ دنده سرته رسوي.</p>	<p>- ښوونکی زده کوونکو ته دنده ورکوي چې لوست له ځانه سره ولولي او د نظم پر مفهوم ځانوه پوه کړي.</p> <p>- ښوونکی له زده کوونکو غواړي د ارزاني نظم په وار ولولي او د يوه يوه بيت پر معنا او مفهوم خبرې وکړي.</p> <p>- ښوونکی دوه تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته را غواړي، يوه تن ته لارښوونه کوي چې د روښان د ادبي سبک په اړه خبرې وکړي او بل تن د روښاني دورې د ليکوالو او شاعرانو د ليک او شعر پر محتوا او موضوع خبرې کوي.</p> <p>- ښوونکی له دوو زده کوونکو څخه غواړي چې په وار سره د ارزاني په شعري ځانگړتياوو خبرې وکړي.</p> <p>- ښوونکی زده کوونکو ته په عمومي توگه پښتو ژبې ته د روښاني غورځنگ پر ارزښت زده کوونکو ته معلومات ورکوي.</p> <p>- ښوونکی زده کوونکو ته لارښوونه کوي چې په کور کې د ارزاني زيربڼه، مړينه، ځای، شعري ځانگړتياوې او د ژوند د څرنگوالي په اړه يوه مقاله وليکي.</p>
---	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

* ښاغلی ښوونکی دې د مهربانۍ له مخې په درسي کتاب کې د ارزاني دا بيت:

نن کامل لره وردرومه خپله چار کړه سرانجامه،

پر دې بيت: نن کامل لره وردرومه خپله چار کړه سرانجامه، سم کړي او له «د خپله چاره» څخه دې «د» وباسي.

دا فلک دايم په رقص، کله سعد کله نحس: له دې شعر څخه مفهوم د فلک گړخېدل دي، چې د نجوميانو په وينا کله انسان ته ښکمرغي راولي او کله هم بد مرغي. له دې شعر څخه څرگنديږي چې ارزاني د نجوم په علم کې لاس درلود.

اضافي معلومات:

د پير روښان په مريدانو کې ډېر شاعران تير شوي دي. د ځينو ديوانونه لاسته راغلي او چاپ شوي او د نورو يوازې يوڅو نمونې حالنامې خوندي ساتلې. د حالنامې له مخې نوموړي شاعران په دې ډول دي: خليفه مودود، حاجي گدای سړبنی، داود درویش، ابابکر، خواجه محمد، علي محمد مخلص، ارزاني، دولت، واصل او نور.

ارزاني د پير روښان د ملی مبارزې او نهضت د لارې يو تکړه مجاهد او يو پوه عالم و چې د بايزيد غوندي يې په څلورو

ژبو (پښتو، پارسي، عربي او هندي) ليکل او لوستل کولای شول.

د ارزاني د زيرپيدو ځای او نېټه په تذکرو او تاريخونو کې په روښانه توگه نه ده څرگنده شوې، يوازې دومره پته شته چې هغه د پنجاب په قصور ښار کې اوسيدلی دی. ارزاني د خپل وخت دوديزې زده کړې په هند کې سرته رسولي او بيا د خپلو ورونيو (ملا علي او ملا عمر) سره يو ځای د پير روښان په مخلصو مريدانو کې شامل شوی، په ملی نهضت کې يې ټينگ ملگرتوب کړی او د روښان د مفکورې د خپراوي لپاره يې هلې ځلې کړي دي.

ارزاني په قام سرېن، ځمند، خيشکي دی. (خيشکي، خويشکي) په لومړي سر کې د ارغستان د علاقې اوسيدونکي وو، خو د زمانې د ځينو مسايلو له کبله په مهاجرت مجبور شوی دی، چې ځينې يې له پښين څخه ملتان ته ولاړل او هلته اباد شول. ځينې د غزني په شاوخوا کې ميشته شول، بيا له غزني څخه کابل ته او بيا له دې ځای څخه غوربند ته کوچيدلی او هلته اباد شوي دي چې تر اوسه پورې يې خپل کلتور او ژبه ساتلې ده. همدا ډول يو شمېر د کندهار د ارغنداب په ولسوالۍ کې استوگنه لري. په هندوستان باندې د بابر د وروستۍ حملې په لښکر کې د نورو پښتنو قبيلو په څنگ کې خويشکو زياته برخه اخیستې او د پاني پټ په جگړه کې له ابراهيم لودي سره د بابر په مرسته جنگيدلی دي. د خويشکو د قبيلې کوم خلک چې له بابر سره هند ته تللي وو، تر اوسه په «افغانه قصوریه» مشهور دي. (وگورۍ پښتانه د تاريخ په رڼا کې ۱۳۲۶ مخ)

د خويشکو ځيني خلک په پښين او کندهار کې هم ميشته دي. ددې خلکو څه کورونه د نوبار په تحصیل کې د لښوي سيند پر غاړه په خيشکي نومي کلي کې استوگنه لري. دغو خلکو هم خپله ژبه او کلتور ساتلی دی.

ارزاني په پښتو ژبه کې د لومړنيو ديوان لرونکو شاعرانو له ډلې څخه د لومړي قطار لومړی شاعر شميرل کېږي، چې بشپړ ديوان لري او د زمانې له سيلابونو څخه خوندي پاتې شوی دي. ديوان (کليات) يې اوس چاپ شوی دی.

د ارزاني د ژوند او زمانې په باب تر هغه وخته پورې معلومات نه و چې د دغه ديوان قلمي نسخه نه وه ميندل شوې. تر هغې پورې ډېرو ادبپوهانو او تذکرو ليکونکو دده په برخه کې ډول ډول نظريې څرگندې کړي دي، خو کله يې چې ديوان پيدا او وپلټل شو، هلته داسې اسناد راڅرگند شول چې د ارزاني د ژوند پته ترې څرگنده شوه.

د ارزاني د ژوند او شاعرۍ زمانه د لسمې پېړۍ پای او د يوولسمې پېړۍ لومړي وختونه وټاکل شول. د هغه له خپلې وينا څخه د هغه ژوند تر (۱۰۱۰) هـ ق کال پورې يقيني دی.

ارزاني دا کلام کښلی په الف تسع سنه دی (۱۰۰۹هـ)

سره له دې چې د ارزاني په باب تذکره ليکونکو ادبپوهانو ډېر څه ويلې، خو موږ يې دلته په لنډ ډول سره د يوڅو پوهانو نظريې رانقلوو:

د ميا روښان مريد او د ديوان خاوند دولت لوانی پخپل ديوان کې د ارزاني شاعرۍ ته داسې گوته نيولي ده:

بې ميرزا، بې ارزاني، بې مخلص ياره بل شاعر برابر نه دی پښتون ستايو

د خوشحال خان مشر زوی، اشرف خان هجري د دولت تر څنگه ارزاني د خپل دور بلبل بولي او وايي:

ارزاني دولت د خپل دور بلبل و

نن يې وللي زمانې د شعر فرد دی

د لرې پښتونخوا اديب او څيړونکی ښاغلی هميش خليل د ارزاني په باب داسې وايي:

«ارزاني د خپل دور يو فصیح او بليغ شاعر و چې د پښتو نه يې علاوه په فارسي، عربي او هندي کې هم اشعار ويلي او په دغو ژبو کې يې، لکه د پښتو ديوانونه پرېښي دي.»

ښاغلی استاد ښوا د ارزاني په برخه کې داسې وايي: «ارزاني په پښتو ژبه کې د لسمې هجري پېړۍ له لومړنيو ديوان

لرونکو شاعرانو څخه دی، چې بشپړ دیوان یې د زمانې له افاتو څخه خوندي پاته شوي دی ... .

ارزاني ته ځکه روښاني ويل مناسب دي چې د بايزيد روښان مخلص مريد او په ملي مبارزو کې د هغه ټينگ ملگري او پخپل ديوان کې يې څو ځايه بايزيد روښان د (پير) او کامل په نامه ياد کړي دي، د هغه د افکارو د تبليغ لپاره يې ډېر زيار ايستلی او آن هند ته يې سفرونه کړي دي.» د ميا روښان د ملي نهضت لوی مخالف، اخوند درويزه د ملا ارزاني په باب داسې ليکلي دي:

«ارزاني ډېر ځيرک، تيز فکره شاعر او عالم و، په عربي، فارسي، هندي او پښتو کې به يې شعرونه ويل او د خيرالبيان په ليکلو کې يې لوی لاس درلود.

مشهور انگرېز ختيځپوه ميچر هانري جارج راورتي (۱۸۲۵ - ۱۹۰۶) د خپل اثر «د پښتو گرامر» په سريزه کې يادونه کړې: «دا ملا د بايزيد انصاري له مشهورو، معروفو ادبي معاونانو او مرستيالانو څخه و.»

د ارزاني اثار:

ارزاني په پښتو ادب کې د ډېرو اثارو خاوند دی، خو زياتره اثار يې ورک دي او يوازې د ځينو اثارو نومونه يې ځينو تذکره ليکونکو ذکر کړي دي. کوم هغه اثارونه چې د زمانې له سيلابونو او دښمنانو څخه پاتې شوي او تر مورېه رارسيدلي، دادې: پښتو اشعارو ديوان: ارزاني په پښتو کې يو بشپړ ديوان لري چې د دغه ديوان څو نسخې په دې وروستيو وختو کې د ادبپوهانو گوتو ته راغلي او په همدې توگه د ارزاني د ژوند ډېر تياره گوتونه روښانه شوي دي.

د ارزاني د ديوان يوه قلمی نسخه د بڼوا په ځانگړې کتابخانه کې وه. دغه نسخه دوې برخې لري. په لومړۍ برخه کې يې غزلې او نور او په وروستۍ برخه کې څلوريزی راغلي دي، چې دا پښتو ادب ته د ارزاني يو ابتکاري خدمت دی. د ارزاني د ديوان بله نسخه په برتس موزيم کې خوندي ده. همدارنگه يوه نسخه يې د پېښور موزيم په کتابخانه کې هم موجوده ده. څلورمه يې د پېښور په پښتو اکاډيمۍ کې شته.

پخپله د ارزاني له خولې د هغه وينا دلته رانقلوو، چې د ديوان په اړه يې ويلي دي.

د فقير پښتو ديوان دی   دا ديوان حقانی خوان دی

دی ريخته په څلور ژبو   دی بيان په څو الوان دی

د ارزاني بل اثر چې اخوند درويزه او پوهاند حبيبي د (چهار رما) په نامه او مستر راورتي او پوهاند رښتين او بڼوا د (چهار رساله = چهار رما) په نامه ياد کړي دي، خو له بده مرغه دغه اثر لا نه دی موندل شوی.

دارزاني ځينې نور اثار چې يوازې نومونه يې ذکر شوي، د ارزاني بې نومه مجموعه، د حضرت رسول صلی الله عليه وسلم خوب، د ارزاني نثر (هندي، عربي او فارسي) ديوانونه، د ارزاني مکتوبات، مرآة المحققين او نور په ځينو ليکنو کې ذکر شوي دي.

د ارزاني شعر او شاعري

څنگه چې دمخه اشاره وشوه ارزاني د روښان د مسلک تعليمات او تبليغات د شعر په داسې ژبه بيان کړي چې سپری پرې پوهېدای شی او په دې هنر کې ددغې دورې له شاعرانو څخه مخکې دی. په عمومي توگه د ارزاني د اشعارو شکل په وړوکي سيلاب يعني په اته څپه ييز سيلاب کې ويل شوی دی. د هر بيت يوه مسره يې اته سيلابه راځي. دا يوازې دده د اشعارو خصوصيت دی چې ټول ديوان يې په دغه سيلاب کې ويلي. همدا ډول ديوان په مردف ډول راغلی او غزل، قصيده او څلوريزي پکې ليدل کيږي. ښايي وويل شي په موندل شويو ديوانونو کې ارزاني په پښتو ژبه کې لومړنی ديوان لرونکی شاعر دی، چې د پښتو د اشعارو ډولونه يې دود کړل. بيا وروسته د هغه ملگرو په دغه لار قدم اخيستی او نور

هم پرمخ تللي دي.

د ارزاني د شعر په محتوا کې زياتره برخې تصوفي دي چې اخلاقي او مذهبي افکار يې په پښتو ادب کې داخل کړي او په مسلکي توگه يې د لومړي ځل لپاره د يو ادبي مکتب په څېر تصوف او صوفيزم د شعر په ژبه د سلوک او عرفان د پېچلې فلسفې په کړۍ کې رانغښتي دي. هغه د خدای ﷻ له ذات نه پرته بل هيڅ شی ته قايل نه دی. درې فلسفې، چې خدای تر هر څه انسان ته نژدی دی، پيروي، کړې ده او بيابې د شريعت زغره اغوستې او د دين په ساتنه کې جگړې ته تيار شوی دی.

د ارزاني په ديوان کې کوم شی چې ډېر په زړه پورې ايسي، هغه د شاعر له خپلې مورنۍ ژبې سره مينه ده. هغه غواړي چې پخپله ژبه پښتو، باندې له خپل قوم سره وغږيږي:

د فقير پښتو ديوان دی   دا ديوان حقاني خوان دی
په پښتو ژبه دی وکښلی   فقير ارزاني افغان دی

****

ارزاني په پښتو وکښ   دا غزل له يوه واره

سره له دې چې د ارزاني په اشعارو کې د عربي، فارسي او هندي ژبو يو څه اغېز ليدل کيږي او د هغې دليل روښانه دی چې په هغه وخت کې د عربي مذهبي ژبه او فارسي درباري او هندي محيطي ژبه وه، خو بيا هم څنگه چې شاعر پښتون دی، نو په ديوان کې يې د پښتو زاړه او پخواني لغتونه راغلي دي چې اوس يې کارول کم شوي دي. ارزاني برسیره په نظم، په نثر کې هم غښتلی و. د روښان د نثر په نسبت د هغه نثر ډېر ساده دی. ډېره سجع پکې نه ليدل کيږي. د ارزاني د اشعارو له لوستلو څخه څرگنديږي چې د ده په ديوان کې د عربي، فارسي، هندي، ترکي کلمو څخه پرته د پښتو زړه پانگه او نکه پښتو کلمې راغلي دي. همدارنگه تصوفي اصطلاحگانې او تصوفي مسايلو د ده ديوان رنگين کړی، چې هم د ادبپوهنې او هم د ژبپوهنې له پلوه يې څپرل اړين دي.

اخځليکونه:

د پښتو ادبياتو تاريخ، منځنی دوره.

د پوهاند ډاکټر زيور الدين زيور، کال: ۱۳۸۶ل.

درویشتم لوست:

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	د معلولیت عوامل	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهنيې موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - د معلولیت پر معنا به پوه شي. - د معلولیت عوامل، لکه اکتسابي او مورذاتي، به وپېژني. - د معلولیت د عواملو د مخنيوي لارې چارې به زده کړي. - له معلولانو او معيوبانو سره په چال چلن به پوه شي. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د لوست د پای فعالیتونه به په یوازې سر ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	یو کسيز، ډله ییز او تمثيلي ...	
د تدریس وسیلې او مرستندوی توکي	کتاب، تخته، تباشیر او کارتونه	
د ارزولو لارې او وسېلې	شفاهي پوښتنې، تحریري پوښتنې، عملي کار، یو کسيزې پوښتنې، ډله ییز کار او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدریس فعالیتونه	له سلام، روغې، حاضرې اخیستلو او کورنۍ دندې له کتلو وروسته د نوي لوست پیلول	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي لومړی د جگړو د ځاني او مالي زیانونو په اړه خبرې کوي او له زده کوونکو غواړي په دې اړه د بېلگو په وړاندې کولو ورسره مرسته وکړي. بیا معیوبیتونه ورپېژني او د هغوی د مخنيوي لارې چارې په ګوته کوي او په دې توګه لوست پیلوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکي دې د انگېزې د رامنځته کولو په دوام د جگړې د ناخوالو، په جگړه کې په مالي زیانونو سربیره د بشري زیانونو اړوند معلومات چمتو کړي. د معلولیت عوامل او د هغې د مخنيوي لارې چارې دې زده کوونکو ته وروپېژني. - ښوونکي دې له زده کوونکو وپوښتي چې ماین څه شی دی او څنګه ترې ځانونه ژغورلای شو. - ښوونکي دې د لوست متن پر زده کوونکو ولولي. 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي دې د ښوونکي خبرو ته ځیر شي او د جگړې د ناخوالو په بیانولو کې دې له ښوونکي سره مرسته وکړي. معلولیت، د معلولیت عوامل او له هغې څخه د مخنيوي په لارو چارو دې ځانونه وپوهوي. - څو تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره د ښوونکي پوښتنو ته ځوابونه ووايي. - زده کوونکي دې لومړی متن له ځانه سره ولولي او بیا دې د ښوونکي له لارښوونې سره سم هر یو پخپل وار یو، یو پراګراف ولولي او د متن پر مفهوم دې 	

<p>خانونه پوه کړي.</p> <p>- دوه تنه زده کوونکي دې د ښوونکي له لارښوونې سره سم د لوست لندیز بیان کړي.</p> <p>- زده کوونکي د لوست د پای فعالیتونه له ځانه سره لولي، خانونه پرې پوهوي او بیا د ښوونکي له لارښوونې سره سم په پنځو ډول کې تنظیمېږي. هره ډله په یو فعالیت کار کوي. د ډلې ټول غړي پکې فعاله ونډه اخلي او له پخواني نوبت سره سم یو تن د غونډې مشر او بل تنه یې د منشي په توګه کار کوي، د غونډې فعالیت او لاسته راغلي پایلې لیکي او د کار په پای کې یې پخپل نوبت د ټولګي په وړاندې نورو ته لولي او د پوښتنو په صورت کې له خپل کار څخه دفاع کوي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونې له لارښوونې سره سم کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې یې سرته رسوي.</p>	<p>- ښوونکي دې پر دوو تنو زده کوونکو د لوست لندیز ووايي.</p> <p>- ښوونکي دې زده کوونکو ته ووايي چې د لوست د پای فعالیتونه له ځانه ولولي. بیا دې هغوی په پنځو ډلو وویشي. هرې ډلې ته دې یو، یو فعالیت ورکړي، چې پخپلو کې کار پرې وکړي او وروسته د هرې ډلې یو تن استازی نورو ته د خپلې ډلې د کار په اړه معلومات ورکړي.</p> <p>- ښوونکي د لوست په لومړۍ او دویمه ورځ د ورځنۍ لوست له مخې زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکړي او په درېیمه ورځ دې د کتاب له مخې کورنۍ دنده ورکړي.</p>
---	---

اضافي معلومات:

د معلولیت پر عواملو له خبرو دمخه باید معلولیت وپېژنو. معلول هغه چاته وايي چې د طبيعي يا اکتسابي پېښې په رامنځته کېدو یې د خپل بدن کوم غړی له فعالیت څخه لویدلی او یا کمزوری شوی او یا د نورو عواملو له امله ورته زیان رسیدلی وي. لکه یو ماشوم له مور ه معیوب زیږي، یو څوک د ماین د چاودیدو له امله د بدن یو غړی له لاسه ورکوي. یو څوک د ترافیکي پېښې یا له یو ځای څخه د لویدو له امله په بدن کې فزیکي زیان مومي... د ډېر داسې کسان شته، چې په ښکاره روغ ښکاري، خو کیدای شي له رواني ستونزو سره مخامخ وي. عصبي، رواني او عقلي ناروغان هم د معلول په لیکه کې راځي. بله ډله ناروغان داسې دي چې د هغوی د بدن غړی موجود وي، خو له فعالیت څخه لویدلی او یا کمزوری شوی وي. زموږ په هېواد کې ډېر نارینه، ښځې او یا ما شومان د جګړو د بدمرغیو له امله له معیوب بیت او معلولیت سره مخامخ شوي او د ژوندانه شپې ورځې په ستونزو تیروي. معیوبین او معلولین زموږ د ټولني غړي دي. باید په درنه سترګه ورته وکتل شي او مرسته ورسره وشي. د هغوی لپاره د روزګار زمینه برابره شي، ترڅو پخپلو پښو ودريږي. د معیوبینو او معلولینو د درناوی او یاد لپاره په نړیواله کچه یوه ورځ ټاکل شوې او هرکال نمانځل کېږي. دا ورځ د دسمبر دریمه نېټه ده. په دې ورځ د معیوبینو د ژوندانه او حقوقو په اړه خبرې کېږي او د نړیوالو پام ورته راګرځول کېږي. موږ په خپل هېواد کې د تېرو څه باندې درېو لسيزو کور ګډو جګړو له امله زیات خلک معیوب شوي دی او هره ورځ دا شمېره زیاتېږي. لا زمه ده د معلولیت د عواملو د مخنیوي لپاره په انفرادي، ډله ییز او دولتي کچه او د نړیوالو مرستندویو ادارو په مرسته لازم ګامونه پورته کړو، ترڅو د معلولیت عوامل له منځه یوړل شي.

اخځلیکونه:

سلا متي مجله، ځانګړې ګڼه، ۱۳۷۴ کال

څلرويشتم لوست:

د تدريس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	مرادعلي صاحبزاده	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي به د لوست په پای کې لاندې موخې ترلاسه کړي: - په پښتو ژبه د تفسیر د لیکوال په توګه به مرادعلي صاحبزاده وپېژني. - پښتو ژبې ته به د مرادعلي صاحبزاده په کړي خدمت پوه شي. - د مرادعلي صاحبزاده علمي چاپ او ناچاپ کتابونه به وپېژني. - د هېواد پوهان، لیکوال او شاعران به وپېژني. - د لیک او وینا ژبه به یې پیاوړې شي. - د متن د پای فعالیتونه به په خپلواک ډول حل کړای شي. 	
د تدريس لارې	يو کسيز، ډله یيز، ...	
د تدريس وسيلې او مرستندوی توکي	کتاب، تخته، تباشیر، کارتونه او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي پوښتنې، تحریري پوښتنې، عملي کار، فردي پوښتنې، ډله یيز کار او د ښوونکي د یادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدريس فعاليتونه	له سلام، روغېر، حاضري اخېستلو او کورنۍ دندې له کتلو وروسته د نوي لوست پیلول	۴ دقیقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکی د هېواد د تېرو پوهانو، لیکوالو او شاعرانو د پېژندنې په لړ کې د پښتو ژبې د نامتو لیکوال پنه توګه د مرادعلي صاحبزاده په اړه معلومات وړاندې کوي، په پښتو ژبه د تفسیر یسیر د لیکلو اړتیا او په دې اړه د مرادعلي صاحب خدمتونو ته ګوته نیسي او پر لوست پیل کوي.	۶ دقیقې
د ښوونکي فعالیتونه	د زده کوونکو فعالیتونه	۳۵ دقیقې
<ul style="list-style-type: none"> - ښوونکی په هېواد کې د پښتو ژبې د لیکوالو او شاعرانو د پېژندنې په لړ کې پښتو ژبې ته د مرادعلي صاحبزاده پر خدمتونو رڼا اچوي او په پښتو ژبه د تفسیر یسیر د لیکلو اړتیا څرګندوي. - ښوونکی د تفسیر یسیر د ژبې د روانۍ او ساده ګۍ په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکوي او په لوست کې د راوړل شوې بېلګې له مخې یې د نوموړي تفسیر له ژبې سره بلدوي. - ښوونکی د تفسیر یسیر په اړه د افغاني پوهانو پر نظریو 	<ul style="list-style-type: none"> - زده کوونکي د ښوونکي خبرو ته غوږ نیسي او د خپلو معلوماتو له مخې په هېواد کې ژبې او ادب ته د لیکوالو او شاعرانو پر خدمتونو ځانونه پوهوي او د تفسیر یسیر له نامه او د ژبې په څرنگوالي ځانونه پوهوي. - زده کوونکي د ښوونکي پر خبرو ځانونه پوهوي او په لوست کې د تفسیر یسیر راوړل شوې بېلګه لولي او د ژبې رواني او ساده ګۍ یې ګوري. - زده کوونکي غوږ نیسي چې افغاني پوهانو د تفسیر یسیر په اړه څه ويلي دي او د نوموړي تفسیر پر ژبني 	

<p>ارزښت ځانونه پوهوي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم لوست له ځان سره لولي. که ستونزې يې درلودې، له ښوونکي يې پوښتي او د لوست د پای فعالیتونو ځوابولو ته چمتووالی نیسي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د لوست د پای په دویم، درېم، څلورم او پنځم فعالیت کې ونډه واخلي او عملاً پکې کار کوي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم په ټولگي کې یوه غونډه جوړوي، د غونډې مشر، مرستیال، منشي او ویاند ټاکي، خو تنه زده کوونکي دنده اخلي، یو تن د مرادعلي صاحبزاده د ژوند، بل د هغه د لیکنو او اثارو، بل تن د نشر د ځانگړتیاوو، بل تن د شعرونو او وروستی برخوال د تفسیر یسیر د ژبې په اړوند معلومات راټولوي او پخپل وار یې د سټیژ پر سر نورو ټولگیوالو ته اوروي.</p> <p>- که دمخه په اړوند ټولگي کې کومه خپرونه موجوده نه وي، نو زده کوونکي دې متې ونغاړي او د جریدې، ورځپاڼې، مجلې یا یوې بلې خپرونې په جوړولو او خپرولو دې پیل وکړي او که موجوده وي، نو هماغه دې پر مخ یوسي او په خپل وخت او مهال دې نوې کړي.</p> <p>- زده کوونکي کورنۍ دنده اخلي او په کورونو کې یې سره ته رسوي.</p>	<p>زده کوونکي پوهوي او رڼا پرې اچوي.</p> <p>- ښوونکي له زده کوونکو غواړي چې د لوست له ځان سره ولولي او د فعالیتونو ځوابونو ته ځانونه چمتو کړي.</p> <p>- ښوونکي په ترتیب سره د لوست د پای دویم، درېم، څلورم او پنځم فعالیت په ټولگي کې په زده کوونکو عملاً کار کوي.</p> <p>- ښوونکي زده کوونکو ته د لوست د پای په فعالیتونو کې د لومړي فعالیت د سرته رسولو دنده ورکوي. پخپله له زده کوونکو سره د غونډې په جوړولو او د موضوعگانو په ټاکلو او د غونډې په سرته رسولو کې تخنیکي مرسته کوي. ښوونکي هڅه کوي په زده کوونکو کې د ددې فعالیت وړتیا وروزي او د راتلونکو ادبي غونډو پر مخ وړلو ته یې چمتو کړي.</p> <p>- ښوونکي زده کوونکو ته د یوې جریدې یا خپرونې د جوړولو او پر مخ وړلو دنده ورکوي او لازمه لارښوونه ورته کوي.</p> <p>- ښوونکي د هر درسي ساعت په پای کې کورنې دنده ورکوي.</p>
---	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

نه دا ځمکې اسمانونه، نه لمر سپوږمۍ لیل ونهار
مگر ذات بې جهات و، تل ثابت په یو قرار
نو پیدا د حضرت نور په محبت کړ کردگار
بیا د قهر نظر وشو نو دوه ځایه کړه قهار
بیا یې باد پسې پیدا کړ په قدرت پسې بسیار
له هبته یې اوبه شوه او له خوفه تار په تار

له اوله هیڅ خیز نه و، خاک اوبه نه باد او نار
نه دا انس و جن حیوان نه نباتات سیندونه غرونه
بیا د رب اراده وشوه چې زه وپېژندای شمه
ناگاه نور شو په جنبش ترې مرغلره شوه پیدا
له یوې قطعي یې ساز کړ هغه لوی عرش مجید
په دویمه قطره باندې بیا نظر د قهر وشه

بیا یې عرش په اوبو کینود او اوبه په شا د باد
 بیا اوبه شولې په موج خگ پرې راغی ډبر او تیز
 او په دغه موج وهلو ډبر لوگي ورځینې ولاړه
 (تفسیر یسیر: ۵۷۱ مخه، لومړی ټوک)

(کله چې الله اراده وکړه چې د ځان د پیژندلو لپاره عالم پیدا کړي، نو له نور څخه یې مرغلره جوړه شوه. پر ملغري د قهر نظر وشو. له ډبره هیڅه دوه ځایه شوه. له یوې ټوټې عرش عظیم جوړ شو او له په بلې بیا د قهر نظر وشو، له ډبره ډاره اوبه شوه. عرش یې د اوبو پر مخ کینود. بیا یې باد پیدا کړ. اوبه یې ددغه باد په شا کینودې. بیا دا اوبه په څپو شوې. پر سربې خگ پیدا شو او لوگي ترې پورته شول. لومړی یې له دې څگه ځمکه جوړه کړه. غرونه، روزي، سیندونه او ونې یې پکې کینودې. له لوگي یې اسمانونه جوړ کړل. لمر، سپوږمۍ او رنگارنگ ستوري یې پکې کینودل. دا هر څه ټول په شپږو وروځو کې سرته ورسېدل. دا کار له الله پرته د بل چا په وس کې نه دی.)

طریقت: دلارې، ليارې، لار، اصول او روش په معنا دی. د سلوک دویم منزل دی. په دې منزل کې د ځینو ځانگړو ریاضتونو، عملونو او فکرونو په واسطه سالک د لوی خدای جل جلاله پیژندنې ته رسېږي. صوفیان وايي طریقت نفسی سیر دی. په دې منزل کې د بشري طبیعت تیاري پر رڼاوو بدلېږي او د انسان بد خاصیتونه، لکه بخیلي، حرص، کبر، قهر، شهوت، کسات، ځان غوښتنه او ځان لیدنه ... پر سخا، قناعت، کمینې، صبر، مینې، پیرزینې او سربښندنې بدلون مومي. طریقت د باطني تزکي په نامه هم یادشوی دی.

اضافي معلومات:

د مرادعلي صاحب د اثارو په ډله کې یوه هم ارثیه او تراثیه دي. دا دواړه کتابونه د میراث په اړه لیکل شوي دي. ارثیه اصل د او تراثیه یې شرح ده. د تالیف کال یې په دې نظم کې «۱۲۸۱» ښودل شوی. مرادعلي صاحب وايي:

دا میراث مې تحت اللفظ درته ووايه فی الحال
 او بل ډبله چې تفصیل مې په یو نظم کې دی کړی
 «ارثیه» نوم کتاب دی چې تاریخ یې دی «غفار ۱۲۸۱»
 د شرح نوم «تراثیه» دی دواړه کړي دي مراد

یو په دې چې په اوږده دې طبیعت نشي ملال
 که شایق یې ویې گوره چې معلوم شي درته حال
 بیا مې شرح ده پرې کړې پس له متنه په یو کال
 رب دې شي پرې مهربانه چې روزي یې کا وصال

تفسیر یسیر، ۲۰۵ مخ

د بل یو شعر بېلگه یې:

څوک چې زهر درله درکا ورکوه ته وله شات
 او که تا کاندې محروم ورکوه ته وله زیات

او که ځان له تانه پرې کا بیا شه ورته مات
 دا د ښه خویونو سر دی ته به مومې پرې نجات

تفسیر یسیر، ۴۵۰ مخ

په بل ځای کې وايي:

که ملک دی پر مور کښلي گناهونه
 که گناه له مونږه ډبره شي چاپیره
 او رحمت یې پر غصب باندې غالب دی
 ځکه نیک په لسو بد په یوه کښل شي

خو ملک پر ځان دې کښلي رحمتونه
 دی رحیم، کریم، غفور لري نومونه
 څه شو، څه شو که یې دواړه دي وصفونه
 په قـــــــران کې دي راغلي آیتونه

په رښتيني عذر زر کبيرې ټولې

بښي دی په دې ناطق دي حدیثونه

تفسیر یسیر، ... مخ

د حمد بېلگه یې په دې ډول ده:

ای سمیعہ ہم بصیرہ ای قریبہ ہم مجیبہ	ای رحیمہ ہم کریمہ مہربانہ ذوالودادہ
ای غافرہ ہم غفورہ ای غفارہ د بد کارہ	ای وھابہ ذوالمنانہ یې عوصہ دې عطا ده
دا موضع د اجابت ده چې دعا پکې قبلېږي	څوک چې خواست په دې میان کې نو قبوله یې دعا کا
ځکه (چې) دوه اسم ذاته یې فاصله دي راغلي	نو دا ځای د عاجزی-دی او بایدہ ډېره ژړا ده
دا عاصي چې سرتا پایه مالا مال دی په گناھو	دایې مخکې دی راوړیاو زاري یې تاته داده
چې دی غواړي نهه څیزونه مغفرت پسې رضوان	او حیات ابدی قلب سلیم سره له زاده
بل دوام دی د شهود بل سعادت دی د دارینو	بل چې تېر شي یې حسابہ بل فردوس کې ښه متوا ده
که ته ډک یې له گناھه بخشش غواړه له اله	امیدوار یې د رحمت شه تل زاری کوه مراده
چا چې دې مرادعلي ته دعا وکړه له اخلاصه	رب دې دی وروسویه دواړه کونه تر مراده

تفسیر یسیر، ۳۶۲ مخ

سمیع (اورېدونکی)، بصیر (لیدونکی)، قریب (نژدې)، مجیب (قبلوونکی)، ذوالوداد (خاوند د دوستی)، وھاب (بښونکی)، اجابت (قبلیدل)، رضوان (رضامندي)، زاد (توبښه)، متوا (په جنت کې د ځای نوم دی).

هر عرض لره یو وخت وي مقرر له ذوالجلاله	چې که وړاندې شي یا روستو نفع نه لري ای لاله
لکه څوک چې شي ناروغه دارو غواړي له طبيبه	او چې مړ شي وخت یې تیر شي فایده نشته بیا دوا له

تفسیر یسیر ... مخ

د تفسیر یسیر د نشر یوه بله بېلگه:

«هرکله چې ابراهیم علیه الصلوات و السلام (اسمعیل علیه السلام) منی [من] له راوست او اراده د ذبح یې وکړه، نو ده ورته وویل، چې پلاره، درې کارونه وکړه. یو داچې لاسونه او خپې مې وتره چې مبادا په وخت د ذبح کې اضطراب ونه کړم او جامې دې په وینو ککړې نشی او بل دا چې سترگې وتره زما او خپلې او پرمخې مې واچوه چې مبادا په وخت د تبغ رابښکلو په وچولي کې مې څه تغیر رانشي او شفقت پدري موجب د تقصیر او تاخیر د امر الهي نشی او بل دا چې کمیس مې بیا مور له ورکه، زما تسلي به پرې کوی. نو ابراهیم علیه السلام همداسې وکړه...»

اخځلیکونه:

پښتو قاموس څلورم ټوک

پنځه ويشتم لوست

د تدريس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - پښتني ليکوالي او شاعرانې به وپېژني، - پښتو ادب ته به د هغوی پر خدمت پوه شي، - د ښځينه ليکوالو او شاعرانو له اثارو څخه به د هغوی د ليکنو د منځپانگې پر څرنگوالي پوه شي، - د پښتو ادب بډاينه به ورته څرگنده شي، - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړې شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په يوازې سر ځواب کړای شي.	
د تدريس لارې	لوستل، ليکل، خبرې کول، وياندي، اوریدل، پوښتنه او ځواب، ډله ييز کار او يوکسيز کار	
د تدريس وسيلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، قلم، کتابچه، تخته، تخته پاک او تباشير	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي، عملي، څارنه، گروپي کار او د ښوونکي د يادداشت کتابچه	
د زده کړې او تدريس فعاليتونه	سلام، روغې، احوال پوښتنه، د حاضرۍ اخيستل، د ټولگي تنظيم او د کورنۍ دندې کتل	۴ دقيقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي د پښتني ادب د بډاينې او په هغې کې د نارينه او ښځينه ليکوالو او شاعرانو د رول او خدمت په اړه د معلوماتو د ورکړې او د زده کوونکو د ونډې اخيستلو له لارې په لوست پيل کوي.	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
- ښوونکي له زده کوونکو غواړي په بېلا بېلو ادبي پيرونو کې د پښتو ادب د ودې په اړه خپل معلومات له نورو زده کوونکو سره شريک کړي.	- څو تنه زده کوونکي په وار سره د خپلو معلوماتو له مخې د پښتو ادب په تاريخي دورو کې د پښتو د ودې په اړه خپل معلومات له نورو سره شريکوي. هڅه کوي يو د بل خبرې تکرار نه کړي.	
- ښوونکي په پښتو ادب کې ښځينه ليکوالو او شاعرانو ته گوته نيسي، د هغوی د اثارو نومونه اخلي او د اثارو د محتوا په څرنگوالي يې زده کوونکو ته معلومات ورکوي.	- زده کوونکي هغه پښتني ليکوالي او شاعرانې او د هغوی د ليک او شعر ژبه پېژني چې تر اوسه يې په اړه معلومات نه درلودل، نومونه او د اثارو نومونه يې ليکي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته دنده ورکوي لوست له ځانه سره ولولي، رامنځته شوې پوښتنه دې وليکي او په	- زده کوونکي لوست له ځان سره لولي او که کومه پوښتنه ورته پيدا شوه، ليکي يې او د لوست په پای	

<p>کې يې پوښتي.</p> <p>— زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د لوست يوه، يوه برخه د ټولگي په وړاندې لولي.</p> <p>— زده کوونکي په خپل کور، ځم او ګاونډ کې د ښځو ژوند ته ګوري او ټولې هغه ستونزې يو په يو بيانوي، چې د دوی په اند ورسره ښځې او نجونې مخامخ دي. کيدای شي په دې کې ځينې ستونزې يو خپل وي.</p> <p>— زده کوونکي سوچ وهي څنگه کولای شي نوموړو ستونزو ته د هوارۍ لاره ومومي. په دې اړه دې د غونډې له غړو سره د نظر تبادله وکړي.</p> <p>— زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه په پښتو ادب کې د مېرمنو د ونډې په اړه خبرې اترې کوي.</p> <p>— زده کوونکي د لوست لنډيز ته غوږ ږدی او کورنۍ دنده اخلي.</p>	<p>مناسب وخت کې دې وکړي.</p> <p>— ښوونکي زده کوونکو ته دنده ورکوي د لوست يوه، يوه برخه د ټولگي په وړاندې ولولي.</p> <p>— ښوونکي دې له زده کوونکو څخه وپوښتي چې د ښځو په واندې کومې ستونزې پرته دي.</p> <p>— ښوونکي له زده کوونکو غواړي د ځوانانو او نجونو په وړاندې د پرتو ستونزو د هوارۍ لپاره کومې لارې چارې په ګوته کولای شي. په دې اړه دې د زده کوونکو يوه غونډه جوړه کړي او هرڅوک دې خپل نظر وړاندې کړي.</p> <p>— ښوونکي دې له زده کوونکو وغواړي په پښتو ادب کې د مېرمنو په ونډې خبرې اترې وکړي.</p> <p>— ښوونکي د لوست لنډيز وايي او د ورځني لوست له مخې زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکوي.</p>
--	--

د متن د ستونزمنو برخو روښانول :

سپينه ادې يوه لويه پښتنه شاعره وه. د وزير يارمحمد خان الکوزي د حکومت په وخت کې يې په هرات کې ژوند کاوه. دا مېرمن د نورمحمدخان لور وه.

مېرمن زيبو: د ۱۳۰۰ هجري کلو په شاوخوا کې يې ژوند کاوه او يوه هنرمنده شاعره وه.

مېرمن بله نسته: د اغامحمدخان لور وه. نوموړې مېرمنې د قندهار د زمين داور په ګردې باغران کې ژوند کاوه.

ميرمن بي بي تاجه: دا يوه پښتنه شاعره وه. اصلي نوم يې کرم نسا و. په قوم مومنده او د شبقدر د حاجې حيات گل لور وه.

اضافي معلومات:

که موږ خپل تېر ادبي تاريخ ته کتنه وکړو، نو دا به راته څرګنده شي، په خپل وياړلي تاريخ کې داسې مېرمنې او توريالي ځوانان تير شوي چې په هر ډگر کې يې، که سياسي و يا فرهنگي، خپله توره او قلم ښکاره کړی دی. د يادونې وړ ده دغه ډ ګرونه يوازې ځوانانو تاوده نه دي ساتلي، بلکې ترڅنگ يې په اسلامي او پښتنې ننگ مينې مېرمنې هم ولاړې دي چې پښتو ادب ته يې د شعر، نثر او نظم په برخه کې هغومره څه وربښل چې هره برخه يې تر لوړو پوړيو ورسوله. د څو مشهورو هغو نومونه په دې ډول دي:

حليمه حافظ، توتيا خټکه، ناهيد، ميرمن زينه، ميرمن رابعه، مېرمن نيکبخته، نازو انا، سپينه ادې، ميرمن روح افزا، ميرمن زيبو، ميرمن بله نسته، ميرمن باجوړۍ، ميرمن بي بي تاجه، ميرمن سايره، ميرمن حميده، ميرمن مستوره، ميرمن مطيعه بيګم، الف جانه خټکه، واسعه خويشکې، خيرالنساء شينواري، ميرمن زيتون بانو، بي بي فاطمه، ذکيه حليم، معصومه عصمتي،... په درسي کتاب کې د پورتنيو ټولو پېژندګلوي د نثر او نظم له نمونوسره راوړل يولوی اوسخت کار دی،

دلته به د نمونې په ډول يوازې څو تنه په لنډ ډول وپېژنو:

حليمه حافظه:

حليمه حافظه د ستر پښتون خوشحال خان لور او د عبدالقادرخان خټک سکه خور ده. نوموړې د (۱۰۶۵) هجري په شاوخوا کې په اکوړې کې زېږېدلې ده. نوموړې د پلار په ژوند ديني علوم ولوستل او وروسته بيا د شيخ سعدي لاهوري رحمة الله عليه مريده شوه او د خپل ورور عبدالقادرخان په لاس يې د شيخ سعدي لاهوري بيعت وکړ. حليمه د قران حافظه، عارفه، مسلماننه او عالمه ښځه وه، د تصوف کتابونه يې لوستي و. د عبدالقادرخان خان خټک په کاله کې به يې د کور او کلي نورو ښځو ته د قران عظيم الشان درس ورکاوه. حليمه خټکه په پښتو ادب کې د خورا لوی لاس خاونده وه. په خوږه پښتو به يې ښه خوندر اشعار ويل. په اشعارو کې يې مجازي عشق نه ښکاري، بلکې ټوله شاعري يې په حقيقت څرخيري. د شعر څو بيتونه يې په دې ډول دي.

د اشنا په فکر خوښه هسې شان شوم	نه پوهيږيم چې ممتاز که نورجهان شوم
چې يې کړمه ستا په مينه سرفرازه	ثناخوانه په څو رنگه د رحمان شوم
چې مجاز مې د اياز لاره له زړه نه	سربلنده تر محمود غوندي سلطان شوم
و هر چا وته چې گورم واره دی دی	د جمال په ننداره يې شادمان شوم
غير فکر مې د زړه نه را بهر شو	پرخليل و پر عدو باندي يکسان شوم
حليمې د غماز مکر زيات له حد شو	چې د بيل لپاره نه کا په گمان شوم

توتيا خټکه:

توتيا خټکه د اشرف خان هجري مور او د خوشحال خټک بي بي وه. دا هم د خپلې نورې کورنۍ د غړو په شان ښه عالمه او فاضله ښځه وه. نور اثار خو يې نه دي معلوم، خو پو هاند صديق الله رښتين د مولوي نورمحمد قندهاري د پښتو گرامر، تحفته الامير په حواله د هغې يو غزل را نقل کړی دی. توتيا دا غزل په رتنبور کې د خوشحال خټک د بند په حالت کې وليکله او ور وې لېږله. غزل داسې دی:

نور به مخ په ايینه برابر نه کړم	نه به دو اړه سترگې تورې په رانجه کړم
نه به سپين لاسونه سره کړم په نکريزو	نه به نور په رمنځ ساز د سر ويښته کړم
نه به ماتې ماتې خټې په مخ پريږدم	نه به لاندي باندي لب په پانو سره کړم
چې د مينې يار مې نشته چې يې گورې	د صورت سينگار زه کوم يوه ته وکړم
درست صورت مې شني لمبې شي شني ډډوزې	چې د خپل مين د مينې راز په زړه کړم
که ژوندون تر هرڅه خوږ دی په دنيا کې	اوس بې ياره په ما تريخ شو زه يې څه کړم
هغه يار چې چبرته دی خوشحال دې اوسي	دی دې خپله خوشحالي کړي غم په زه کړم

نازو انا:

مېرمن نازو د ملي قايد ميرويس خان مور او د سلطان ملخي توخي لور وه. نوموړې په (۱۰۶۱) هجري شاوخوا كې پيداشوې وه. د بنالم خان هوتك مېرمن وه. نازو انا يوه لويه عابده او صالحه ښځه وه. څلور زامن يې درلودل. اولادونو ته يې ټول عمر په اوداسه شپږي وركولې. وايي چې كله سلطان ملخي سورغره ته نژدې په جنگ كې ووژل شو، نو د نازو انا ورور، حاجي عادل د پلار په انتقام د جنگ ميدان ته ولاړ. كلي او كور يې نازو انا ته پريښوده. نو نازو انا توره ترملا كړه او د جنگيالو ځوانانو سره يې كور او كلي د د بښمنانو له تاراكه وساته. نازو انا په ادبياتو كې د لوى لاس خاونده وه. ډېر زيات اشعار يې ويلي دي. د اشعارو يو ښكلي ديوان يې درلوده. د پټې خزانې د روايت له مخې د اشعارو شمېره يې تر دوو زرو پورې رسي. په اشعارو كې يې داسې نكات ځاى په ځاى كړي دي، چې نارينه يې هم نشي اداكولى، لكه دا لاندې رباعي:

سحرگه وه د نرگس لېمه لاندې
 ما ويل څه دي ښكليې گله ولې ژاړې
 شاخكي شاخكي يې له سترگو خښېده
 ده ويل ژوند مې دى يوه خوله خندېده

مېرمن زينب:

ميرمن زينب د ملي پښتون قايد حاجي مېرويس خان لور وه. په (۱۱۱۶) هجري شاوخوا كې پيداشوې، قران كريم او د فقهي كتابونه يې په كور ولوستل او د فارسي مشهور كتابونه يې هم د استاد ملانورمحمد غلجې نه زده كړل. بي بي زينبه ډېره هونياره او قابله ښځه وه. خپله هم يوه ډېره ښه شاعره وه او د شاعرانو ادبياتو قدردانه هم وه. ددې په كلام كې تر حده تېره شيريني موندلې شى. دې بي بي ټول عمر د خداى په عبادت او د قران په تلاوت تېر كړ دى. څه وخت چې د شاه محمود د مړينې اوازه قندهار ته راغله، نو د هغه كورنۍ په دې ډېر خفگان ظاهر كړو او د هغه خور بي بي زينبې دده په مرگ يوه ښكليې او ښايسته مړتبه وويله، چې څو بيتونه يې په دې ډول دي.

غږ سو چې تېر له دې دنيا سو نا
 زړه مې په وير كې مبتلا سو نا
 دا روڼ جهان راته تورتم دى نا
 هوتك غمژن په دې ماتم دى نا
 چې شاه محمود تېر له دنيا سو نا
 ځوان و مېرپه د تورې جنگ و نا
 افسوس چې مرگ دده په خوا سو نا
 قندهار واړه په زړا سو نا
 چې شاه محمود له ما جدا سو نا
 زړه د بېلتون په تيغ كړم دى نا
 د پاچاهۍ تاج مو برهم دى نا
 قندهار واړه په زړا سو نا
 ولاړ د قام په نام و ننگ و نا
 قندهار واړه په زړا سو نا

اخځليكونه:

پښتو ادب كې دمېرمنو برخه، د ايم فيل تحقيقي مقاله، پښتو اكيډمي، پېښور يو نيورسټي.

شپږويشتم لوست:

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	يوهان ولفگانگ فون گوته	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - د نړيوالو ادبي څېرو د پېژندلو په ترڅ کې به د يوهان ولفگانگ گوته په ژوند او ادبي خدمتونو پوه شي، - د نړيوالو ادبياتو متن او محتوا به وپېژني، - کورني او بهرني ادبيات په پرتله کړای شي، - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړې شي، - د لوست د پای فعاليتونه به په يوازې سره ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، ليکل، وينا، پوښتنې، ځوابونه، ځانگړي او ډله ييز فعاليتونه	
د تدریس وسيلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، اړوند توکي، توره تخته، تباشير او تخته پاک	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي، تحريري او گروپي فعاليت	
د زده کړې او تدریس فعاليتونه	روغېر، حاضري، د کورنۍ دندې کتنه او د تير لوست ارزونه او د ښوونکي د يادداشت کتابچه	۴ دقيقې
د انگيزې رامنځته کول	ښوونکي د افغاني ليکوالو او شاعرانو د پېژندنې د ارزښت او اهميت په لړ کې د نړيوالو ادبياتو او ليکوالو ارزښت ته د گوتې نيولو او لازمو څرگندتياوو د ورکولو له لارې نوي لوست ته د زده کوونکو پام اړوي.	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکي فعاليتونه	۳۵ دقيقې
- ښوونکي په يوې ټولنې کې د ليکوالو او شاعرانو ارزښت ته گوته نيسي، د ولس په بيدارۍ او د هغه ولس په فرهنگي بډاينه کې د هغه رول څرگندوي.	- زده کوونکي د ښوونکي دې خبرې ته غوږ نيسي او ځانونه دې پوهوي چې د يو شاعر او ليکوال ارزښت او اهميت په څه شي کې نغښتی دی. شاعر او ليکوال څنگه ولس وينسوی او په فرهنگي بډاينه کې څه رول لوبوي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته وايي چې له نړيوالو ادبي څېرو او د هغوی د اثارو له منځپانگې سره بلديدل د زده کوونکو نړۍ ليد پراخوي او پوهه يې زياتوي.	- زده کوونکي ځانونه پوهوی چې د نړيوالو ادبي څېرو او د هغوی د اثارو له منځپانگې سره بلديدل څنگه د يو چا نړۍ ليد له پراخولو سره مرسته کوی.	
- ښوونکي زده کوونکي رابولي چې د کتاب لوست له ځان سره ولولي.	- زده کوونکي لوست لولي او په منځپانگې يې ځانونه پوهوی.	
- ښوونکي څو زده کوونکو ته دنده ورکوي يو، يو پراگراف لوست په وار سره ولولي.	- څو تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه يو يو پراگراف لولي.	
- ښوونکي دوو تنو زده کوونکو ته بلنه ورکوی د		

<ul style="list-style-type: none"> - خو تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راځي او د گويته په اړه يوه يوه دقیقه خبرې کوي. - يو تن زده کوونکی د بنوونکي له لارښوونې سره سم د ټولگي مخې ته راځي او د پوښتنې په اړوند ځواب وايي. که ځواب بشپړ نه و، نور زده کوونکي دې مرسته ورسره وکړي. - خو تنه زده کوونکي د بنوونکي په لارښوونه دې پوښتنې ته ځواب وايي چې پر نړيوالو ادبياتو پوهيدل څه گټه لري. - خو تنه زده کوونکي په خپله خوبه د ټولگي مخې ته راځي او د څو تنو نړيوالو ادبي څېرو نومونه او که شونې وه د اثارو نومونه اخلي. - زده کوونکي د لوست لنديز ته غوږ نيسي، که ستونزه لري، له بنوونکي يې پوښتنه کوي او کورنۍ دنده اخلي. 	<ul style="list-style-type: none"> - گويته په اړه يوه، يوه دقیقه خبرې وکړي. - بنوونکی دې له يو تن زده کوونکي څخه وپوښتی چې د نړيوالو ليکوالو او شاعرانو د اثارو په لوستلو د هغوی د اړوندو ټولنو فرهنگي دريځ څنگه ځانته معلوم کړو. - بنوونکی دې له څو تنو زده کوونکو څخه وپوښتی چې پر نړيوالو ادبياتو پوهيدل څه گټه لري. - بنوونکی دې دوه، درې تنه زده کوونکي د ټولگي مخې ته راوبولي چې ووايي څو نړيوالې ادبي څېرې پيژني، نومونه دې واخلي او اثارو دې وښيي. - بنوونکی د لوست لنديز وړاندې کوی او د ورځې د تدريس شوي لوست اړوند کورنۍ دنده ورکوي.
--	--

اضافي معلومات:

گويته په ۱۷۴۹ کال د اگست په ۲۸ نېټه د فرانکفورت په ښار کې زېږيدلی دی. پلار يې حقوقپوه او مدافع وکیل و. مور يې د جرمني د سويل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. دغه نامتو شخصيت په يوه متمدنه کورنۍ کې را لوی شو او د خپلې کورنۍ له خوا په پرله پسې او منظمه توگه تر ښوونې او روزنې لاندې ونيول شو. گويته په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړو د لاسته راوړلو لپاره جرمني يو بل ښار لايپزيک ته لاړ او خپلو زده کړو ته يې دوام ورکړ. نوموړی يو شاعر، اديب، ليکوال، انځورگر، څېړونکی او انسان پيژندونکی سړی و. ددغه نامتو ليکوال، شاعر اديب ادبي اثارو د نولسمې پيړۍ په وروستۍ برخه کې په زړه پورې شهرت وموند او ادبي اثارو يې د ادب په نړۍ کې د لوستونکو ځانگړې پاملرنه ځانته راواړوله. په دويمې نړيوالې خونړۍ جگړې (۱۹۳۹ - ۱۹۴۰) کې په المان کې ټول چاپي ادبي اثار له منځه لاړل. د هغه وخت حکومت خپل ټول پام جگړې ته واړوله، آن د جگړې د پای ته له رسېدو څخه وروسته په لسگونو کلونو کې چا د گويته نوم وانخيست. د ټولو خلکو ترمنځ د دغه نامتو ليکوال د اثارو په اړه تبصرې کيدې چې زاړه او د لوستلو وړ نه دي، خو دې خبرو او بصرو دومره دوام ونه کړ. ډېر ژر د دغه پيژندل شوې څېرې د ادب د اقبال ستوری، نه يوازې په المان کې، بلکې په ټولې نړۍ کې په ځلا شو.

خلکو نړيواله جگړه له سره تېره کړي او د اتومي خونړۍ جگړې پر خلاف راپا څېدلي وو. گويته هغه ليکوال او شاعر و چې له نړيوالې جگړې څخه د منځه يې په خپلو اثارو کې جگړه، جگړه ماران او د جگړې د زيانونو په اړه ډېر څه ويلي او جگړه کوونکي يې غندلي وو. په دې ترڅ کې يې خپل ادبي رسالت ترسره کړی و. گويته په خپلو اثارو کې د جگړې او جگړه کوونکو په اړه داسې وايي: «پوه انسانان جنگ ته ميل نه لري. جگړه تل د انسان په زيان پای ته رسېږي او يو وژونکې ناروغي ده چې د تاريخ په اوږدو کې يې په زرگونو انسانان له منځه وړي دي...»

د گويته افکار او اثار:

گويته ۱۶۰۰ قطعې شعرونه، خو ډرامې او رومانونه ليکلي دي. دی د يوه ځانگړې سبک خاوند و او هغه دا چې بې له کومې واسطې بې د خلکو ژوند انځور کړي دي. دده د اشعارو، ډرامو او رومانونو اتلان عادي خلک دي او د اثارو زيا تره برخه بې د خلکو عنعنوي ژوند او د وطن په هکله موضوعات جوړوي. د ادبياتو په نړۍ کې د گويته اثار په ډېر بسکلي فورم او محتوا ليکل شوي دي. له همدې امله دده ليکنې د نړۍ په ادبياتو کې يو ځانگړی ځای لري او د ادب د مينه والو ځانگړې پاملرنه يې ځانته را اړولې ده. گويته په خپلو شرقي او غربي ديوانونو کې داسې شعرونه لري چې په هغو کې ده د يو شاعر مقام او رسالت په ټولنه کې ذکر کړی او وايي، که چيرې شاعر په عيني توگه د يوې ټولني واقعيتونه بيان نه کړي، هغه شاعر نه دی. له دې خبرو جوتېرې چې شاعر تل د خلکو له غوښتنو سره سم شعر وايي او د هغوی غوښتنې پکې غبرگوي، خو ښه به دا وي چې د شاعر هره ټوټه شعر د زمانې له غوښتنو سره سم او د عيني واقعيتونو په پام کې نيولو سره د ژوندانه د چاپيريال، سياسي، اجتماعي مسايل په پام کې ونيسي. سربېره پر دې د گويته په ديوانونو کې د هغو خونړيو جگړو يادونې هم راغلي چې د ختيځ په پراخه لمن کې پېښې شوې دي. په دغو جگړو کې زرگونو انسانان وژل شوي او شرقي تمدن يې له منځه وړي دي. گويته سربېره پر دې چې شرقي او غربي ديوانونه لري، يو شمېر ډرامې، نمايشنامې او رومانونه يې هم ليکلي، خو له نمايشنامو څخه يې مور يوازې د يوې يادونه کوو، چې پروميته نومېږي، پروميته يوه منظومه فلسفي نمايشنامه ده، چې شاعر په هغې کې ټولې ټولنيزې، سياسي ستونزې په گوته کړي دي او د ظلم او بې عدالتۍ په هکله يې خبرې کړي دي.

د گويته مهم اثار دا دي:

۱- ورتر، ۲- فاوست، ۳- اگمونت، ۴- ايتاليا سفريک، ۶- د رنگونو نظري علم (طبعي علوم...)

د گويته يوه نثري بيلگه:

خلک او شاعر:

يوه ورځ يو لوی او پراخه ميدان يو دنگ او اوچت غره ته ويل: «ستا په وچولي کې د ژوو ښه هېڅ نشته. ستا پرمخ باندې همېشه د سيليو او بادونو څپېرې لگيږي.» په همدغه وخت کې د ولس خلکو شاعر ته وويل: «ستا سر وکار تل له خيال او انديښنو سره ده او ستا وجود هېڅ نه دی په کار.» دنگ او لوړ غره په ځواب کې وويل: «زه يم چې ستا له سينې نه هر راز بوټي راکاږم، د غرمې سوځونکي تودوخه په خپل ساړه دم باندې سرومه، د توپاني وريځو مخه نيسم، په خپلو گوتو د واورو بڅري جوړوم او زېرمه کوم يې. زما له سينې څخه د اوبو لښتي روانيږي او تاته د ژوند پيغام دروړي.»

شاعر هم خلکو ته وويل: «پريږدئ، چې زه سر په زنگانه کښيږدم او سوچ ووهم. ايا تاسو نه وينئ چې زما د زړه له چينې نه ډېرې خوږې اوبه راخوتېږي چې د بشر تنده ماتوي.»

«گويته» لوړ خيالونه، ژور فکرونه، د گل پاچا الفت ژباړه. ۱۳۸۰ ل کال.

اوویشتم لوست:

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرليکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	د بشري حقونو تاريخچه	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - بشري حقونه او بېلابېل ډولونه به يې وپېژني. - د بشري حقونو پر منشاء او تاريخچه به پوه شي. - د بشري حقونو د تاريخي ودې او پراختيا په اړه به يې معلومات زيات شي. - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړې شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په يوازې سره ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، ليکل، وينا، پوښتنې، ځوابونه، ځانگړې او ډله ييز فعاليتونه	
د تدریس وسيلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، اړوند توکي، توره تخته، تباشير او تخته پاک	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي، تحريري او گروپي فعاليت	
د زده کړې او تدریس فعاليتونه	روغبر، حاضري، د کورنۍ دندې کتنه او د تير لوست ارزونه او د ښوونکي د يادداشت کتابچه	۴ دقيقې
د انگيزې رامنځته کول	ښوونکي په اسلام کې د بشري حقونو پر بنسټونو رڼا اچوی، د قران کریم له مخې د زده کوونکو پام د انسانانو برابرې حقونو ته اړوی، چې يو پر بل تفوق او برتري يوازې د تقوا او پرهيزگاری له مخې گڼي او بس. په بشري حقونو اوږدې خبرې اترې کوي او د زده کوونکو مينه نوي لوست ته راپاروي.	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
- ښوونکي د بشري حقونو د توضیح په اړه له زده کوونکو سره مرسته کوي، د اسلام د سپېڅلي دين له مخې بشري حقونه ورپېژني او د مور پلار، ښوونکي، گاونډي، ناروغ، کشرانو او مشرانو د حقونو په څېر حقونه بيانوي او زده کوونکو ته پوره معلومات ورکوي.	- زده کوونکي بشري حقونه پېژني او پر دې ځانونه پوهوي چې اسلام بشري حقونو ته په کومه سترگه کتلي، د مور پلار، گاونډي، ښوونکي، د مشرانو حقونه پر کشرانو او همدارنگه د کشرانو حقونه پر مشرانو، د ناروغ حقونه کوم دي او څنگه ورته درناوی کېدای شي.	
- ښوونکي د تاريخ په اوږدو کې د بشري حقونو پر ودې رڼا اچوي او د بشري حقونو د درناوی پر اړتيا ټينگار کوي.	- زده کوونکي د بشري حقونو پر تاريخي ودې او هغی ته د درناوی پر اړتيا ځانونه پوهوي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته بلنه ورکوي چې لوست د کتاب له مخې ولولي او ځانونه پرې وپوهوي.	- زده کوونکي لوست د کتاب له مخې لولي او ستونزمنې برخې يې په نښه کوي.	
	- خو تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د لوست،	

<p>یوه یوه برخه لولي.</p> <p>خو تنه زده کوونکي د ښوونکي په خوښه د بشري حقونو په اړه خبرې کوي او څرگندوي چې د دوی په اند بشري حقونه کوم دي او اسلام بشري حقونو ته په کومه سترگه کتلي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه په ډلو کې تنظیمیږي او د ورکړ شوي موضوع په اړه په خپلو کې خبرې کوي او پایله یې یو تن استازی نورو ټولگيوالو ته اوروري.</p> <p>دوه تنه زده کوونکي د ښوونکي په لارښوونه د بشري حقونو د ودې او پراختیا په اړه وینا کوي.</p> <p>زده کوونکي د ښوونکي په مرسته هغه حقونو لیکي چې د لنډې مودې لپاره د جگړې پر مهال ځنډیږي.</p> <p>زده کوونکي په خپل هېواد کې بشري وضعه څیړي او په دې اړه خپل نظر څرگندوي.</p> <p>زده کوونکي د اصطلاحگانو او ترکیبونو توپیر پیدا او یو تر بله یې پرتله کوي.</p> <p>زده کوونکي د لوست لندیز ته غوږ ږدي او له لارښوونې سره سم کورنې دنده اخلي.</p>	<p>ښوونکی خو زده کوونکي د ټولگي مخې ته راغواړي او د لوست یوه برخه پرې لولي.</p> <p>ښوونکی خو تنه زده کوونکو ته وایي چې د بشري حقونو په اړه خبرې وکړي او ووايي چې د دوی په اند بشري حقونه څه شی دي او اسلام بشري حقونو ته په کومه سترگه کتلي.</p> <p>ښوونکی زده کوونکی په څو ډلو ویشي. هره ډله په ترتیب سره د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او د ماشومانو د حقونو په اړه په خپل منځ کې خبرې وکړي، خپل معلومات ولیکي او یو تن استازی یې دې نورو ته ووايي.</p> <p>ښوونکی دوو تنو زده کوونکو ته وایي چې د بشري حقونو د تاریخي ودې او پراختیا په اړه وینا وکړي.</p> <p>ښوونکی دې زده کوونکو ته ووايي چې کوم بشري حق د جگړې یا نورو ناکراريو پر مهال د لنډې مودې لپاره ځنډیږي.</p> <p>ښوونکی دې له زده کوونکو څخه په خپل هیواد کې د بشري حقونو د وضعې په اړه پوښتنې وکړي.</p> <p>ښوونکی دې زده کوونکو ته ووايي یو څو اصطلاحگانې او ترکیبونه پیدا او یو تر بله دې پرتله کړي.</p> <p>ښوونکی دې د تدریس شوی لوست لندیز وایي او له مخې یې زده کوونکو ته کورنۍ دنده ورکړي.</p>
--	---

د متن د ستونزمنو برخو روښانول:

* کنوانسیون: Convention: تړون او معاهده چې په یوې غونډې کې (د دولتونو یا نادولتي موسسو تر منځ) یوې پرېکړې ته قانوني اړخ ورکوي او د برخوالو له خوا لاسلیک کیږي.

* اعلامیه: Declaration: د یوې موضوع په اړه د عمومي خبرونې په موخه د پرېکړې اعلان

* کنفرانس: Conference: د یوې ټاکلې موضوع په اړوند د رابلل شوو کسانو کونکو ویناوې او خبرې اترې.

* ملت: Nation: د ګډ تاریخ، ژبې، فرهنگ او جغرافیایي پولو دننه تر یوه بیرغ لاندې راټول شوی ولس.

* تعدیل: Amendment: په قانون، پرېکړې، اساسنامې او سندونو کې د لازم او اړین سمون راوستل.

* اساسنامه: Regulation, Statutes, Charter

* دویمه نړیواله جگړه: Second World War

* د کورني اړودوړ او ناکراري پر مهال د عمومي نظم د ساتلو په مخه د لاریونونو، غونډو، ویناوو، رسنیو او شخصي ازاديو او نورو باندې د لنډې مودې لپاره بندیز لگولو کیږي.

اضافي معلومات:

هر انسان ځانگړې حقونه لري چې الله تعالی ورکړي دي. انسان د خپل ژوندانه په ځينو ځانگړو وختونو کې خپل حقوق تر لاسه کړي نه دي او په نورو انسانانو ده چې د هغو د حقوقو د لاسته راوړلو لپاره کارو کړي او حقوقو ورته ورکړ شي. انسان په ټولنه کې خپل طبيعي او مدني حقوق لري، که ورنه کړل شي په ټولنه کې ازادي، مينه، يووالی له منځه وړي او په نتيجه کې زور زياتی رامنځته کېږي. له تاريخي څېړنو داسې جوتېږي چې علماو او پوهانو په خپل وخت کې دداسې نظامونو غوښتنه کړې ده چې پکې د انسان اساسي حقوق تامين شي. د همدغه حقونو د ورکولو لپاره په نړۍ کې د بشري حقوقو د سازمان رامنځته او په ټولو نړيوالو بې غږ کړی چې بايد د بشر حقوقو خوندي او ورته ورکړ شي. خو که چيرې د بشري قوانينو تاريخ ته ځير شو، و به گورو چې د بشري حقونو په باره کې ددغه سازمان تر رامنځته کيدو د مخه ان د اسلام مبارک دين له پيل نه تر اوسه پورې د بشر حقونو ته درناوی شوی او مسلمانان يې په رعايتولو مکلف شوي دي. د اسلام په مبارک دين کې د بشر د حقونو په باره کې داسې ټکو ته پام اړول شوی دی چې لا تر اوسه د بشر د حقونو په برخه کې ددغه سازمان له خوا پام اړول شوی نه دی چې مور يې ډيرې بيلگي لرو:

- هلک او بنځينه ماشومانو ته دوه او دوه نيم کاله شپډې ورکول
  - يوې بنځې ته د پلار په ملکيت او ميرپه په ملکيت کې برخه ورکول
  - زيږيدو دمخه د ماشوم ژوند او روغتيا ته پام اړول
  - د ماشوم تر لوييدو پورې د ماشوم ژوند ته پام اړول او مور ته يې طلاق نه ورکول
- داسې ډيرې بيلگي لرو چې لا تر اوسه ورته پام شوی نه دی، د بشري حقونو Human Right له کلمو سره زموږ هيوادوال اوس اشنا شوي دي. ځينې د بشري حقوقو په باره کې بنه نظر لري او ځينې هيوادوال چې په هکله يې پوره معلومات نه لري. نو هميش ورباندې نيوکې کوي. هغوی په دې اند دي چې گنې د بشري حقونو اړوندې ادارې د يو دولت د قانوني بهيرونو د سرته رسولو په برخه کې خنډونه رامنځته کوي. حال داچې د بشري حقونو سازمان يوازې د بشر د حقونو دفاع کوي.

د بشر د حقوقو چې په ۴۳ مادو کې په ۱۹۴۸ کال کې د ۴۸ موافقو رايو په ورکولو سره تصويب شوه، د نړيوالو له خوا يې پلوي زياته شوه او د ميليونو خلکو غوښتنوته يې ځواب ووايه.

بيا وروسته د بشري حقوقو دري سندونه په ۱۹۶۶ کال کې تصويب شول. دغه اسناد په لاندې ډول دي:

- ۱- د بشر د حقوقو نړيواله اعلاميه ۱۳۴۸
- ۲- د مدني او سياسي حقوقو نړيوال کنوانسيون ۱۹۶۶
- ۳- د مدني او سياسي حقوقو د نړيوال کنوانسيون په ارتباط اختياري پروتوکول
- ۴- د اقتصادي، اجتماعي او فرهنگي حقوقو نړيوال کنوانسيون ۱۹۶۶
- په ۱۹۰۹ کال کې د نوامبر په ۲۰ د ماشومانو د حقوقو نړيواله اعلاميه تصويب شوه.
- په ۱۹۶۵ کال کې د هر ډول تبعيض د له منځه وړلو نړيوال تړون تصويب شو.
- د ۱۹۶۶ کال د دسمبر په ۱۶ د سياسي او مدني حقوقو نړيوال تړون تصويب شو.

اخځليکونه:

- ويژه اسناد بين المللي حقوق بشر، کنوانسيون حقوق بشر،
- سير تاريخي حقوق بشر،
- د بشري حقوقو د ادارې رپوټ

اته ویشتم لوست:

د تدریس وخت: په اونۍ کې د پښتو درسي ساعتونه

د مطلبونو سرلیکونه	د مطلبونو شرح	وخت
د لوست موضوع	ادبي معاصر نثر	
د زده کړې پوهنيزې، مهارتي او ذهني موخې	د لوست په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي: - پښتو ادبي معاصر نثر او پراختيايي بهير به يې وپېژني. - د معاصر ادبي نثر د بېلگو په اړه به معلومات پيدا کړي. - ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، داستا، طنز او بېلگې به يې وپېژني. - د ليک او وينا ژبه به يې پياوړې شي. - د لوست د پای فعاليتونه به په يوازې سره ځواب کړای شي.	
د تدریس لارې	لوستل، ليکل، وينا، پوښتنې، ځوابونه، ځانگړي او ډله ييز فعاليتونه	
د تدریس وسيلې او مرستندوی توکي	درسي کتاب، اړوند توکي، توره تخته، تباشير او تخته پاک	
د ارزولو لارې او وسيلې	شفاهي، تحريري او گروپي فعاليت	
د زده کړې او تدریس فعاليتونه	روغبر، حاضري، د کورنۍ دندې کتنه او د تير لوست ارزونه، د ښوونکي د يادداشت کتابچه	۴ دقيقې
د انگېزې رامنځته کول	ښوونکي د نظم او نثر په اړه له زده کوونکو څخه پوښتنې کوي. ولې نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي؟ د نظم جوړول څه ستونزه لري؟ بيا د زده کوونکو پام ډرامې ته راگرځوي، چې د همدې درسي کتاب په اووم لوست کې يې لوستې ده. د همدې معلوماتو له مخې نوی لوست پيلوي.	۶ دقيقې
د ښوونکي فعاليتونه	د زده کوونکو فعاليتونه	۳۵ دقيقې
- ښوونکي د نظم او نثر په اړه له زده کوونکو څخه له پوښتنو وروسته د ډرامې په اړه د زده کوونکو معلومات ارزوي او د اړتيا په صورت کې نور اضافي معلومات ورکوي.	- زده کوونکي د ښوونکو څرگندونو ته غوږ نيسي، پوښتنو ته يې ځوابونه وايي او معلومات وړاندې کوي.	
- ښوونکي د ادبي نثر بېلابېلې بڼې زده کوونکو ته ورپېژني او د هرې يوې بېلگه راوړي. زده کوونکي په بحث کې شريکوي.	- زده کوونکي د ادبي نثر بېلابېلې بڼې پېژني او له ښوونکي سره په خبرو اترو کې ځانونه ورگډوي.	
- ښوونکي په پښتو ادب کې د معاصر ادبي نثر د تاريخ په اړه زده کوونکو ته معلومات ورکوي.	- زده کوونکي پر دې ټکي ځانونه پوهوي چې معاصر ادبي نثر کله پښتو ادب ته لاره پرانيسته. پوره معلومات تر لاسه کوي.	
- ښوونکي زده کوونکو ته دنده ورکوي، د لوست متن ولولي او ځانونه پرې پوه کړي.	- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم لوست لولي او ځانونه پرې پوهوي.	

<p>- زده کوونکي د ښوونکي له لارښوونې سره سم د لوست په پای کې په لیکل شوو ټولو فعالیتونو کې فعال ګډون کوي.</p> <p>- زده کوونکي د ښوونیز کال د پای په غونډه کې، چې د ښوونکي تر څارنې لاندې په ټولګي کې جوړېږي، فعال ګډون کوي او له لارښوونې سره سم د غونډې بهیر پر مخ وړي.</p> <p>- زده کوونکي دې ددې کتاب د محتوا او ژبې په اړوند خپل نظر له ښوونکي سره شریک کړي، چې که عملي اړخ یې درلود، د کتاب په نوې کتنه کې ورته پام وشي.</p> <p>د ټولو زده کوونکو د بریالیتوب په هیله.</p>	<p>- ښوونکی د لوست د پای فعالیتونه په زده کوونکو سرته رسوي او په خپله لازمه مرسته ورسره کوي.</p> <p>- ښوونکی دې د کتاب د پای فعالیت (د غونډې جوړول او د روان ښوونیز کال د کار د بهیر ارزول) په زده کوونکو عملي کړي او په خپله دې څارنه وکړي.</p>
---	--

اضافي معلومات:

د ادبي ټوټې بېلګه:

ښکالو

د سپلمۍ لویو ګڼو بوټو او ګورو پاڼو کې هوسۍ له څرڼه سر پورته، شخوند یې بند کړو. غوږونه یې بوخ کړل، اریانه ودرېدله. داسې چې له ځانه نه وه خبره. ملخ د سپلمۍ په سرپاڼه ورو ورو غلی غلی راغی. د هوسۍ غوږ ته نږدې شو.

هوسۍ! څه دي؟ ولې خپه یې؟

اهو! دا اوبښکې، ولې واښه نه خوري؟ سپرلی تېر شو... واښه وچ څه؟ هوسۍ یوه طرف ته سترګې بکې کړي دي او غوږونه ټکۍ. ملخ بیا ووي. د چا ښکالو ده، څه؟

هوسۍ دیکه وخوره. هو! نه، واښه وچ دي او نه ترې یم. ښکالو ده. د چا ښکالو، تشه ښکالو، بس ښکالو، د چا د یاد ښکالو!!

ملخ: پوه نه شوم؟

هوسۍ: ته لانه وې. دا سپلمۍ وړې وړې وې. زه او اشنامې دلته څرېدو، ښکالو شوه. ما دغه شانې غوږونه بوخ کړل. دغه شان. اشنامې دغه شان ووي، همدغه شان لکه تا چې ووي...! ډز شو... مور ټوپ کړ. زه تر باغه... د بادشاه د زوی سرکلي وه... ډمې ګډېدې، غوښې ورتېدې، بېګمې خندېدې، ملکه په تخت ناسته وه، زما د سترګو په اوبښکو پوه شوه. لکه چې ته پوه شوې. آخر زنانه عالم و، ما ووي بي بي، مېرمنې! زما د... تیکې ستا باور چې خانه کې ورتېري. خو دا څرمن یې ماته راکړه. زه به یې په یوه ونه کې اوبزانده کړم... ورته به ګورم، د زړه سود به پرې کوم. ملکې ووي: نه، څرمن تاته نشي درکولی، سویلو ووي: نه، هېچرې نه! دې نه به مور تمبل جوړوو.

ګوره غوږ کښېږده! نن د هغه بادشاه د زوی سنتګيري ده...

تمبل وهلی شي. دغه آواز اورې؟ دا زما... د څرمنې تمبل دی... په ماڼي آواز خوږ لګي، زما پرې سود کېږي. ښکالو ده، ... زه پرې پوهېږم، ته پرې نه پوهېږي... سود پرې کوم سود!!

((سید راحت الله زاخیلی))

سفر

شپه تياره وه. لاره اورده، كند او كپر دومه كړلچنه وه چې د موټر د هرې ټالې سره به د سورليو له خولې نه يې اختياره د خدايه خيركې چيغه ووتله. موټر هم داسې بېباكه او گرځندى روان و چې تا ويل ډرپور د سورليو له ژوند سره لوبې كوي. ډېر اوږد او لوى موټر و. په سورليو كې سپين ږيري، زلميان، ماشومان، پوره كورنۍ رايوځاى شوې وې. سفر اوږد و او ټول پرديسان په دې هم نه پوهېدل چې كله او څنگه به منزل ته ورسېږي. د شپې په توره تياره كې دغه اوږد سفر له خطر نه خالي نه و او د ډرپور بې باكه او تيز چلند خو نور هم خطرناك كړى و. لاره هم اوږده او گڼه وډه وه چې هره گړى د موټر اوږدو خطر موجود و. ناستو سورليو اوس د خپل ځان اختيار نه درلود او يوازې د ډرپور په ارادې پورې تړلي وو. سورلي ټولې وېرېدلې خو يوازې په مخكيني سيټ كې ناست څو كسان د ډرپور په شان وو چې هغه تيز او بې باكه چلند ستاينه به يې كوله او د هغه په څېر به يې د نورو سورليو پورې په كټ كټ خندل او په ډرپور باندې به يې هره شيبه شاباس وايه. داسې برېښېده چې زموږ د ټولو سورليو اختيار د دغه كسانو په واک كې هم و. كله چې د موټر رفتار نور هم پسې تيز شو نو زموږ له منځ نه يو سپين ږيري هغه ته د ارام تگ وويل خو د مخكيني سيټ يو تن هغه په خوله كې وواهه او په ځاى يې غلې كښناوه. يو بل غږ كړ كه چراغونه دې خراب شي نو بيا خو به په دې دښته كې د ليوانو خوراك شو. خو د هغه په خوله كې هم ډرپور داسې خبره وچه كړه چې په خپله خبره حيران شو. يو روحاني سړى چې د ډرپور او د هغه د خواته كسانو له مسخرو او خندا نه تنگ شو نو وېي ويل ښه به داوي چې خداى ياد كړو چې سفر مو په خير شي. خو هغه يو تن په خوله كې وواهه او وېي ويل دا خو جومات نه دى، يو بل د موټر د اوږدو له خطر نه اندېښنه ښكاره كړه، خو په هغه باندې يې دومره وخنډل چې بيا بل چا خبرې ته ځان جوړ نه كړ او هر چا خپله خبره په خپل زړه تېروله.

د شپې په تورتم او ورانه ويجاړه لاره كې زموږ اوږد موټر په تيزۍ روان و او هر مسافر له خدايه د خپل ژوند د خيرات دعا كوله. اوږده لاره، توره شپه او دروند موټر د ټولو مسافرو وجودونه له وېرې او وهم نه درانه كړي وو. اوس نو يوازې ډرپور او د مخكيني سيټ ناستو كسانو خبرې كولې او نورې سورلي داسې چوپ او غلې ناستې وې چې د خپل ژوند لحظې يې شمارلې. خداى خير چې څومره سفر به مو كړى وو. څومره ورانه او ويجاړه لار به مو وهلې وه چې ناڅاپه گړز شو او چې موټر دوه درې سر كونهۍ وخورلې نو بيا مو سترگې پټې شوې او له يو بل نه خبر نه شولو.

څه وخت به و، هېڅ مې په ياد نه دي خو چې كله مې سترگې وغوړولې او خبر شوم نو يوه بله دنيا وه. يو وران او ويجاړ كلى و. هماغه كسان وو خو په هغه ډول نه زموږ په ځان كې كالي نه وو. يوازې سپينې سپينې ټوټې مو له ځان نه تاوې وې. هغه پخوانى احساس، حركت او اراده هم په موږ كې نه وه. هغه اړيكې مو هم يو له بل سره نه وې. په كښناستلو او خوځېدلو هم نه پوهيدو، يو په بل نه ورتلو. څنگه خوځېدلو، څنگه گرځېدلو، هېڅ پرې نه پوهېدو. زموږ په وس كې څه نه وو. موږ ټول مړه وو. هلته ژوند نه و. بس د مړو ښاريه وه. د مړو مالت و. يوه هديره وه. د چا كفن زوړ د چا څېرې او څوك لغړ وو، د چا قبرونه جوړ او د چا وران وو. موږ ټول بې روحه بتان وو. د مړو زېرې څېښلې څېرې يوه خوا او بله خوا بې ځانه خوځېدلو چې له بل سره به د ټكر په وخت كې لكه بې روحه بتان پرمخ يې لوېدلو. د ځينو ږيري، وينبتان او نوكان اوږده شوي وو او د ځينو غوښې خو داسې توږل شوې وې چې يوازې د هلوكو اميل به روان وو. د هلوكو كړسا به يې ختله، په يخني، گرمي او لوږه نه پوهېدو، بې ځانه خوځېدو، بې ځانه گرځېدو او بې ځانه غورځيدو. ځكه چې موږ ټول مړي وو.

د مړو په هديره کې وو. واک او اختيار مو نه پېژانده او نه موله وسه څه کېدای شول.

يوه شپه ما وليدل چې گورلتی. (د پشو په څېر يو ځناور دی، چې قبر سوری کوي او نوي مړي خوري.) په يو مړي لگيا دی، خوري يې، مړي هېڅ نشو کولای او گورلتی. د هغه د بدن په هره برخه کې خوله بنخوله. خوله يې له وينو ډکه وه او داسې بنکارېدله چې دغه مړی تازه وو. گورلتی به لا نوره هم خوله وهله خو چې زه يې په نظر شوم نو زما پر لور يې رامنډه کړه او کله چې يې زما په پناۍ يې خوله ولگوله نو يوه بې اختياره کړيکه مې وکړه، د کړيکي سره سم دم راپاڅېدم، څه گورم چې زوی مې پښه خوروي، زما وجود سست او له خولو نه لوند خيشت وو، شاوخوا مې وکتل ځان مې وښوراوه، زه ژوندی وم، شکر مې وويست. زوی ته مې غږ کړ. بابا را پاڅېره چې روانېږو، سفر اوږد دی. زوی مې مخکې او زه ورپسې شوم. همغه موټر ته وختلو چې مور په کې خپل سفر پيل کړی وو. خو اوس هغه موټر زور شوی و، بنېښې يې ماتې او کړکۍ يې لويدلې وې. په هغو سورليو کې هم واړه زلميان شوې وو او ځلميان د سپين ږيرتوب او بوډاتوب مرحلې ته رسېدلي وو.

په مخکيني سيټ کې ناست کسان هم بدل شوي وو او د موټر جلو ته يو بل څوک ناست وو. مور وختو او موټر روان شو. خو اوس موټر له پخوانه زيات ډارونکی وو، له موټر نه د وينو سوږ بوي راتلو، ځای ځای پرې د وينو خاپونه بنکارېدل. داسې بنکارېده چې دې بنامار يو نسل له ستونې نه تير کړی و. اوس هم زموږ موټر روان دی، اوس هم سفر اوږد دی، لاره له پخوانه زياته کندي کندي شوې ده. کړليچونه لاپسې زياته شوې دي. ځای پر ځای د موټر نه سورلي کېوزي، نوې سورلي هم را خپښي ډېره لاره مو وهلې ده، خو منزل نه بنکاري، سفر هماغسې اوږد دی، لاره هم کنده او کپړ او کړلېچنه ده. خدای خبر چې منزل، مقصود ته به ورسېږو، که نه؟

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**